T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK
ANABİLİM DALI

Demokrat Parti Politikalarının Cumhuriyet Gazetesinde Ele Alınış Biçimleri -1950-1960

Doktora Tezi

Ayşe Elif EMRE KAYA

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK
ANABİLİM DALI

Demokrat Parti Politikalarının Cumhuriyet Gazetesinde Ele Alınış Biçimleri -1950-1960

Doktora Tezi

Ayşe Elif EMRE KAYA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Korkmaz ALEMDAR

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK
ANABİLİM DALI

Demokrat Parti Politikalarının Cumhuriyet Gazetesinde Ele Alınış Biçimleri -1950-1960

Doktora Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Korkmaz ALEMDAR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi .....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (19/02/2009)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Ayşe Elif EMRE KAYA

İmzası

İÇİNDEKİLER

Giriş…….2

1. Bölüm

Cumhuriyet Gazetesi'nin Kuruluşu ve Gelişimi : Tek Parti Döneminde ve Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde *Cumhuriyet* (1924-1950) …….……11

2. Bölüm

Demokrat Parti Döneminde *Cumhuriyet* (1950-1960)……79

a. 1950- 1960 yılları arasında *Cumhuriyet*……..*79*

b. *Cumhuriyet* - DP İlişkisi……..……106

3. Bölüm

Nadir Nadi'nin Başyazılarında Demokrat Parti Dönemine Bakış ……...….252

a. 1950-1954 yılları arasında Nadir Nadi tarafından kaleme alınan başyazılar ..253

b. 1954-1957 yılları arasında Nadir Nadi tarafından kaleme alınan başyazılar.. 282

c. 1957-1960 yılları arasında Nadir Nadi tarafından kaleme alınan başyazılar...301

Sonuç ……..…….324

Kaynakça…….……328

Ekler …….……..…….358

Özet ……..……371

Abstract.....……..……..……..372

GİRİŞ

1950-1960 yılları arasında yaşanan Demokrat Parti (DP) dönemi, Türk siyasi yaşamında önemli bir yere sahiptir. İlk kez demokratik bir seçimle iktidar değişikliği yaşanmış ve 1945'ten itibaren yaşanan demokrasiye geçiş süreci, yeni bir aşamaya ulaşmıştır.Bu tezin konusu; Cumhuriyet gazetesinin, DP iktidarının siyasal, sosyal ve ekonomik politikalarına bakışının bir değerlendirmesini yapmaktır. Çalışmada, DP'nin on yıllık iktidar dönemi, esas olarak *Cumhuriyet'in* sahibi ve başyazarı Nadir Nadi'nin köşe yazılarından yola çıkılarak incelenmiştir.

Cumhuriyet, 7 Mayıs 1924'te Yunus Nadi tarafından Atatürk'ün desteği ile kurulmuş bir gazetedir[1]. *Cumhuriyet*, Atatürk'ün yönetimin başında olduğu yıllarda, yürütülen politikaların halka yansıtıcısı ve rejimin esası olan ilke ve devrimlerin yerleştirebilmesinin öncüsü olmuştur[2]. İsmet İnönü'nün yönetimde olduğu dönemde

---

[1] Gazetenin ilk kurucuları; Yunus Nadi, Zekeriya Sertel ve Nebizade Hamdi'dir. Kurucular, onar bin lira ortaya koyarak, üç hisseli bir şirket olarak gazeteyi kurmuşlardır. Kısa bir süre sonra ise, Yunus Nadi gazetenin tek sahibi haline gelmiştir. 1930'lı yıllardan itibaren, gazetenin içinde olan Nadir Nadi ve Doğan Nadi, babalarından sonra, aile ortaklığına dönüşen gazetenin yönetim görevini üstlenmişlerdir.

[2] 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, toplumun gelenekçi usûl ve adetler yerine; çağdaş akılcı fikirleri yerleştirerek, Türk toplumunu günün ihtiyaçlarına göre yenileştirmek, amaç olarak belirlenmiştir. Atatürk, bu hedefe varabilmek için bazı

ise; gazete, hükümet uygulamalarını temkinli bir şekilde takip etmiş, süreci rejim açısından sürekli kontrol etmiştir. 1945'ten sonra alınan çok partili hayata geçiş kararına; rejimin ve ona bağlı yürütülen ilke ve devrimlerin henüz yerleşmediği inancı ile sıcak bakmamış ve alınan kararı dış politik kaygılarla alınmış, erken bir hamle olarak yorumlamıştır. Demokratikleşmenin getireceği esnek ortamın, devrimlerin sorgulanmasının önünü açabileceğini ve halkın içine sinmemiş olan uygulamalarda geriye dönüşlerin yaşanabileceği kaygısını taşıyan gazete çalışanları ve özellikle de Nadir Nadi, dönem boyunca bu konuya sürekli dikkatleri çekmişlerdir. Oy toplama uğruna, iktidarın Atatürk ilke ve devrimlerin

---

ekonomik, toplumsal, siyasi politikalar ortaya koymuş, bunlar daha sonra altı madde (Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve Devrimcilik) haline dönüştürülmüş ve Atatürk ilkeleri olarak anılagelmiştir. Devrimler ise, bu ilkelerin uygulamaya geçirilmelerini içermektedir. Bu ilkeler, 1930'dan sonra daha da genişletilmiş, önce Halk Partisi programına, sonra da Anayasaya eklenmiştir. Atatürk ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirilen devrimlerden bazıları şunlardır: Tekke ve zaviyelerin kapatılması, uluslararası takvimin kabul edilmesi, fes yerine şapka giyilmesi, medeni kanunun mecellenin yerini alması, insan suretinin yapılmasını yasak eden dini inançlara karşı Mustafa Kemal'in heykelinin dikilmesi, Latin alfabesinin kabul edilmesi, anayasadan İslam'ı devletin dini kabul eden maddenin kaldırılması, Arapça ve Farsça derslerinin orta okul programlarından silinmesi ve dilin Türkçeleştirilmesi, anayasanın Türkçeleştirilmesi, kadınların oy hakkı kazanması, Türk Ocaklarının Halk Evleri haline getirilmesi (Ahmad, 1995: 117-127, Karpat, 1996: 65-66, Zürcher, 2000: 251-253).

uygulanmasından vazgeçebileceği görüşünü sürekli gündemde tutan gazete, CHP iktidarını ve Cumhurbaşkanı İnönü'yü dönem boyunca bu yönde taviz vermekle eleştirmiştir. Buna karşın, *Cumhuriyet*, demokratik sistemin tutunabilmesi için devrim ilkelerine bağlı bir muhalefetin halk arasında güçlenmesine gerek görmesinden dolayı, kurucularını eski CHP'lilerin oluşturduğu, içlerinde bir zamanlar Atatürk'e yakın ve onun güvenini kazanmış isimler bulunan DP'ye[3] yaklaşmış; hatta Nadir Nadi, DP listesinden bağımsız milletvekili seçilmiştir[4].

---

[3] DP, merkez sağ bir partidir. Partiye destek veren kitle, çiftçi, tüccar kesimi olmuştur. Buna karşın, 1950 seçimlerinde demokratik hak ve hürriyetlerin yerleştirilmesine ilişkin yaptığı vurgu nedeniyle, farklı kesimlerin desteğini almıştır. Fakat, iktidardaki uygulamaları muhalefetteki söylemleri ile örtüşmemiştir. Laiklik ilkesinden taviz verilmesi, dinin siyasete alet edilmesi, basın özgürlüğünün daraltılması, basının çeşitli yollarla baskı altında tutulması, ekonomik alanda atılan plansız ve programsız adımlar, dış politikadaki uyducu anlayış, kültürel yozlaşma konuları DP iktidarına yöneltilen başlıca eleştiriler olmuştur.

[4] Gazeteci-milletvekili kavramı, tek parti döneminde, hükümetin basını kontrol altında tutma yollarından biri olarak karşımıza çıkmıştır. Resmi görüşü meşrulaştırmak için gazeteci-milletvekilleri yoluyla ile kamuoyuna fikirler aktarılmıştır. Gazeteci-milletvekillerinin iktidarın görüşlerini yansıtmaları; basın üyesi olma ile iktidar üyesi olma sıfatlarının iç içe girdiğini ve birincisini ikincisinin emrine verdiğini göstermektedir. Bir başka deyişle, esas meslekleri gazetecilik olan bu kişiler, tek partinin milletvekili olma nitelikleri nedeni ile tamamen iktidarın görüşlerini işler hale gelmişlerdir. Rejim de bu kişileri, basını ve kamuoyunu yönlendirmede önemli bir araç olarak kullanmıştır (Güvenir, 1987: 65-79). 1950'li

Cumhuriyet, DP iktidarının uygulamalarına ilişkin ülke basınında bir eleştiri olmadığı daha ilk günlerde dahi iktidarı yeri geldiği yerde uyarmış, bununla birlikte iktidara karşı açık bir muhalefet içerisine de girmemiştir. Bu nedenle de, DP iktidarının muhalif basına yönelik uyguladığı mali ve cezai tedbirlerden ilk yıllarda etkilenmemiştir. 1954 seçimlerine doğru ise, *Cumhuriyet'te* hissedilir bir biçimde iktidara karşı olumlu bir tutum görülecek, *Cumhuriyet,* DP iktidarını kamuoyu önünde savunur hale gelecektir. 1954 seçim kampanyaları döneminde, bu tutumunu iyice yerleştiren gazete, seçimlerde açıkça DP'yi destekleyecektir. Bu dönemde gazete çalışanlarının DP'den aday olmak için uğraşmaları, gazetenin partiye olan sempatisini göstermesi açısından anlamlıdır. Bununla beraber durum, 1954 seçimleri sonrası değişmeye başlayacak, *Cumhuriyet*-DP ilişkisi, inişli çıkışlı bir hal alacak fakat, bir daha eskisi gibi olmayacaktır. Gazetede çıkan haberler, iktidarı daha fazla incitir hale geldiğinde ise, DP sözcüleri ile *Cumhuriyet* yazarları arasında tartışmalar meydana gelecek ve eskiden konusu geçtiğinde iktidar tarafından "övülen" bir gazete olan *Cumhuriyet*, bir anda tiraj elde etmek adına iktidara sataşan,"tarafsızlık" kisvesi altında muhalefete yaranmaya çalışan bir gazete olarak tanımlanır hale gelecektir. Gazetenin bundan sonraki dönemi, yayın yasakları ve yayınlamak zorunda bırakıldığı tekziplerle geçecek, bu yoğun baskı ortamına karşın gazete muhalefeti

---

yıllar, her ne kadar tek partili yaşama biçimsel olarak son vermiş olsa da, ilerleyen tarihlerde yeni iktidarın bu zihniyeti tasfiyede zorlandığına, özellikle basının üzerinde geçmişi aratmayacak bir kontrol baskısı kuracağına tanık olunacaktır. Bu nedenle gazeteci- milletvekili kavramı ve bunun yeni dönemde işleyiş biçimini, Nadir Nadi örneğinde değerlendirmenin anlamlı olabileceği düşünülmüştür.

destekleyip, aydınları ve gençleri harekete geçirme yolunda uğraşmaya devam edecek ve sonunda da içinde kendisinin de katkısının bulunduğunu gururla ifade ettiği 27 Mayıs Devrimi'ne ulaşılacaktır.

Bu çalışmada, 1945-1950 yılları arasında, DP'nin siyasal, sosyal ve ekonomik politikalara ilişkin görüşlerini destekleyici tavır sergilediği gözlenen *Cumhuriyet'in*, 1950-1960 yılları arasında, DP'nin siyasal sosyal ve ekonomik politikalarının karşısında yer alacağı düşüncesi temel alınmıştır. *Cumhuriyet'in*, Atatürk ilke ve devrimlerini toplumun ilerlemesinde ve gelişmesinde çağdaş medeniyetler seviyesine ulaştırmada en etkin araç olarak gördüğü ve iktidarları bu açıdan değerlendiren bir geleneğe sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıca gazete, temel hak ve hürriyetlerin ülke içerisinde yerleşmesi konularında da oldukça hassastır. İsmet Paşa'nın yönetimde olduğu dönem ve ardından yaşanan demokrasiye geçiş süreci boyunca siyasileri bu açılardan eleştiren gazetenin, DP'nin kurduğu "biçimsel demokrasi"ye karşı çıkacağı öngörülmüştür. Sahibi ve başyazarı Nadir Nadi'nin, 1950-1957 yılları arasında DP milletvekili olmasına karşın, iktidarı siyasal, sosyal ve ekonomik politikalarını değerlendirirken bu kimliğinin etkisinde kalmayacağı da çalışmaya yön veren bir diğer düşüncedir.

Bugüne kadar Türkiye'de iletişim alanında yapılan çalışmalarda, Cumhuriyet gazetesi, pek çok çalışmanın araştırma birimi olarak karşımıza çıkmıştır[5]. Buna

[5] "24 Ocak Kararları ve Basın (1980-1985) Milliyet, Hürriyet, Cumhuriyet Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme", "1984-1993 Yıllarında Yayınlanan Hürriyet, Milliyet ve Cumhuriyet Gazetelerinin Haber Fotoğraflarının Değerlendirilmesi", "Medyada

karşın, gazete üzerine doğrudan yapılan çalışmaların sayısı ise oldukça azdır[6]. Bu çalışma, gazeteye ilişkin dönemsel bir çalışma yaparak, iletişim alanına katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Bununla birlikte, tezde değinilen siyasi tarihe ilişkin bilgilerin de, alana yararlı olacağı düşünülmüştür.

Çalışma için önemli iki kitap vardır. Bunlardan ilki, Nadir Nadi'nin Atatürk İlkeleri Işığında Uyarılar – Bir İflasın Kronolojisi (1950- 1960) çalışmasıdır. Yazar, bu çalışmasında, DP döneminde kaleme aldığı başyazılarından bir derleme yapmıştır. Tezin analiz kısmı için gerekli olan, fakat çeşitli nedenlerle elde edememiş olduğumuz bazı makaleleri bulabilmek açısından bu kaynak, oldukça yardımcı olmuştur. Diğer kitap ise, Nadir Nadi'nin Perde Aralığından isimli kitabıdır. Bu çalışmasında ise yazar, 1950-1960 yılları arasındaki anılarına yer vermiştir. *Cumhuriyet'i* anlayabilmek için gerekli bazı ipuçlarını içermesi bakımından bu kaynak, teze önemli katkı sağlamıştır. Bu iki kitabın dışında da, teze ışık tutan pek

---

Özelleştirme Haberleri (Hürriyet, Sabah, Cumhuriyet, Aydınlık Gazetelerinde 1 Haziran-31 Ağustos 1993 Tarihleri Arasındaki Özelleştirme Haberleri" v.b. çalışmalar bunlardan bazılarıdır.

[6]Şerafettin Pektaş'ın "Milli Şef Döneminde (1938-1950) *Cumhuriyet* Gazetesi", Emin Karaca'nın "*Cumhuriyet* Olayı", Aysun Köktener'in "Bir Gazetenin Tarihi: *Cumhuriyet*" başlıklı kitapları ve "II. Dünya Savaşında Cumhuriyet Gazetesinin Dış Politikasının İncelenmesi", "Cumhuriyet Gazetesinde Yayımlanmış Müzik Yazıları Açıklamalı Bibliyografyası (1924-1980)", "1970-1972 Yılları Arası Dönemde Cumhuriyet Gazetesinin Yayın Politikası" başlıklı lisansüstü çalışmalarıdır.

çok çalışma bulunmaktadır, bu çalışmalar özellikle tezin kuramsal çerçevesinin oluşturulmasına ilişkin önemli katkı sağlamışlardır[7].

Tez çalışması, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde, Cumhuriyet gazetesinin kuruluşu ve 1950 yılına kadar gelişimi kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. İkinci bölümde ise, gazetenin 1950-1960 yılları arasındaki gelişimi, dönemin politikalarına bakışı ve iktidar ile ilişkileri verilmeye çalışılmış, böylelikle üçüncü bölüm için bir zemin oluşturulması amaçlanmıştır. Üçüncü bölümde ise, tezin araştırma evreni olan *Cumhuriyet'in* konuya ilişkin başyazıları incelenmiştir.

Çalışmanın kapsamı,1950-1960 yılları arasında yayınlanmış olan başyazılarla sınırlıdır.Yalnızca bu örneklerin kullanılması sebebi, makalelerdeki yorumların belli bir politikayı savunmaları dolayısıyla yönlendiricilik taşımalarıdır. Avrupa Konseyi Parlamenterler Assamblesi'nde ele alınan "Gazetecilik Etiki" başlıklı bir raporda sıralanan gazetecilik ilkelerine göre, haber ile yorum arasında bir ayrım yapılması gerektiğinden söz edilmektedir. Rapora göre: *"Haber olgular ve verilerle ilgili bir bilgidir. Yorum ise, gazetecinin ve yayın grubunun fikirleri, düşünceleri, inançları ve değer yargılarından oluşur"* (aktaran Gürkan, 1998: 20). Ayrıca gazete de kuruluş yıllarında, haber ile makalenin ayrı tutulacağını, haber sayfasında okura doğru ve yanıltmacadan uzak bilgi verileceği, makale sayfasında ise, gazetecinin günün olaylarını yorumlayan, inceleyen ve eleştiren yazıların bulunacağını

[7] Ağaoğlu,1972; Ahmad,1996; Akşin, 1995; Albayrak, 1992; Alemdar, 1996; Çavdar, 2000; Eroğul, 1998; Gürkan,1998; Karpat, 1996; Toker,1991.

belirtmiştir (*Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1924). Gazetenin iktidara bakışının belirlenmeye çalışıldığı bu çalışmada, bu görüşler esas alınarak, çalışmanın kapsamı başyazılarla sınırlı tutulmuştur. Başyazılar da, üç kategori altında toplanarak analiz edilmiş, dönemsel olarak alt başlıklara ayrılmış ve yazarın yazıları arasındaki farklılıklar ortaya konularak, fikirsel değişim noktaları tespit edilmiştir.

Nadir Nadi'nin yazıları demokratik düzenin işleyiş ilkeleri üzerinedir. Bu ilkelerin ne kadarının iktidar, muhalefet ve halk tarafından benimsenip uygulandığı üzerine yazılar yazan ve bu konudaki aksaklıkları dile geçirmeye çalışan Nadi, çözüm yolu olarak devrim ve ilkelere bağlı kalmayı ve onların ışığı altında temel hak ve hürriyetlerin tamamen elde edildiği anayasal teminatların sağlandığı bir düzene doğru ilerlemeyi hedef edinmiştir. Bu nedenle de, DP'yi ilk yıllardaki uygulamaları nedeniyle eleştirmiş, özellikle de demokrasinin yanlış anlaşıldığı üzerine sıkça yazılar yazmış ve DP'nin yarattığı hayal kırıklıklarına işaret etmiştir. Ne var ki; Nadi, bu tutumunu 1953 sonlarına doğru değiştirmiş, iktidarın demokrasiye hizmeti ve katkıları konusunda övgüler ortaya koyan yazılar kaleme almıştır. 1954 seçimleri ertesi de bir müddet devam eden bu yazılar, yerini ciddi eleştirilere bırakmıştır. Demokrasinin çoğunluğun baskısına dönüştürülmeye çalışıldığını, eleştiriye tahammülsüzlüğün arttığını ve demokrasinin kendi çıkarlarına uyduğu müddetçe işletilen bir sisteme dönüştürüldüğünü yazılarında vurgulamaya başlayan yazar, demokrasinin kısa zamanda parti kavgaları düzeyine çekildiğini, bu nedenle de demokrasinin işletilebilmesi ve yerleştirilebilmesi için gerekli tedbirlerin alınmaya gidilmesi gerekliliğini yazılarında ortaya koymuştur.Yazar, demokrasinin Atatürk ilke ve devrimlerin yerleştirilmeye ve yürütülmeye çalışılmasıyla işlerlik

kazanabileceğini, oysa dönemin iktidarının devrimlere ilişkin geri adımlar atarak, demokrasinin soysuzlaşmasına yol açtığını da ifade etmiştir. İktidarın politikalarını popülistlik gayreti olarak eleştiren Nadir Nadi, iktidarın ekonomik, toplumsal ve siyasal politikalarının tümünde, bu kaygı nedeniyle başarısızlıklar oluştuğunu yazılarında belirtmiştir.

Çalışmada, *Cumhuriyet* dışında, dönemin önde gelen yayın organlarından Ulus ve Zafer gazetelerine; Kim, Forum, Akis, Serdengeçti, Yedi Ocak, The Middle East Journal, Sebilürreşad dergilerine ayrıca Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki döneme ilişkin tüm belge, karar ve yazışmalara bakılmıştır ve bu taramalardan önemli bulgular elde edilmiştir. Buna karşın, gazetenin tirajı ve ilan gelirleri üzerine yaptığımız araştırma sınırlı kalmış, Basın İlan Kurumu ve Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü arşivlerinde döneme ilişkin dosyalar mevcut olmadığı için, konuya ilişkin bilgiler meclis tutanaklarından ve dönemi inceleyen kaynaklardan ayıklanarak elde edilebilmiş, bu bilgilerde de bazı tutarsızlıklar tespit edilmiştir.

1. Bölüm

Cumhuriyet Gazetesi'nin Kuruluşu ve Gelişimi : Tek Parti Döneminde ve Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde *Cumhuriyet* (1924-1950)

Kurtuluş Savaşı'nın ardından ilan edilen Cumhuriyet rejiminin, hayata geçirilmesi sürecinde, yapılan değişikliklerin hem istenildiği oranda hızlı olmaması, hem de bazı çevreler tarafından sürekli eleştiriye uğratılması, rejimi savunmak ve kamuoyu oluşturmak amacını güden bir gazetenin kurulmasına yol açmıştır. Bu gazeteyi kurmak ise, Kurtuluş Savaşı sırasında ulusal direniş hareketine *Yeni Gün'le*[8] destek veren Yunus Nadi'ye düşmüştür.

Tam ismi Yunus Nadi Abalıoğlu olan gazeteci, 1880 yılında Fethiye'de doğmuştur. 1900 yılında daha öğrenci iken *Malumat'ta* mesleğe giren Abalıoğlu, Midilli kalesindeki üç yıllık hapis cezasını çektikten sonra, 1908 inkılabı sonrasında İstanbul'a gelerek, *İkdam'ı* çıkarmış ve sonra da Ebüzziya Tevfik ile birlikte *Tasvir-i Efkar*'ı yayınlamışlardır.1910'da Selanik'te yayınlanan *Rumeli'de* başyazarlık yapan Yunus Nadi, Mebusan Meclisi'nin ikinci seçim döneminde Aydın milletvekili olarak görev yapmıştır. 2 Eylül 1918'de ise, İstanbul'da *Yeni Gün'ü* çıkarmaya başlamıştır (İnuğur, 2002: 339- 341; Oral, 1968 : 298).

Kurtuluş savaşı yıllarında, Milli Mücadeleyi desteklemek üzere yayınlanan *Yeni Gün'deki* yazılar açıkça Milli Mücadele'yi desteklediğinden ve 16 Mart işgal

[8] 1931 yılında *Yeni Gün* kısa bir süreliğine yeniden yayınlanacaktır.

günü Türk askerlerinin Şehzadebaşı Karakolu'nda şehit edilişini yazdığından 17 Mart'ta İngilizler tarafından matbaası basılmış ve bunun üzerine gazete önce Ankara'ya ardından Kayseri'ye taşınmış, daha sonra yeniden İstanbul'da yayınlanmıştır[9] (Bayrak,1994: 159; İlknur, *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 2003: 9; İnuğur, 2002: 339-341; Oral, 1968: 298). Ankara'da ise gazetenin adı, *Anadolu'da Yenigün* olarak değiştirilmiştir (Kocabaşoğlu, 1981: 180). Selanik'ten kendisini yakından tanıyan Mustafa Kemal Paşa'ya ulaşıncaya kadar günlerce süren çok tehlikeli bir yolculuğu göze alan Yunus Nadi, gazetesini kapatıp, Anadolu'ya geçerken, bu durumun geçici olduğuna inanmış, hatta bu nedenle de gazetenin çıktığı binanın kira anlaşmasını iki yıl daha uzatarak, İstanbul'dan ayrılmıştır (Ertop,1974: 13).

Orta boyda yayınlanan,zengin içerikli bir gazete olan *Anadolu'da Yenigün'de,* Yunus Nadi yazdığı yazılarla mütareke döneminin zararlı akımlarıyla savaşmıştır. Bu

[9] Matbaanın Anadolu'ya taşınması söz konusu olduğunda, Yunus Nadi ile eşi arasında şu konuşma geçmiştir:*"...Bugün yarın öbür gün ve pek galip bir ihtimal ile ya gece yarısı yahut sabah şafakla bizim matbaa, ev İngilizlerin nagihani bir hücumuna maruz kalacaktır. Emsali delaletiyle biliriz ki, gelenlerin gösterecekleri marifet, ortalığa korku ve dehşet salmaya çalışmak olacaktır. Mesela cümlesinin ellerinde göğüslerinize tevcih edilmiş tabancalar olacak, beni ararken sözleri ile ve hareketleri ile çok şedit olacaklardır. Bunları şimdiden bilirsen korkmazsın. Senin korkmamaklığın kafi değildir. Bilhassa çocukların korkmamaları lazımdır. Binaenaleyh bu dakikadan tezi yok, onları korkmamağa alıştır. Bana gelince ağlebi ihtimal, Allah'a ısmarladık"* (Y.Nadi, 1997: 10).

nedenle, gazete zaman zaman kapatılma ile karşı karşıya kalmış, bu dönemlerde *Eski Gün* adıyla çıkarak, tepkisini dile getirmekten geri durmamıştır (Baykal,1990: 214-215).*Anadolu'da Yenigün'ün* Milli Mücadele süresince oynadığı rolün önemini Şükrü Kaya anılarında şöyle aktarmıştır:*"Mustafa Kemal'in* Anadolu'da Yeni Gün'ü *okumadan yatmadığını ve bazı kere de makalelerini basılmadan evvel telefonla dinlediğini bilenler çoktur. Yunus Nadi, Türk Cumhuriyeti yapısının malzemesini harcını taşıyanlardan biridir; meşrutiyet, hürriyet ve cumhuriyet davalarında, mücadelelerinde kalemi ile sözü ile ön saflarda siperlerin üstünde ve ilerisinde çarpışan bir savaşçı idi* (Y. Nadi, 1955: 8).

Yunus Nadi'nin *Anadolu'da Yenigün'ünün,* Kurtuluş Savaşı yıllarında üstlendiği rol, Orhan Koloğlu tarafından "*Kemalist basın için yönlendiricilik*" olarak ifade edilirken (1992: 63), Nadir Nadi tarafından ise, *"İstiklal Savaşı boyunca halk maneviyatını desteklemek, kurtuluş ideolojisini geliştirmek, sonraları da Cumhuriyetin ilanı koşullarını hazırlamak"* olarak ortaya konmuştur (1991: 260). Konur Ertop da, gazeteyi *"kurtuluş hareketinin fikir savunucusu ve aynı zamanda da sahibinin de bir üyesi olduğu TBMM'nin görüşlerini duyurucusu"* olarak nitelemiş ve gazetenin o dönemde cepheye ve cephe gerisine ait en doğru haberleri verdiğine ve savaşın mutlaka kazanılacağı inancının yerleşmesini sağladığına işaret etmiştir (1974: 13).

Gazetenin siyasi çizgisine bakıldığında; gazetenin "solcu" olarak tanımlandığı görülmektedir. Türk Komünist Fırkası ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın Anadolu'da etkili olduğu dönemde; tek günlük gazetenin *Anadolu'da Yenigün*

olduğu, gazetenin sahip ve başyazarı Yunus Nadi'nin de Türkiye Komünist Fırkası'nın ileri gelenlerinden olduğu, bu nedenle gazetenin Anadolu'da sol örgüt ve düşüncelere yakın bir yayın yapıp, sayfalarında bunlara yer verdiği ifade edilmiştir. Gazetenin 1921 yılının ilk aylarında yaşanan bazı siyasi gelişmelerle birlikte sol çizgisinden gerilediği ve bir müddet sonra da Anadolu'daki sol örgüt ve düşüncelerin sözcülüğünü yapmaktan vazgeçtiği, buna karşın emperyalizme ve kapitalizme karşı tutumunu ve Sovyet Rusya yanlısı tavrını iniş ve çıkışlara karşın sürdürdüğü belirtilmiştir (Kocabaşoğlu, 1981: 184-186) [10].

Gazetenin yayınlanma koşulları ise, oldukça zordu. Zekeriya Sertel anılarında, gazete matbaasını *"çok fakir, çok zavallı birer vilayet"* gazetesi olarak niteliyor ve *"derme çatma bir basımevinde gelişi güzel basıldıklarını" belirtiyordu* (2000:104;Şenyapılı,1981:203).Karaoğlan Meydanı'ndan Hacıbayram'a giderken ilk kavşak yerinde bulunan gazete binası, iki katlı olup, sıvaları yer yer dökülmüş eski bir Ankara evi idi. Ev, sokağa yanlamasına oturtulmuştu. Önünde bir avlu, alt katta

[10]Gazetenin çizgisinde dört eğilim vardır. 1. Kurtuluş Savaşı'nın haklılığına ve zafere olan kesin inanç. 2. Saltanat ve hilafete karşı bir tutum. 3. Emperyalizme karşı ve sosyalizme yatkın bir eğilim. 4. Uluslararası planda mazlum milletlere, ulusal planda ise, çalışan insanlara (amele ve köylü) yakın bir tutum. Gazetenin bu tutum ve eğilimlerinden ilk ikisinde sapma yaşamadığını, bununlar birlikte; son iki eğilim ve tutumun; cephelerdeki gelişmeler, emperyalist ülkelerin Türkiye'ye karşı tutumları, Türk Sovyet ilişkilerindeki iniş-çıkışlar, iç siyasal hayatın akışı ve Mustafa Kemal'in direktifleri nedeniyle bazı zikzak ve sapmalar gösterdiği belirtilmiştir (Kocabaşoğlu, 1981: 183).

giriş kapısının solunda ahırdan bozma makine dairesi bulunmakta idi. Yukarıya çıkılırken merdivenin dönemeç yaptığı yarım katta üzerine kırmızı boya ile yüz numara yazılı bir tuvalet ve onun karşısında ufacık bir oda, yukarıda da bir sofa ve sağlı sollu iki oda vardı. Bütün matbaa bundan ibaretti (N.Nadi, 1991: 167).

Birden fazla işle görevlendirilmiş, dar bir kadronun elinden çıkan gazete, Büyük Millet Meclisi koridorlarından sonra en çok politika tartışmaları yapılan yer olma özelliğine sahipti. Milletvekilleri, bakanlar ve yazarların sıkça görülür olduğu *Anadolu'da Yenigün'ün,* yazı işleri müdürü Kemal Salih Sel idi. Nadir Nadi, Perde Aralığından adlı anılarında [11], yazı işleri müdürünün rutin çalışmasını aktarırken, gazetenin hem işleyiş koşulları, hem de iktidar ile ilişkileri hakkında şu ipuçlarını vermekte idi: *"O sofada camlı bölme ile ayrılmış küçük bir odada çalışır, sık sık bitişikteki mürettiphaneye geçerek, sahifelerin tertibini orada tezgah başında dizicilerle beraber yapardı. Yazı İşleri kadrosu, kendisinden ibaret olduğu için haber almak ya da bir haberin doğruluğunu araştırmak gerektiği zaman manyetolu telefonu açarak doğruca ilgili bakanla görüşürdü"* (1991: 167-168)[12].

---

[11] Nadir Nadi'nin Yahya Kemal'e ilişkin görüşlerinin değerlendirildiği bir yazıda, yazarın bu çalışması,*"objektif metottan ve tarafsızlıktan zaman zaman uzaklaşarak, içine daha çok kendi duygularını kendi eğilimlerini ve kendi yargılarını kattığı bir yazı"* sözleriyle eleştirilmiştir (Tevfikoğlu, 1968: 5).

[12] Gazetenin sayfa düzenlemesinde haberler, genellikle "dahili haberler", " harici haberler", "meclis haberleri", "resmi tebliğler" başlıkları altında ve sayfanın belirli yerlerinde verilirdi (Kocabaşoğlu, 1981: 182).

Nadir Nadi'nin anılarında tek yaprak (iki sayfa) halinde basılan gazetenin tirajı ve baskı koşullarına ilişkin ise, şu bilgiler yer alıyordu: *"Bin beş yüzle iki bin arasında dolaşan gazete baskısının tamamlanması saatlerce sürerdi. Çavuş dediğimiz hamal makinist epeyce yorulurdu bu yüzden. Çünkü beygir gücü ile değil, düpedüz insan gücü ile işliyordu makine. İlkin kağıt tabakalarının iki sahifeyi kaplayan bir tarafı basılır sonra aynı kağıtlar tersine çevrilerek, öteki tarafın basımına geçilirdi. Sonra ortadan kesilerek tabakalardan iki sahifelik bir yapraklı gazete meydana çıkardı. Palabıyıklı yağız çavuş makine çarkının koluna asılarak en azından üç bin kere döndürmek zorunda idi koca çarkı. Kurşun sahifeleri ve basılmış gazeteleri gerekli yere taşımak her iş bittikten sonra makineyi temizleyip yağlamak da onun görevi idi* (1991:167- 168).

Dönemin diğer gazetelerine göre daha düşük bir tiraj seyretmesine karşın, kamuoyu oluşturma bakımından güçlü bir etkisi[13] olduğu belirtilen gazetenin (N. Nadi, 1991:260), yazar kadrosuna bakıldığında; gazetenin İstanbul'da yayınlanırken Nebizade Hamdi ve Zekeriya Sertel gibi yetenekli yazarlara sahip olduğu, Ankara'da da Mahmut Esat Bozkurt ve Muhittin Birgen gibi isimlerin yer aldığı görülmektedir (Kocabaşoğlu, 1981: 186).

Yunus Nadi, Milli Mücadele yılları boyunca gazetesinin başlığına "Yunanistan Yıkılmalıdır" manşetini koymuş ve ulusun savaş azminin daima

[13] Zekeriya Sertel, gazetenin satışlarının az olduğunda, Nadir Nadi ile hemfikirdir, fakat yazar, Nadi'nin belirttiği gibi, gazetenin etkin olmadığını, etkin basının İstanbul'daki basın olduğunu belirtmektedir (aktaran Özkaya, 1989 : 69).

canlı kalmasına yardım etmiştir. Bununla da sınırlı kalmayıp, Halide Edip'le birlikte Anadolu Ajansı'nın kurulmasında rol oynamış, ajansa haber temininde de, Halide Edip ile birlikte hizmet etmiştir[14] (Y.Nadi, 1997: 105-106). Milli Mücadeleye bu hizmetleri nedeniyle basın tarihçilerinden "*20. yüzyılda yetişen en seçkin ustalardan biri"* (İnuğur, 2002: 339- 341), *"mesleğe hem hizmet etmiş, hem de müessesi okul rolü oynamış bir gazeteci"* (Oral, 1968: 298) şeklinde övgüler alırken, dönemin siyasetçileri de, Yunus Nadi'nin katkılarını teslim etmişlerdir. Örneğin Celal Bayar gazeteci için, *" bugünkü rejimin temelinde Yunus Nadi'nin kocaman bir taşı vardır"* demiştir (Y. Nadi, 1955: 7).

Yunus Nadi, 1920'de kurulan TBMM'de de yer almış, TBMM'nin birinci döneminde İzmir milletvekili iken, 1924'teki ikinci dönemden, TBMM'nin altıncı dönemine kadar Muğla milletvekili olarak kalmıştır. Bu nedenle de kurduğu hem *Anadolu'da Yeni Gün* hem de *Cumhuriyet*, Cumhuriyet tarihine yakından tanıklık eden ender kurumlardan olmuşlar ve Cumhuriyet rejiminin oluşturulmasında ve benimsetilmesinde yadsınamaz bir ağırlıkları olmuştur.

Yunus Nadi, Kurtuluş savaşının kazanılmasından sonra, Türkiye'nin kuruluşunda ve birbirini izleyen devrim hamlelerinin başarılmasında önemli görevlerin altına imza atmış, Cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması gibi köklü siyasal ve toplumsal hareketler sırasında, İstanbul'da yayımlanan gazetelerin hemen hepsinin devrim hükümetine ve Atatürk'e cephe alması üzerine, batılılaşma, dinin toplum yaşayışındaki ezici baskısını kaldırma, halkçı ve devrimci bir yönetim

[14] Yunus Nadi, Anadolu Ajansı'nın isim babasıdır.

düzeni kurma yolunda etkili bir yayın organına olan ihtiyacı hissetmişti. Aynı kaygılara sahip olan Atatürk'ün konuyu kendisine açması üzerine Yunus Nadi, meslek hizmetlerini böyle bir gazetede sürdürmek için hazırlıklara girişmiştir. Cumhuriyet yönetiminin TBMM'nde kabul edildiği oturumda, Anayasa Komisyonu Başkanı olarak yeni rejimin adının verildiği Anayasa maddesini Meclis'e açıklamış ve savunmuş olan Yunus Nadi, çıkaracağı gazeteye de Atatürk'ün teklif ettiği *Cumhuriyet* adını vermiştir (Ertop, 1974: 13, İlknur, *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 2003: 9).

Atatürk'ün gazete fikrini Yunus Nadi'ye açtığı konuşma, yıllar sonra *Cumhuriyet'te* yayınlanan bir yazı dizisinde şu şekilde anlatılmakta idi: *"Cumhuriyetin ilanından sonra bile İstanbul'daki mütareke basını Ankara hükümetine ve Mustafa Kemal'e saldırmaya devam etti. Saltanat kaldırılmış, sıra halifeliğin kaldırılmasına gelmişti. İstanbul basını Ankara'nın zaferini görmezden gelip hala halifeden medet umuyordu. Mustafa Kemal bir akşam Köşkteki sofrasında yanı başında bulunan Yunus Nadi'ye dönerek der ki, "Bak çocuk ne yapalım seninle İstanbul'da Babıali'nin göbeğinde bütün bu cumhuriyet düşmanı ve hilafet yanlılarına karşı mücadele verecek bir gazete çıkaralım. Gazetenin adı da yeni rejimimiz Cumhuriyet'le özdeş olsun*, Cumhuriyet *koyalım adını…"* (İlknur, *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 2003: 9).

Mustafa Kemal Atatürk, *Cumhuriyet'e* maddi ve manevi yönde pek çok destek vermiştir. İlk olarak, daha önce İttihat ve Terakki Partisi'nin merkezi olan

ve "Kırmızı Konak" diye bilinen bina, gazeteye tahsis edilmiştir[15]. Daha sonra da, Rıza Paşa yokuşunda Hıristiyan propagandası yapan ve Müslümanlar aleyhinde çalışan Matosyan Neşriyat Evinin matbaaları da daha önce bir kısmı peşin, bir kısmı uzun vade ile Yunus Nadi'ye satılmıştır. Yine de istenildiği boyutta esaslı bir gazete kurmak için daha fazla paraya ihtiyaç bulunuyordu. Recep Peker'in Milli Savunma Bakanı olduğu dönemde, Avrupa'dan malzeme almak üzere bir satın alma heyeti kurulmuştu. Atatürk'ün izniyle bu heyete, herhangi bir tüccara tanınan komisyonun en asgarisi tanınmış ve bu suretle *Cumhuriyet*, büyük matbaa tesislerine

[15] Kırmızı Konak, yıllar sonra Hüseyin Cahit ile Nadir Nadi arasında tartışma konusu olacaktır. 1953 yılında, CHP mallarının hazineye devredilmesi sonrasında, Hüseyin Cahit bir yazısında Nadir Nadi'nin tutumunu eleştirmiş ve vaktinde Yunus Nadi'ye Atatürk tarafından ihsan edilmiş olan Kırmızı Konak'ın geri verilmesinin istenmesi halinde yazarın ne yapacağını sormuştur. Nadir Nadi öncelikle konağın *Cumhuriyet'e* ihsan edildiğine ilişkin sözlerin aslında Atatürk'e atılan bir iftira olduğunu, onun asla devlet hazinesinden böylesi bir "ihsanda" bulunmayacağını, sırf kendisine çatmak için Atatürk'e böylesi bir şey söyleme hakkı olmadığını ifade etmiş ve babasının gazeteyi taksitlerini son santimine kadar ödeyerek o zaman ki para ile 40 küsur bir liraya hazineden satın aldığını söylemiştir. Nadi yazısının sonunda, Yalçın'ın *Ulus'un* yaşadığı gibi bir olay yaşaması halinde ne yapacağı yönündeki sorusuna da,*"o kişi ya da kurum ile müzakereye kalkışmam, mahkemeye başvurunuz, zaman aşımı hakkımdan vazgeçiyorum derim eğer buna yanaşmayıp, beni kapı dışarı ederse, "haksızlık yapıyorsunuz" diye direnirim, kin beslerim ama öç almak için Atatürk düşmanları ile birlikte de hareket etmem"* sözleriyle yanıtlamıştır (*Cumhuriyet*, 27 Mart 1954).

kavuşmuştur (Erer, 1965: 24-25). Ayrıca, diğer basın kuruluşlarına da olduğu gibi dönem içinde *Cumhuriyet* de iktidardan çeşitli başka teşvikler de almıştır (Nebiler, 1995: 56).

Yunus Nadi, yepyeni fikirlerle çıkarmayı planladığı gazetesinin teknik olarak da ayrıcalığı olmasını istiyordu. Bu nedenle de, Amerika'da gazetecilik eğitimi görmüş ve Matbuat Genel Müdürlüğü görevinde bulunmuş olan Zekeriya Sertel'le bir görüşme yapmış ve ona gazeteyi birlikte çıkarmayı teklif etmiştir (Sertel, 2000: 114; Köktener, 2004:15)[16].Yunus Nadi, Nebizade Hamdi'ye de ortaklık teklif etmiş ve gazetecinin kabul etmesi üzerine *Cumhuriyet,* onar bin liralık sermayesi ile üç hisseli bir şirket olarak kurulmuştur[17].

---

[16]Gazete hazırlıkları için İstanbul'a dönen Sertel, diğer basın organlarının *Cumhuriyet'e* düşmanca bir tavır sergilediklerini, gazetelerin güç birliği yaparak, cephe oluşturduklarını aktarmıştır (Köktener, 2004:16-:17; Sertel, 2000:116-117).

[17] Yunus Nadi, bir yıl sonra da yabancılara devrimi anlatmak ve Türkiye'yi tanıtmak için Fransızca baskısı olan *La Republique'i* çıkartmıştır. Nadir Nadi, gazeteye ilişkin şu bilgileri vermiştir: *"1924'te* Cumhuriyet *çıktı. Kısa bir süre sonra da* La Republique *çıkmaya başladı. O zaman babam, Türkiye'de gerçekleşmekte olan devrimleri yabancılara anlatmak Türkiye'yi yabancılara tanıtmak istiyordu.* La Republigue'i *bunun için çıkardı. Bu gazete 2500 kadar satıyordu. Bütün yabancı çevreler, sefaretler, konsolosluklar, yabancı iş çevreleri ve bankalar Türkiye haberlerini,* La Republique'den *alıyordu.* La Republique'in *küçük bir kadrosu bulunuyordu. Çok iyi Fransızca bilen bir Ermeni vardı. Panoysan Efendi. Babamın başyazılarını Fransızca'ya o çevirirdi. Levanten bir sekreter hanım, bir iki memur,*

Gazetenin kuruluş hazırlıkları sırasında, İstanbullulara sabah gazetelerinin yanında, okurun istediği gazetenin temel çizgileri nedir? sorusuna yanıt arayan bir anket dağıtılmıştı. Bir gazetenin içeriğinden, yayın politikasına kadar olması gereken bütün konulara değinilen ankette, ilk defa okuyucuların istekleri derinlemesine analiz ediliyordu. Yunus Nadi, bu konuda deneyimini göstermiş, gazetenin yüklendiği misyonu göz önüne alarak, okurun beklentilerine yanıt vermeyen bir gazetenin başarısızlığa uğrayacağı düşüncesiyle, böylesi bir yönteme başvurmuş, alınan sonuçlar doğrultusunda gazetesinin içeriğini belirlemişti. Yunus Nadi, *Cumhuriyet'in* hem düşünsel açıdan, hem teknik ve sayfa yapısı bakımından yeniliklerle doğmasını istiyordu, ilk başyazısında haber sayfası ile makale sayfasını birbirinden ayıracağını belirtiyor, bunu da şöyle gerekçelendiriyordu: *"Okuyucu her şeyden önce gazetesinde tarafsız ve önyargılara göre yorumlanmamış haberler görmek ister. Haber sütunu okuyucunun sütunu ve okuyucunun sayfasıdır. Okuyucu o sütunlarda olayların doğruluk taşıyan yanlışlardan ve yanıltmacalardan uzak kalan bir yankısını görmek ister. Bu amaçla gazeteciliğin geliştiği ülkelerde haber sayfalarıyla, makale sayfaları birbirinden ayrılmıştır. Haber sayfalarında gazeteci yalnız olayları yazmak ve tespit etmekle yetinmek zorundadır. Haber sütununa kendi düşünce ve görüşlerini ekleyemez. Gazetecinin düşünce ve görüşlerini*

---

*Mordo diye Yahudi diye bir idare müdürü vardı. Birkaç Rum mürettip çalışıyordu. Tuhaftır bu mürettipler, Fransızca bilmezlerdi ama yazıları yanlışsız dizerlerdi.*La Republique *sabahları* Cumhuriyet'le *birlikte çıkardı, birlikte dağıtılırdı. İstanbul dışında Ankara'ya yollanır, bir miktar da İzmir'e gönderilirdi"* (aktaran İnuğur, 1992: 72-73).

bildirmeye yetkili olduğu sayfa , makale sayfasıdır ve gazete sahiplerinin gazetede söz söylemeye yetkili oldukları ancak bu sayfadır. Biz de çağdaş gazetelerin benimsediği ve uyguladığı bu temel ilkeyi gazetemizde uyguluyoruz" (*Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1924, İnuğur, 1992: 66-67; Köktener, 2004: 21).

Cumhuriyet'in 7 Mayıs 1924 tarihli ilk sayısı, sekiz sayfadan oluşmakta idi. *Cumhuriyet'in* ilk sayısının birinci sayfası, Mustafa Kemal'in beyanatlarına, dış politik olaylara ve Yunus Nadi'nin kaleme aldığı gazeteyi tanıtan bir yazıya ayrılmıştı[18]. "Cumhuriyet'in Karilere Takdimi" başlıklı yazıda, *"...gazetemiz ne hükümet gazetesi, ne de bir fırka gazetesidir. Cumhuriyet sadece Cumhuriyet'in daha aleni ve şamil ifadesiyle, demokrasinin müdafiidir. Cumhuriyet ve demokrasi fikir ve esaslarını ihlal eden, yıkan, yıkmaya çalışan her kuvvetle mücadele edecektir. Memlekette her manasıyla hakiki bir demokrasi ve hakiki bir cumhuriyet tesisi için gazetemiz bütün varlığıyla çalışacaktır. Memlekette halkın, halk tarafından, halk için idaresi bizim mefkuremizdir. Ve biz yalnız bu mefkurenin esiriyiz, başka hiçbir kuvvetin değil"* sözleriyle gazetenin siyasi kimliği ve hedefleri net bir biçimde ortaya konmakta idi (*Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1924 ; Erinç, 1996: 119; İnuğur, 1992: 64-66).

Gazetenin ikinci sayfası; yorum ve makale ağırlıklı düzenlenmişti. Yorum ve makaleler ele alınan konuların uzmanları tarafından ele alınıp derinlemesine

[18] Gazetenin ilk sayılarında, birinci sayfada başyazı yer almamakta idi, fakat bu uygulama ilerleyen günlerde bırakılacak, başyazı birinci sayfanın sol sütununa taşınacaktı.

ve titizlikle incelenmekte idi. Bu sayfa, okuyucuyu eğitmesi, yetiştirmesi ve yurt sorunlarına ışık tutarak Türk düşünce hayatına hizmet etmesi nedeniyle övülmüştür (Ertop,1974: 16). Üçüncü sayfa, haber ve yazıların devam sayfası idi[19]. Gazetede biri siyasi içerikli, diğeri toplumsal nitelikli iki karikatür yer alıyordu. Gazetede ayrıca toplumun her kesimine hitap etmeyi hedeflemesinin sonucu olarak; çocuk sütunu, kadın sütunu, spor sütunu, iktisadi sütun gibi bölümlerle, "her gün bir hikaye", "gazetenin doktoru" gibi popüler sütunlar da bulunmakta idi (*Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1924). Fakat bu popüler sütunlara bazı farklılıklar getirilmişti. Örneğin, spor sütunu diğer gazetelerin yaptığı gibi sadece "futbol" sayfasından ibaret olmayıp, diğer bütün spor dallarına yer vermesi ile dikkat çekmekte idi. Ayrıca spor gazete sayfalarından izlenmekten çıkarılmaya çalışılmış, geniş kitlelerin yaptığı bir etkinliğe dönüştürme çabası hep hissedilmiştir. Gazetenin son sayfası ise, ilan ve reklamlara ayrılmıştı.

Gazete için reklam her dönemde vazgeçilmez bir yere sahip olmuştu. Öyle ki, gazete sayfa sayılarının altıya düşmek zorunda kaldığı günlerde dahi son

[19] Bu bölümde ilk sayıda, bir promosyon ilanı dikkati çekmekte idi. *"Cumhuriyet'in 1000 liralık ikramiyesi yarından itibaren tevzii ediliyor"* başlıklı haberin ayrıntılarında; gazetenin yayın hayatına başlamadan önce dağıtmaya başladığı kuponları toplayan kişiler arasında yapılacak on ayrı çekilişin her birinde, 100 lira ikramiyenin farklı oranlarda olmak üzere beş kişiye verileceği bildirilmekte idi (*Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1924).Görüldüğü gibi, cumhuriyetin ilan edilmesinin hemen ardından ilk promosyon girişimi, *Cumhuriyet* tarafından yapılıyordu. Gazete dönem içerisinde bu tarz promosyon çalışmalarının dışında güzellik kraliçelerinin seçilmesi organizasyonlarını üstleniyordu (Vuran, 1996: 80).

iki sayfa tamamen reklama ayrılabiliyordu.1930 yılından itibaren gazetede küçük ilanlar da yayımlanmaya başlamıştı. Nermin Abadan'ın yaptığı araştırmaya göre; tek parti döneminde *Cumhuriyet'te* yayımlanan ilanların oranı yüzde 35'ti. 1939 yılında yayımlanan özel ilanların oranı yüzde 18, resmi ilanların ise yüzde 17'ydi. 1946'da özel ilanlar yüzde 20, resmi ilanlar yüzde 15 dolayındaydı (1961: 112). Siyah beyaz özelliği ile tanınan *Cumhuriyet*, 28 Şubat 1930'da yayımlanan yarım sayfalık Türkiye İş Bankası reklamıyla da ilk renkli reklamını kullanıyordu (Köktener, 2004: 25).

Gazetenin ilk sayısı, mizanpaj açısından beklentileri karşılamamıştı. Zekeriya Sertel'in Amerika'da aldığı eğitim, Latin harfleri ile uyumlu olduğundan, Arap harflerinde istenilen kalitenin yakalanmamasına yol açmıştı. Bunun üzerine, Yunus Nadi, Kemal Salih Sel'i İstanbul'a getirterek, yazı işlerinin başına geçirmişti. Sel, gazetede halkın alıştığı şekli ve düzeni kısa zamanda kurmuş ve gazete böylelikle rayına oturmuştu (Sertel, 2000: 116; Köktener, 2004: 18).

Cumhuriyet, diğer gazeteler içerisinde içeriği ve sayfa düzeni ile kısa zamanda ön plana çıkmış ve bu nitelikleri ile "fikir gazeteciliğinin dikkate değer temsilcilerinden biri" unvanını almıştı (aktaran Ertop, 1974: 35; İnuğur, 1992: 70; Şapolyo,1969:230-231)[20]. Gerçekten de, *Cumhuriyet'in* haber ile yorumu birbirinden

[20]Fikir gazeteleri ciddi içerikli haberler sunarak, insanları düşünmeye yönelten gazetelerdir. Fikir gazeteciliğinin amacı, önemli toplumsal sorunları, konuları saptayarak toplumun gündemine getirmektir. Fikir gazeteleri, haberi yorumlayarak, açıklayarak değerlendirerek verirler. Ayrıca haberleri derinliğine, ayrıntılarına

ayırma gayreti, sütunlarında yer alan makale ve yorumların uzman kadrolar tarafından hazırlanması ve bir fikrin temsilciliğini üstlenmesi, sansasyonel habercilikten değil, doğru ve tarafsız habercilikten yana olması göz önüne alındığında, gazetenin fikir gazetesi özelliklerine sahip olduğu görülmektedir.

Cumhuriyet, kısa zamanda halk arasında o kadar büyük bir saygınlık sağlamıştır ki, herhangi bir olayının gerçek olduğunu anlamak için "*Cumhuriyet*

---

inerek, neden ve niçinini soruşturarak verirler. Fikir gazetelerinde ciddi içerikli haberler yanında yorumlar, çeşitli görüşlerin değerlendirildiği makalelere rastlanmak olağandır. Çeşitli görüşleri savunan köşe yazarları uzmanlaşmış muhabirlerin hazırladıkları çeşitli toplumsal konuları içeren sayfalar ve bölümler bu tür gazetelerin sayfalarını oluşturur. Fikir basını bir uzmanlar kadrosu ile oluşur. Bu basının belli kuralları vardır ve belli ölçüler hemen her gün uygulanır .Bu ölçü daima olaydan uzak, fikirden yanadır. Bu tip yayın organlarında olaylar daima ikinci hatta bazen üçüncü plana itilirler. Daha değişik bir görüşle; üç beş yazarın, üç beş yazısı ile bir fikir gazetesi yayınlamak mümkün değildir. Mutlaka uzman bir kadroya ihtiyaç vardır ve bu uzman kadronun da belli ölçüler içinde kalması sağlanmalıdır. Bu gazeteler dünyada olup bitenleri değişik bir süzgeçten geçirerek, arşivlerindeki bilgileri de katarak uzman kişilerin görüş ve haberleri olarak yansıtırlar.Bu gazetelerin tirajları ise, yönelmek istedikleri kümelerin görüşlerine uygun geldiği ölçüde yükselir veya alçalır. Yalnız magazin gazetelerine oranla satışlarının dağılımlarının düşük olduğunu söylemek yanlış olmaz (Demirkent, 2003 : 60- 61; Tokgöz, 2003: 345- 347).

yazdı" demek yeterli hale gelmiş, hatta resmi hükümet adamlarından ziyade bu gazetenin yazdıklarına itibar edilir olmuştur (Erer,1965: 23). Bunun nedenini, "*gazetenin demokrasi yolundan, halk hizmetinde çalışmaktan, daima en doğru haberleri vermekten, yurt sorunlarını dürüstlük ve açıklıkla ele almaktan hiçbir zaman uzaklaşmamasına ve yayın hayatına başladığı günden itibaren Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrimlerin savunucusu olması"* ile açıklamak mümkündür (Ertop, 1974:15). Bu misyonun belirlediği içerikle, kısa zamanda yedi binlik tirajı yakalayan *Cumhuriyet*, tirajını gitgide artıracak, 1928'de sekiz ila dokuz binlik bir rakama yükselecek, on yıl sonra 25-28 binlere ulaşacaktır. İkinci dünya savaşı yıllarına gelindiğinde ise, büyük bir atak yapan gazetenin tirajı, 62 bine varacaktı (Ertop, 1973: 14; Tartanoğlu, 1994:100). Gazetenin 15 sene içinde yakaladığı bu başarı, gazeteye dönemin yüksek tirajlı gazetelerinden olma sıfatını kazandırmıştır. Ayrıca, gazetenin ilk fiyatı, üç kuruş iken, iki yıl sonra beş kuruşa, 1943'te ise önce sekiz kuruşa, ardından da on kuruşa çıkacaktı. Gazetenin aynı yıl içinde iki kez zam yapmasının sebebi ise, ikinci dünya savaşının getirdiği ekonomik sıkıntılardı (Ertop, 1974: 14; Köktener, 2004: 22- 23).

Gazetenin yazı kadrosuna bakıldığında; Ziya Gökalp, Aka Gündüz, M. Zekeriya Sertel, Hasan Bedreddin, Reşad Ekrem Bey, Ahmet Rasim, Peyami Safa, Muharrem Fevzi, Agah Togay, Ahmet Refik, Ahmet Hidayet, İsmail Habib Sevük, Abidin Daver, Cenap Şahabettin, Vedat Nedim Tör, Halit Ziya Uşaklıgil, Selahattin Enis, Turhan Tan, Cevat Fehmi Başkut, Feridun Osman Menteşoğlu, Ahmet İhsan, Mümtaz Faik Fenik ve Fuat Köprülü, M. Nermi, Halit Fahri Ozansoy, Ercüment Ekrem Talu, Agah İzzet, Mümtaz Faik Fenik, Agah, Burhan Felek, Ömer Rıza

Doğrul, H. Emir Erkilet , Abidin Daver, Arif Ahıskal, İ.Hami Danişmend, İ. Habib Sevük, Nurullah Ataç, M. Şekip Tunç, Burhan Toprak, K. İsmail Gürkan, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Yavuz Abadan, Z. Fahri Fındıkoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Kemal Salih Sel, Hasan Cemil Çambel, F.Osman; gibi dönemin güçlü yazarları göze çarpmakta idi[21].

Dönemin önde gelen bu isimlerini bünyesinde toplayan *Cumhuriyet*, dönem içerisinde yaşanan olaylara karşı aldığı tavırlarda öncü niteliğini hissettiriyordu. 1930'larda Türkiye'de cumhuriyet devriminden rahatsız olan gerici güçler, Terakkiperver Fırkası'nın çalışmalarından destek bularak, başkaldırı hareketlerine girişmiş, Şeyh Sait ayaklanması ve İzmir Suikastı olayları yaşanmış, ardından da

[21]Gazetenin siyasi çizgisi üzerine yapılan değerlendirmeler, birbirine tamamen zıt iki noktayı işaretlemektedirler, bir görüşe göre kadrosunda Zekeriya Sertel ve Vedat Nedim Tör gibi isimlerinde yer almasına karşın, gazete "milliyetçi muhafazakar Türkçü"'dür (Avşar,1990: 161). Öyle ki; gazete, resimli romanlara, spor sayfalarına ve ahlak kurallarına denk düşmeyen yazılara tamamen kapalıdır ve dönemin solcu bilinen kimselerini gazeteye almayarak ve bünyesinde yer alanları da zamanla tasfiyesi ederek bu çizgisini netleştirmiştir (Erer, 1965: 24-25). Diğer bir görüşe göre; *Cumhuriyet* Moskova'da en tanınmış gazete unvanına sahiptir (N.Nadi, 1967:71) ve dönemin komünist gazetelerinden biri olup, özellikle de Nadir Nadi ve gazetenin yazarlarından Ömer Rıza Doğrul dönemin önde gelen komünist yazarlarındandır (Oral, 1968: 160).

Menemen olayı patlak vermişti. Yeşil bayrak altında toplanarak, Derviş Mehmed'in öncülüğünde ayaklanan kişilerin, kendilerini durdurmaya çalışan yedek subay öğretmen Mustafa Kubilay'ı şehit etmeleri üzerine *Cumhuriyet* tavrını kesin bir dille ortaya koymuştur. Hatta o yıllarda Viyana'da bulunan Nadir Nadi, babasına bir mektup yazarak, Menemen'de bir Kubilay anıtı açılmasını önermiştir. Bu mektup, 11 Mart 1931 günlü *Cumhuriyet'te* başyazı olarak yayınlanmış ve yazıdaki öneri ve *Cumhuriyet'in* girişimi büyük ilgi toplamıştır. 26 Ocak 1934'te Kubilay anıtı açılmış ve açılış töreninde hükümet adına yapılan konuşmada, bu girişime ön ayak olan Nadir Nadi'ye de teşekkür edilmiştir (İlknur, *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 2003: 9)[22].

Şeyh Sait Ayaklanmasının ardından çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu'ndan sonra, hükümeti destekleyen gazeteler hariç diğerleri kapatılıyordu, kapatılmayan bu gazetelerden biri de *Cumhuriyet'ti.* Dönemin gelişen olaylarında da, *Cumhuriyet* tarafını belli ediyor, çok partili hayatın ilk denemesinde Halk Fırkası'nın tarafında yer almış olan gazete, bu tutumunu 1930'daki ikinci denemede de sürdürüyordu (Kabacalı, 1994: 129,149; Pekdemir, 1997: 172)[23].

---

[22] Kubilay Anıtı kampanyası boyunca *Cumhuriyet'in* tutumu, *"devletçi yaklaşımının ve Atatürk devrim ve ilkelerine sıkı sıkıya bağlılığının somut bir örneği olarak bağnaz kişi ve düşüncelere karşı da ne kadar katı ve tavizsiz olduğunun göstergesi"* olarak nitelenmiştir (Köktener, 2004: 44).

[23]Serbest Fırka'nın ülkede bir anda güçlü bir muhalefet haline gelmesi ve ülkede buna bağlı bazı taşkınlıkların oluşması, son olarak da CHF'nın taşlanması üzerine, Mustafa Kemal Yunus Nadi'yi çağırmış ve *Cumhuriyet'te* kendisini muhatap alan bir mektup yayınlamasını istemişti. Varılan anlaşmaya aynen uygulanmış, böylelikle

İktidar ile zıt düşmemeye özen gösteren gazete, zaman zaman bazı konularda müdahalelere de maruz kalmış ve bunlara itaat göstermiştir. Örneğin, Hüseyin Cahit Yalçın sürgün cezasından affa uğrayıp, Çorum'dan İstanbul'a döndüğünde, yazar Yunus Nadi ile görüşerek, Henri Beyle Stendhal'ın Parma Manastırı adlı romanını *Cumhuriyet* için çevirmeye başlamıştı. Fakat, gazetedeki duyurulardan ve ilk tefrikadan sonra Ankara'dan gelen "buyruk" gelmiş ve gazete bunun üzerine yayını kesmiştir (Kabacalı, 1990: 123).

Yunus Nadi gazetesinin kuruluş yıldönümünde, Cumhuriyet rejimi ile bu denli dolu dolu ve iç içe geçirdiği on yılını değerlendirdiği konuşmasında, gazetesinin rejim ile aynı yaşta olmasıyla övünç duyduğunu belirtmiş ve gazetesini *"cumhuriyet rejiminin her günkü belirtilerini bütün anlarıyla kaydeden bir tarihçi"* olarak vasıflandırmıştır. Nadi konuşmasında şu değerlendirmeleri yapmıştır: *"10 yıl içindeki çalışmalarımızda* Cumhuriyet *en başta cumhuriyetin genel olarak bütün milli davaların daima ön safta bulunmak hızıyla yürüyen sadık ve samimi müdafaacılarından biri olarak çalışagelmiştir. Bu ilelebet böyle devam edecektir…On sene zarfında biz burada yalnız cumhuriyet bayrağı bir gazete neşriyle kalmadık, arzu buyuranların bugün ve her zaman görüp ve tetkik edebilecekleri en modern teçhizat ve gelişmeleriyle en ileri gelen memleketlerinkine eşit bir matbaa da vücuda getirdik. Bu suretle hür ve bağımsız Türk kamuoyunu*

Mustafa Kemal, başlangıçta ilan ettiği tarafsızlığını bozduğunu belirtmiş, bu da Serbest Fırka denemesinin sonunu belirlemiştir (Karakoyunlu, 2004: 207)

her gün daha büyük bir kuvvet ve yetkiyle temsil edecek terakki ve tekamül safhalarına intikal etmiş bulunuyoruz (aktaran Ertop, 1974: 33-34).

1930'lu yılların başında Yunus Nadi, gazetenin sermayesini 60 bin liraya çıkarmıştır. Bunun üzerine, Nebizade Hamdi ortaklıktan ayrılmıştır. Tek başına gazeteye sahip olmak isteyen Nadi, Zekeriya Sertel'e ortaklığı bitirme teklifinde bulunmuştur. İki gazeteci arasında o gün şu konuşma geçmiştir : *"...Zekeriya görüyorsun ki, gazeteye konan sermaye 60 bin lirayı buldu. Bundan sonra da daha ne kadar paraya ihtiyaç olacağını bugünden kestirmek mümkün değil. İstersen sermayeni vereyim, daha iş kopmadan çekiliver. Ne dersin ?*"(Sertel, 2000: 117). Zekeriya Sertel, öneriyi kabul ederek, gazeteyle bağını koparacak ve böylelikle *Cumhuriyet* artık tamamıyla Yunus Nadi'nin olacaktır.

Yunus Nadi'nin ilk atılımı, gazetesine Türk basını için bir ilk olan linotip makinesini getirtmek oluyordu. Linotip makinesinin *Cumhuriyet'e* gelişini Nadir Nadi şu sözlerle anlatıyordu: *"*Cumhuriyet'in *ilk baskı makinesi, 1928 doğumluydu. Babam sanırım bir sanayi fuarında gördüğü makineyi pek beğenmiş, bir eşini hemen satın almıştı. O zamana göre, Türkiye'de benzeri bulunmayan modern, üç renkli ve hızla basan bir rotatifti bu. O zamanlar bir gazetenin hazırlanması daha geniş zaman alırdı. Gece 3'e, 4'e hatta 5'e kadar beklendiği olurdu... Hiç unutmam, Atatürk'ün ölüm haberini 9'u 10 geçe aldık. 40-45 dakika içinde yeni bir gazete hazırladık ve tabii sadece İstanbul'a dağıtabildik"* (Otmanbölük, 1986: 103; Köktener, 2004: 23).

Cumhuriyet'in giriştiği diğer atılımları ise şu şekilde özetlemek mümkündür: 24 Ocak 1930'da ilk sinema sayfasını yayınlanmış, hangi sinemada hangi filmlerin gösterildiğine dair bilgiler verilmeye başlanmıştır. 30 Ocak 1930'da ilk mizah sayfası, 1 Şubat 1930'da ilk kadın sayfası, 5 Şubat 1930'da ilk spor sayfası, 16 Şubat 1930'da ilk çocuk sayfası düzenlenmiştir. Ayrıca 27 Mart 1933'te milli kültür sayfasının, 8 Mayıs 1933'te ilk defa haftalık radyo programlarının yayınlanmasına başlanmıştır (İnuğur, 1992: 71).

Dağıtım konusunda da değişikliklere giden gazete, taşra baskısını bayilere doğrudan doğruya kendisi göndermeye başlıyordu. Dönem gazetelerinin İstanbul'dan taşraya dağıtımı ya Artin Efendi tarafından yapılıyordu, ya da abonelik sistemi ile okuyuculara posta kanalıyla ulaştırılıyordu. *Cumhuriyet'in* dağıtımını da, 1934 Eylül'üne kadar Artin Efendi yapmıştır. Öte yandan abonelik sistemi de kurulmuş yurtiçi ve dışına gazeteler postayla gönderilir olmuştur[24]. 1934 yılından itibaren *Cumhuriyet,* taşra gazetelerini bayilere doğrudan doğruya kendisi göndermeye başlamıştır. Bunu ilan etmesine rağmen, bazı kişilerin taşra bayilerine gazete göndermek için mektup yazması üzerine bir uyarı ilanı daha yayınlamıştır. İstanbul'dan trenle Anadolu'ya gönderilen gazeteler ise, Ankara'da o yılların tek baş bayii olan Akba Kitabevi tarafından dağıtılıyordu. Trenle bir gün gecikmeyle Ankara'ya ulaştırılan gazetelerin Anadolu'da dağıtımı ise, karayollarının düzensiz oluşu nedeniyle bir hafta gecikmeli gerçekleştirilebiliyordu. Nadir Nadi o günün

[24] *Cumhuriyet'i*n 1928 yılında yurt içi abonelik şartları şu şekilde idi: Yıllık 1700, altı aylık 900, üç aylık 500 kuruştu. Yurt dışı bedeli ise yıllık 3000, altı aylık 1600, üç aylık 900 kuruştu (Köktener, 2004: 24).

dağıtım koşullarını ve yaşanan problemleri şu sözlerle özetliyordu: *"Vaktiyle gazetelerin basımı ve dağıtımı bambaşka şartlar içinde gerçekleştirilebiliyordu. Türk basınının bütün ağırlığı İstanbul'da idi. Hemen bütün gazeteler İstanbul'da çıkar, buradan memlekete ulaştırılırdı. Ancak, Eskişehir'den itibaren bugün çıkan gazete yarın okunurdu. Çünkü ulaşım olanakları çok zayıftı. Bir çok gazete Anadolu'ya gönderdiği gazetelerin üzerine bir gün sonrasının tarihini atar, böylece günü gününe gelmiş hissi uyandırılmaya çalışırdı. Bunun inandırıcılığı ortadan kalkınca, gazetenin Ankara'ya varması problemi kendini gösterdi. Gazeteler de ikinci, üçüncü, dördüncü makine getirtmek suretiyle amansız bir yarışa girdiler* (Otmanbölük, 1986: 104; Köktener, 2004: 24-25).

Cumhuriyet, 1930'ların ortalarına doğru yeni bir girişim de daha bulunuyor, Türk basını için bir ilk olan Ankara'da büro açıyordu[25].O güne kadar, bütün muhabirler haberleri evlerinde telefonla vermekte iken, artık teleks kullanılmaya başlanıyordu (Şapolyo, 1969: 261).

Türk basını için teknolojik devrimlere imza atan gazetenin kuruluş misyonu doğrultusunda hareket ederek, devrimlerin yaygınlaştırılmasında da öncü görevi üstlendiği görülüyordu[26]. Örneğin, 1928 yılında Latin alfabesine geçişte gazetede bu

[25]Adliye Sarayı karşısındaki bir handa, *Cumhuriyet'in* Ankara temsilcisi Mekki Sait Esen, büroyu Associated Press ile birlikte kurmuştur, fakat sonradan ayrılmışlardır .

[26] Gazetenin öz Türkçe kullanımı, soyadı kanunu, lakap ve unvanların kaldırılması ile ilgili kanun, ondalık ölçü sisteminin kabul edilmesi, hafta sonunun pazara alınması gibi çeşitli konulardaki yayınları bu açıdan önem taşımaktadır.

yönde tam bir seferberlik havası yaşanıyordu. Zaten diğer gazetelerden farklı olarak *Cumhuriyet'te*, birkaç yıl öncesinde bazı yabancı reklamlarda Latin harflerinin kullanımına başlanmış, ayrıca yeni harflerin kabulünden bir kaç ay öncesinden, gazetenin yarısı eski harfle, yarısı yeni harflerle yayınlanmıştı. 10 Ağustos 1928 günü Yunus Nadi, yeni harfleri tanıtan bir başyazı yazmış, harflere geçildiği gün de gazete, o günün tarihi bir gün olduğuna dair bir manşet kullanmıştır. O gün yazılan konuya ilişkin makalenin yanına da küçük bir kutucuk içinde bu değişimden memnun olmayanlar ya da bunu kendi çıkarları için kullanacak olanlar için "parmak sallayan" bir vinyet konuyordu . Bu özelliği ile "yenilikçiliğin lokomotifi" olarak nitelenen gazete (Köktener 2004: 39, 69), hem halk kitlelerinin beğenisini değiştirme, ufkunu geliştirme amacıyla, hem de Latin alfabesine geçişin yarattığı tiraj düşüşüne çözüm olarak bazı promosyonlara ve yarışmalara yöneliyordu[27]. *Cumhuriyet'in* tiraj düşüşüne bir diğer çözüm ise, Atatürk'ten gelmişti. Atatürk, İş Bankası'ndaki hesabından Yunus Nadi'ye faizsiz bir kredi verilmiş ve gazeteyi sıkıntıdan kurtarılmıştır[28]. Nadir Nadi olayı doğrulamış ve konuya ilişkin şu bilgileri paylaşmıştır: *"... Böyle bir borcumuz olduğunu ben Atatürk'ün ölümünden sonra öğrendim. Borç tabii ödendi. Bu tabii borcumuzun*

[27] Güzellik ve müzik yarışmalarının yanı sıra, aynı misyonla bilim seferberliği başlatan gazete, 1928'de "Büyük Alimler Yarışması" ve 1929'da "Medeniyete Hizmet Eden Büyük Adamlar Yarışması" gibi yarışmalar organize ediyordu (Köktener, 2004: 39).

[28] Yeni yazıya geçişle birlikte, gazetelerin tirajlarında önemli bir düşme olmuştu. Hükümet, bu durumda bazı gazeteleri finanse etmek durumundaydı. *Cumhuriyet* de 2500 liralık yardımla en çok destek gören gazete oluyordu (Köktener, 2004: 70).

maddi bölümü. Atatürk'e olan manevi borcumuzu hiçbir zaman ödeyemeyeceğimizin inancı içindeyim (İlknur, *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 2003: 9).

Harf Devriminin neden olduğu tiraj kaybını hafifletmek üzere hükümetin gazetelere yardım yaptığını belirten bir başka kaynakta, gazetelerin isimlerinin yanı sıra hangi gazetenin o dönemde ne kadar tutar istediğini ve devletin ne kadar yardım yaptığını gösteren şu bilgiye rastlanmıştır (aktaran Kavaklı, 2005 : 67):

Gazete Adı	İstenen Yardım Tutarı (TL)	Alınan Yardım Tutarı (TL)
Akşam	7500	1100
Cumhuriyet	10000	2250
İkdam	8000	1200
Milliyet	9000	2000
Son Saat	7500	800
Vakit	8000	850

.

Bu listeye göre, devletten talep edilen de, alınan yardımda en yüksek meblağ *Cumhuriyet'e* aittir. Bu kaynakta, diğer kaynaklardan farklı olarak ise, *Cumhuriyetin* aldığı tutar, 2500 TL değil de, 2250 TL olarak gösterilmiştir

.

Cumhuriyet, Türk dilinin sadeleştirilmesini konusunu da sütunlarında sonuna kadar desteklemiştir. Hatta sırf gazetenin yeterli olmayacağı düşüncesiyle 1935'te bir kitap yayımlayarak, hükümete destek yelpazesini genişletmiştir. Daha sonraki yıllarda, kitap yayımlamayı geliştirecek olan gazete, sadece bu konuyla ilgilenen bir şirket ve kitap kulübü dahi kuracaktır (Köktener , 2004: 44- 45).

Cumhuriyet en zor gazetecilik deneyimini,1938'in 10 Kasım'ın da yaşamıştır. Nadir Nadi, Atatürk'ün ölüm haberini nasıl aldıklarını ve gazeteye bunu nasıl yansıttıklarını anılarında şu sözlerle anlatıyordu: "*Derhal mürettiphaneye koştum (ailece matbaanın üst katındaki dairede oturuyorduk). Gazetenin basımı çoktan bitmiş, Anadolu'ya gidecek paketler postaneyi boylamıştı. Birinci sayfanın üst kısmını boydan boya Atatürk'le ilgili üç sağlık raporu kaplıyordu. Başyazı yerinde benim "Manzara" başlıklı dış politika ile ilgili bir yazım yer almıştı. Evlerin matbaaya yakın olan birkaç mürettip uzamış tıraşları ile yarı giyimli koşa koşa yetişmişlerdi. Kara haberi en kısa zamanda halka duyurmakla görevli idik. Yeniden sayfa tertiplemeye yazıların yerini değiştirmeye vaktimiz yoktu. Birinci sayfanın üst yarısını olduğu gibi boşalttım. Buraya Atatürk'ün ölümünü bildiren Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'nden gelme iri puntolu harflerle koyduk. Ortaya Ata'nın bir portresini yerleştirdik. Kırmızı Cumhuriyet başlığını karaya çevirdik. Sayfanın alt yarısına hiç el sürmedik. Yazılar ve haberler baş tarafları koparılmış olarak öylece donup kalmışlardı. Büyük acıyı İstanbul halkına bu şekilde duyurduk* (1991: 13).

14 Kasım günü *Cumhuriyet'te* Nadir Nadi bir yazısında, Atatürk için "ebedi şef" deyimi kullanmış ve bu deyim kamuoyu tarafından benimsenmiştir. İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasının ardından ise, Nadir Nadi'nin deyimi dönüştürülecek ve basın bu defa da İsmet İnönü için "milli şef" deyimini kullanmaya başlayacaktı. İnönü'nün bunu reddetme gibi gayret göstermemesini, CHP kurultayında tüzük değişikliğine gidilerek, İnönü'nün Milli Şef ve Değişmez Genel Başkan ilan edilmesini Nadir Nadi Atatürk'ün kesin olarak reddettiği bir şeyin kabul edilmesi olarak yorumlamış (1991:14-17) ve böylelikle iktidar ile ilişkilerinin bir daha eskisi gibi olamayacağı yeni bir döneme girilmiştir.

26 Mart 1939 tarihinde yenilenen seçimlerde Atatürk'e yakın isimlerin aday listesinden çıkarılması ve onun yerine Atatürk zamanında devrimlere karşı gelmekle tanınmış, bazı kimselerin listeye alınması da gazetenin yönetimden uzaklaşmasına bir neden daha oluşturuyordu. Nadir Nadi, bu kararları nasıl yorumladıklarını ve İsmet İnönü'nden beklentilerini ve yaşadığı hayal kırıklığını anılarında şu sözlerle paylaşıyordu: *"...buna özel bir anlam vermek isteyenler oldu. Bunların arasında ben de vardım. Birkaç gün fiskos ettik ve sustuk. Zaten Atatürk'ün hatırasını gölgeleme ya da unutturma amacını güttüğünü sandığımız işlem ve davranışlara karşı o zamanlar fiskostan başka elimizden pek bir şey gelmiyordu. En büyük dayanağımız Atatürk'ün adı idi. Her fırsatta kaleme sarılıyor, yerli yersiz ondan söz ediyorduk. Biri çıkıp da ima yolu ile de olsa Atatürk devrimlerini kötülemeye kalktı mı var gücümüzle Ata'yı savunuyorduk. Bu davranışın daha ziyade duygularımızla beslendiğini şimdi kabul etmeliyiz. Bizim bu noktada şüphemiz yoktu: İnönü yaşadığı sürece devrimler hiçbir şekilde*

zedelenemeyecek kimse onların kılına dokunamayacaktı. Bu inancın rahatlığı içinde aklımız sıra İnönü'yü ölümünden sonra Atatürk'le şöhret ve başarı yarışına kalkışmış biri sanıyor ve bu davranışı rejimin yarınki gelişmeleri bakımından tehlikeli buluyorduk. Yeni Türkiye'nin kuruluşunda Atatürk en iri yıldızımızdı bizim ve hep öyle kalacaktı. Bu gerçeği dile getirmek ise, hepimizden çok İnönü'ye düşüyordu. Atatürk'ü normal koşullar altında gelmiş geçmiş bir Devlet Başkanı diye gösterip unutturmaya çalışmak, körpe Cumhuriyetimizi halk gözünde yarın bir piç gibi dayanaksız bırakabilirdi (1991: 21).

İktidar ile ilişkiler, eski tadına getirilmeye çalışılsa da, Atatürk'ün ölümünün ardından yaşanan olaylarda ardıllarının ürettiği politikalar, *Cumhuriyet'i* bir türlü tatmin etmeyecek ve çok partili hayata geçiş devresinde en yüksek seviyesini alacak olan, bazı kaygılar belirmeye başlayacaktı[29]. Örneğin, 1939 yılında bir resim sergisinden çıplak tabloların "müstehcen" olarak nitelendirilerek toplattırılması ve ilgililer hakkında savcılıkça haklarında kovuşturma açılması gericilik hareketlerinin ülke içinde baş göstermesi açısından *Cumhuriyet'i* tedirgin ediyordu. Benzer bir başka hadisede, "Afrodit" isimli bir romanın toplattırılması nedeniyle yaşanmıştı.

[29] Devrimlerin geliştirilmeye çalışılması açısından atılan her adım, *Cumhuriyet'i* yönetime yaklaştırmış ve bir o kadar da heyecanlandırmıştır. Nadir Nadi anılarında, İsmet İnönü'nün İstanbul Üniversitesi'nde çok partili hayata geçiş sinyalleri verdiği konuşmasını radyo başında dinleyen babası Yunus Nadi'nin; radyodan yükselen sevinç nidalarını gençliğin Atatürkçülüğü yurdun selameti olarak gördüğünün işareti olarak yorumladığını ve konuşmayı heyecanla ve gözlerinde yaşlarla dinlediğini ifade etmiştir (1991: 20).

Gazete, bu olayda diğer olaydaki gibi olayın dışarısında kalmamış, bu nedenle de tepkisini ve tarafını daha net bir biçimde gösterdiği için davalık dahi olmuştur (Nadi, 1991: 77, 80- 81)[30].

Fikir hayatının bazı baskılara maruz kaldığı o günlerde, gazeteler genel tutumlarını hükümetin direktiflerine göre ayarlamak durumunda idiler. Hükümet, ikinci dünya savaşının kapıda olduğu o kritik günlerde, uluslararası sahadaki tarafsızlığını devam ettirmeye çalışıyor ve basının da bu hassas dengeyi bozmamasına dikkat ediliyordu. İsmet İnönü'nün, hükümetin ve CHP'nin eleştirilmesinin imkansız olduğu o günlerde, gazeteler daha ziyade dünya politikasını sütunlarına taşıyabiliyorlar, fakat bunu da belli ölçüler dahilinde gerçekleştirebiliyorlardı.

O zamana kadar, iktidarın gayri resmi yayın organı olarak görülen *Cumhuriyet'in*[31] ,1940'lı yıllara gelindiğinde, yönetim ile arası giderek bozuluyordu. İlişkilerdeki farklılaşma, gazetenin bazı sıkıntılara düşmesine neden oluyordu. Oysa ki, gazetenin yönetimle iyi ilişkiler içinde olduğu dönemde karşılaştığı güçlükleri, devletin sağladığı yardımlarla aştığı bilinmektedir. Şimdi ise, hükümet gazete

[30] "Afrodit Davası" için ayrıntılı bilgi için bkn. (N.Nadi, 1991: 80-81).

[31] Gazetenin sahibi ve başyazarı Yunus Nadi, CHP'den milletvekili olarak yıllarca görev yapmıştır. Bu görev de, gazetenin yayın politikasının hükümet ile aynı doğrultuda olmasında önemli etkenlerden biridir. Ne var ki, İkinci Dünya Savaşı yıllarında gazetede çıkan yazılar, hükümet ile gazeteyi ters düşürmüş ve bu durum da Yunus Nadi'nin yeniden aday gösterilmemesine yol açmıştır.

kağıdında tasarruf yoluna gittiğinde; *Cumhuriyet* sayfa sayısını önce altıya, sonra da dörde indirmek durumunda kalıyordu.

Cumhuriyet, bu dönemde gündem gereği dış haberlere büyük yer vermiştir. 1939 yılının siyasi haber ortalaması yüzde ikidir (Abadan, 1961: 95-96). Çok partili hayata geçişin yaşandığı, 1946 yılına doğru bu oran, iki katına çıkacaktı. Şehir ve yurt haberleri, *Cumhuriyet'te* ayrıntılı ve geniş çapta yer alıyordu. Bunun da nedeni, *Cumhuriyet'in* diğer İstanbul gazetelerinden farklı olarak Anadolu muhabirleri kadrosuna genç amatör gazetecileri işe alması ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden güvenilir haberler vererek, habercilikte bir farklılık yaratmasıydı. Bu dönemdeki şehir ve yurt haberlerinin oranı yüzde 14'tü. *Cumhuriyet*, polis haberlerini ise, sansasyon yaratan başlıklarla kullanmamakla birlikte kurulduğundan beri devamlı vermekteydi. Bu haberlerin oranı ise yüzde 3.5'tu. Fotoğrafın geniş ölçüde kullanıldığı gazetede, ilk renkli fotoğraf, 5 Şubat 1930'da yayımlanmıştı.. Kuruluş döneminde ve tek partili dönemde gazetenin spor haberleri, çok fazla önemsenmemiş, ilk yıllarda bir ya da iki sütuna yazılan spor haberleri, dönemin sonuna doğru yarım sayfa olarak yayımlanmaya başlanmıştı (Köktener, 2004: 31).

Cumhuriyet'in dış politika üzerine yazan isimleri, bu dönemde ön plana çıkmışlardır. Yunus Nadi, Nadir Nadi, Abidin Daver gibi isimler, o günlerin çok okunan isimlerinin başında geliyorlardı. Diğer gazetelerde ön plana çıkan ve yer yer *Cumhuriyet'te* dış politika üzerine çıkan yazıları eleştiren ve aralarında polemikler gelişen "rakip" dış politika yazarları ise şunlardı: Necmettin Sadak, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Şükrü Esmer, Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Burhan

Belge, Falih Rıfkı Atay, Hüseyin Şükrü Baban (İnuğur,1992: 188 ; Kavaklı, 2005: 103).

1930'lu yıllar boyunca, *Cumhuriyet'in* sorumlu müdürü M. Agah, yazı işleri müdürü ise Abidin Daver idi. Genel yayını idare eden yazı işleri müdürlüğünü, ilkin Hikmet Münif Ülgen yürütürken, 1943 yılında Feridun Osman Menteşoğlu bu görevi üstlenecekti. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, *Cumhuriyet'te* yazan diğer isimler ise, Burhan Felek, Ömer Rıza Doğrul, H. Emir Erkilet, Arif Ahıskal, İ. Hami Danişmend, İ. Habib Sevük, Nurullah Ataç, M. Şekip Tunç, Burhan Toprak, K. İsmail Gürkan, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Yavuz Abadan, Z. Fahri Fındıkoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Kemal Salih Sel , Hasan Cemil Çambel, F. Osman idi. Bu dönemde Doğan Nadi, gazete de yeni bir yazı türü deniyor; yazar, "Bir Dakika", başlığı adı altında tek sütun üzerine en az sekiz on satırlık en fazla on beş yirmi satıra küçük fıkralar yazmaya başlıyordu (Köktener,2004: 28).

İkinci Dünya Savaşı'nın hakim olduğu 1940'ların ilk yarısı, ülke için olduğu kadar *Cumhuriyet* için de dengelerin hassaslaştığı bir süreçti. *Cumhuriyet'in* sütunları da, diğer gazetelerin olduğu gibi, dünya üzerinde üretilen politikaların haberlerine ve yorumlarına ayrılmıştı. O dönemde basın, savaşın getirdiği kutuplaşma ile birlikte,iç hesaplaşmalarını yapma fırsatı yakalamıştı. Örneğin; solcular kendinden olmayan her kişiyi ve her hareketi faşist olarak tanıtıyorlar, hedef tahtası haline getirip, İngiltere ve Fransa ile birlikte savaşa girilmesi gerektiğini savunuyorlardı (Bozdağ, 1991: 28). Benzer suçlamalar, karşı taraf içinde geçerli idi. Bu yönde yoğunlaşan tartışmalar, giderek şahsileşmiş, bu tartışmalarda, *Cumhuriyet'in* sahibi

de; hem İslamcı yazarlardan, hem de sosyalistler tarafından "Karaim Yahudisi" olmakla[32] suçlanmıştı (Yalçın, 2004: 392).

Basında "düzen" sağlama adına iktidarın dönem içinde farklı politikalar ürettiği görülmektedir. Örneğin, hükümet için önemli olan konulara ilişkin Basın Yayın Genel Müdürlüğü gazetelere direktifler vermekte idi. Bazen de başbakan gazete sahiplerini ya da temsilcilerini toplamakta ve uyarmakta idi. Bunlardan birinde *Cumhuriyet'i* temsilen Nadir Nadi toplantıya katılmış ve dönemin başbakanı ile aralarında şu diyalog yaşanmıştır: "*…Arada bir Başbakanın basın toplantıları tertipleyerek, gazete sahiplerini ya da temsilcilerini emir verircesine uyardığı oluyordu. Böyle toplantılardan birinde Refik Saydam dış politika ile ilgili bir konuya dair ertesi günü ne yazmamız gerektiğini uzun boylu anlattıktan sonra gözüne kestirmiş olacak bana bakarak biraz alaylı sormuştu: "Anladın mı ? Yarım ağızla "Anladım" demem üzerine sanki beni imtihana çekiyormuş gibi : Peki öyleyse anlat bakalım yarın ne yazacaksın diye sormuştu. Meslektaşlar kalabalığı arasında acemi bir ere emir tekrar ettirmeye benzeyen bu ikinci soruya fena içerlemiş, Başbakana ters bir cevap vermiştim. Yaşlı başlı yazarların bu alışılmamış ters davranış karşısında nasıl şaşırdıklarını, acıyan gözlerle bana nasıl baktıklarını ve ortalıkta esmeye başlayan soğuk havayı Saydam'ın şakaya vurarak nasıl*

[32] O günlerde, gerek İslami çevreler, gerekse de sosyalist çevreler, Yahudilerin Türk basınını ele geçirip, kendi fikirlerini Türk halkına dayatma amacında olduklarını iddia ediyorlardı (Yalçın, 2004: 392).

dağıttığını hala hatırlarım" (Kabacalı, 1990: 135-136; Kabacalı, 1994: 161-162; N.Nadi, 1967: 40-41, N. Nadi, 1991: 50)[33].

O dönemde, hükümetin basın üzerinde uyguladığı sıkı denetimi kolaylaştıran önemli bir başka siyasi faktör de, büyük gazete sahiplerinin aynı zamanda CHP milletvekili olmalarıydı. *Cumhuriyet'te* Yunus Nadi, Vakit'te Asım Us ve Tanin'de Hüseyin Cahit Yalçın hem gazete sahibi, hem de CHP milletvekili idiler. 1 Haziran 1939 tarihinde gerçekleştirilen CHP Beşinci Büyük Kurultay'ında kabul edilmiş olan CHP Nizamnamesi'nde, "Partili Gazetecilerin Riayet Edecekleri Noktalar" adını taşıyan *"sahibi partili olan gazete ve mecmuaların yazıları ile parti azalarının neşriyatı, parti prensipleri bakımından göz önünde tutulur . Partili gazeteciler mecmua sahipleri ve muharrirlerle bu yolda görüş birliğine*

[33] Nadir Nadi'nin savaş yıllarında şahit olduğu bir başka yönlendirme de şu şekilde gelişmiştir: *"Daladier hükümeti Maginot hattını gezdirmek üzere Türk basın heyetini davet eder. Biz Dışişleri Bakanımızın yanında bulunan gazeteciler ondan ilham şeklinde aldığımız direktiflere uyarak Konsey toplantısını göklere çıkaran yazılar yazdık. Bu bir zaferdi. Balkanlar Balkanlılarındı. Hep öyle kalacaktı. Dışarıdan buraya yan bakanlar olursa hep beraber kanımızın son damlasına kadar ortak varlığımızı koruyacak, saldırganların canına okuyacaktık. Gazete koleksiyonlarını karıştırırsanız, o yazıları dolduran sözcüklerin şimdi boş bir küpe atılan taşlar gibi anlamsız güm güm öttüğünü duyarsınız.O zaman bize öyle gelmiyordu. Ortak bir savunma gayretini başarı ile desteklediğimizi sanıyorduk her birimiz"* (1991: 58).

yarayacak temas ve toplantılar yapılır. Partililer sermayesiyle alakalı idaresinde müessir bulundukları gazete, mecmua ve matbualarda parti program ve nizamnamesine iç ve dış siyasetin ana hatları ile yüksek devlet menfaatlerine aykırı düşen yazıları neşrettiremezler" hükmü, bu gazetelerin yayınları üzerinde kontrolü sağlayan bir etmendi (Koçak, 1995: 150).

Hükümetin basını kontrol altında tutmak için ürettiği politikalardan bir diğeri de, sıkıyönetim ilan etmesi olmuştur. Savaş nedeni ile ülkenin 21 ilinde sıkıyönetim ilan edilmişti. Bundan en çok etkilenen de gazeteler olmuştu. Hükümetin isteğine aykırı basit bir haber üzerine komutanlık, "kapattım" kararını verebilmekte, gazete ve gazeteciler çok zor günler yaşayabilmekte idi. Hangi haberlerin yasak olduğu hakkında gazetelere yazılı bildiriler verilmişti; öyle ki, bunlar arasında hava durumu ile ilgili her türlü haberin yayının yasağına ilişkin de bir bildiri dahi vardı. *Cumhuriyet'te* "Yarın hava açık olacak" şeklinde bir haber çıkması, bu bildiriye karşı çıkmak olarak algılanmış ve gazete sorumlularından Doğan Nadi, Sıkıyönetim Komutanının makamına çağrılmıştı. Komutan, ağır bir uyarıda bulunmuş ve buna benzer başka bir haberin yayınlanması halinde gazetenin kapatılacağını söylemiştir. Bunun üzerine, Doğan Nadi özür dilemiş ve bundan sonra daha çok dikkat edileceğini bildirmiştir. Komutan, Doğan Nadi'ye haberin kaynağını sormuş, gazeteci de Ankara Radyosu cevabını vermesi üzerine komutan, "*bugün derhal Ankara Radyosuna bildirilecek, bundan böyle İzmit'ten bu yana yayın yapılmaması istenecek*" demiştir. Doğan Nadi, diğer gazeteci arkadaşlarına bu olayı aktarırken, "*komutan şaka mı yaptı, ciddi mi söyledi*

bilmiyorum ama ben çok korktum" yorumunu yapmıştır (aktaran Karakuş, tarihsiz : 26-27).

Sıkıyönetim döneminde *Cumhuriyet'in* kapatılmanın kenarından geçtiği diğer bir olay da, Sofya Büyükelçisini konuk eden Pera Palas Oteli'nde yaşanan patlama yüzünden olmuştur. Bu patlama haberini veren gazeteler kapatılmıştır. *Cumhuriyet* ise**,** belki bir yıl önce üç aya yakın sıkıyönetim tarafından kapalı tutulduğu için ağzı yanmış olduğundan, belki de sayfa bağlama işinde geç kaldığından, haberi ilk sayfada değil de, içeride vermiş ve heyecan uyandırıcı fotoğraf kullanmamıştı. Böylelikle Cemil Koçak'ın deyimiyle "kötü gazetecilikleri" işe yaramış ve gazete bu defa kapatılmaktan kurtulmuştur (1986: 33).

Sıkıyönetim döneminde hemen her gün akla gelebilecek her türlü konuda yasak kararı gelmekte idi. O günlerde *Cumhuriyet'te* çalışan Metin Toker, yazı işleri müdürü yardımcısı Ahmet İhsan'ın odasında bulunan dolabın bu kararlarla dolup taştığını aktarmaktadır. Toker, bu yazılı yasakların dışında zaman zaman telefonla da gazetede çıkan bazı haberlerin eleştirildiğine tanık olduğunu ifade etmekte, bunlardan birini şu sözlerle paylaşmaktadır: *"Bir gün Cumhuriyet'e Basın Müdürlüğü'nden telefon edilmişti ve Sayın Bayan İnönü'nün İstanbul'a teşrifleri haberi, birinci sayfada değil de, iç sayfada verildi diye bir güzel zılgıt geçilmişti"* (Koçak, 1995: 151; 1988, 24-26 ;).

Basın, bu denli hararetli bir ortam içerisinde olmasına ve savaşın ürettiği haberlerin oldukça ilginç olmasına karşın, gazetelerin tirajları hayli düşüktü. 1937-1938 yılları arasında gazetelerin tirajlarına bakıldığında; *Akşam* 10-15 bin, *Cumhuriyet* 25-28 bin, *Tan* 20 bin, *Haber* , *Son Posta* 8- 10 bin ve *Son Telgraf* 3-7 bin tiraj almıştır (aktaran Kavaklı, 2005: 82). Gazeteler bir iki yıl içinde bu tirajı da arar hale gelecekler, örneğin 1943-1945 yılları arasında *Cumhuriyet* 16 bine, *Ulus* 12 bine, *Tan* 12 bine, *Yeni Sabah* 10 bine, *Vatan* 7 bine ve *Vakit* de 4 bine gerileyecekti(Güvenir,1987:170; Koçak, 1986:30). Bu dönemde gazetelerin pek çoğu fiyatlarını 10 kuruşa yükseltilmişlerdi. *Cumhuriyet'in* de altında imzasının yer aldığı bir bildiri ile gerçekleştirilen fiyat artışının gerekçesini, gazeteler kamuoyuna şu şekilde aktarılıyordu: *"Gazeteler 4 yıl boyunca büyük bir fedakarlık göstererek fiyatlarını 5 kuruşta tutmuşlardır. Bu sırada kağıt fiyatı 5 misli artmış, maliye tesiri olan diğer girdiler de benzer artışlar görülmüştür. Daha fazla aynı koşullarda çalışmaya devam edilemediği için gazeteler kendi aralarında toplanarak zam kararı almışlardır. Bazı gazetelerin fiyat artışı ile sayfa sayısında artışa gitmek istemesinin önündeki engeller de sayfaları sabitleyen koordinasyon kararının değişikliğe uğraması ile olanaklı hale gelmiş ve gazeteler arasında ortak bir karara varılması mümkün olabilmiştir"* (Kavaklı, 2005: 115).

İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca, Türkiye'nin hedefi, "savaş dışı" kalma olmuş ve hep bu gayretle hareket etmiştir. Bu yüzden de, hükümet dönem boyunca kendine özgü bir denge tutturma yoluna gitmiş, kimi zaman tutarsızlık olarak algılanan bu durumun, aslında kendi içinde bir düzeni olduğu da bir gerçektir.

Örneğin Almanya, Sovyetleri mağlup etmenin eşiğinde gibi gözüktüğü sırada, Pantürkizm propagandası yeniden canlanmış, hatta Almanya'nın teşvikiyle Temmuz 1941'de bir Pantürkist komite kurulmuş, bazı Türk generalleri Almanların daveti üzerine doğu cephesini dolaşmış ve bazı Pantürkizm yandaşları kabineye alınmıştı; bunların hepsi, Almanlar galip geldiği takdirde kendini güven altına alma siyaseti idi. Fakat Almanya'nın yenilmesinin an meselesi olduğu belli olunca, Mayıs 1944'te bu defa da Pantürkist örgütler ve Pantürkizm propagandası susturulmuştu (Zürcher, 2000: 298).

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği bu zorlu yıllarda, *Cumhuriyet'in* takındığı tavır, farklı farklı yorumlanmıştır. Bunlardan birinde, gazetenin bu zorlu yıllarda ulus çıkarlarını ön planda tutan tarafsız politikasını titizlikle takip ettiği ve Türkiye'nin ulusal sınırlar içinde karşılaştığı güçlükleri yenmesine kalkınmasına yardımcı olduğu ifade edilirken (Ertop 1974: 16), bir başkasında ise, gazetenin Alman yanlısı bir tutum içinde olduğu ileri sürülmektedir (Koloğlu, 1992: 67). Nadir Nadi ise, gazetesinin genel çizgileri içinde Prag'ın işgaline kadar tarafsız bir dış politika güttüklerini, Çekoslovakya ortadan kaldırılıp, Hacha'nın "kuklalaştırılması" ve Danzig üzerindeki Nazi iddialarının resmen açıklanmasından sonra, durumun değişmesi üzerine gazetenin Batılılara yöneldiğini ifade etmektedir (1991: 50).

Savaş öncesi, *Cumhuriyet* başyazıları, İkinci Dünya Savaşını önlemek hususunda artık pek geç kalındığını açıkça belirten ifadelere sahipti (N.Nadi, 1991:

25). O dönemlerde *Cumhuriyet'in* aldığı açık bir tavır, savaş ortalarında gazeteye yöneltilecek olan "Nazi yandaşlığı" suçlamalarının temelini oluşturur nitelikte idi. O günlerde Türk basınında sosyalizmin temsilcisi olan *Tan*, Alman (Nazi) aleyhtarı bir mücadele başlatmış, bunun üzerine de Alman firmalar tarafından gazeteye verilen ilan ve reklamlar kesilmişti[34] ve bir yandan da *Tan* "Alman düşmanı" olarak gösterilerek, hükümet tarafından kapatılmasına çalışılmıştır. *Tan* o günlerde gazeteye en yoğun baskı yapanın Bayer firması olduğunu ve aynı zamanda da Deutsche Bank tarafından satın alınmaya çalışıldığını kamuoyuna açıklamıştı. Bu ekonomik ve mali baskıları; *Akşam*, *Son Telgraf* ve *Yeni Sabah* sert bir biçimde protesto etmiş, ancak *Cumhuriyet* bu protestoya katılmamıştır.

Cumhuriyet, bu baskıları görmezden geldiği gibi, Almanya lehine iyimser yazılar da yazmaya başlamıştı. Alman Büyükelçisi Von Papen, *Cumhuriyet'teki* bu yazıları Nadir Nadi ile yaptıkları bir görüşmeye bağlamıştır (aktaran Koçak, 1987: 50,153)[35]. Bu yakınlaşma, Alman Dışişleri Bakanlığı'nca 1941 yılı ortalarında

---

[34] Almanya, 1939'a kadar ve daha sonra da 1941- 1944 yılları arasında Türkiye'de en büyük ticari güç olduğu için, büyük Alman şirketleri reklam sektörünü ellerinde tutmuşlardır. Ayrıca basının kağıt ihtiyacının büyük bir bölümü de, Almanya'dan karşılanmakta idi (Parlar, 1997: 165).

[35] Bazı Araştırmacılar, Nadir Nadi-Von Papen yakınlaşmasını, başka çıkarlara bağlayarak açıklıyorlardı: *"Von Papen en etkili gazete yayımcılarından biri olan ve* Cumhuriyet'in *toparlak yüzlü sahibi Yunus Nadi'ye yanaştı. Kendisi aynı zamanda milletvekiliydi ve arazilere madenlere çiftliklere sahipti. Alman Hükümeti özel ticari ayrıcalıklar tanıyarak, Nadi'yi daha zenginleştirdi. Alman göçmenler*

hazırlanan bir raporla tescillenecektir. Alman propaganda çalışmalarının sonucunun değerlendirildiği bu raporda, Türk basını taraflara ayrılmış ve *Cumhuriyet*, *La Republique* ve *Tasvir-i Efkar* Alman dostu olarak nitelendirilmiştir (Koçak, 1987: 51).

Nadir Nadi, Almanya'ya ilişkin olumlu yazılar yazmasına neden olan görüşmeyi anılarında şu şekilde aktarmıştır: *"Alman Büyükelçisi Von Papen'e Sevres zincirini silah gücü ile koparmış bir milletin evladı olarak Versailles'da Almanya'ya yapılan işlemi doğru bulamayacağını, bu düşüncemi de zaten yazılarımla bir çok defa dile getirdiğimi söyledim. Alman Hükümeti silah kullanmak zorunda kalmaksızın Versailles'in bütün haksızlıklarını gidermek imkanını bulmuş, eşit şartlarla milletler topluluğu içinde layık olduğu yeri almıştı. Fakat Avusturya'nın hele Çekoslovakya'nın başına gelenlerden sonra durum artık değişmişti. Şimdi dünya Almanya'nın gittikçe hızı artan emperyalist emeller güttüğünü görüyor ve bu nerede duracak bilmediği için haklı olarak kaygılanıyordu. Versailles boyunduruğunu kırıp atan Almanya, öteki milletleri kendi boyunduruğu altına almak isterse şüphesiz Versailles'da işlenenden daha ağır bir hataya düşmüş olurdu… Alman Büyükelçisi tekrar hükümetinin katiyen savaş istemediği ; diplomatlar ve gazeteciler el ele verirse bu gerçeği milletlere anlatmak mümkün olabileceği konuları üzerinde durdu… Nadir Nadi:*

---

ve müttefik diplomatlar kendisini Yunus Nazi diye adlandırıyorlardı (Parlar, 1997: 165).

"Memleketimin menfaatlerine uygun düştüğü ölçüde çalışmalarımızı desteklemek benim için bir zevk olacak Ekselans dedim" (1991: 33- 34).

Nadir Nadi'nin ileride üzerine çok gelinecek olan yazılarının aslında bir şarta bağlı olduğu bu görüşmede ortaya çıkmaktadır, Nadir Nadi'nin Von Papen'e ayrılırken söylediği sözde vurguladığı ülke çıkarları ifadesi önemlidir. Çünkü anılarında da yazar, İkinci Dünya Savaşı yıllarında kendine yöneltilen suçlamaları değerlendirdiğinde *"memleket menfaatleri o dönemde bunu gerektiriyordu"* diyordu. Cihad Baban da, Politika Galerisi adlı çalışmasında, gazetelerin farklı eğilimler içinde çıkması yönünde hükümetin arzusu olduğunu ifade etmesi (1970: 288), Nadir Nadi'nin bu görüşünü doğrular niteliktedir.

Tan ile *Cumhuriyet* arasında başlayıp, diğer gazetelere de yayılan tartışmaların başı, *Tan'ın* Hitler'in propaganda uzmanı Goebbels'in *"davamız Lehistan'da, Avusturya'da, Bulgaristan'da, Sırbistan'da, Türkiye'de muvaffakiyetle yürümektedir"* sözleri üzerine Sabiha Sertel'in, *Tan'daki* "Görüşler" sütununda, "Herr Goebbels Doğru Söylüyor" başlıklı bir yazı yazması ve Türkiye'de faşizmin yayılma tehlikesine dikkat çekmesi olmuştur. O güne kadar ara sıra faşist politikanın bazı öğelerini eleştiren, fakat Avusturya'nın Sudetler bölgesinin Almanya'ya katılmasından sonra Almanya'yı desteklemeye başlayan (Avşar, 1990: 162) *Cumhuriyet,* bu yazıya cevap verme telaşına düşmüştür. 18 Ekim 1937 tarihli "Bir Nutuk Üzerine Koparılan Lüzumsuz Gürültüler" başlıklı iki yıldızla imzalanmış yazıda, Türkiye'de faşizm propagandasının yapılmadığı, aksine kendilerinin komünizmle ilgili broşürler bastırdıkları belirtiliyordu. Bunun üzerine

iki gazete arasında gitgide şahsiyata dökülecek olan bir polemik başlıyordu. 19 Ekim1937 tarihli *Tan'da, Cumhuriyet'i* hedef alan iki yazı yer alıyor, *Cumhuriyet'in* açıkça Nazi propagandası yaptığının ileri sürüldüğü, bu yazılardan birinde gazeteye şu suçlamalarda bulunuluyordu**:** *"...Bundan bir müddet evvel,* Cumhuriyet *sütunlarında isteyerek istemeyerek Alman propagandasının sokulduğuna delalet edecek yazılar çıktığını işaret etmiş ve* Cumhuriyet *refikimizi bu kabil propagandalara alet edilmesine karşı uyandırmaya çalışmıştık. Fakat o vakitten beri* Cumhuriyet'in *bu kabil yazılara sütunlarında yer vermemesi şöyle dursun, bilakis açıktan açığa Nazi ve faşist propagandası telakki edilecek yazılar neşrettiğini görmek müteessir olduk. Onun için telaş ediyoruz ve telaşta haklı olduğumuzu sanıyoruz..."* (aktaran Avşar, 1990: 162- 166; aktaran Köktener, 2004: 57).

20 Ekim 1937 günü *Cumhuriyet'in* çift yıldız imzasıyla çıkan başyazısı, tartışmayı başka bir boyuta taşıyordu.Yazıda, gazetelerin Yahudi havrasına döndüğü belirtiliyor ve Sabiha Sertel ile Ahmet Emin Yalman'ın "Yahudi"oldukları ima ediliyordu. Bu çatışma, iki gazete arasında Sabiha Sertel'in konuyu adliye intikal ettirdiğini belirtmesi ile son buluyordu[36].

Cumhuriyet o günlerde, savaş haberlerine geniş yer ayırmaya ve başyazı ve köşe yazılarıyla yorumlarda bulunmaya devam ediyordu. Ajanslardan aldığı

[36] Açılan dava sonucu, gazete sorumluları altışar mahkum aya oluyor, ancak (**) imzalı yazıların başyazar Yunus Nadi tarafından mı, yoksa Nadir Nadi'nin Peyami Safa tarafından mı yazıldığı kesinlik kazanmıyordu (Köktener, 2004: 66).

fotoğraflarla savaşı sayfalara taşıyan gazete, savaşın gelişimini ve stratejisini analiz edebilmek için de emekli general Hüseyin Emir Erkilet'i de yazar kadrosuna ekliyordu. O günlerde, *Cumhuriyet'in* başyazarlığına ısınmaya çalışan Nadir Nadi'nin yazıları[37] da yer alıyordu ki, bu yazılar gazetenin "Alman yanlısı" olarak etiketlenmesine yol açacaktı.

Bu yazılardan birinde, Almanya ile imzalanan ticaret antlaşması üzerinde durmuş, bu ticaretin her iki ülkenin ilişkilerini düzelteceğini, Almanya ile Türkiye'nin birbirini tamamlayacağı bir ekonomik sistem içinde bulunmalarının zorunlu olduğunu vurgulamıştır. Sonraki yıllarda, bu yazısında savunduğu düşünceleri "kökünden sakat düşünceler" olarak niteleyecek olan Nadir Nadi, ileride bu yazılarla yapmaya çalıştığı şeyin, basına hakim olan gergin havayı yumuşatmak ve ülkenin savaş dışı durumunu güçlendirmeye çalışmak olduğunu da ifade edecekti (1991: 121).

O dönemde gelen tepkilerin yazarın niyetlerini algılamaktan oldukça uzaktı. Yazının niçin yazılmış olabileceğinin hiç tartışılmadığı o günlerde, Nadir Nadi bir yazı daha kaleme alıyor ve "Alman Realitesi" başlıklı bu yazı ile Türk basınını

[37] *Cumhuriyet* üzerine yapılan bir çalışmada, Nadir Nadi'nin 1930'lu yıllarda "nasyonal sosyalizmin temellerinin atıldığı dönemde" Viyana'da eğitim aldığı bilgisi verilmekte (Köktener, 2004: 66), böylece Nadir Nadi'nin eğitim yıllarında bu görüşü benimsediği düşündürtülmektedir. Nadir Nadi ise, bu yöndeki yazılarının eğitim döneminde etkilenmesinin bir ürünü olmadığını anılarında kesin bir dille reddetmiştir (1991: 121).

uzunca bir süre meşgul etmeye devam ediyordu[38].Yazar, farkına varmadan gazetesinin yaşamında da önemli değişimlere sebep olacak gelişmeleri de böylece tetiklemiş oluyordu. Yıllar sonra, *Cumhuriyet'te* yayınlanan bir yazı dizisinde, bu yazıların yanlış anlaşıldığı, Nadi'nin ne nazizmi övdüğünü, ne de Türkiye'nin Nazi Almanyasına destek olmasını savunduğunu, bunun sadece bir karalama kampanyası olduğu ifade edilmiştir (İlknur, *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 2003: 9).

Konuyu Nadir Nadi ise, anılarında şu şekilde değerlendirmiştir: *"Ben ırkçı, Turancı ya da faşist eğilimli bir adam değildim. Sadece yurdumuzu İkinci Dünya boğuşmasına sürükleyecek bir serüvene atılmamızı önlemek istiyordum ve bunun mümkün olduğuna inanıyordum. Okurlarımın çoğu beni yanlış anladılar ya da hiç anlamadılar. Bana ırkçısın, faşistsin dediler. Hatta "Almanlardan para aldın da ondan böyle yazıyorsun" dediler. Hükümet gazeteyi kapattı aylarca üzüntü içinde yaşadım. Görüşümde ne kadar haklı olduğum sonraları anlaşıldı. Nazi Almanyasına sataşmamız lüzumunu öne sürdüğüm için gazeteyi kapatan o zaman ki hükümet aradan bir süre geçince benim tavsiyemi kat kat aşarak Nazi Almanyası ile dostluk paktı imzalamaya kadar vardı"* (1991: 118; 1998: 40- 41).

Bir başka yazısında da, Nadir Nadi yorumunun maksadı aştığını kabul etmiş, amacının yalnızca o günlerin siyasi atmosferinde çok sesliliği sağlama

[38] Araştırmacı, Nadir Nadi'nin Alman realitesinden bahseden bir yazı yazmasını, yazarın Babıali'de sıkı bir "sosyalist" olarak bilinmesi nedeniyle hayretle karşılamıştır (Avşar, 1990: 167).

kaygısından ibaret olduğunu dile getirmiştir[39]. Nadir Nadi, dönemin basının yapılan karşılıklı yardım anlaşmalarının etkisiyle kurulu plak misali tek bir ses verdiklerini, bunun da "savaş dışı" kalma kararı vermiş ülkeyi zor duruma soktuğunu, anılarında şu sözlerle aktarmıştır: *"İngiltere düşman karşısında üç yıl, beş yıl, on yıl dayanabilir ve bir gün onu yenebilirdi. Fakat ortada bir de savaş dışı durumunu bozmak istemeyen Türkiye vardı. Bu savaşın çeyrek yüzyıl önceki savaşla benzerliği bulunmadığını gidip gözlerimizle görmüştük. İngiltere'de olduğu gibi arada yurdumuzu Hitler'e karşı koruyacak bir Manş denizimiz de yoktu. Adam çalışmış, hazırlanmış üstün bir dövüş gücü biriktirmişti. Saldırdığı yerleri kan dökerek değil, benzin yakarak motor gücü ile ele geçiriyordu. Milletimiz, namusunu ve şerefini korumak uğruna sırası geldiği zaman şüphesiz kanını dökmekten de kaçınmazdı. Ama, illa gel bana dövüşelim dercesine hep bir ağızdan karşı tarafı kışkırtmak doğru olur mu idi? Hiç değilse bir kaçımız olayları serinkanlılıkla inceleyip savaş dışı durumumuzu perçinleyemez mi idik?* (1991: 113).

30 Temmuz tarihli *Cumhuriyet'te* yayınlanan bu yazıyı, Nadir Nadi, *"kimseyi hedef tutmayan, fakat genel olarak uyarıcı bir nitelik taşıyan bir yazı"* olarak nitelemiş, ardından da *"yazı benim gerçek eğilimlerimi şüphesiz bir*

[39] *Cumhuriyet'in* kapatılmasının nedeni, Nadir Nadi'nin söz konusu makalelerindeki Alman yanlısı değerlendirmelerin o sıradaki Türk dış politikasına uygun düşmemesidir. Eğer Yalçın'ın öne sürdüğü gibi, basındaki Alman yanlısı yayınların nedeni hükümetin basın özgürlüğüne saygı duyması olsaydı, 1940 yılı Ağustos ayında *Cumhuriyet'in* kapatılmaması gerekirdi (Güvenir, 1987: 73).

hayli aşıyordu. Ben bir Atatürk milliyetçisi idim, ırkçı, gerici, sömürgen ve saldırgan milliyetçiliğine daima karşı idim. Fakat nihayet yaptığım da milletimin emperyalistler arasındaki o korkunç boğuşmada durup dururken güme gitmesini önlemeye çalışmaktan ibaretti" yorumunu yapmıştır. Yazarın bu gayreti destek olmaya çalıştığı hükümet tarafından da algılanmayacak ve yazının yayınlanmasının ardından, Yunus Nadi ile Refik Saydam arasında, Nadir Nadi'nin anlatımıyla babasının alttan almadığı bir konuşma geçecektir. Bu arada basında *Cumhuriyet'e* yönelik eleştiriler gitgide artmakta idi. Nadir Nadi, kendi deyimiyle *"maksadını daha iyi anlatmak ve ortalığı yatıştırmak"* isteğiyle (1991: 118-119), 31 Temmuz günü *Cumhuriyet'e* " Tek Devlet Hegemonyası Bir Hayaldir" başlıklı bir yazı yazacak, fakat bu yazısı da amacına ulaşmayacaktır. Nadir Nadi, meslektaşlarının üzerindeki baskılarının devam etmesi üzerine, içlerinden "en güçlüsü ve en ünlüsü" olarak nitelediği Hüseyin Cahit'e hitaben bir yazı yazmaya karar verecek[40], fakat bu yazısından da bir sonuç alamayacaktır.

[40] Yazar, o süreçte aldığı tepkilerden anılarında şu sözlerle ifade eder: *"...Fakat dostlar bir kez azmışlardı; susmak bilmiyorlardı. İş yazı ile de kalmadı. Fiskos ve dedikodu makineleri dört duvar arasında neler uydurmuyorlardı. Babam Almanlardan para almıştı. Yazıyı o yazmış, altına da benim imzamı atmıştı. Gestapo hesabına çalışan bir Alman kızı beni baştan çıkarmıştı. Ona bağlanmıştım, telkinlerinden kendimi kurtaramıyordum. Hoş görürlüklerine en güvendiğim yazarlar bile Viyana'da okurken Nazizmin etkisi altına girdiğim için yolumu şaşırdığımı belirtiyorlardı"* (1991: 121-122).

Gazete üzerinde dedikodu ve iftira kampanyasının iyice artması üzerine, Yunus Nadi, İsmet İnönü'ye durumu anlatma kararı almış ve Ankara Garı'nda Milli Şefi karşılayarak, bir görüşme rica etmek üzere harekete geçmiştir. Fakat görüşmesi umduğu gibi geçmemiştir. Görgü tanıkları, İsmet İnönü ile Yunus Nadi arasında geçen konuşmayı şu şekilde ifade etmişlerdir:*"...Herkesi selamlayan Şef, Yunus Nadi'yi görünce: "Sen biraz dur" demiş ve yanında alıkoymuştur. Karşılayıcılar gidip de, ortalıkta yalnız ilgililer kalınca da, Yunus Nadi'ye dönerek sert bir sesle : "Ticari maksatlar uğruna siyasi yazılar yazılmasına müsaade edemem" diye çıkışmış. Bunun üzerine Yunus Nadi üzüntülü: "Yok böyle bir şey" diyerek,* Cumhuriyet'i *savunmak istese de, Şef bu sefer daha yüksek bir sesle tekrarlamış: - Katiyen müsaade edemem demiş ve Yunus Nadi'nin elini sıkmadan çıkış kapısına doğru ilerlemiştir"* (N. Nadi, 1991: 126-127)

Babasının yazı ile yakından ilgisi olmadığı halde, eski arkadaşı İsmet İnönü tarafından "paylanması", Nadir Nadi'yi sert bir yazı ile bu durumu protesto etme isteğine yöneltmiş fakat Basın Yayın Umum Müdürü Selim Sarper'in uyarısı ile karşılaşmıştır. Bu uyarı, olaya dair *Cumhuriyet'te* veya bir başka gazetede yazı çıkmaması, aksi halde gazetenin kapatılacağı yönünde idi. Bunun üzerine Nadir Nadi, sadece İsmet İnönü'nün anlayabileceği bir yazı yazmıştır. Yazar, buradaki amacının özel çıkarlar uğruna yazı yazmadığını ve kırıldığını anlatmaya çalışmak olarak belirtmiştir. Ancak Nadir Nadi bir kez daha hedefine ulaşamayacak ve üstelik gazete, 10 Ağustos 1940 tarihinde İsmet İnönü'nün emriyle kapatılacaktır. *Cumhuriyet*, kapatıldığını şu olayla öğrenecektir:*"...Biz habersiz, bir geziyi incelemek üzere Ankara Temsilcimiz Mekki Sait'le, foto muhabirimiz Namık'ı*

görevlendirmiştik. Paşa Vilayet Konağı'nda salona girince ikisini de tanıyan İnönü, bir ilgiliye işaret ederek, bizimkilerin içeri alınmamasını söylemiş. Onlar da kapatma olayını bu şekilde orada öğrenmişler (N. Nadi, 1991: 131).

Gazete oldukça uzun soluklu olan kapanması sürecinde oldukça maddi zorluklar yaşamış[41], bunun üzerine Yunus Nadi, bazı arabulucular bulmaya çalışmış[42], fakat kimse buna yanaşmamıştır. Bunun üzerine Yunus Nadi, bu dönemi bezik oynayarak geçirirken, Nadir Nadi ise kaygısız ve hiçbir vicdan rahatsızlığı duymadan, keman çalarak tamamlamıştır. Yazar, dönem boyunca bu denli rahat olmasını ise şuna bağlamıştır: *"...Bir saldırıya uğramadıkça emperyalistler arasındaki o kıyasıya boğuşmaya katılmamız memleket hesabına bir felaket olurdu. Hükümet de böyle düşünüyor, genel politikasını o yöne doğru çevirmeye*

---

[41] Gazete idaresi , kapalı olduğu müddetçe her işçiye haftalığını, her yazara aylığını, gazete çıkıyormuşçasına muntazam olarak ödemeye devam etmiştir (İlknur, *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 2003: 9; Nadi , 1991: 131-132).

[42] *Cumhuriyet'in* bir an önce açılmasına izin verilmesini sağlamak uğruna çırpınan Yunus Nadi, iktidara telgraflar çekmiştir. Bu telgraflardan biri de şudur: *"Gazetenin hayatiyeti intişarı ile kaimdir. Muvakkat tatili iki aya yaklaşan* Cumhuriyet'in *bu itibarla kaybı tasavvur buyuramayacağınız kadar çok büyük oldu. Yirmi yıllık emeğin her gün biraz daha eridiğini görmek pek derin azap ve ıstırap kaynağıdır. İstanbul Kurtuluşunun yıldönümü olan 6 ilkteşrinde çıkmaklığımıza müsaadei devletlerini bilhassa ve sonsuz saygılarımla istirham ederim"* (N. Nadi, 1991: 133).

gayret ediyordu. Sürüden ayrılıp o suç sayılan yazıları yazmakla hükümete yardım ettiğime inanıyordum. Er geç Cumhuriyet'in *haklı olduğu anlaşılacaktı. Bu inanç, içime rahatlık veriyordu"* (1991: 133).

Cumhuriyet, kapanma sürecinde kan kaybına da uğramıştır. Bazı yazarlar, başka gazetelerde iş bularak, *Cumhuriyet'ten* ayrılmışlardır. Bunlardan biri, Muharrem Feyzi Togay, diğeri ise, Peyami Safa olmuştur. Muharrem Fevzi Togay'ın yazılarında bir türlü objektifliği yakalayamadığını, devlet politikasının ve gazetenin tutumunun ne olduğuna dikkat etmeden yazılar yazdığını belirten Nadir Nadi, yazı işleri müdürünün yazarın yazılarını kontrol ettiğini ve uygun olmayanların değiştirildiğini aktarmaktadır. Bu nedenle de, yazarın gazeteden ayrılmasına bir anlamda memnun olduğunu anlatmaktadır (1991: 131-132)[43].

Gazeteden diğer ayrılan isim, Peyami Safa ise şu gerekçe ile gazeteden ayrılmıştır:*"*Cumhuriyet *kapanalı üç ay olmuştu. Ne zaman açılacağı da bilinmiyordu. Oysa, kendisi bir aile babası idi. Geçindirmek zorunda bulunduğu insanlar vardı.* Cumhuriyet'e *daha fazla yük olmak da istemediği için ay başında bizimle ilgisini kesecekti. Bu hal dostluğumuzun devamına engel olmamalı idi"* Nadir Nadi mali durumunu gerekçe göstererek gazeteden ayrılan Peyami Safa'nın bu gerekçelerinde samimi olmadığını göstermek adına yazarın o dönemde çıkmayan

[43] Bu örnek, bir yazarın gazeteden ayrılma sürecine bilgi vermesinin ötesinde, gazetenin o yıllarda yazarlarına yayın öncesi "gerektiğinde" müdahale ettiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır .

Cumhuriyet'ten aylığını muntazaman aldığını, yine takma bir adla her gün *Tasvir'e* paralı yazılar yazdığını bildiğini ifade etmiştir (N.Nadi, 1991: 134).

Nadir Nadi, *Cumhuriyet'in* kapalı bulunduğu süre içinde en yakın ilgiyi, *Akşam* başyazarı Necmettin Sadak'tan gördüğünü belirtmiştir. Nadir Nadi, o günlerde Necmettin Sadak'ın dostluklarını gevşetmediğini, devlet büyüklerinin bulunduğu kalabalık yerlerde beraber görünmekten çekinmediğini, fakat her şeyin ötesinde; *"Herkes Almanya'ya çatıyordu. Sen ortaya bir antitez atmakla hükümetin harp dışı durumunu desteklemek istedin"* sözleriyle yazarı anladığını ortaya koyduğunu belirtmiştir (1991: 137).

Üç aylık bir sürenin ardında gazetenin açılması, Basın Yayın Genel Müdürü tarafından Nadir Nadi'ye müjdelenmiştir. Oldukça sevinen Nadir Nadi Selim Sarper'den sonra Başbakan'ı da ziyaret ederek teşekkür etmiştir. Başbakan Refik Saydam, *Cumhuriyet'e* karşı kötü bir niyeti olmadığını belirttiği konuşmasında, daha dikkatli yazı yazma konusunda *Cumhuriyet'i* uyarmaktan da geri durmamıştır. Böylelikle, 9 Kasım 1940'ta *Cumhuriyet* tekrar yayın hayatına dönmüştür.

Cumhuriyet, o dönemde "ilk kez" Bakanlar Kurulu kararıyla ve devletin genel politikasına aykırı yayın yaptığı gerekçesiyle, 29 Ekim 1934 tarihinde 10 gün süreyle kapatılmıştı. Gazete, tekrar yayınlanmaya başladığında, ideallerinden ayrılmadığını ve bu yönde yayın yapmaya devam edeceğini ilan ediyordu. Üstü kapalı bir başkaldırıyı içinde barındıran bu cümleler, hayata geçirilmiş olacak

ki, gazete 1940 yılında da aynı gerekçeyle fakat bu kez üç ay kapatılıyordu ki, bu gazetenin yayın hayatı boyunca aldığı en ağır ceza idi. Bu ceza, *Cumhuriyet'i* biraz daha dikkatli davranmaya yöneltse de, iktidarın şimşeklerini üzerinden çekemiyor, 12 Temmuz 1941'de iki günlüğüne, yine aynı yılın Aralık ayında da bu defa da devletin dış politikasına aykırı yayın yaptığı için bir günlüğüne kapatılıyordu.

Gazete sadece kapatılma cezası ile karşı karşıya kalmamış, Meclisin ilk günlerinden itibaren her döneminde var olan Yunus Nadi de partisi tarafından milletvekili adayı gösterilmemiştir. Yazarın, 1943'te aday gösterilmemesi, gazetenin genel yayın politikasının ya da yazılarına yansıyan kişisel görüşlerinin iktidarın izlediği dış politikaya denk düşmemesi daha açık ifadeyle savaşın ilk döneminde Türkiye'nin müttefiklere yakın bir dış politika izlediği sırada *Cumhuriyet'in* Almanya yanlısı bir tutum içine girmesi ve hakkında çıkan çeşitli söylentiler nedeniyle Milli Şefin ve partinin gözünden düşmesi olarak gösterilmiştir (Gürkan, 1998: 81;Güvenir, 1987: 67-69). Bu görüşte gerçeklik payı olduğunu, *Cumhuriyet'in* yazı işleri müdürlüğünü ve dış politika yazarlığını yapan Abidin Daver'in de milletvekilliğine aday gösterilmemesinden de anlamak mümkündür[44].

1943 seçimlerinde *Cumhuriyet* başyazarı yerine yazı işleri müdürü Feridun Osman Menteşoğlu milletvekili seçilmiştir. Bu haberi, İstanbul gazetelerinden biri,

[44]*Cumhuriyet* yazarlarından Necip Ali Küçüka da parti tarafından aday gösterilmemiş ve dolayısıyla da milletvekili seçilememiştir.

ilk sayfasına "Muğla halkının istemediği Yunus Nadi" diye bir resim basarak okurlarına duyuruyordu (aktaran Nadi, 1991: 240-241). Basından böylesi bir tepki ile karşılaşan Yunus Nadi'yi başka sorunlar da bekliyor, milletvekilliğinin bitmesi üzerine hakkında birikmiş olan bir çok basın davası tekrar gündeme geliyordu. Bunun üzerine Nadir Nadi harekete geçmiş, babasının hastalığını anlatarak, gazetecilerden, davalarından vazgeçmelerini istemiş, Sabiha Sertel dışındaki bütün gazeteciler yazarın bu isteğini kabul etmişlerdir (N. Nadi, 1991: 241).

Yunus Nadi'nin hastalığı sırasında, başka bir problemle daha karşı karşıya kalınmıştı. CHP Sekreterliği'nden Yunus Nadi'ye bir haber gelmiştir. Buna göre, İsmet İnönü'nün, soyadını kullanmayan yazarlara hoş bakmadığı ve kısa zamanda bu isimlerin soyadlarını kullanmazlarsa milletvekili seçimlerinde aday gösterilmeyeceklerini bildiriliyordu. Yunus Nadi, canını sıkan bu durumla artan rahatsızlığının etkisiyle ilgilenememiş, İsmet İnönü'nün hışmına uğramaktan da çekindiği için yazılarını soyadı ile imzalamaya başlamıştır. Fakat bu durum, Yunus Nadi'nin yeniden milletvekili için aday gösterilmesinde yeterli olmamıştır. Öte yandan, Nadir Nadi ise, bu durumu "haksız bir baskı" olarak yorumlamış ve yazılarına imzasını koymamaya devam etmiştir (1991: 239-240).

Cumhuriyet'in tekrar açılmasından, savaş sonuna kadar geçen sürede, dış politika yönünden basın bir dengeye kavuşmuştu. Bu dengenin içinde *Cumhuriyet* ise, Batı demokrasilerine daha fazla yakınlık göstermeye başlamış, fakat tarafsız durumunu korumaya da yine dikkat etmiştir. Nadir Nadi, savaş sonuna kadar gazetenin politikası şu sözlerle değerlendirmiştir: *"... genel yönü önceden çizilmiş*

bir politikaya bağlı kalmaktan ziyade, olayların zoru altında rotasını günü gününe ayarlama" yoluna gittiklerini ifade etmiştir. Nadir Nadi'nin kendisi de, bu dönemde kendini yazılardan çekmiş, politikadan zevk almadığını söylediği bu dönemde yazar, deneme fıkraları yazmıştır (1991: 142-143).

Cumhuriyet, ülkede demokrasi rüzgarlarının estiği günlerde toplumu derinden etkileyen iki olaya tanıklık edecek ve bu iki olayda da takındığı tavırla İkinci Dünya Savaşı yıllarında kendisine yöneltilen yakıştırmalarla örtüşecek bir hareket sergileyecektir. Bu olaylardan ilki, savaşın sonlarına doğru ülkenin gündemine yerleşen Varlık Vergisi'dir. Yaşandığı günlerde de günümüzde de, farklı değerlendirmelerle yorumlanan bu vergi tahsili, *Cumhuriyet* sütunlarında da yer almıştır. Gazetenin şoven bir tutumla vergi vermekle yükümlü tutulan azınlıkların etnik kökenleri aşağılayan bir anlayış güttüğü belirtilmiş ve gazetenin o dönemdeki haberlerinden bir kaçı buna örnek gösterilmiştir: "İki Yahudi Ticarethanesi Sahipleri Milli Korunma Mahkemesine Verildi" (14 Ağustos 1942). "Arkadaşının Cebinden 37 TL Çalan Ermeni 1 ay Hapse Mahkum Oldu" (17 Ağustos 1942). "Anadolu'da Tüccarın Şikayetiyle İhtikar Suçundan 4 Yahudi tevkif edildi" (29 Ağustos 1942). "İki Yahudi Çocuğu Hava Kurumu İçin Toplanan Rozet Paralarını Çaldılar"(31 Ağustos 1942) (Parlar,1997:189). Bununla birlikte, ilkin *Cumhuriyet'te* Varlık Vergisi'ne tabi tutulduğunu, fakat daha sonra gazetecilerin vergi borçlarının en alt seviyeye indirilmesi kararı alındığında, *Cumhuriyet'in* diğer gazetelerden farklı olarak vergi borcunun tamamını vermekten kurtulduğu ifade edilmiştir (Karakuş, ? : 68; Ökte, 1951: 84).

Diğer olay ise, 1945 yılının son ayında gerçekleşen *Tan*, *Yeni Dünya* gazeteleri ile *Görüşler* dergisi matbaalarının ve iki kitabevinin bir gençlik gösterisi sırasında tahrip edilmesi idi. Komünist propagandası yapma gerekçesi ile bu şekilde bir linç girişimine maruz kalan yayın organlarının bu hale gelmesinde *Cumhuriyet'in* olumsuz yayınlarının etkisi olduğu ifade edilmektedir. Öyle ki, olayların hemen öncesinde *Cumhuriyet* birinci sayfadan şu haberi veriyor ve bir anlamda gazeteyi hedef gösteriyordu: *"Bizim yoldaşlar nihayet maskelerini attılar.* Yeni Dünya *ve* Görüşler *kızıl propaganda organlarıdır". Haberin devamında kışkırtıcı ifadelerle yayın organları şu sözlerle suçlanıyordu: "Demokrasi isteriz özgürlük isteriz feryatlarından sonra istenilen demokrasiyle özgürlüğün ne olduğu artık iyice meydana çıkıyor. Bu demokrasi komünist demokrasisi bu özgürlük kızıl özgürlüktür. Orak çekice tapanlar artık maskelerini yüzlerinden atmışlardır. Onlar aylardan beri açık kapalı yaptıkları tenkitlerde kopardıkları yaygaralarda neyi amaçladıklarını özellikle son günlerde yayın alanına attıkları* "Yeni Dünya ve Görüşler" *adlı kızıl propaganda organlarıyla daha iyi açıklamışladır. Onlar özgür ve bağımsız Türk vatanındaki demokrasiyi ve özgürlüğü beğenmiyorlar. Bu vatanı ve bu milleti Moskova'ya özgü bir rejimin esiri yapmak için demokrasi ve özgürlük istiyorlar. İstedikleri Sovyet Rusya'dan başka bir yerde tutunamamış bir sosyal görüş olan komünistlik de değildir. Emperyalist Rus Bolşevikliğidir".* Gazete bunun ispatını da şu şekilde yapmakta idi: Görüşler kelimesinin G harfi ters çevrilip bir kısmı parmakla örtülünce orağa benziyordu. Orak da komünist devrim işaretinin bir parçası olduğundan dergi Moskova'nın uşaklık etmekte idi[45]

[45] *Cumhuriyet,* bu tip yakıştırmalar yapmaya yıllar içinde devam edecekti. Bahar sigarasının kapağındaki desenden, Mao resmi çıkartmaya her deforme g harfini orak

(Eroğul, 1998: 22; Karakuş, tarihsiz :96- 97). Emin Karakuş'un "gülünç" olarak nitelendirdiği bu benzetme, aslında gülünç olmanın ötesinde tehlikeli idi. Etkisini kısa zamanda gösteren bu yayın, iktidardan da aldığı güçle adı geçen yayınların ortadan kaldırılmasıyla son buluyordu, ilginç olan ise, o günlerde demokrasiye geçiş çabaları gündemde olması idi, olaylar gösteriyordu ki, kurgulanan demokraside sola yer yoktu ve demokrasi bu nedenle şimdiden "eksik" doğmaya mahkumdu.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde, hem Türk siyasi hayatında, hem de *Cumhuriyet'te* yönetimsel değişiklikler[46] yaşanıyordu. Ülke çok partili hayata geçiş hazırlıkları içinde iken, *Cumhuriyet* de kurucusu Yunus Nadi'nin ölümüne tanık oluyordu. Yunus Nadi, 28 Haziran 1945 tarihinde, tedavi edilmekte olduğu Cenevre'de yaşama gözlerini yumuyordu. Hayatı boyunca başarı bir gazetecilik sürdüren ve oldukça iyi kazanan Nadi, kazandığını yine mesleği yolunda harcamış, ölümü ardından geriye bıraktığı sadece *Cumhuriyet* tesisleri, Nişantaşı'nda bir apartman ve Ankara'da satın aldığı bir kaç yüz metrekarelik bir arsa olmuştu (Nadi, 1991: 264).

Yunus Nadi'nin sağlığında, gazetenin imtiyazı ile tesislerini ayırmış, imtiyazı kendi üzerinde bırakmış, matbaayı ise, iki oğluna kiraya vermişti. Yunus Nadi'nin ölümü üzerine yönetim, eşi Nazime Nadi, oğulları Nadir Nadi, Doğan

---

çekice benzetmeye kadar bu iş uzayacaktı (Pekdemir, 1997: 299).

[46] Yunus Nadi'nin vefatından sonra *Cumhuriyet*, gazete ve işletme olarak iki ayrı yönetime ayrılmıştı. Gazete imtiyazı mirasçılarda kalmış, işletmeciliği ise, kurulan bir anonim şirket tarafından yürütülmüştür.

Nadi, kızları Leyla Uşaklıgil, Nilüfer Nun'un ortaklığında kurulan "Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş." adlı şirkete geçiyordu (İnuğur,1992: 184; Köktener, 2004: 66).

Şirketin sözleşmesinde şirketin merkezinin İstanbul olduğu ve 480.000 lira sermaye ile 30 yıl süre için kurulduğu ifade edilmekte idi. Şirketin kurucuları ve şirketin sözleşmesini imzalayan isimler ise; Nazime Nadi, Nadir Nadi, Doğan Nadi, Leyla Uşaklıgil, Nilüfer Nun, Niyazi Nun'du. Sözleşmede; şirketin sermayesinin 1000 Türk lirası kıymetinde nama yazılı 480 hisseye taksim edildiği belirtilmekte, bu hisse dağılımı da şu şekilde açıklanmakta idi: 120 hissesi Nazime Nadi, 90 hissesi Nadir Nadi, 90 hissesi Doğan Nadi, 85 hissesi Leyla Uşaklıgil, 87 hissesi Nilüfer Nun, 8 hissesi Niyazi Nun tarafından tamamen taahhüt ve % 25'i nakden ödenmiştir. Sözleşmede şirketin kuruluş amaçları şu şekilde belirtilmekte idi: 1- Gazete mecmua kitap ve sair matbaalar neşretmek. 2- Gerek kendi gerekse başkaları hesabına her türlü tertip tabı ve çinkoğraf işleri yapmak, taahhüt ve iltizamlarda bulunmak 3- Kağıt, mürekkep ve her türlü matbaa levazımı ithal etmek ve satmak. 4- Şirket yukarda yazılı maksatla doğrudan doğruya münasebetli bulunan bilumum mali, ticari ve sınai muameleleri yapabilir[47].

Yunus Nadi'nin ölümü ardından, gazetenin yönetimi, babasının gazeteci olması için üzerinde titizlikle durduğu, 1936 yılından itibaren de Yunus Nadi'nin gözetimi altında *Cumhuriyet'te* fiilen çalışmaya başlamış olan ve kısa sürede

[47] T.C. Ticaret Bakanlığı, Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, Karar Sayısı 2148/ 26. Bu belgenin tamamı Ek 1'de verilmiştir.

gazetede başyazılar yazmaya başlayan Nadir Nadi'ye geçiyordu[48]. Her ne kadar kardeşi Doğan Nadi ile birlikte gazeteyi idare eder görünseler de[49], bu tarihten itibaren Nadir Nadi gazete yönetiminde daha ağır basıyordu.

1908 yılında Fethiye'de doğan Nadir Nadi, önce Galatasaray Lisesi'ni daha sonra da Viyana ve Lozan Üniversiteleri Siyasal Bilgiler bölümünü bitirmiştir[50] . Türkiye'ye dönünce Galatasaray Lisesi'nde bir süre sosyoloji öğretmenliği yapan gazeteci, mesleğe önce müzik alanında eleştiriler yazarak başlamış, sonra da gazetenin başyazarı olmuştur (Oral, 1968: 298; Yetkiner, 1984: 111).

---

[48]Bazı kaynaklarda, önemli yazıları Yunus Nadi'nin yazdığı fakat altına oğlunun imzasını koyduğu konusunda rivayete dayanan bilgiler mevcuttur (Erer, 1965: 77; İnuğur, 1992: 169-170).

[49] Bir araştırmacıya göre, Nadir Nadi ile Doğan Nadi karakter itibarıyla birbirinden iki farklı kişi idiler. Sosyalist olarak bilinen Nadir Nadi; içine kapanık, kimseye yüzünü göstermeyen, meslektaşlarının çoğunu tanımayan, oldukça güç bir makaleyi tamamlayabilen biri olarak tanımlanırken, iddiasız bir kişilik olarak görülen Doğan Nadi ise; arkadaş canlısı, esprili, eğlenmeyi seven ve kuvvetli bir kaleme sahip biri olarak nitelenmekte idi (Erer, 1965: 75-77).

[50]Batı'da eğitimini tamamlamış olan Nadir Nadi katıldığı bir gezide, Türk folkloruna ait bir istekte kendilerinden bulunulmasını yönünde bir anısını anlatırken, kendine ilişkin bir özeleştiri yapmış ve Batı müziğinden anlamasına karşın kendi kültürüne karşı cahilliğinden dert yanmıştır (1991: 102).

Nadir Nadi'nin gazeteciliğe hevesi, çok küçük yaşlarda başlamıştı. Meraklı kişiliği onu daha çok küçükken eline fotoğraf makinesini alıp, Lozan Barış Antlaşması'ndan başarı ile dönen İsmet İnönü'nün fotoğrafını çekmeye çalışmasında, kendisini gösteriyordu. Babasının gazetesinde kendini bu yönleriyle ispatlayan Nadir Nadi, babasının eserini bir adım ileriye taşımış ve Yunus Nadi'nin kurmuş olduğu gazeteyi kurumsallaştırmıştır (Erinç, 1996: 125).

Atatürk devrimlerinin çizdiği yoldan sapmadan ilerlemeyi kendine ilke edinen Nadir Nadi, bu amaçla kaleme aldığı yazılarında, sert bir üslup yerine, yapıcı ifadeler kullanmayı tercih etmiştir. Açık dilli, sade, anlaşılır bir üslubu tercih eden Nadi'nin yazılarını nasıl kaleme aldığını ve yazılarının ardından aldığı tepkileri nasıl olgunlukla karşıladığını yakın arkadaşı İlhan Selçuk şöyle aktarmıştır: *"Nadir Nadi elindeki değneği bir orkestra şefi gibi sallayarak odasında epey volta attıktan sonra bir kalem alır, beyaz bir kağıda yazmaya başlardı. Bir süre eski yazıyla yazdı, satırlar sağdan sola doğru dalarak sayfanın dibini bulurdu. 1970'lerde yeni yazıya geçti, bu kez satırlar soldan sağa doğru daralarak sayfanın dibine doğru bir üçgen oluşturdu. Başyazar yazdığını okumazdı, ertesi günü yazısını kendisine öven olursa duru bir bakışla : Ya derdi öyle mi yazmışım? Yaptığı işin değerini bilmezlikten gelen bunca alçak gönüllü bir başka yazar tanımadım"* (Selçuk, 1997a: 117).

Siyaset ilmi üzerine eğitim almış olan Nadir Nadi, ülkede yaşanan olayları değerlendirmesinde bunun çok faydasını görmüş, o dönemde başarılı siyasal tahminleri ile takdir kazanmıştı (Nadi,1971:5-9).Ülkenin büyük bir değişime

hazırlandığı 1945 sonbaharında da, Nadir Nadi, olayları bütün dikkati ile takip etmekte idi. Cumhuriyetin kuruluşundan beri siyasal iktidar ile omuz omuza hareket eden gazete, bu defa olayların içinde yer almamakta, uzaktan gözlemek ile yetinmekte idi. Fakat bu durum, *Cumhuriyet'in* kendisinin tercihinden kaynaklanmamakta, Atatürk'ün ölümü ile başlayan, İkinci Dünya Savaşı ile iyice belirginleşen fikirsel ayrılığın bir uzantısını teşkil etmekte idi. İki tarafın da birbirine mesafeli yaklaşmaya başladığı bu dönemde, geçmiş "dostluğun" hatırına Nadir Nadi'nin halen bazı beklentileri vardı. Bu duygularını yazar anılarında şu sözlerle itiraf etmekte idi: *"...Memlekette bir şeyler oluyor, bundan kimseye haber verilmiyordu. Atatürkçü bir gazetenin başında devrimleri savunmakla görevli idim. Öyle olduğu halde Atatürk partisinin yöneticileri bir kere olsun çağırıp da, tasarlanan rejim değişikliği hakkında bana bilgi vermeye lüzum görmüyorlardı. Yoksa onlar da mı olan bitenlerden habersizdiler Yurdumuzun bir kör dövüşüne doğru adım adım kaymasından korkuyordum"* (1991: 273).

Çok partili hayata geçiş kararını kaygılı gözlerle izleyen Nadir Nadi, bu kararı bir dış politik gerekliliğin zorunlu bir sonucu olarak görmekte ve ülkenin bu tepeden inme karara hazırlıklı olup olmadığı konusunda bazı endişeler taşımakta idi. Yazarın bu konudaki endişelerinin odak noktasını devrimlerin geleceği oluşturuyordu. Bu konudaki kaygılarını biraz olsun azaltan ise, İsmet İnönü ve Celal Bayar'ın varlığı idi. İkisinin de devrim tavizciliğinin önünde dikileceklerini düşünen yazar, iktidara gelmek ya da iktidarda kalmak hırsıyla Atatürk'ün eserlerine sırt çevirmeyeceklerine inanıyordu.

Nadir Nadi'nin bu inancı boşa çıkacak, hem İnönü, hem de Bayar bu konuda onu yanıltacaktı. İnönü'nün gericilik önünde attığı ilk adımı, 1946 seçimlerinin ardından, yeni Meclisin başkanlığına devrimlere açıkça cephe alan Emekli General Kazım Karabekir getirilmesi olurken (N. Nadi, 1991: 271, 280, 295), Celal Bayar'ın Nadir Nadi'yi şaşırtması, DP'nin kuruluş zamanında ikisinin yaptığı bir görüşmede gerçekleştiriyordu. Görüşmede Celal Bayar, *"icap ederse sosyalist olmasını da biliriz"* cümlesini sarf etmiş, Nadi de bu cümlenin iktidara gelmek uğruna, biz her kılığa gireriz demek olduğunu ve bunun da kendisini endişeye sürüklediğini ifade etmiştir (İlknur, *Cumhuriyet*, 24 Ağustos 2003:9). Gazetecinin bu endişeleri uzun sürmemiş, yazar kafasından bu düşünceleri bir müddet sonra uzaklaştırmış, DP kadrosunun devrimlerden taviz vermeyeceğine kendini inandırmıştır.

7 Ocak 1946'da DP'nin resmen kurulması ile çok partili hayata geçiş kararı somut bir hale bürünüyordu. Ülke genelinde yaşanan sevinç ve yeni partiye gösterilen ilgi oldukça fazla idi. DP'nin kuruluşu Nadir Nadi ise temkinli ifadeler kullanarak şu şekilde değerlendiriyordu: " *7 Ocak 1946 günü DP resmen kuruldu. Ertesi günü basında yayınlanan programa göre, bu parti ile CHP arasında temelli farklar yoktu. Olağan saymak gerekti bunu da. Anayasamızın 2. maddesi gereğince yurdumuzda kurulacak her siyasi teşekkül altı okta ifadesini bulan devrim ilkelerini benimsemek zorunda idi. DP bu ilkeleri programında sınırlandırmaya çalışmış ve beklendiği gibi CHP'ye kıyasla daha liberal bir niteliğe bürünmek istediğini göstermişti* (1991: 279-293).

Cumhuriyet, uzun süre iktidar ile muhalefet arasında bir denge sağlamaya çalışmıştır. İki partinin haberlerine eşit yer vermeye çalışan *Cumhuriyet*, DP'ye halkın partiye gösterdiği ilgi ve sevgiden etkilenerek, heyecan ile bakmaktan da geri duramamıştır (N. Nadi, 1991: 279-293). Bu heyecanı, Hıfzı Topuz kitabında "DP'yi tutmak" olarak yorumluyor, buna karşın Doğan Nadi'nin köşesinde bir kaç cümlelik mizahi eleştiriler çıktığını da ekliyordu (2003:188)[51].Nuri İnuğur da (1992: 185), *Cumhuriyet'in* DP'yi desteklediğini ifade ediyordu.

Cumhuriyet için DP'ye yakınlaşıyor yerine CHP'den uzaklaşıyor[52] demek daha doğru idi. Bazı araştırmacıların (Köktener, 2004: 75), 1943 seçimlerinde Yunus Nadi'nin aday gösterilmemesi nedeniyle desteğini DP'ye yönelttiği söylenen *Cumhuriyet,* aslında CHP'nin yönetici kadrosunun devrimlere bağlılıklarında bir gevşeme görüyor, özellikle de çok partili hayata geçiş kararı ile birlikte, iktidarda kalabilme adına daha öncelerde asla tartışılması mümkün olmayan konularda bir taviz yarışına girmeleri nedeniyle partiye ve başındakilere güvenmiyordu (N. Nadi, 1996: 111-113). Örneğin, köy enstitülerini bu yarışta harcanan projelerden biri

[51] Doğan Nadi'nin bu tarz yazılarından biri şudur. 25 Eylül 1946 tarihli "Meriyete Girdi" başlıklı yazısında yazar, şöyle diyordu: *"... hukuk müşavirimiz bugünlük yalnız bu fıkranın neşrini münasip oldu şeklinde bir not vardır. Konusu da ıspanağın faydasıdır"* (D.Nadi, tarihsiz : 19) .

[52] O döneme ilişkin yapılan bir araştırmada, *Cumhuriyet* hükümetin karşısında olarak nitelendiriliyordu (Güzel ve diğerleri, ? : 712).

olarak gören Nadir Nadi[53], bu konuda İsmet İnönü'nün şahsına kabahati buluyor, İnönü'nün eserine sahip çıkmadığı gibi, bir yandan İmam Hatip Okulları kurarak, diğer bir yandan daha önce kapatılmış olan türbeleri yeniden açarak tutuculara hoş görünme çabasına girdiğini ifade ediyordu (1996: 97-99). CHP iktidarının bu tavizkar politikası karşısında, umutlarını "doğal" olarak DP'ye bağlandığını söyleyen Nadir Nadi, bir zamanlar yürekten bağlı olduğu ve ondan başka kimseyi ülke yönetimine layık görmediği İnönü'den kopuyordu (1991: 12). Buna karşın, DP kadrolarında her biri Atatürk devrinde yetişmiş genç ve aydın kişilerin bol bol rastlandığını, DP'nin en üst tepesinde Celal Bayar gibi Atatürk'ün Başbakanlığını yapmış birinin bulunmasının bir güvence olarak görüyordu. Celal Bayar'ı Atatürk devrimlerine sadık biri olarak tanımlayan yazar; onun, Atatürk'ün ölümü ve İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesindeki tavırlarını, *"sağduyudan ayrılmayan ve yurt çıkarlarını ön planda tutan birinin davranışları"* olarak yorumluyordu (1981: 24; 1991: 307).Buna karşın, CHP yönetiminin politikalarını *"tereddütlü, gevşek ve günü gününe uymayan inançsız politikalar"* olarak görüyor (1991: 311) ve Atatürk'ün son başbakanını bu nedenle tekrar denemek istiyordu.

Bu dönemde *Cumhuriyet,* DP muhalefeti ile çok temas etmemiştir. DP kurucularının *Cumhuriyet'e* özel ve farklı bir ilgisi olmamış, her gazeteyi ziyaret

[53] Köy Enstitüleri'nde büyük emeği olan Hasan Ali Yücel, bu süreçte hırpalanmış ve "komünist" nitelendirilmesi ile o dönemde zor durumda kalmıştı. Bu nedenle iktidar ile arası açılmış, iktidarın yayın organı *Ulus'taki* yazılarına da son verildiğinde *Cumhuriyet,* Hasan Ali'ye sahip çıkmıştı (N.Nadi, 1996: 97-99).

ettikleri gibi ara sıra *Cumhuriyet'e* de uğramışlar, fakat bu ziyaretlerinde Nadir Nadi yerine genel yayın müdürü Cevat Fehmi Başkut'la görüşmeyi tercih etmişlerdir (N.Nadi, 1991: 334).

Nadir Nadi, hiç bir dönemde körü körüne bir tarafgir politikaya bağlanmamış, bu dönemde de, her ne kadar CHP'den uzaklaşıyor olsa da, üretilen olumlu politikalara alkış tutmaktan da geri durmamıştır. Bunlardan biri de, İsmet İnönü'nün bir cumhurbaşkanı olarak her iki partiye de eşit mesafede olduğu ve muhalefetin haklarını güvence altına aldığını ortaya koyduğu 12 Temmuz Beyannamesini *"cumhurbaşkanının sözleri bize daha iyi günler müjdeleyen işaretlerle doludur"* sözleriyle olumlamasıdır (aktaran Ertop, 1974: 89).

Nadir Nadi, DP'yi partinin hedefini iktidara gelmek ile sınırlı tutması, tenkit ederken, sert bir üslup kullanmasını, neyi nasıl yapacaklarını dair açıklamada bulunmayıp, boş vaatte bulunmak noktalarında eleştirirken, "*DP'nin bizim gözümüzde değeri yüzyıllardan beri bu yurtta ilk defa olarak muhalefeti şuurlaştırması ve onu bir teşkilata bağlayabilmesidir. DP kuruluncaya kadar hiçbir muhalefetin uzun ömürlü olamaması sadece iktidar zümresindeki tahakküm zihniyetinden ileri gelmiyordu. Bunun daha derin sebepleri arasında, muhalefetin yapıcıdan ziyade yıkıcı ihtiraslara alet olması vardı. Gerçekten bizde kurulan bütün muhalefetler iktidara karşı diş bileyen onu devirmek onun yaptığını bozup yıkmak için her vasıtayı mubah sayan birer intikam müessesesinden farksızdı. Söz ve yazı hürriyetine her imkan buluşta muhalefetin ilk haykırışı başımızdakileri cinayetle, hırsızlıkla suçlandırmak oluyordu…Mevki*

hırsının körü körüne iktidar düşmanlığının sebep olduğu taşkın iddialarla varılacak yegane netice sinirleri germek memleket nizamını tehlikeye düşürmek ve sonunda demokrasi rejimini bu topraklarda barınamaz hale getirmektir. Sevinç duyarak söylüyoruz ki, DP bu fasit daireyi yıkabileceğini ispat eden ilk siyasi teşekkülümüzdür" sözleriyle de övüyordu (aktaran Gürkan, 1998: 240-241; 348-349).

Cumhuriyet için kendi içinde bir denge yakalamaya çalıştığı bu dönemi Nadir Nadi şu sözlerle özetlemiştir*: "1946- 50 süresi boyunca bizim gazete mümkün mertebe hem iktidarı, hem de muhalefeti sağduyunun ışıklarından yararlandırmaya gayret ediyordu. Atatürk ilkeleri bir yana bırakılmamalı idi. Bu, yurdumuz adına önceden hesaplanması imkansız felaketlere yol açabilirdi. Türkiye'yi geriye sürükleyici davranışlara elimizden geldiği oranda karşı durmaya çalışıyorduk. Bu yüzden iktidarı da muhalefeti de sinirlendirdiğimiz oluyordu. Muhalefet bütün gücü ile daha ziyade hukuk devleti koşullarının gerçekleştirilmesi uğruna çalıştığı ve devrim ilkeleri üzerinde verilen açık tavizlerden sorumlu tutulamayacağı için tenkitlerimizin ağırlık merkezini şüphesiz CHP icraatı teşkil ediyordu. O sıralarda gazetenin sahibi göründüğüm için yakından biliyorum, dört yıl içinde* Cumhuriyet *aleyhine çeşitli vesilelerle tam dokuz dava açıldı ve ben davalı sıfatıyla en azından kırk kere yargıç karşısında boy göstermek zorunda kaldım"* (1991: 321).

Haklarında açılan bütün davaların beraatla sonuçlandığını belirten Nadir Nadi, davaların gerekçelerini; gönderilen cevabı geç yayınlamak, Cumhurbaşkanına

saygısızlıkta bulunmak, gerçeğe aykırı haberlere gazetede yer vermek olarak özetlemiştir. *Cumhuriyet'in* hakim önünde hesap vermesini gerektiren olaylardan birini Nadir Nadi anılarında şu şekilde aktarıyordu: *"1946 seçimlerinin üzerinden iki ay geçmemişti. Mersin Asliye Ceza Mahkemesinden Nadi'ye celp gelir. Gerekçe şudur: 21 Temmuz günü sandık başlarını dolaşan muhabirimiz bunlardan birinde bir CHP görevlisinin cebinden çıkardığı bir tomar zarflanmış oy pusulasını herkesin gözü önünde sandığa attığını görmüş ve gönderdiği haber de ertesi günü gazetede yer almıştı. Buna benzer sayısız yolsuzluk olayları o günlerde basını, muhalif partileri ve kamuoyunu pek yakından ilgilendiriyordu. İki ay sonra bunun ortaya çıkmasının sebebi ise; olayın bir çok tanıkları vardı. Kısa bir süre içinde mahkemeye başvursa muhabirimizin uydurma bir haber vermediği meydana çıkacak adam davayı kaybedecekti. Aradan iki buçuk ay geçip de zamanaşımı yaklaşınca CHP görevlisi bizim muhabirin tanık bulmakta güçlük çekeceği kanısına varmış ve doğruca mahkemeye başvurmuştu. Ne yapabilirdik? Muhabirimize bir avukat tutmasını benim için vareste (ilişiksizlik) kararı istemesini ve sonucu bize bildirmesini söyledik. O sıralarda İstanbul'da da çeşitli davalarla uğraştığımızdan Mersin davasını izleyemedik. Bir haber çıkmayınca da beraat ettiğimizi düşünerek arkasını aramadık. Meğer iki aya mahkum olmuşuz. Mahkeme cezamızı tecil etmiş. Avukatımız da davayı temyiz etmeyi unutmuş ya da tecili düşünerek buna lüzum görmemiş . Bunu ancak 1949 yılında bir başka davada kırk gün hapse mahkum olunca öğrendik. Yargıç olan bu sefer ki davacımızın eşi dosyaları karıştırarak üç yıl önceki mahkumiyeti ortaya çıkarmış. Temyiz bu son hükmü bozmasa idi, az daha içeri giriyorduk"* (1991: 302).

Cumhuriyet hakkında açılan davalardan bir diğeri de bir sansür olayına tepkiden kaynaklanıyordu. Bu olay, CHP milletvekili Fahri Kurtuluş'un Rus yazarı Mihail Lermontov'un bir kaç yıl önce Türkçe'ye Vadim adıyla çevrilen kitabındaki Türklerle ilgili bazı bölümlerin çıkarılması için TBMM'ne bir önerge vermesi üzerine gelişiyordu. Aynı günlerde, sansürden geçmiş sinemalarda gösterilmekte olan bir İngiliz filmi de komünizm propagandası yapmakla suçlandırılıyordu. *Cumhuriyet* başyazarı Nadir Nadi, bu sansür girişimlerine, *"fikir özgürlüğüne ve devrim ilkelerine uluorta saldırıların arttığı o günlerde sessiz kalmamak ve görevini yerine getirmek"* adına karşı çıkınca, sözü geçen milletvekilleriyle, *Cumhuriyet* arasında birbirini suçlayan yayınlar başlamış ardından da karşılıklı davalar açılmıştır[54]. Davaların sonunda ise, *Cumhuriyet* aklanmış, Fahri Kurtuluş ise, siyasal yaşamından çekilmek zorunda kalmıştır (Nadi, 1964: 244- 246; Nadi, 1991: 322-324; Kabacalı, 1990: 162)[55]. Bu olaylar yaşanırken, Fahri Kurtuluş bir konferansa katılmış ve burada *Cumhuriyet'le* olan sorunlarını anlatınca, orada dinleyiciler arasında bulunan öğrenciler konferans bitiminde, *"Cumhuriyet'e gidelim, binayı başlarına yıkalım"* diye galeyana

[54] Nadir Nadi anılarında, dava açmasının sebebi olarak, Fahri Kurtuluş'un gazeteye ve babasına hakarette bulunmasını göstermiştir (1991: 322-324).

[55] 25 Ekim 1949 tarihli *Hürriyet'te* çıkan bir haberde, Fahri Kurtuluş'un bahsedilen tartışmalar sırasında, *Cumhuriyet'e* gönderdiği tavzih namelerin kanuna uygun neşredilmediğine ilişkin bir dava açtığını ve dava sonucunda da metinlerin yeniden yayınlanmasına, Nadir Nadi ve Yazı İşleri Müdürü Cevat Fehmi'nin para cezasına çarptırılmasına karar verildiği aktarılıyordu (*Hürriyet*, 25 Ekim 1949).

gelmişler, Fahri Kurtuluş'un telkinleri ve öğrencileri sakinleştirmesi sonucu gazete bu badireden kurtulabilmiştir (Erer, 1965: 181).

Cumhuriyet'in 1945-1950 yılları arasında, ülkedeki temel tartışma konularına duruşunda bazı çelişkiler mevcuttur. Çok partili hayata geçiş kararını bir dış politik dengelerin getirdiği bir zorunluluk olmasından rahatsızlık duymasına karşın, yine bu dengeleri belirleyen merkez ülkelerin çevre ülkeler üzerindeki egemenliğini kurma araçlarından biri olan dış yardımlara ise "dış politik" kaygılara gönderme yaparak destek veriyor, hatta buna karşı çıkanları da şiddetle eleştirip, o günlerin moda suçlaması ile "komünist" damgasını yapıştırmaktan da çekinmiyordu.

DP'nin liberal politikaları desteklediğini açıklaması da, ülkede devletçilik ve ekonomide liberalizm konularını tartışmaya açmıştır. Bu tartışmalarda, *Cumhuriyet,* devletçilikten yana tavrını koymuş; teknik ve endüstri bakımından henüz yeterince gelişmemiş olan Türkiye'nin sadece özel sermayenin girmediği sınırlarla da kalmayarak, geniş bir alana hakim olmasının bir zorunluluk olduğunu ileri sürmüştür (aktaran Gürkan, 1998: 234-235). Görüldüğü gibi sınırlı devletçiliği dahi yeterli görmeyip, her alanda devlet müdahalesini savunan *Cumhuriyet*, aynı dönem içerisinde Amerikan yardımlarını ve Amerikan sermayesinin ülkeye girmesini ve siyasi politikalar üzerinde etkili olmasının da aynı anda savunabiliyordu.

1946 seçimlerinin olaylı geçmesinin ardından, ülke gündemine yerleşen ve uzunca bir süre tartışılacak olan konu seçim kanunu meselesi olmuştur.1946

deneyimini göz önüne alarak, Seçim Kanunu hazırlıklarının aceleye getirilmemesi gerektiğini düşünen Nadi siyasilere şu öneride bulunuyordu : *"... on üç ilden bir veya ikisini ele alarak birkaç ilçeyi ayırıp bütün köyleri ile beraber bu ilçelere ait seçmen listelerinin suretlerini tekrar kontrol etmek fikrini ortaya atmıştır. Böylece hükümet adı geçen il için katılım oranını yüzde kaç gösterdiyse seçime katıldığı söylenen vatandaşlara birer birer sandık başına gidip gitmedikleri sorularak kontrol yapabilecektir*" (*Cumhuriyet*, 23 Ekim 1948; Gürkan, 1998: 390-391; 404-405).

Ülkede tek parti döneminde tartışma konusu edilmeyen fakat çok partili hayata geçiş ile birlikte gündemdeki tartışmaların ortasına yerleşen dini özgürlükler konusunda Nadir Nadi şunları yazıyordu: *"şimdi inkılapların artık tamamen yerleşmiş sayıldığı bir devirde yaşıyoruz. Cumhuriyet kurulalı 25 yıl olmuş, o zaman çocuk olanlar bugün kocamaya yüz tutmuştur. İsteyen vatandaşlara dini terbiye verilmesi, onların manevi ihtiyaçlarının giderilmesi için gerekli bir teşkilata ihtiyaç vardır. Biz de Batı devletlerinde olduğu gibi, bağımsız bir din müessesesi bulunmadığından böyle bir teşkilatın kurulmasına yardım etmek vazifesi de devlete düşüyor demektir. Laisizm esaslarından katiyen ayrılmamak şartiyle halk çoğunluğunun temayülleri göz önünde tutularak bu yolda başarılı neticeler elde edilebileceğini düşünüyoruz"* (aktaran Gürkan,1998: 452-453). Devrimlerden ayrılmaması yönündeki hassasiyeti dönem üzerine çalışan araştırmacılar tarafından da takdirle karşılanmış, hatta o günlerde alınan tekke ve türbelerin kapatılmasına ait kanunun yürürlükten kaldırılmasını *Cumhuriyet* ve *Tan* dışında yer bulmadığı belirtilmiştir (Faik, 2003: 56).

Nadir Nadi'nin dönem içinde iki kez resmi görevle yurt dışına çıktığını, sayısız da yurt içi gezi yaptığını ve bu deneyimlerini de okuyucularıyla paylaştığı bilinmektedir. 1949 yılında Birleşmiş Milletler Sosyal ve Ekonomik Konseyinin Cenevre'de düzenlen "Haberleşme ve Basın Özgürlüğü Konferansı"na katılmak üzere görevlendirilen Nadir Nadi, konferansı *"iyi niyetli ama sonu gelmez bir teşebbüs"* olarak nitelemiş ve tarafların her hangi bir noktada birleşemediklerini aktarmıştır. Resmi görevle katıldığı diğer bir toplantı olan Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu'nda ise, yazar üye seçilmiştir (1991: 342- 344)[56].

1948 ve 1949 yıllarında birkaç yurt gezisinde, Batı, Orta ve Güney Anadolu'yu dolaşan gazeteci, amacının halkın nabzını yoklamak olduğunu belirtmiş, bağımsız bir yazar olarak durumu olduğu gibi görmeye ve olayları da ona göre değerlendirmeye çalıştığını ifade etmiştir. Nadi, bu gezilerinde ise, DP'ye tahmin edilenden daha fazla başarı şansı verilmesi gerektiği izlenimi edindiğini de anılarında belirtmiştir (1991:346, 359).

---

[56] Pakistan delegesi ile Nadir Nadi arasında ilginç bir diyalog yaşanmıştır: Görüşmeler sonrası Pakistan delegesi Nadir Nadi'ye, başkanlık divanı adayları arasında Müslüman milletlerden kimseyi göremediğini, bu nedenle de Nadi'yi bu göreve aday göstermek istediğini söylemiş, yazar bu görevden şeref duyacağını ancak ileri sürülen gerekçeyi doğru bulmadığını ifade etmiş ve "UNESCO dinsel nitelikli bir kurul değil, ben de laik bir milletin bağımsız bir yazarıyım" diye de eklemiştir (N. Nadi, 1991: 344).

1950 seçim kampanyaları, oldukça renkli ve bir o kadar da mücadele içinde geçmiştir. Ülke, yıllardır belki de hiç olmadığı kadar politize olmuş ve bu durum seçime katılma oranına da yansımıştır. 14 Mayıs seçimleriyle 27 yıllık siyasal kadrodaki meydana gelecek olan değişim, kuruluşundan itibaren siyasi tansiyonun kendisini belirlediği *Cumhuriyet'i* de kuşkusuz etkilemiştir. Fakat, bu defa bu etki gazeteye farklı yansımış, daha evvel iki kez daha tanıklık ettiği çok partili hayata geçiş denemesinde, muhalefete mesafeli yaklaşıp, mevcut iktidardan yana tavrını koymuş olan gazete, bu defa muhalefete yakın bir duruş sergilemiş, yeni partiye duyulan inanç ve umutları halkla ve diğer basın mensupları birlikte o da taşımıştır. Bu inancın somut göstergesi ise, gazete sahip ve başyazarının "*bağımsız*" kontenjanından da olsa, DP listesinden seçime girme kararı olmuştur. Gazete, bu gelişmelerle 14 Mayıs'ı karşılamış ve kuruluşundan itibaren muhafaza ettiği eski değerlerle, dönemin yükselen değerlerinin çatışmasını yaşayacağı bir döneme adımını atmıştır

2. Bölüm

Demokrat Parti Döneminde *Cumhuriyet* (1950- 1960)

a. 1950 - 1960 yılları arasında *Cumhuriyet* :

1950'li yıllar gazetecilik anlayışında değişimlerin söz konusu olduğu yıllardır. Bu dönem, birikim sahibi olmayan gazetecilerin, bir gazete çıkarmasının güç hale geldiği, sermaye sahibi kimselerin, toplumda itibar sahibi olmak isteğiyle gazete satın almaya başladıkları bir dönemi işaretler. Madenciler, armatörler, borsacılar hatta bazı sanayiciler basın alanına girmişler, bunlardan bir kısmı hatta belli süre bir başarı yakalamışlar, fakat çoğunluğu basın sektöründe uzun süre barınamamışlardır (Demirkent,1995:20). Gazete sahipliğindeki bu değişim, içeriği de yansımıştır. Baş yazıya dayanan gazete anlayışından habere ve resme öncelik tanıyan anlayışa geçilmiş, yorum özetle birlikte başlıkta verilmeye başlanmıştır. Halkı yönlendirmek yerine, kendi yargısına varma yöntemi tutulmuştur. 1950'lerde ayrıca basının tirajlarının düşmesine sebep olan dağıtım işlerinde de değişime gidilmiştir. Dağıtım hızlandırılmış ve kolaylaştırılmıştır. Eskiden gazetelerin dağıtımında demiryolu ulaşımı kullanılırken, DP döneminde karayolu yapımına ağırlık verilmesi nedeniyle bu yollardan yararlanılmış[57], bazı büyük merkezlerle havayolu bağlantısı kurularak, gazetelerin okura daha erken ulaşmasını sağlamıştır. Bu dönemde, sabah işine gitmeden okurun gazetesini okuması fikrinin ağır basması,

[57] Dağıtımdaki gelişmelerin, devlet eliyle sübvanse edilmesi, basın siyasal iktidar bağımlılığının pekişmesine yol açmıştır (Dursun, 1999: 210).

her ne kadar dağıtımda önemli aşamalar kaydedilmesine yol açsa da, bunun çoğu zaman haberden fedakarlık etmeye dönüşmesi gazeteciliğin içeriksel gelişimine bir darbe de oluşturmuştur.

Gazetelerin ele aldığı konularda da değişiklikler görülmüştür. Basın, bu dönem içinde daha çok siyasi haberlere ağırlık vermiş, parlamento muhabirliğinin oldukça aktifleştiği bu dönemde, parlamento muhabirliği kavramı gündeme gelmiştir[58]. CHP-DP çekişmesi başta olmak üzere partiler arası tartışmalar, haberlerin genelini oluşturmuştur. Ekonomi haberleri diğer haberlere oranla sınırlı iken, genellikle KİT eleştirileri ve hayat pahalılığı konuları işlenmiştir. Ekonomiye gazetelerin bakışı, partisel düzeyde kalmış, üretim sistemi olarak ele alınmamıştır. 1950 yılında, DP iktidarının politikalarına paralel olarak basında; din tarihi ve İslami değerlerin ön plana çıkarılmasına ilişkin örnekler verilmeye başlanmıştır. Ramazan ayında özel ekler yapılması, gazetelerin birbirleriyle yarışırcasına Kur'an-ı Kerim, Peygamber Tarihi gibi kitaplar dağıtması ve Atatürk'le çatışmış eski Kuvay-ı Milliyeci İttihatçıların, hatta yüz elliliklerin anılarını, bütün Atatürk ilkelerini yeren kitapların yayınlanması, hem basındaki, hem de dönem politikalarındaki değişime ışık tutmuştur.

DP döneminin de basın merkezi İstanbul olmuştur. Bu döneminde parti organı kimliği taşımayan başlıca gazeteler; *Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet,*

[58] DP'nin iktidara geçmesinin ardından basın yayın genel müdürlüğünün faaliyetlerindeki değişim için bkz. Er, 2003:127.

Akşam, Tasvir, Yeni Sabah, Yeni İstanbul, Gece Postası, zaman zaman *Vatan* olmuştur. CHP'nin yayın organı *Ulus,* DP'nin yayın organı *Zafer* ve MP'nin yayın organı da *Kudret'tir. Dünya, Vakit* ve *Tercüman* CHP'ye bağlı iken; *Son Posta* ve *Her Gün* DP'ye bağlı idiler. 1960'a kadar çıkan büyük gazeteler, İstanbul'da *Hürriyet, Cumhuriyet, Vatan, Tan, Yeni Sabah;* orta tirajlı gazeteler ise, *Her Gün, Akşam, Son Posta, Tasvir, Dünya'dır* (Bağlum, l991:140; Kabacalı,1998: 215; Oral, 1967: 176; Şapolyo,1969: 241).

Cumhuriyet'in dönem boyunca baş yazılarını Nadir Nadi kaleme almıştır[59]. Yazarın, başyazıların dışında, özel ilgi alanı olan klasik müzik üzerine yazılarına da rastlanmıştır[60]. Gazetenin diğer ortağı Doğan Nadi ise, gazetenin üçüncü sayfasında yer alan *"Bir Dakika"* başlıklı köşesinde, küçük fıkralar yazıyor, aynı sayfada, *"Siyasi İcmal"* başlığı altında Ömer Sami Coşar dış politika konularını ele alıyordu. Daha çok toplumsal konuları kendine özgü üslubuyla irdeleyen Burhan Felek ise, aynı sayfanın sağ köşesinde,*"Hadiseler Arasında Felek"* başlıklı sütunda yazıyordu. Pazar günleri ise; Burhan Felek'in yerini Fahri Celal alıyordu. Gazetenin ikinci sayfası, sağ köşesi 1957'ye kadar *"Hem Nalına, Hem Mıhına"* başlığıyla Va-Nu'nun yazılarıyla renklenirken, bu tarihten sonra yazar yerini Hamdi Varoğlu'na

[59] Dönem içerisinde, başyazıları bazen Abidin Daver'in, birkaç kez de Doğan Nadi'nin yazdığı ifade edilmiştir (Köktener, 2004: 85).

[60] Gazetenin sahibi ve başyazarı sıfatlarını üzerinde taşımasına karşın, Nadir Nadi'nin hiçbir yazarın düşüncelerine, yazdıklarına karışmadığı(Öke ve Mütercimler, 2000: 36) ifade edilmiştir.

bırakıyordu. 1950'nin ortalarına doğru gazeteye katılan Cevat Fehmi Başkut, hem Varoğlu'nun köşesinde dönüşümlü olarak yazmış, hem de *"Aynaya Kızılmaz"* ve *"Kendi Kendimizi Tenkid"* köşelerinde günün gelişmelerini değerlendirmiştir. Gazetenin son sayfasında ise, Feyyaz Tokar *"Hadiseler ve Akisleri"* başlığı altında, yabancı ülkelerle Türkiye'yi kıyaslayarak, güncel konulara farklı yorumlar getirmiştir.

Gazetenin ikinci sayfasında, haftanın yedi günü çeşitli konularda, konunun uzmanları tarafından kaleme alınan makaleler yer almıştır. Burada yazan isimler şunlardı: Hasan Ali Yücel, Bedri Rahmi, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Tanyol, Nurullah Kunter, Osman Okyar, Adnan Adıvar, İsmail Hakkı Danişmend, Kemal Saraçoğlu, Esat Tekeli, Aydemir Balkan, Kemal Salih Sel, Hasan Ali Ediz, Fahrettin Kerim Gökay, Fakir Baykurt[61] v.b..

Cumhuriyet, pazar günleri bir ek yayınlıyordu. Bu ekte, *"Haftanın Şakaları"* ismi altında Burhan Felek, *"Yedi Dakika"* başlığı ile de Doğan Nadi yazıyordu. Ekte, ayrıca bilmece bulmacalar, eğlenceli yazılar, magazin köşeleri ile popüler konulara yer veriliyordu. *Cumhuriyet'te* ayrıca tematik ekler de verilmekte idi. Kore Savaşı sırasında haftada bir verilen "Kore" ekleri, "Türk İstanbul" ve "Osman Gazi'den Atatürk'e" ekleri, 1954'te de "Asırlar Boyunca İstanbul" ekleri bunlardan sadece bir kaçıdır.

[61]Yazar, "Memleket Davaları" köşesinde, "Görülen Lüzum Üzerine" başlıklı bir yazısı nedeniyle, 1960 yılının Ocak ayında, Bakanlık emrine alınmıştır (*Cumhuriyet*, 24 Ocak 1960).

Gazetede dönem boyunca Ali Ulvi'nin imzasıyla siyasi karikatürler yer almıştır. Çok sayıda edebi tefrikanın yayınlandığı *Cumhuriyet'te*, 1933'te ara verilmiş olan güzellik yarışmaları da tekrar düzenlenmeye başlanmış, ayrıca bazı başka yarışmalara da yer verilmiştir ("Yanlışlıklar Müsabakası" ve "Yunus Nadi ödülleri" gibi). Gazetede ayrıca sürekli olarak çizgi bantlar yer almıştır.

Gazeteye o tarihlerde farklı bir soluk getiren ise; Yaşar Kemal'e ait "Anadolu Röportajları"nın yayınlanmaya başlanması olmuştur [62]. Yaşar Kemal, bu yazılara başlangıç hikayesini anılarında şu şekilde anlatmıştır: *"...Arif Dino geldi. Birlikte Nadir Nadi'ye gittik. Benim bebek hikayesini verdik ona, vallahi sanırım birkaç gün sonraydı. Nadir Bey'den bana bir mektup geldi. Hemen* Cumhuriyet'e *gittim. Hikayeyi çok sevmiş Nadir Bey, Cevat Bey'e vermiş, o da sevmiş hikayeyi. Hikayeyi gazetede yayınlayacağız ama asıl sen bize röportajlar yaz dediler. Doğu Anadolu'ya git, Diyarbakır'a git, oradan röportajlar yaz dediler. İşte benim röportaj yazarlığım böyle başladı. Hemen Doğu Anadolu'ya gittim oradan röportajlar göndermeye başladım"*(aktaran Ceyhun,1984: 12-13).

[62]1951 yılında *Cumhuriyet'te* çalışmaya başlayan Yaşar Kemal, "Anadolu Notları" röportajlarında, yurt gerçeklerini dile getirmiş ve Anadolu'nun yoksulluğuna büyüteç tutmaya çalışmıştır.Yaşar Kemal, röportajların *Cumhuriyet'e* katkısını şu şekilde aktarmıştır: *"...Röportajlar daha çıkar çıkmaz büyük yankılar uyandırmıştı . Tiraj almıştı* Cumhuriyet. *Çünkü onlarla yeni bir röportaj anlayışı getirmiştim* (aktaran Ceyhun, 1984: 197).

Yaşar Kemal'in *Cumhuriyet'e* getirdiği diğer bir yenilik ise, 1957 senesine doğru gazetede kurduğu, "Anadolu Haberleri Servisi"dir. O yıllarda, sadece bir iki gazetenin bazı şehirlerde muhabirleri bulunmaktaydı ve bunlar da oldukça yetersizdi. Yaşar Kemal, *Cumhuriyet* için bütün Anadolu'yu bu yönde örgütlemiş ve her ilde muhabirler bularak, onlara nasıl haber yazılacağını anlatmış ve o günün popüler haberleri olan cinayet haberlerinin dışında sosyal yaşamla ilgili haberler istediğini de özellikle belirtmiştir. Bu haber anlayışının gazete yöneticilerinin tarzıyla uyum içinde olduğunu Doğan Nadi'nin şu cümlelerinde görebilmekteyiz: *"Biz heyecan uyandırıcı sansasyon gazeteciliği yapmıyoruz. Bir cinayeti bir kazayı şişirip, kocaman resimlerle birinci sahifeyi harcamaktansa cinayet ya da kaza haberini içeride dört satırla verip, cinayetleri, kazaları önleyecek tedbirlere dair makaleler yayınlamak suretiyle halkı uyarmayı yeğ buluyoruz* (N.Nadi, 1967: 39)[63].

Gazetenin yazı işleri müdürlüğünü, uzunca bir süre Cevat Fehmi Başkut yapmıştır. Yazarın gazetenin yayın politikası üzerinde değişikliğe neden olduğu, gazetenin sola sıcak bakan bir politika izlemeye başladığı ifade edilmiştir (Topuz, 2003: 217). Daha çok Kemalist fikirlerin basındaki temsilciliğini üstlenmiş bir yayın organı olarak tanımlanagelen (Sitembölükbaşı, 1995: 46) gazete, Başkut'un gazeteye alınması ve ona özellikle Nadir Nadi'nin destek çıkması ile birlikte farklı bir çizgiye yerleştirilmeye çalışılsa da, dönem içerisinde alınan bazı tavırlar, gazetenin sol bir çizgi içine yerleştirilmekten aslında halen çekindiğini ortaya

[63]Yazarın bu açıklamaları, gazetenin "fikir gazetesi" mantığıyla hareket ettiğini ortaya koymaktadır.

koymakta idi. Bunlardan en ilginci "solcu" olarak bilinen Orhan Kemal'in "72. Koğuş" başlıklı eserinin *Cumhuriyet'te* tefrika ettirme çabasının, Cevat Fehmi tarafından engellenmesidir. Bedii Faik anılarında, olaya ilişkin yazarın kendisine anlattıklarını ifade ederken *Cumhuriyet'in* o yıllarda Babıali'de nasıl tanımlandığını ve buna karşın gazetenin kendisini nerede tutmaya çalıştığına ilişkin önemli ipuçlarını içinde barından şu yorumları da aktarmıştır: *"...Gazete denince aklına tabii ilk gelen* Cumhuriyet *olmuştur... Orhan da solcu idi ve o tarihte* Cumhuriyet *tam olarak değilse de gene de solcularımızın dayanağı olma yolundaydı. Haydi biraz eğiliniz de kulaklarınıza söyleyeyim götürdüğü eser,* Cumhuriyet *tarafından reddedilmiştir. Hem de hiç okunmadan ve incelenmeden sadece yazanın Orhan Kemal olmasına dayanılarak! Neden mi? Onu da söyleyeyim. Orhan Kemal adıyla* Cumhuriyet'e *daha fazla solcu damgası vurulabilir denerek. Ben bunları o gün Orhan Kemal'in heyecanlı konuşmasıyla doğruca onun ağzından öğrendiğim zaman pek fazla şaşmadım. Sadece* Cumhuriyet'teki *muhatabının kim olduğunu sormuş ve Cevat Fehmi cevabını aldığım zaman büsbütün sakinleşmişimdir. Orhan Kemal mertçe de eklemiştir de: "Benim adımın gazeteye zarar getirebileceği* Cumhuriyet'in *aklına geldiğine göre, sizin aklınıza da gelebilir, buna hiç şaşmam ve alınmam artık. Nitekim* Vatan'da, Yeni Sabah *da* Cumhuriyet *gibi reddettiler"* (2003b : 176).

Yaşar Kemal'in Cevat Fehmi ile benzer konularda yaşadığı deneyimler birbirinden farklılıklar göstermektedir. İkili arasında yaşanan olayların birinde, Orhan Kemal'in eserini okuma gereği dahi duymadan reddettiği ifade edilen Başkut'un, Yaşar Kemal'in romanının tefrika edilmesi için dönemin savcısı ile

karşı karşıya gelmeyi göze aldığı ifade edilmiş (aktaran Ceyhun, 1984: 205), yine bir başka olayda da Cevat Fehmi'nin bir tutumu[64] nedeniyle Yaşar Kemal'in gazeteden son romanını çektiği anlatılmıştır (Faik, 2003b:237). Bedii Faik, Yaşar Kemal'in romanının tefrika edilmesi için *Dünya'ya* geldiğini, kendisinin de metni okuyunca Cevat Fehmi'ye hak verdiğini, durumu Nadir Nadi'ye anlatınca onun da kendisi gibi düşünüp, Cevat Fehmi ile konuyu görüştüğünü ve Başkut'un da cevap olarak metni okumadığını, aksi halde Kemal'in altına imzasını atması gereken bir eseri olduğunu anlayacağını ifade ettiğini, bunun da Nadir Nadi'yi hayret içinde bıraktığını anlatmıştır. Bütün bu olaylar sonrasında ise, Yaşar Kemal kitabını *Dünya'da* tefrika ettirmeye karar vermiştir. Faik, bu durumu yorumlarken *Cumhuriyet'e* yönelik şu ifadeleri kullanmıştır:*"...Benim için önemli olan* ...Cumhuriyet'ten *belki daha ciddi ama ondan daha az satışlı ve şöhretli bir* Dünya'da *üstelik sadece macera romanı damgası ve reklamıyla yayılıp sonra kolayca unutulacak bir eseri, bir edebi damga ve şöhretli bir imzayla Türk edebiyatına uzatmaktı"* (2003b: 237).

Cumhuriyet'in 1957 yılından sonra yazı işleri müdürlüğüne Ali İhsan Göğüş getiriliyordu, Göğüş, kısa zamanda gazetede büyük değişikliklere gitmiş, *Cumhuriyet'in* başlıkları, mizanpajı değişmiş ve gazete çağdaş bir görünüm kazanmış (Topuz, 2003: 218) daha sonra bu görevi, Ömer Sami Coşar devralmıştır.

[64] Cevat Fehmi, Yaşar Kemal'in romanının (İnce Memed) girişini uzun ve sıkıcı bulup, bunu kısaltmak istemişti.

Cumhuriyet'in Ankara bürosunu 1952'ye kadar Mekki Sait Esen yönetmiş, 1952'de Ecvet Güresin, Ankara temsilciliğine getirilmiştir. Güresin, Ankara bürosunda "modern gazetecilik" olarak nitelenen bazı yeniliklere imza atmış, İzmir Caddesi'nde yer alan büroya, İstanbul'a haberleri veren bir teleks alınmış, ayrıca telefoto da getirilmiştir (Şapolyo,1969:261)[65]. Gazetenin diğer gazetelere oranla daha ileride olduğu bir diğer nokta ise, rakip gazetelerin çoğu gündemi izlemekte ve aktarmakta zorlanırken, *Cumhuriyet'in* liderlerin şehir dışı gezilerini dahi özel ekiple izletebilecek donanım ve ekibe sahip olması idi (aktaran Kavaklı, 2005: 143)

Bu dönemde Ankara temsilcisi Ecved Güresin'in de aktif bir rol oynayarak, DP yönetiminin basın üzerinde kurduğu baskı politikalarına karşı meslektaşları ile işbirliğine girerek, bazı çözüm yolları geliştirdiği görülmektedir. Bunlardan biri de, DP iktidarının kendi grup toplantılarını yasaklama kararı alması üzerine gerçekleştirdiği bir yöntemdir. Gazete haber kaynaklarından birine indirilen bu darbeye[66] karşı çözüm üretmek üzere Kemal Bağlum ile yapmış olduğu konuşmada Ecved Güresin,*"...biz siyasi partilerden söz etmeden toplantıyı hikaye gibi yazarız. O zaman da suç oluşmaz. Dolayısıyla bizi mahkemeye veremezler"* önerisini

[65] O dönemde, gazetelerin arasında büyük rekabet olduğu, fakat buna karşın bazı gazetelerin beraber çalışıp, birbirlerinden haber saklamadıklarını, örneğin Mehmet Kemal'le Ecvet Güresin'in telefonlaştıklarını, bilgi alışverişinde bulunduklarının bilindiği söylenmektedir (Genç, 1990 : 96).

[66] Bu dönemde iktidarın yarattığı baskının haber kaynaklarında korku oluşturduğunu ve bu nedenle de gazetecilere rahatça bilgi aktaramadıkları da ifade edilmiştir (Genç, 1990: 94).

getirmiştir.Bunun üzerine; *Vatan* ve *Cumhuriyet'te* DP Meclis Grubunun toplantıları bu biçimde manşetten girmiş, diğer gazeteler ise, bunu pek anlayamadıkları için kullanmamışlar, iktidar da bir suç bulup, bu konuda adı geçen gazetelere dava açamamıştır (Bağlum, 1991: 160-161). Kemal Bağlum da, gazetecilerin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri kanununu protesto etmesi üzerine kendilerine Meclise girme yasağı getirildiğini ve gazetecilerin bu duruma nasıl bir tepki geliştirdiklerini şu sözlerle aktarmıştır: *"Hürriyet Partililer gibi toplantı salonunu terk etmeye karar verdik… hepimiz salonu terk ettik*[67]*. Biraz sonra DP'li Meclis İdare amiri basın odasına geldi. Toplantı salonunu kimlerin terk ettiğini saptamaya başladı. Hiçbirimizin aklına salonu terk eden gazeteciler hakkında bir işlem yapılacağı gelmedi. Meclis İdare Amirine sorduğumuzda, "kimlerin salonu terk ettiğini saptıyoruz" şeklinde bir açıklamada bulundu. Ertesi günü Meclis görüşmelerini izlemek için Meclise geldiğimizde kapıda duran ve bizleri çok iyi tanıyan komiser muavini ile iki polis, "efendim dün siz Meclis toplantılarını protesto etmek amacıyla salonu terk ettiğinizden bundan böyle Meclise giremeyeceksiniz dediler. Şaşırmıştık. Birer ikişer kapının önünde biriken gazeteciler bir bildiri yayımlayarak Meclis başkanlığının kararını protesto ettik. Durumdan gazetelerimizi haberdar ettik. Gazete merkezleri, "daha iyi bundan böyle biz de sadece Meclis görüşmelerini içeren haberleri muhalefetten alır onları yazarız. Kaybeden biz*

[67] Kemal Bağlum, aldıkları bu karara uymayan tek gazetecinin *Hürriyet'in* Ankara temsilcisi Emin Karakuş olduğunu söylemiştir (1991: 100-101). Protesto eden diğer 11 gazetecinin isimleri ise şöyledir : Nilüfer Yalçın, Oktay Ekşi, Güngör Yerdeş, Kemal Bağlum, Haluk Tuncalı, Ratip Tahir Burak, Erdoğan Örtülü, Altan Öymen, Aydın Köker, Seyfettin Turhan, Coşkun Bölükbaşıoğlu (Albayrak, 2004: 400).

değil, onlar olacak. Hiç üzülmeyin. Onlar sizi davet ettiği zaman da sizler bizden talimat alıncaya kadar gitmeyeceksiniz" diye bize destek verdiler. Gerçekten bir kaç ay sonra Meclisten kovulan gazetecilerin yeniden Meclis görüşmelerini izleme izni çıktı. Daha doğrusu iktidar bizi affetti. Ancak bizler de bir yıl süre ile Meclise girmedik" (1991: 100-101).

Dönemin sonlarına doğru, DP'nin basına yönelik yayın yasakları, tutuklamaları ve yayın toplatmaları arttıkça, gazetecilerin eğilimlerine aldırmaksızın güç birliğine gittikleri de görülmüştür. Bunun en tipik örneklerinden biri de, sağ görüşlü *Yeni Sabah* ile *Cumhuriyet'in* güç birliğinde ortak hareket etmeleridir. Öyle ki, *Cumhuriyet'in* o zamanki yazı işleri müdürü Ömer Sami Coşar'ın diğer gazetelerle birlikte *Yeni Sabah'a* da ilettiği başlık önerilerinin, *Yeni Sabah* tarafından hiç değişikliğe uğratılmadan benimsenip kullanıldığı belirtilmiştir (Birgit, 2006: 237)[68].

Gazete, bu dönemde modernleşme yönünde adımlar atmaya çalışsa da, teknik açıdan bazı durumlarda ise zayıf kalmıştır. Buna en iyi örneklerden biri,

[68] O dönemde *Cumhuriyet* ile *Yeni Sabah* arasında ilginç bir olay yaşanmıştır. *Yeni Sabah* patronu Safa Kılıçoğlu saldırıya uğramıştır. *Yeni Sabah'la* karşı karşıya bulunan *Cumhuriyet'in* fotomuhabiri Safa Kılıçoğlu'nun ofisini sürekli gözetlediği için kuşkulandığı iki kişinin fotoğraflarını gizlice çekmiştir. O fotoğraflardaki kişilerin gözleri bantlanarak yayınlanınca, Bayan Kılıçoğlu içlerinden birisini tanımış ve "İşte buydu" diye teşhis etmiş ve böylece saldırgan tespit edilmiştir (Birgit, 2006: 262).

gazetenin yazarlarının uzun bir süre yazılarını elle ve eski yazı ile yazmaları[69] ve gazetenin dizgicilerinin çoğunun sadece eski yazı bilmeleridir. Öyle ki, Yaşar Kemal,gazeteye ilk geldiğinde; gazete yazarlarının kendisine şaşkınlıkla baktıklarını, bir müddet sonra bunun kendisinin yazılarını daktilo ile yazması olduğunu anladığını ifade etmiştir (aktaran Ceyhun, 1984: 13)[70]. Buna karşın, bu durum gazetenin fikirsel olarak üstünlüğünü hiçbir zaman etkileyememiş[71], diğer gazetelerin içinde *Cumhuriyet* hep saygın bir konumda olmuş, öyle ki çoğu zaman yazarları, kendilerine gelen yüksek meblağlı teklifleri, *Cumhuriyet'i "en büyük gazete"* (Ceyhun, 1984: 198) olarak görmeleri nedeniyle reddetmişlerdir.

1950'li yıllarda gazetenin sayfa sayısı, önce sekize daha sonra 10'a çıkarılmıştır[72]. Çok partili dönemde uluslararası ilişkilerin gelişmesine paralel olarak

---

[69] *Cumhuriyet,* modernleşmenin toplumsal öncülüğünü üstlenmiş ve devrim ilkelerini ülkede uygulamaya ve yerleştirmeye gönül vermiş bir gazete olmasına karşın, yazarların yazılarını 1960'larda dahi eski yazı ile yazmaları dikkat çekicidir.

[70]O dönem de gazete yazarlarından Ömer Sami Coşar'ın da daktilosu olduğu belirtilmektedir (Ceyhun, 1984: 13-14; Kabacalı , 1998b: 219).

[71]Hakan Akpınar'ın,*Cumhuriyet'e* ilişkin aktardıkları gazetenin fikirsel üstünlüğüne örnek teşkil eder niteliktedir: **"***Cevat Fehmi Başkut'un genel yayın müdürlüğü yaptığı* Cumhuriyet*, o yıllarda da Babıali'nin en prestijli gazetelerinden biriydi. 1950 kuşağının önde gelen edebiyatçıları gazetenin tashih servisinde çalışıyordu"* (2002: 305).

[72]Gazete sayfa sayısı, dönemin sonlarına doğru kağıt sınırlamasına gidilmesi nedeniyle altıya düşecek, hatta gazete sırf bu nedenle okur sayfasını bir müddet

Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılması ve Nato'ya kabul edilmesi gibi olaylar gazetelerde dış haberlerin artmasına neden olmuştur. Yüzde 7,5- 12 arasında bir orana ulaşan dış haberler, genellikle Anadolu Ajansı ve United Press kaynaklı olmuştur. Yapılan bir araştırmada, 1950-1957 yılları arasında, *Cumhuriyet'in* birinci sayfa başlıklarında da dış haberlerin, yüzde 40-60 oranında yer aldığı ifade edilmiştir. 1946'da çok partili hayata geçiş ve seçim kanunu gibi kamuoyunu ilgilendiren olayların çokluğu, siyasi haberlerin oranını geçmiş ve döneme göre iki katına çıkarılmıştı. Siyasi haberlerin oranı 1946 yılında yüzde 4.5, 1953 yılında yüzde 3 civarındaydı. Gazete, çok partili dönemde özellikle 1950'lerde ekonomik ve ticari faaliyetlerin gelişmesi ile yurt ve şehir haberlerine daha çok önem vermeye başlamıştır. *Cumhuriyet*, şehir haberlerini gazetenin ikinci sayfasında ve belli bir sütunda yayımlamış, buna karşılık Anadolu'dan gelen haberleri önemine göre daha ayrıntılı ve geniş vererek, yurt çapında okunurluğunu arttırmayı hedeflemiştir. Bu dönemde şehir ve yurt haberleri ; 1946'da yüzde 14 iken 1953'te yüzde 19'a çıkarılmıştı (Köktener, 2004: 89-90).

1946- 1950 yılları arasında sayfa sayısının azlığından dolayı fotoğraf kullanımında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Haftanın bir kaç günü dört sayfa çıkan *Cumhuriyet*, sinema, sanat ve kadın konularına eskiye oranla daha az yer vermiş ve buna bağlı olarak da fotoğraf kullanım oranı yarı yarıya azalmıştı.

---

yayınlamayı kesecek, fakat okurdan gelen mektupların yoğunlaşması ile birlikte gazete sayfasının kısıtlılığına karşın yeniden yayınlanmaya başlayacaktır (*Cumhuriyet*, 10 Ekim 1959).

1946 yılında *Cumhuriyet'in* iç sayfalarında neredeyse hiç fotoğraf bulunmamakta, yalnız birinci sayfada, o da çoğu defa portre resimleri kullanılmakta idi. Renkli fotoğrafa genellikle yer vermeyen *Cumhuriyet*, çok önemli günler ve haberlerde ise bu tutumunu bozuyordu. 1950'lere gelindiğinde, Fransa'da başlayan ve dünyada yaygınlaşan bulvar gazeteciliğinin örneklerinin Türkiye'de de tutunması ve gazetelerin bol fotoğraf ile tiraj artırımı sağlamaları *Cumhuriyet'i* de etkileyecek, rotatifinin eski oluşu gibi teknik eksikliklere rağmen gazetedeki fotoğraf oranı yükselecektir. Bu yıllardaki dış olayların artması da, dış fotoğrafların kullanılmasını çoğaltan bir diğer etken olmuştur. 1946'da iç fotoğraf yüzde 2, dış fotoğraf yüzde 0.5 oranında iken, 1953 yılında iç fotoğraf yüzde 3'e, dış fotoğraf ise yüzde 2'ye çıkmıştır. *Cumhuriyet'te* polis haberleri, diğer haberlere oranla az yer almıştır. 1946 yılında gazetede yer alan polis haberlerinin oranı yüzde 1.5 iken, 1953 yılında ise sadece 3.5 oranındaydı. Gazetenin bu tutumu, "*bilinçli bir dışlama*" olarak görülmüş ve *"gazetenin rejimle birlikte doğması nedeniyle sisteme karşı sosyal düzeni kasten bozanları basın yoluyla ünlendirmemek"* gibi bir politika gütmesine bağlanmıştır (Köktener, 2004: 90).

Çok partili hayata geçişle birlikte spora özellikle dönemin moda olan sporlarına ve yarışlara karşı ilgi artmış ve 1946'da at yarışlarının gazetede yer almasıyla birlikte spor haberlerinin oranı % 6'ya çıkmıştır.1950'lerde *Cumhuriyet'te* belli bir spor sayfası bulunmamakla birlikte, hafta içi hazırlanan bir haber sayfasının içinde dört- beş sütunda spor haberlerine yer veriliyordu. Haftalık spor haberleri oranı % 3 civarındaydı (Abadan,1961:102-111). Ancak istisna olarak, 1948 Olimpiyatları'nda spora tam sayfa ayrılmıştı. 1955 yılında spor servisi kurulduktan

sonra ise, spor haberleri son sayfanın yarısında özel bir bölümde yayımlanır olmuştur.

Gazetenin 1946-1960 yılları arasındaki tirajı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. *Cumhuriyet'in* 1945- 1950 yılları arasında bir kaynakta, 40-50 bin tirajı olduğu (Topuz, 2003: 188) belirtilirken, diğer bir kaynakta ise gazete tirajının 20- 25 bini geçmediği belirtilmektedir (Öymen, 2004: 166). Gazetenin 1957 yılına ait tirajına ilişkin bilgi ise, rakam olarak verilmemekle birlikte, Malik Yolaç tarafından *"Cumhuriyet zaten oturmuş bir gazete, tirajı çok fazla oynamayan sabit bir okuyucusu var"* yorumu yapılmıştır (aktaran Kavaklı, 2005: 157). 1958 yılı için ise, gazete tirajının 50-60 bin civarında olduğu belirtilmiş ve bu tiraj için dönemin diğer gazetelerine oranla "oldukça yüksek seviye"de olduğu ifadesi kullanılmıştır (Köktener, 2004: 83). 1960'ların ortalarında Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil tarafından kaleme alınan bir yazıda da, gazetenin tirajına ilişkin benzer bilgiler içeren şu ifadeler yer almaktadır: *"...geçmiş dönemlerde Cumhuriyet'in tirajı 100 binin altında seyretmekteydi. Ancak bu kez, 1960-1965 yılları arasında gazete patlama yapmış, günlük tirajında %68 oranında artış kaydederek, 150 binlik tiraja ulaşmıştır. Bu tiraj artışında uzun yılların okuyucuya güven veren sabırlı çalışmalarının rolü büyüktür. Son beş yıl içinde gazetenin İstanbul dağıtımındaki artış oranı % 72.65 ve Anadolu içinde % 99.87'dir"* (İnuğur, 1992: 380-384)[73].

[73] Gazetenin 1953 yılında okurlarından özür dilemek amacıyla yayınladığı yazıda, tirajına ilişkin ipuçları verecek şu bilgiye rastlanıyordu: *"Gazetemiz makinesinde*

Basının önde gelen ve tirajı yüksek gazetelerinden olan *Cumhuriyet'in* aldığı resmi ve özel ilanlar gazetenin hem siyasi iktidar ile ilişkilerini göstermesi, hem de tirajına ilişkin bilgi vermesi açısından anlamlıdır. DP iktidarı, resmi ilan dağıtımında kriter olarak yandaşlığı esas aldığı için bu dönem içerisinde gazetenin resmi ilan dağıtımından aldığı oran, bize iktidarın gazeteyi hangi tarafa konumlandırdığına ilişkin bilgi verirken, özel ilan alımına ilişkin bilgi ise, özel sektörün "tirajı" dikkate alacağı düşüncesiyle, gazetenin o dönem içerisindeki tirajına ilişkin bilgi vereceği için anlamlıdır[74].

DP iktidarı, dönem içerisinde resmi ilan politikalarına ilişkin düzenlemeler getirmiş, fakat uygulamada bunları dikkate almayarak, keyfi bir uygulama sergilemiş; basında ikilik yaratmıştır. Mantıklı herhangi bir kritere dayanmadan yapılan ilan dağıtımı sonucunda, iktidara yakın kişilerin çıkardıkları ve fiili satışı düşük olan yayın organlarının binlerce lira gelir sağlayabilirken, muhalefet yapan yayın

---

vuku bulan bir arızadan dolayı dün Cumhuriyet ancak 22.000 nüsha kadar basılabilmiştir" (*Cumhuriyet*, 10 Ekim 1953).

[74]Gazetenin dönem içerisinde aldığı özel ilan alım tutarına ilişkin bilgi, oldukça sınırlıdır. Gazetenin bu konuya ilişkin sütunlarında geçen haberlerden birinde, özel ilanlara ilişkin bir açıklama yapılmış, bu açıklamada gazete namına çeşitli işyerlerine başvurularak, bir takım kişilerin ilan topladığını, bunun gerçek olmadığı bildirilmiştir (*Cumhuriyet*, 10 Ekim 1953).

organları satışı ve büyük okuyucu kitlesine karşın hiç ilan alamaz duruma gelmişlerdir[75].

13 Eylül 1950'de yaptığı ilk düzenleme ile ilan dağıtımını yürüten Türk Basın Birliği ve Ortakları Resmi İlanlar Kolektif Şirketine bazı sınırlamalar getirmiş, ayrıca gazetelerin ilan alabilmesi için gündelik bir gazete olmak, siyasi olmak, rotatifte basılmak, an az dört sayfa olmak, en az altı ay muntazaman neşredilmiş bulunmak gibi bazı kriterler belirlenmiştir. Bu kriterlerin asla dikkate alınmaması ise, eleştirilerin başlıca nedenini oluşturmuştur. 4 Temmuz 1951'de resmi ilana getirilen ikinci düzenleme ile ilk düzenleme tamamen değiştirilmiş ve resmi ilanların dağıtımında hükümet belirleyici hale getirilmiştir. Ayrıca, bu kararname ile gazeteler iki gruba ayrılmıştır. Yürürlüğe girmesinden önce yayınlanan gazetelerden siyasi mahiyette, iç ve dış haberler verip, iç ve dış siyaset üzerinde kendisi tarafından yazılmış yorumlar neşreden gündelik gazetelere, resmi ilanların tercihen verileceği belirtilmiş, ancak bu Bakanlığın takdirine bırakılmıştır. Bakanlıkça belirlenecek gazetelerin resmi ilan ve reklamların yarısı eşit olarak

[75] DP iktidarının devletin örtülü ödeneğinden aynı gazetelere ciddi miktarlarda yardımlar yaptığı bilinmektedir. Günümüzde isim yapmış bazı medya imparatorluklarının temelinde de, bu sözü edilen örtülü ödenekten alınmış paraların varolduğu ifade edilmiştir. Öyle ki, Şevket Bilgin'in 1951 yılında örtülü ödenekten bugünkü rayiçle yüzlerce milyon para aldığı Yüksek Adalet Divanı kararına göre verilen bu para ile Dinç Bilgin'in ailesinin *Sabah'ın* basıldığı tesisleri kurduğu iddiası mevcuttur (Avşar, 1990:55).

paylaştırılmış, ikinci yarısı ise Başbakanlığın yetkisine bırakılmıştır. Kararnamenin yürürlüğe girmesinden sonra, yayınlanacak gazetelerin ilan almaları tamamen ise Bakanlığın takdirine kalmıştır. 1951 yılı ortalarında Başbakanlığın resmi ilan ve reklamları hangi gazeteye isterse ona vermek yetkisini kendi üzerine alması, muhalif ve tarafsız basına "gözdağı" olarak yorumlanmış ve bu kararnamenin yürürlüğe girmesi otoriter sistemlerin basın denetleme yöntemlerinden biri olan ayrıcalıklı davranma yönteminin uygulamaya konması olarak nitelendirilmiştir (İrvan, 2000: 32)[76].

1954 seçimlerinin hemen öncesinde, "tedbir" olarak ilan dağıtımına bir düzenleme daha getirilmiştir. 11 Kasım 1953 tarihli düzenleme ile resmi ilan ve reklamların *"siyasi havadis ve umumiyetle fikir ve haber neşri suretiyle amme menfaatine kadim vasfını mümeyyiz her gündelik gazeteye, fikir ve içtihat farkı gözetmeden"* verileceğine karar verilmiştir. Bununla beraber, *"bir gazetenin çıkması için gerekli şartları haiz ve tesisleri vücuda getirmiş ve kendi imkanlarıyla varlıklarını en az bir sene temin edebilecek gazeteler hariç en az altı aylık yayın*

[76] İktidarın verdiği keyfi kararların, basında yarattığı sıkıntılara örnek olarak *Kudret'in* yaşadıkları.gösterilebilir. Muhalefet partilerinden MP'nin yayın organı olan *Kudret'e* iktidar resmi ilan verdirmeyerek, gazetenin yayın hayatını sona erdirmeye zorlamıştır. MP, her ne kadar *Kudret'e* tüm gücüyle dersek verse de, bu olumsuz şartlara gazete fazla dayanamamış, 27 Temmuz 1952'de kapanmıştır (Bölükbaşı, 2005: 136).

hayatını doldurmayan gazetelere ilan verilmez" hükmü getirilmiştir[77]. Kararname de ayrıca düzeni sarsıcı, vatandaşlar arasında ayrılık, düşmanlık uyandırmaya çalışan, milli birlik ve beraberliği tehdit eden veya müstehcen yayın ve şantaj yapan gazetelere de ilan verilmeyeceğini belirtilmiştir. İlanların dağıtımı, Başbakanlığın görevlendireceği bir komisyona verilmiş ve komisyon reklam ve ilanları gazetelere belirlenecek kategorilerine göre (tiraj, net satış, ebat, fiyat esas alınarak dört kategori belirlenir) eşit olarak dağıtılması kararı alınmıştır[78]. Dönem sonuna doğru, Bakanlar Kurulu kararıyla

[77] Bu madde ile 1953 yılında, CHP'nin mallarının hazineye devredilmesine ilişkin kanun neticesinde kapanmak durumunda kalan *Ulus'u* hedef alındığı bir çok kez dillendirilmiş olmakla birlikte; Cumhuriyet arşivinde yapılan taramada, bu hükmün ilk olarak 1951'de konulduğu (T.C. Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, Karar Sayısı 3/ 1696) görülmüştür. Bununla birlikte, iktidarın 1953'teki uygulamasını "masumane" görmek de mümkün değildir. İktidarın mevcut düzenlemeden yararlanmaya giderek, seçim öncesi en güçlü rakibini etkisizleştirme çabasına girip, politik bir kurnazlık yaptığı da muhakkaktır.

[78] Basında ciddi tartışmalara yol açan resmi ilan dağıtımı, iktidar tarafından ise yok sayılmış, 1954 seçimleri öncesi yayınlanan broşürlerde, *"resmi ilanlar tevziatı bütün alakalıları aynı zamanda az çok tatmin edecek bir formüle bağlanmıştır"* diyerek sorunların hallolduğu izlenimi yaratılmaya çalışılmıştır (DP Neşriyatı,1954: 128-130).

ticari gazetelerin ilanları da dağıtıma tabi edilmiş, 1958 başında da, "ilan ve reklamların tek elden dağıtımı" uygulamasına geçilmiştir[79].

Gazetenin aldığı resmi ilan oranına ilişkin bilgiler kaynaklarda farklılık göstermektedir. Döneme ilişkin bir çalışmada, Samet Ağaoğlu'nun 2 Ekim 1950'den 31 Aralık 1950'ye kadar olan üç aylık süreye ilişkin verdiği rakamlarda, *Cumhuriyet'in* aldığı resmi ilan tutarının 16.333 olarak ifade ettiği aktarılmıştır (İnuğur, 1992: 269-271; Karakuş, tarihsiz: 191; " Resmi İlanlar ve Muhalif Basın, *Zafer*, 6 Ocak 1951). Bu rakam, diğer gazetelerle karşılaştırıldığında; en yüksek resmi ilan tutarının 109.350 (*Zafer*), en düşük

[79] Nadir Nadi , 5 Ocak 1958 tarihli *Cumhuriyet'te* tepkisini şöyle ifade ediyordu: *"...Bazı gazetelerden önemli kısıntılar yapılmış, bazılarına daha müsamahalı davranılmış, bir kısmının ilan gelirleri ise arttırılmıştır. Özel ilanların bu şekilde dağılışı , insana ister istemez , hükümetçe basın hakkında yeni bir ceza ve mükafat usulü denendiği hissini veriyor. Muhalif ve partisiz gazetelerin ilan gelirlerini kısmak suretiyle bunları ya da hizaya getirmek ya da adım adım kansızlığa sürükleyerek bir gün yaşayamaz hale gelmelerini sağlamak övücü gazetelere de kucak açarak bol bol ilan dağıtmak gibi bir zihniyeti doğrusu biz bugünkü iktidara yakıştıramıyoruz. Bu kararname vatandaşın basına karşı güvenini sarsacak onu ileride artık hiçbir takdir yazısına değer vermez edecektir. Her bakımdan yanlış olan bu kararnamenin bir gün yürürlükten kaldırılacağına biz eminiz. Bütün dileğimiz, bu kararname ile tehlikeye giren hürriyetlerin o güne kadar bütün bütün ortadan silindiğini görmek felaketine uğramamamızdır".*

oranın 13. 358 (*Vakit*) olduğu hatta CHP'nin resmi yayın organı *Ulus'un* aldığı resmi ilan tutarının dahi 66.638 lira olduğu düşünülürse, dönemin önde giden gazetelerinden olan *Cumhuriyet'in* bu yöndeki gelirinin oldukça düşük olduğunu söylemek mümkündür. Oldukça kısa bir süreyi kapsayan bu rakamlar, ne *Cumhuriyet'in* dönem içerisinde aldığı resmi ilan oranını ortaya koyması açısından, ne de iktidarın gazetelere ilan dağıtmada yandaşlık/ muhaliflik esasını dikkate almadığına ilişkin bir veri elde etme açısından yeterli olmasa da, karşılaştırma yapmak açısından önemlidir.

Gazetenin resmi ilan alım oranına ilişkin diğer bir bilgi, 1951-1958 yılları arasına ait olup, bu veriler eldeki en geniş bilgidir. Meclis görüşme zabıtlarından elde edilen bu bilgi, Hatay mebusu İhsan Ada tarafından verilen soru önergesine Devlet Vekili ve Basın Yayın ve Turizm Vekaleti Vekili Abdullah Aker'in verdiği cevaptan alınmıştır. Bu veriye göre, gazetenin aldığı resmi ilan miktarı yıllara göre şu şekildedir:

Sene	**Aldığı İlan Tutarı (TL)**
1951	98.831.70
1952	130.965.32
1953	237.713.01
1954	252.261.50
1955	330.354.20
1956	283.002.68
1957	346.741.25

1958	Resmi İlan 11.245 - Resmi Reklam 316. 797
	Toplam : 2.007. 911.66

Diğer gazetelerle karşılaştıracak olursak, *Zafer'in* toplamda 5.616.815.01 lira aldığını en yüksek rakamı aldığını, en düşük rakamın da 539.761.36 lira ile *Ulus* olduğu görülmektedir. *Cumhuriyet* ise, bu tabloda *Zafer'in* hemen ardından ikinci sırada yer almakta olup, sadece 1951 yılında *Milliyet*, *Son Posta*, *Son Saat* gazetelerinin *Cumhuriyet'ten* daha fazla ilan aldığı görülmektedir (TBMMZC, 1959: 88- 93). Fakat hemen şu da eklenmelidir ki, resmi ağızların verdiği bu dökümler zaman zaman kendi içlerinde dahi tutarsızlıklara sahiptir. 1956 yılının Ocak ayında Meclise verilen soru önergesine verilen yanıt, yukarıdaki bilgilerle örtüşmemektedir. Devlet Bakanı Emin Kalafat'ın açıkladığı resmi ilan tutarlarına göre, 1955 yılında *Cumhuriyet'e* verilen resmi ilan tutarı, 475.000'dir[80]. Oysa

[80]Emin Kalafat'ın bu açıklamasına ilişkin gazetede bir açıklama yayınlanmıştır. Resmi ilanların ikiye ayrıldığını, birinci grubun devlet ihaleleri,müzayedeleri ve münakasalarına dair ilanlar olduğunu ve bedellerinin hazine tarafından ödendiğini; ikinci grubun ise, bir kısım sermayesine devlet iştiraki olan ticari müesseselerin ilanları olduğu ve bunların bedellerinin ticari müesseseler tarafından ödendiği belirtilmiş ve Emin Kalafat'ın açıklamasında bu ikisinin birbirine karıştırıldığını, bu nedenle de *Cumhuriyet'in* bu rakamı aldığının ifade edildiği, sözü edilen rakamların %90'nın müessese ilanlarına ait olduğu ve *Cumhuriyet'in* birinci gruba ilişkin aldığı

yukarıda verilen bilgilerde bu tutar, yaklaşık olarak 330 bin olarak gösterilmiştir. Yine Ankara Mebusu Bülent Ecevit'in verdiği soru önergesine yönelik Emin Kalafat'ın verdiği cevapta, *Cumhuriyet'in* 1958 yılında aldığı resmi ilan tutarı 25.000 olarak gösterilirken, yukarıdaki tabloda 11.245 olarak verilmektedir (TBMMZC, 1958, 564- 575).

Cumhuriyet'in ilan tutarına ilişkin bir diğer bilgiyi gazetenin 1 Mart 1960 tarihli kopyasındaki "Zaruri Açıklama" başlıklı yazıdan elde etmekteyiz. Bu yazıda gazete, resmi ağızların verdiği resmi ilan oranlarını yalanlamıştır.. Bahadır Dülger'in Meclis'te bir muhalif milletvekilini *"tarafsız basın ilan yoluyla baskı altına alınmaya çalışılıyor"* yönündeki iddiası üzerine yaptığı konuşmada, *Cumhuriyet'in* ve diğer bazı basın organlarının aldığı resmi ilan tutarlarını açıklarken, Bahadır Dülger'in gazetelerin aldığı ilan tutarına ilişkin bilgileri, "kasten" yanlış verdiği, hükümet sözcüsünün "tarafsız" basına ilişkin verdiği resmi ilan bilgilerinde resmi ilan ile resmi reklam[81] ayrımı yapmadığı, bu nedenle de gazetelerin hükümetten aldıkları rakamların "hakikat"ten farklı yansıtıldığı ifade edilmiştir. Bahadır Dülger'in *Cumhuriyet'in* aldığı resmi ilan tutarını, 580 olarak belirttiğini, oysa

---

ilanların hesaplanması halinde "hayret" edilecek bir manzaranın ortaya çıkacağı belirtilmiştir (*Cumhuriyet*, 18 Ocak 1956).

[81] Yazıda resmi reklamın, resmi ilandan farkı şu şekilde belirtilmiştir. Resmi reklam resmi ilandan farklı olarak, "sermayesi ekseriyeti devlet elinde olan ve tıpkı hususi ilanlar gibi idarecileri tarafından gazeteye tasrih edilerek verilen ve fiyatları hükümetçe değil, gazetelerce tayin edilen müessese ilanlarıdır" (*Cumhuriyet*, 1 Mart 1960).

gazetenin aldığı resmi ilanın yılda sadece 80 bin lira olup, geri kalan 500 binin resmi reklam olduğu açıklanmış, *Dünya* ve *Milliyet* için de durumun aynı olduğu eklenmiştir. Bu açıklamadan bir kaç gün sonra, Bahadır Dülger gazetede bir tekzip yayınlatmış, vermiş olduğu rakamları, Resmi İlancılık Şirketi tarafından Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı'na resmen teslim edilmiş olan ve gazetelerin 1958 yılı ilan gelirlerini gösteren tasdikli resmi listeden yararlanarak verdiğini ve bir yanlışlık olmadığını ifade etmiş, ardından da *Cumhuriyet'in* ilan gelirlerini bir kez daha açıklamıştır. Bu açıklamaya göre; *Cumhuriyet* toplam 4 milyon küsur ilan geliri almakta, bunun büyük bölümünü 3 milyon küsuru kadarını ticari ilandan elde etmekte kalan bir milyon kadar kısmının da 650 küsur bin lirasını resmi reklamdan, kalan 192 bin küsurunu da resmi ilandan elde etmektedir[82].

Gazetenin aldığı resmi ilan tutarı hakkında farklı rakamlar ifade edilse de, gazetenin yaptığı açıklamadan yola çıkarak, ilan tutarlarına tekrar bakıldığında, gazetenin hükümet eliyle dağıtılan resmi ilandan payına düşenin çok da fazla olmadığını söylemek mümkündür. Bu yöndeki görüşümüzü, gazetenin dönem içerisinde resmi ilan tutarının oldukça düşük, yaklaşık olarak % 5 oranında olduğunu ifade eden bir çalışma da desteklemektedir (Abadan, 1961: 112)[83].

---

[82]Rakamları küsurla ifade etmemizin sebebi, gazete baskısından kaynaklanan bir problemdir. Rakamlar net olarak çıkmamış olup, herhangi bir yanlışlık yapılmaması adına rakamlar küsurla ifade edilmiştir.

[83]Araştırmacı Aysun Köktener ise, bu durumu gazetenin DP iktidarının ilk yıllarındaki iyi ilişkilerin uzun sürmemesi ile açıklamıştır (2004: 85).

DP, kağıt dağıtımını da gazeteler üzerinde bir baskı kurma aracı olarak kullanmıştır. Örneğin, 1956 yılının Temmuz ayında, *Hürriyet'in* kağıt tahsisini yarı yarıya kesmiş (Barutçu, 2004: 63), Selim Baban'a ait bir akşam gazetesini de, Cihad Baban'a olan kızgınlığı nedeniyle birdenbire kağıtsız bırakmıştır (Baban, 1970: 311). 1957 yılında da sayfa sayısını sınırlayıcı kararname, bazı maddelerle yeniden düzenlenmiş, buna göre gazetelerin ikinci baskı yapması yasaklanmış ve gazetelerin aylık baskı ve iade miktarlarının her ay sonu basından sorumlu devlet bakanlığına bildirilmesine karar verilmiştir. Yıl sonuna doğru da, gazete ve dergi kağıtlarının tek elden ithali yoluna gidilmiştir. Aziz Nesin, *"gazetenin kağıdını kesmek, her şeyden önce gazetecinin ekmeğini kesmektir. Politikacılar böylece işin en kestirme yolunu bulmuş oluyorlar"* sözleriyle, iktidarın bu uygulamasına yönelik tepkisini dile getirmiştir (aktaran Kavaklı, 2005: 164).

Gazeteye yapılan kağıt tahsisine ilişkin de sınırlı bilgi mevcuttur[84]. Gazetenin aldığı kağıt tahsisine ilişkin yalnızca iki yıla ilişkin bilgi mevcuttur. Bunlardan ilki, 1957 yılına aittir. Ankara Mebusu Bülent Ecevit'in verdiği soru önergesi üzerine Devlet Vekili Emin Kalafat'ın *Cumhuriyet'in* 67. 171. 886 kg kağıt aldığına ilişkin açıklamasıdır. Burada dikkati çeken nokta, iktidarın yayın organı *Zafer'in* 20.188.257 kg kağıt aldığı ileri sürülürken, *Cumhuriyet'in* bunun neredeyse üç katı

[84]Gazetelere kağıt tahsisi yapılırken göz önüne alınan unsurlar şu şekilde ifade edilmiştir: *"... tiraj miktarı, gazete ve dergiler için temin edilebilen kağıt miktarı, Türkiye Gazete Sahipleri Sendikasının mütalaası. Seçim devresi gibi tirajların artması tabii olan fevkalade zamanlardaki tiraj miktarlarının müteakip tahsis devrelerine esas alınamayacağı tabiidir"* (TBMMZC, 1958, 564- 575).

kadar aldığının ifade edilmesidir.Öte yandan *Cumhuriyet; Yeni Sabah* ve *Hürriyet'ten* sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Bülent Ecevit'in 1958 yılında verdiği bir başka soru önergesinde de, *Cumhuriyet'e* ilişkin şu bilgiler yer almaktadır. Buna öre, gazete 1958 yılının Ocak ayında 106 ton, Şubat ayında ise 120 ton'dur. Diğer gazetelerden örn; *Zafer* Ocak ayında 30 ton, Şubat'ta ise 40 ton almıştır[85]. *Cumhuriyet* bu tabloya göre, *Dünya'dan* sonra ikinci durumdadır (TBMMZC, 1958, 564-575). Bu bilgiyi 2 Aralık 1958 tarihli DP Grup toplantısında konuşan Sezai Akdağ (Manisa) konuşmasında tekrarlamış, hatta tonlarca kağıt, mürekkep ve binlerce döviz verdikleri *Demokrat İzmir*, *Cumhuriyet* ve *Hürriyet'in* iktidara sert eleştiriler yöneltmesinden şikayet dahi etmiştir (DPMGMZ, XI, Cilt 242, Oturum 1, 10).

Son olarak, gazetenin fiyatına bakıldığında ise, 1943 yılı itibariyle 10 kuruş olduğu, 1951'de %50'lik bir artışla 15 kuruşa çıktığı, son olarak da 1958'de devalüasyonla birlikte 25 kuruşa satılmaya başlandığı görülmektedir. *Cumhuriyet'in* dağıtımında bir değişim yaşanacak, *Cumhuriyet* dönemin diğer güçlü dört gazetesi (*Dünya*[86], *Hürriyet*, *Milliyet*, *Yeni Sabah*) ve iki dergisi ile bir araya gelerek,

[85]Bu tabloda *Ulus'un* da Ocak ayında 25 ton, Şubat ayında da 30 ton aldığı görülmektedir. Bu gazetenin aldığı kağıt oranı siyasi kimliği de göz önünde tutularak, *Zafer* ile karşılaştırıldığında rakamların birbirine çok yakın olduğunun görülmesi verilerin gerçekçiliğine ilişkin bizi şüpheye düşürmektedir.

[86]*Dünya* ortaklarından Bedii Faik, Gameda'nın kuruluşunda, diğer gazete sahiplerinin kendi içlerindeki "dayanışmayı" ortaya seren tutumlarını şu sözlerle ortaya koymuştur : *"içlerinde en az satışı olan* Dünya *olduğu için hasıl olacak*

Gameda'yı kuracak ve uzun yıllar dağıtımı bu yolla gerçekleştirecektir (Köktener, 2004: 83-84). Dağıtım meselesi gazeteler arasında rekabeti kızıştırmış, öyle ki, o dönemin önemli gazetelerinden *Akşam,* içine dahil olmadığı Gameda ile ciddi sorunlar yaşadığını ve kamyonun ötesine geçip, uçak ile gazete dağıtımı yapmaya başladıklarında ciddi engelleme ile karşılaştıklarını kamuoyuna ilan etmiştir[87].

---

karın eşit taksiminde benim daha çoğu onlardan gelecek bir geliri daha az katkıma rağmen eşit olarak almamdaki haksızlığı hemen belirtmişimdir. İstisnasız hepsi de tepki göstermişlerdir. Özellikle Erol'un ve Ercüment'in "böyle bir anlaşmada katkı sadece tirajla ölçülemez deyişlerini unutamam" (2003b: 108). Sermayenin kendi çıkarları söz konusu olduğu zaman kendi iç mücadelelerini bir yana bıraktıklarına ilişkin anlamlı bir örnek olması açısından önemlidir.

[87] *Akşam*,16 Aralık 1958 tarihli kopyasında, "Sen de Mi Brütüs" başlıklı bir ilan yayınlayarak, okuyucularına GAMEDA'yı şikayet etmiş ve birinci sayfadan verilen bu ilanda, İzmir ana bayiine yapılan baskılar şu cümlelerle anlatılmıştır: *"*Akşam *bütün imkanlarını kullanarak memleketin çeşitli bölgelerine bu arada İzmir'e de* Akşam'ı *uçakla sevk etmekte ve okuyucularının en taze havadislere bir an önce kavuşmasının sağlamaktadır. Gazetemizin de üyesi bulunduğu Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası mensuplarından 5 büyük gazete aralarında yaptıkları bir anlaşma ile sendikanın adını kullanarak, erken sevkıyatımızı önlemek amacıyla İzmir Bayii Hamdi Bekir Gürsoylar'a aşağıdaki şartları kabul ettirmek istemişlerdir. Sıralanan şartlar arasında İzmir'e uçakla gönderilen gazeteleri satan bayilere diğer beş gazetenin verilmeyeceği, gazete sevkıyatının sadece*

b. *Cumhuriyet* - DP İlişkisi

14 Mayıs 1950 seçimleri, halkın geniş katılımıyla gerçekleşmiş; yarışı kazanan, *"yeter söz milletindir"* sloganıyla[88] büyük bir kitlenin desteğini alan DP olmuştur. On yıllık dönem boyunca da, farklı görüş ve kesimleri temsil eden pek çok parti kurulmasına karşın DP, diğer partilere oranla daha geniş bir desteğe sahip olmaya devam etmiştir[89].

Cumhuriyet, seçim sonuçlarına ilişkin ilk bilgileri, *"DP, 36 ilde tam liste halinde kazandı, 385 milletvekili çıkarması bekleniyor"* (Birgit, 2006: 86; Öymen,

---

kamyonlarla yapılacağı, uçakla yapılmayacağı gibi hükümler yer almaktadır" (aktaran Kavaklı, 2005: 157- 159).

[88]DP, "Yeter Söz Milletindir" sloganın başarısına o denli inanmıştır ki, benzer bir afişle karşılaşmamak için seçim afişlerinde resmi yasaklayan özel bir kanun çıkartmış, bu kanun yıllarca yürürlükte kalmıştır (Milar, 1988: 16).

[89]1950- 1960 yılları arasında kurulan partiler şunlardır: Müstakiller Birliği(1950 İstanbul) ,Çalışma Partisi (1950 İstanbul), Liberal Köylü Partisi (1950 İstanbul), Demokrat İşçi Partisi (1950 İstanbul), Bağımsızlar Siyasi Derneği (1950 İstanbul), İslam Demokrat Partisi (1951 İstanbul), Türkiye Köylü Partisi (1952 Ankara), Vatan Partisi (1954 İstanbul), Cumhuriyetçi Millet Partisi (1954 Ankara), Hürriyet Partisi (1955 Ankara), Birlik Partisi (1957 İstanbul), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (1958 Ankara), Ufak Parti, Hür Türkiye Adalet Partisi (1959), Hürriyet Partisi (1960 Ankara), Sosyalist Parti (1960 Ankara) (Coşkun, 1995:362-363).

2004: 426), *"Seçim tam bir sükunet içinde geçti, katılma oranı büyük tahminleri aştı"*, *"Demokrat Parti'nin yurdun bir çok illerinde seçimi kazandığı anlaşıldı"* (*Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1950; İnuğur, 1992: 265; Karakuş, tarihsiz:157)[90] şeklinde ifadelerle okuyucusuna duyurmuştur. İki gün sonra ise, Mekki Sait Esen *"muhalefete ayrılan kontenjanın bu sefer 100-150 civarında olduğu yarı ciddi yarı şaka daima işitilmiştir. Bununla beraber, iktidarda olanlar seçimi bu şekilde kaybedeceklerini bir an bile hatırlarından geçirmemişlerdir"* sözleriyle CHP yönetimi eleştiriler getiriyor, ilerleyen günlerde muhalefete yönelik bu tutum daha da belirginleşirken, iktidara yönelik de uyarıcı bir üslup kullanılmaya başlanıyordu(Eroğul, 1998: 97-98).

DP'nin Mecliste sağladığı büyük çoğunluk, Meclisin yapısına bazı farklılıklar getiriyordu. dokuzuncu dönem milletvekilleri yaş olarak, daha genç ve parlamento tecrübesi olmayan kişiler olup, doğum yerlerinin çeşitliliği ile dikkat çekiyorlardı. Bununla birlikte, CHP milletvekillerine nazaran eğitim düzeyleri de daha düşük idi. Dokuzuncu dönem boyunca iktidar milletvekillerinin beşte ikisi hükümet tasarılarına olumsuz rey verirken; bu sayı, 10. dönemde sekizde birine düşüyordu (Frey, 1965: 356- 358, 360, 383).

[90] Diğer gazetelerin aynı günlerde attığı başlıklar şöyledir: *Vatan*, "*DP'nin büyük farkla başta gittiğini*" yazmış, *Yeni Sabah*, *"Seçimler sükun içinde geçti"* ifadesini kullanmış, *Milliyet* ise, "*Demokratlar her yerde kazanıyor"* diyerek sonucu millete ilan etmiştir (İnuğur, 1992: 265).

Yeni Mecliste, Nadir Nadi de bulunmakta idi. DP listesinden bağımsız milletvekili[91] olarak yeni Meclis'te yer alan yazar[92], milletvekili olmaya karar verme sürecini ve gerekçesini anılarında şöyle anlatıyordu: *"Bir gün Cihad Baban matbaada beni görmeye geldi. DP listesinde bağımsız olarak milletvekilliğine aday gösterilsem, kabul edip etmeyeceğimi kurucular adına öğrenmek istiyordu[93]. 1946 seçimlerinden beri aynı şekilde Büyük Millet Meclisine girmiş bulunan arkadaşım: Mebuslar senin kapında antichambre yapıyorlar. Fikirlerini gazetende istediğin*

[91] Bir parti listesinden bağımsız milletvekili olarak Meclise giren kişiler, parti grup toplantılarına katılamıyordu. O dönemde, Nadir Nadi gibi DP listesinden bağımsız olarak Meclise giren bazı isimler şunlardır: Ali Fuat Cebesoy, Halil Özyörük, Halide Edip Adıvar (Öymen, 2004: 442).

[92] Mustafa Nadir Nadi, Muğla'dan katıldığı seçimlerde, 53. 712 oy (%55.6) almış ve DP listesinden bağımsız olarak Meclise girmeyi başarmıştır (Demirel, 2000: 22) .

[93] Nadir Nadi, DP kurucularından Adnan Menderes ile 1950 seçimleri öncesine kadar karşılaşmayacaktır. Seçimlerden bir kaç ay önce Ankara Palas'ın holünde karşılaşmalarında yaşananları ise, yazar şöyle aktaracaktır:*"...DP listesinden adaylığım söz konusu olduğu için benimle ilgilendi. Telaşlı haline karşın ayak üstü "Nadir Bey bizim oralara gidelim, durumu yakından görürsünüz" gibilerden bir şeyler söyledi. Seçim Yasası değiştirilmiş, açık oy, gizli sayım yöntemi tersine çevrilmişti. Sonuçtan kuşkusuz görünüyordu"*(1981: 43). Buna karşın, yazarın Celal Bayar'la ilişkileri farklı idi. Celal Bayar'a yakındı ve ona sempati duyuyordu. Öyle ki, Bayar, kendisinden bir genci işe almasını istediğinde bunu hemen yerine getiriyordu (İlknur, *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 2003 : 9).

gibi savunabiliyorsun. Mebus olmaya ihtiyacın yok. Ama benden söylemesi. Bir düşün… dedi. Cihat'ın hakkı vardı galiba. Gerçekten fikirlerimi kendi sütununda belirtmek imkanı elimde idi. Ne yapacağım Meclise girip de ? Yine de "hayır teşekkür ederim" diye kesip atmadım. Peki bir düşüneyim dedim. Ve düşündüm. Günlerce, haftalarca uzun uzun düşündüm. Daha önce yapılan başka sondajları kestirme yoldan tereddütsüz cevaplandırdığım halde, bu sefer ki teklif rahatımı kaçırmış, iç dengemi bozmuştu adeta. Bin türlü sorun kaynıyordu fıkır fıkır kafamda. Birbirleriyle bağdaşması güç bir takım çelişik gerekçeler beni adaylığa doğru itiyordu. O sıralar, içinde bocaladığım ruh halini incelemeye kalksam, Balzac, Dostoyevski karışımı en azından yüz sahifelik bir roman bölümü yazmalıyım şimdi. Kendi davranışım karşısında bugün de yeteri kadar objektif olamayacağım. Yalnız şu kadarcığını belirteyim ki, beni adaylığa kabule zorlayan nedenlerin tümü birden vatan, millet sevgisine dayanıyordu" (1991: 359)[94].

Nadir Nadi'nin DP listesinden seçime girmesi, gazete üyeleri için bağlayıcı bir nitelik taşımamıştır. Gazetenin kendi içerisinde farklı görüşleri barındırabilen bir yapıya sahip olduğu, bazı isimlerin (Cevat Fehmi Başkut, Burhan Felek) CHP listesinden seçime girmeleri ve gazetede yer almaya devam etmeleriyle görülmekte idi. Gazetenin bu tutumu, bazı araştırmacılar tarafından *"tarafsızlık sağlama gayreti"*

[94]Ahmet Emin Yalman'a da bağımsız milletvekili olmak üzere teklifler gelmiştir fakat yazar, *"objektif eleştirilerde bulunmanın garantisi olarak, hiçbir kimsenin iktidarına maruz kalmamak, herhangi bir siyasi partiyi kabul etmemek ve kamunun hizmetinde olan bir gazeteci olarak yaşamak ve ölmek adına"* bu tekliflerin hiçbirini kabul etmemiştir (Yalman, 1957: 247).

olarak yorumlanmıştır (Öymen, 2004: 398). Gazetenin seçim zamanı boyunca da verdiği haberlerde dengeli bir tutum izleme gayretini de, bu çerçeve içinde değerlendirmek mümkündür.

Cumhuriyet'in bu dönemde başyazarının yeni konumundan rahatsız olup, gazeteden ayrılmayı seçen yazarları da olmuştur. Bunlardan biri, Cemal Sait Barlas'tır. Yazar, gazeteden ayrılma isteğini, gazete sahiplerinden Doğan Nadi'ye bildirmiş ve ayrılma nedeni olarak da, Cevat Fehmi Başkut'un bir yazısına takındığı tavrı göstermiştir. Doğan Nadi'nin yardımcı olamayacağını söylemesi üzerine de[95], Barlas gazeteden ayrılıp, *Dünya'ya* geçmiştir. Doğan Nadi; Bedii Faik'e, Barlas'ın kararını yazı işleri müdürü ile yaşadığı gerginliğe bağlamasını inandırıcı bulmadığını, Barlas'ın aslında bir sonraki seçimlerde aday olmayı istediği için *"daha sık ve daha sert yazmak"* arzusu içinde olduğunu, bu yüzden de gazeteden ayrıldığını söylemiştir (Faik, 2003b: 229-230). *Ulus'tan* ayrılma sürecinde kendisine *Cumhuriyet* tarafından sahip çıkılan Falih Rıfkı da, Nadir Nadi'nin *"DP listesinden bağımsız milletvekili seçilmesi ve daha içli dışlı bir hale doğru ister istemez gider olması"* nedeniyle tedirgin olmuş ve *Yeni İstanbul'a* geçmiştir (Faik, 2003: 185)[96].

[95]Cemil Sait Barlas, Doğan Nadi'ye durumu aktarıp, desteğini istediğinde *Cumhuriyet'in* iç dengelerini ortaya koyan şu açıklama ile karşılaşmıştır: *"Yani şimdi Cemilciğim, zaten pek aram düzgün olmayan yazı müdürüyle senin bir yazın yüzünden kavga mı edeyim?"*(aktaran Faik, 2003b: 229-230).

[96] Falih Rıfkı'nın deyişiyle, iktidarla kurulan bu içli dışlı haller nedeniyle siyasi ve askeri kadrolar *Cumhuriyet'in* yazarlarına ilişkin eleştiriler yöneltebilmişler ve Nadir

Gazete yeni döneme alışmaya çalışırken, Nadir Nadi de Meclis'e uyum sağlamaya çalışıyordu. Meclis açılış toplantısı katılmak için Meclis binasına giderken, Halide Edip Adıvar ve Samet Ağaoğlu ile birlikte olan Nadir Nadi, arkadaşlarının oldukça heyecanlı olduğunu aktarmış, fakat kendine ilişkin bilgi vermemiştir(1981:8)[97]. Buna karşın; Bedii Faik, Nadir Nadi'nin Meclis'teki ilk gününe ilişkin şunları söylemiştir:*"DP sıralarının bir kenarında, DP listesinden bağımsız olarak seçime katılıp da, seçilmiş bulunan bir Nadir Nadi oturmuş, hafif bir tebessümü dudaklarına ebediyen iliştirmişcesine etrafı seyrediyor, arada bir yanına gelip elini uzatan bir milletvekiline, poposunu hafifçe kaldırarak, karşılık verdikten sonra gene oturuveriyordu. Sağımdaki Şevket Rado'ya " Mesleki iltimas falan değil ama gene de en kibarı, en ağırbaşlısı işte bizden biri deyişimi duyan Kadri, "Haklısın" demişti, "içlerinde prens gibi duruyor valla"* (2003: 81).

Nadi de bu çevrelere karşı gazetesini savunmak durumunda kalmıştır. Bu durumlardan biri, Nadir Nadi'nin de davetli olduğu bir yemekte gerçekleşmiştir. Yemekte, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nuri Yamut, Abidin Daver'in yazısının hoşuna gitmediğini söylemiş, Nadi de yazarın iyi niyetini ortaya koymaya çalışmıştır (1981: 18).

[97] Yazar anılarında Meclisteki ilk gününe ilişkin itiraflarda bulunmuştur. Bunlardan ilki, İnönü'ye selam vermeyişinin bir saygısızlık olduğudur (1981:11), diğeri de DP'ye olan inancındaki yanılgıya düştüğüdür(1991: 361).

O günlerin en çok merak edilen konusu, DP yönetiminin nasıl şekilleneceği idi. Nadir Nadi'nin zihnindeki başbakan adayı Celal Bayar'dı[98], fakat zaman ilerledikçe yazar, Celal Bayar'a ilişkin düşüncesini değiştirecek, bazı olaylara şahit olacaktı. Örneğin, Kore Savaşı'na asker göndermeye kararı sonrası katıldığı bir toplantıda; Kore Birliği'nde Amerikan yasaları gereğince kadınların ileri hatlarda görev almalarına olanak tanınmamasına Celal Bayar'ın "görünüşte" öfkelenmesi[99], fakat susmakla yetinmesi bunlardan biridir (1981: 29). Ayrıca Cumhurbaşkanı ile

[98]Yazar, bu tercihini anılarında şu sözlerle ifade ediyordu:*"...ben ilk DP Hükümetinin başında Celal Bayar'ı görmek istiyordum. Uzun yıllar devlet hizmetinde çalışmış, tecrübeli temkinli bir politikacı biliyordum Bayar'ı. Hele Atatürk ilkelerine bağlılığından şüphem yoktu zerrece. Taviz kapılarını kapayabilir, meydana getireceği seçme bir ekiple, yeni iktidara başarı imkanı sağlayabilir, hiç değilse çok partili rejimi yörüngesine oturturdu"* (1991: 360). Adnan Menderes'e ilişkin olumsuz düşünmekten değil, Celal Bayar'a ilişkin olumlu düşüncelerinin ağır basmasından dolayı bu tercihi yapan Nadir Nadi, Celal Bayar'ın Başbakanlığa Adnan Menderes'i getirmesi ve kendisinin de Cumhurbaşkanlığına çekilmesi üzerine şu yorumu yapıyordu: *"...muhalefet yıllarında harcadığı çaba onu fazla yormuştu da, dinlenmeye mi ihtiyacı vardı? Cumhurbaşkanı olmakla hayatının ülküsüne kavuştuğunu mu sanıyordu ? Yoksa o yüksek tepeden devlet gemisine daha iyi kumanda edebileceğini mi umuyordu ? Bayar'ın niyetlerini kötüye yormak aklıma gelmedi ise de verdiği cevabın beni hafif tertip bir hayal kırıklığına uğrattığını söylemeliyim"* (1991: 361).

[99]*Cumhuriyet,* belki de bu yüzden, Kore Savaşı'ndan dönen ordu hastabakıcılarından bir bayan teğmene ilk sayfa haberi olarak yer veriyordu (3 Eylül 1953).

beraber katıldığı yurt gezileri ve Çankaya'daki özel sohbetleri sırasında, Bayar'ın kılık kıyafet ve şive olarak Atatürk'ü taklit etmeye kendini zorladığını, fakat siyasi sahada Atatürk ilkeleri zedelenirken, cumhurbaşkanının "umursamaz" tavırlar sergilediğini gözlemlemesi; Bayar'ın, İlhan Selçuk'un deyimiyle *"gardrop Atatürkçülüğü"* güttüğünü görmesine (1981: 26)[100] ve ondan uzaklaşmasına neden olmuştur.

Gazetenin diğer ortağı Doğan Nadi de, CHP'ye ve özellikle İsmet İnönü'ye karşı tepkili idi. DP'nin kuruluş yıllarında ve iktidarının ilk yıllarında partiye sempati ile yaklaşmış, fakat partinin içinde yer alma gibi bir durumu söz konusu olmamıştı. Doğan Nadi'nin daha çok Adnan Menderes üzerinde yoğunlaşan sempatisi bir müddet sonra, yerini başka duygulara bırakmış, bir sohbet ortamında Adnan Menderes'in "tehlikeli bir kişilik" olduğunu ima etmiş ve ortamda bulunan Mümtaz Faik Fenik'i bu nedenle kızdırmıştır (Faik, 2003b: 99-100). İlerleyen günlerde, Menderes'le ilişkiler artık uzlaşılamaz boyuta geldiğinde de, Doğan Nadi, Adnan Menderes'in etrafını kuşatan bir grup insanın onu diktaya götürüşünün hikayesini anlatacağı bir oyun yazmayı düşünür hale gelmiştir. İsmini, "Tahta

[100] Nadir Nadi anılarında, Celal Bayar'a ilişkin düşüncelerinde kısa süre içerisinde önemli bir değişikliğe gittiğini söylemektedir, oysa yazılarında böylesi bir fikir değişikliği gözlenmemiştir, aksine yazarın Celal Bayar'a ilişkin olumlu düşüncelerini okuruyla paylaşmaya devam etmektedir. Örneğin; Celal Bayar'ın Amerika seyahatinden dönüşünde yazdığı "Hoş geldin Bayar" yazısı, yazarın Bayar'a halen hayranlık duyduğunu ortaya koyar niteliktedir(*Cumhuriyet*, 10 Mart 1954).

Perde" olarak belirleyen Nadi, bu oyunu yazacağını Adnan Menderes'in yanlışlarını her gördüğünde yinelemiş, fakat bir türlü bu isteğini hayata geçirememiştir (Faik, 2003: 231). Yazarın DP'den uzaklaşması, onu CHP'ye yaklaştırmamış, iki partiye de mesafeli kalmayı tercih etmiştir. Nadi, yazılarından birinde, iki partinin uygulamalarını birbirinden hiçte farklı olmadığını ortaya koymuş, iki partiye de uzak oluşunu bu şekilde açıklamıştır[101] (D. Nadi, tarihsiz : 92).

DP iktidarının ilk hükümet programı[102] oldukça önem taşımakta idi. Program, iki kısım idi. İlk kısımda, CHP eleştirisine ayrılmıştı. Hükümet sözcüsü, DP

[101] Doğan Nadi fıkrasında şöyle diyordu:"*CHP kongrelerinde tenkitlere sinirlenen DP'liler hatiplerin sözlerini tahrif ederek,"devlet ricaline hakarette bulundu" bahanesiyle zabıt tutup savcılığı takibata sevk ediyorlarmış. Bu haberi veren Halk Partisi organı Ulus refikimiz şu başlığı kullanıyor: Malum usuller. Hımmmm tuhaf şey! Nereden malum kimlerce malum ne zamandan beri malum acaba?Halbuki "kendi ektiğini biçmek" bizim bildiğimiz pek eski bir düsturdur*" ("Men Dakka Dukka", *Cumhuriyet*, 11 Ağustos 1952; Nadi, tarihsiz : 92).

[102] Muhalefet yıllarından hukuk devletinin ilkelerinin yerleşmesini isteyen ve vicdan hürriyetine vurgu yapan bir liderin ülke için uygulayacağı siyasetin sinyallerini verecek olan ilk konuşmasını, Nadir Nadi zihninde farklı tasarlamıştı. Menderes'in devrimler için *"milletçe benimsenen ve benimsenmeyen"* diye bir formül üretmesini, yazar anılarında, *"devrim düzenini oy avcılarına peşkeş çekmek ve böylelikle laiklik ilkesinin kuşa benzetmek çabası"* olarak tanımlayacak ve Menderes'i oportünist hali ile ilk defa gördüğünü belirterek, partiden ayrılmanın devrimlere saldırmayı gerektirmediğinin altını çizecekti (1991:364-366). Nadir Nadi, anılarında,

idarecilerinin de sorumluluğuna ortak olduğu 27 yıllık idareyi, Atatürk'ü ayrı tutmadan eleştirmiş, bununla da kalmayıp; muhalefete Mecliste söz hakkı vermeyerek, Meclis işleyişinin, çoğunluğa sahip iktidarın insafına kalacağı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine de CHP'liler ve Osman Bölükbaşı[103] Meclisi terk etmişlerdir.

Programın ikinci kısmı, hükümetin hedeflerine ayrılmıştı. Muhalefet yıllarında, daha çok hak ve hürriyetler üzerine vurgu yapan DP'nin, politikaları ilk kez burada açıklık kazanıyordu. Ekonomi alanında, özel sektöre ağırlık veren bir anlayışa sahip olan DP, ekonomik refahı sağlamak ve mali istikrarı oluşturmak amacıyla, özel girişime hukuki güvenceler verileceği, yabancı girişimin sermaye ve tekniğinden geniş ölçüde faydalanma koşullarının yaratılması konusunda gerekeni yerine getireceklerini bildirmiştir[104] (Kaçmazoğlu, 1988: 206-207; *Ulus,* Yalçın, 2 Haziran 1950). Hükümet dış politika ise, anlayışını dış politikasının temellerini,

---

o gün yaşananlara bu ciddi eleştirileri yöneltirken, sıcağı sıcağına yazdığı başyazılar ise farklı değerlendiriliyordu. Örneğin; araştırmacı Mustafa Albayrak, yapmış olduğu kapsamlı bir çalışmada; DP yanlısı basının hükümet programını çok olumlu karşıladığını belirttikten sonra, Nadir Nadi'nin "Program" başlıklı başyazısını da, bu yöndeki yazılara örnek olarak gösteriyordu (2004: 190).

[103]Osman Bölükbaşı'nın salonu terk ederken *"1950 modeli demokrasi böyle olur"* dediği tutanaklarda kayıtlıdır (D. Bölükbaşı,2005:126).

[104] Yapılacağı ifade edilen bu icraatlar, aslında pek de yeni şeyler değildi. 1947'den itibaren, CHP'nin başlattığı uygulamaları da bu yönde idi.

öncelikle solun her türüne karşı olmak, Sovyet karşıtı bir tutum izlemek ve ABD'nin politik çizgisini kayıtsız, şartsız izlemek olarak belirlemiştir[105]. DP, dış politikasının başlıca hedefini sadece ülkenin içinde bulunduğu yalnızlık durumuna son vermek ve ülkenin güvenliğini sağlamak olarak değil, aynı zamanda bir ekonomik alt yapının kurulmasını finanse etmek için dış yardım ve yatırım sağlamak olarak özetlemiştir.

Hükümet, programda sola karşı "tavizsiz" bir politika izleyeceğini ortaya koymuş, hatta aşırı sağ oluşumları da solun kışkırtmalarına bağlayarak, Cumhuriyet rejiminin yıllarca devam ettirdiği komünizm ve gericilikten aynı uzaklıkta kalma ilkesini de çiğnemiştir (Eroğul, 1998:99)[106]. Bununla beraber; hükümet işçi oylarını

---

[105] CHP döneminde temelleri atılmış olan Türkiye- ABD ilişkileri, DP döneminde daha da geliştirilmiştir. Her ne kadar, DP sözcüleri bu ilişkiyi "dostluk" kelimesi ile nitelese de, aslında durum bir bağımlılık ilişkisi idi. Truman Doktrini ve Marshall Planı uygulamaları, ABD'nin etkisiyle Avrupa Konseyine girilmesi, İtalya ile dostluk anlaşması imzalanması ve ABD'nin bulunduğu her örgüte girme isteği ile gitgide artan bir biçimde dünya kapitalist sistemiyle bütünleşip, onun parçası haline gelmeye çalışan Türkiye, kendi bölgesinde ABD'nin çıkarlarının kollayıcısı haline gelmiştir. Öyle ki, DP yönetimi, Dışişleri'ne talimat vermiş, Birleşmiş Milletler'de ABD nasıl oy kullanırsa aynen onlar gibi oy kullanacağı ifade edilmiştir (Yalçın, 2004: 472).

[106] Dönem içindeki sağ ve sol düşünceye ilişkin yaptırımların uygulanma oranı kontrol edildiğinde, komünizmi önleme amaçlı 141. ve 142. maddelerin, irticayı önlemeye dönük 163. maddeden çok daha fazla kullanıldığı görülmüştür.

elinde tutabilme adına işçi sendikaları kanunu ve grev vaadini programda tekrarlamıştır[107], fakat dönem boyunca bu yönde bir girişimi olmadığı gibi kısıtlayıcı bir tutum içine girmiştir [108] (Ayrıntılı bilgi için bkz. Çavdar,2000: 46; Eroğul, 1998: 107; Gevgilili, 1987 : 89- 90; Kabacalı,1994: 235).

Programda muhafazakar kesimi memnun edecek ifadelere yer veriliyordu[109]. Menderes'in vicdan hürriyetine saygı gösterileceğine ilişkin yaptığı vurgu, hoşgörülü

[107]Grev hakkı on sene boyunca iktidar tarafından bir oyalama aracı olarak kullanılmıştır. İktidarın ilk senelerinde başbakana, "grev hakkı" yönündeki sözü hatırlatıldığında, Menderes, *"...bırakın bu saçmalığı, Türkiye'de grev olur mu? Bırakın biraz ekonomik gelişme olsun, bu konuyu o zaman düşünürüz"* (Ahmad 1995:158) sözleriyle soruyu geçiştirmiş, ilerleyen zamanlarda tekrar sorulduğunda ise *"grev hakkı esasen bizim öteden beri kabul ettiğimiz bir haktır. Buna hiçbir zaman hayır demedik ve demeyeceğiz. Ama kanun ne zaman çıkar orasını bilemem"* diyerek işçilere "ümit" vermeye devam etmiştir.

[108]*Cumhuriyet,* haber ve yazıları ile işçi konusunu sürekli gündeme taşımıştır. İşçi Sendikaları Kanunu, iktidar tarafından anayasaya ve parti programına aykırı olarak tanımlanıp, daha sınırlı bir hale getirilmeye çalışıldığında *Cumhuriyet*, bu kanunun bir yıldır uygulanmasına niçin izin verildiğini sorgulayan bir yazı yayınlamıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976: 84; *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1951).

[109] Adnan Menderes, bir sohbet esnasında Burhan Belge'ye daha evvel ki çok partili hayat denemelerinden çıkarttıkları derslerden bahsetmiştir.Başbakan konuşmasında, Serbest Fırka'dan farklı bir yolun yolcusu olunmak gerektiğini, bu nedenle de

bir politika hedefleneceğinin sinyallerini veriyordu. Menderes'in konuşmasında geçen *"millete mal olmuş devrimler mahfuz tutulacaktır"* sözü ise, halkın benimsemediği devrimlerin korunmayacağının sinyallerini vermekte ve bu da en çok laiklik ilkesini işaretlemekte idi. Kısa bir süre sonra bu yönde bir adım atılacak, "benimsenmemiş" devrimlerden biri hızlı bir şekilde ortadan kaldırılacaktı.

Atatürk zamanında çıkarılan bir kanunla getirilen Arapça ezan okunması yasağının, kaldırılma çabası, DP'nin oy tabanını memnun etme isteğinden kaynaklanmakta idi. Muhalefette bulundukları yıllar boyunca, yurdun çeşitli bölgelerindeki kongrelerde halkın ezanın Türkçe okunmasından ve devletin camiye müdahale etmesinden kaynaklanan şikayetleri dinlemiş olan DP, iktidara gelince de bu yöndeki istekleri yerine getirmeye çalışmıştır. Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün alınan bu karardan rahatsızlık duymuşlar (Bozdağ, 1997: 97, 100), fakat Menderes'i ikna edememişler ve bu oldu bittiye boğun eğmek durumunda kalmışlardır (Baban,1970:30)."Atatürk devrimlerinin muhafızları" olan CHP, tasarı hakkında açık bir eleştiri sunmamış[110], teklif kanunlaşmıştır.Daha sonra, CHP'li

---

1950'de din özgürlüğü vaat ettiklerini, böylelikle de 1930'larda liberalizmin başaramadığını, 1950'de din özgürlüğüyle elde ettiklerini ifade etmiştir (Karakoyunlu, 2004: 425- 426). Şimdi de, kazandıkları zaferin bedelini ödemeleri gerekmekte idi.

[110] İsmet İnönü ve Faik Ahmet Barutçu, "Arapça Ezan" teklifine açıkça karşı çıkılmasından yanaydılar, fakat grubu buna ikna edememişlerdir.Barutçu, anılarında şunları aktarmıştır: *" İnönü'nün telkinleri para etmemiştir. Az kalsa ekseriyet,*

milletvekillerine sessiz kalışlarının gerekçesi sorulduğunda, *"onu yapsaydık da, 1954 seçimlerini de kaybetseydik. Öyle mi ?"* şeklinde "anlamlı" bir cevap alınmıştır (aktaran Toprak, 2000: 515-516).

Cumhuriyet, iktidarın Arapça ezan yasağının kaldırılmasına ilişkin teklifine karşı çıkmış ve Atatürk devrimlerine dokunulmaması gerektiği yönünde iktidara uyarılarda bulunmuştur. Diğer basın organlarının suskun kaldığı o günlerde, iktidara cesurca eleştiri yönelterek, gerek dönemin gazetecileri, gerekse de günümüz araştırmacıları tarafından takdir görmüştür (İlknur, *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 2003: 9; İnuğur, 1992: 265; Kabacalı, 1991: 3-4; Öztürk, 1993: 125; Şapolyo, 1969: 271)[111] Öyle ki, *Cumhuriyet'in* takındığı bu tavrı, meslektaşları örnek almak dahi istemişlerdir. Örneğin; Bedii Faik, haberin fazla büyütülmemesini isteyen patronuna, konuyu koskocaman başlıklarla veren ve aynı zamanda da yeren *Cumhuriyet'i* örnek gösterdiğini ifade etmiştir (2003: 98). Hükümetin okullara zorunlu din dersi konması

Türkçe ezan okumanın hata olduğunu itirafa kadar gidecek, Demokratların teklifini iştiyakla karar verecekti. Bunun bir milli dil ve şuur meselesi olduğunu, milli devlet politikasının mümkün olan her yerde Türkçe konuşmayı emrettiğini ve milli şuur politikasının icabı olarak Türkçe namazı da davet yapılmasını tercih ettiğimizi (Mecliste konuşacak olan parti sözcüsünün söylemesini) kabul ettirinceye kadar akla karayı seçtik. CHP sözcüleri tasarının "hakkında" konuşmuştur, aleyhinde ya da lehinde değil…" (Öymen, 2004: 490-492).

[111] Alpay Kabacalı, Nadir Nadi'nin ezanın Türkçe okunmasından vazgeçilmesiyle Atatürk devrimlerinden ilk ödünün verildiği kanısında olduğunu ifade etmiştir (1991: 3-4).

konusunda harekete geçmesi üzerine de gazete, aynı kararlı tutumunu sürdürmüş, yayınladığı başyazı ve makalelerde kararın anayasaya ve Medeni Kanuna aykırı olduğunu işleyerek, iktidara demokratik yönetimin gerekleri hatırlatmaya çalışmıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976: 76; Cin, 1992: 10; *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1950)[112].

Basın ve CHP'nin eleştirileri DP'yi, dine karşı uyguladığı esnek politikalardan vazgeçirememiştir. Kısa süre sonra, Ticani tarikatının üyelerinin Atatürk büst ve heykellerine yönelik şiddet eylemlerine girişmesi, irtica tartışmalarını gündeme yerleştirmiştir. Hükümetin ilk açıklaması, irticanın olmadığı yönünde olmuş, fakat ülkenin değişik bölgelerinden gelen bu yöndeki şikayetlerin gitgide artması ile birlikte kabullenmek durumunda kalmıştır[113] ve tedbir olarak da

---

[112] İktidarın bu yöndeki diğer adımları şunlardır: Radyodan dini yayın yapılmasına izin verilmesi, ilkokul programlarına din dersinin dahil edilmesi, imam-hatip okullarının açılması, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçesinin dönem boyunca sürekli olarak genişletilmesi, Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne ayrılan fonların çoğaltılması ve ilk üç yıl içinde sayıları 600'ü aşan cami ve türbenin onarılması (Emre, 2001: 98-99).

[113] Princeton Üniversitesi,Oryantal Diller bölümünde asistan olan Lewis V. Thomas, 1951 yazını Rockefeller Fonu'nun verdiği burs ile Türkiye'de geçirmiş ve Türkiye'de yaşanan gelişmeleri değerlendiren bir araştırma yapmıştır. Thomas çalışmasında, ülkede devlete tehlike teşkil eden yeni bir eğilim olmadığını, Pan İslamist, komünist ya da başka bir hareketin içine girme ihtiyacı hissetmeyen bu hareketlerin, Türk toplum sağlığının geleceği açısından da, Türk Amerikan

"Atatürk'ü Koruma" başlıklı bir tasarıyı, Meclise sunmuş ve uzun tartışmaların ardından tasarı kanunlaştırılmıştır. Nadir Nadii bu kanuna karşı çıkmış, devrimlerin şeklen korunmasının değil, devrimlerin benimsetilmesi ve yaygınlaştırılmasının anlamlı olacağına dikkat çekmiştir (1971: 55).

Cumhuriyet'in irtica karşıtı yayını, muhafazakar kesimin tepkisini çekmiş ve gazeteyi eleştiren yazılar yayınlanmıştır. Örneğin, *Serdengeçti'de* çıkan "İnkılaplar ve Türk Kadını" başlıklı yazıda[114], güzellik yarışmaları konusu ele alınmış ve söz *Cumhuriyet'in*[115] bu yarışmalarla olan ilişkisine getirilmiştir. Gazetenin bu yöndeki girişimleri, samimiyetsiz bulunmuş ve *Cumhuriyet*, "inkılap softası" olarak nitelenmiştir. Yazıda, gazetenin güzellik yarışmalarının, Atatürk devrimlerini yayacağını iddia ettiğini, oysa gazetenin bu tür yarışmaları bahane ederek, Atatürk'ün ismiyle ticari kazanç sağlama gayreti içinde olduğu ifade edilmiş, ardından da *"her inkılap softası kirli varsa temiz maksadını çıkarını sağlamak için inkılapları maşa ve kalkan yapmakla elde etmek istiyor. Atatürk inkılapları ile ve bizzat Atatürk'ün kendisi ile güzellik müsabakalarının doğrudan doğruya hiçbir alakası yoktur"* diyerek *Cumhuriyet'in* Atatürkçülük kisvesi altında farklı amaçlar güttüğünü yinelemiştir Çavdaroğlu yazısının sonunda; *Cumhuriyet'i*

---

ilişkilerinin geleceği açısından da, sorun yaratacak seviyede olmadığı sonucuna varmıştır (1952: 40).

[114] Çavdaroğlu Ahmet, tarafından kaleme alınan makalenin tam adı, "İnkılaplar ve Türk Kadını (Güzellik Kraliçesi Seçimi Münasebetiyle)" şeklindedir.

[115]O dönemde güzellik yarışmaları, *Vatan* ve *Cumhuriyet* tarafından düzenlenmekte idi.

Atatürk'e iftira etmekle suçlamış ve bu "inkılapçı" geçinen gazete, halen *"inkılapların gayesi mahremiyet fikrini yok etmektir. Bu da dini ve ahlaki duyguyu kaldırmakla olur. Biz bu yolu bunun için ihtiyar ediyoruz" demek istiyorsa, iş devrim ocaklarına düşer"* (Çavdaroğlu,1952: 7,13 ; Sitembölükbaşı, 1995: 156) sözleriyle gazeteyi hedef haline getirmiştir.

Bu yazıların üzerinden çok geçmeden Ahmet Emin Yalman, "Türk kızlarının küçük düşürüldüğü" iddia olunan bu yarışmaları desteklemesi ve irtica karşıtı yazılar yazması nedeniyle suikasta uğramıştır[116]. *Cumhuriyet,* Ahmet Emin Yalman'a düzenlenen saldırının ardından başlatılan irtica karşıtı hareketi tüm gücüyle desteklemiş[117]; iktidar, muhalefet ve basın tarafından oluşturulan "milli dayanışma

[116] Yalman yaşadığı bu olayı değerlendirirken (1957: 252), *Cumhuriyet'in* ismini vermeden, fakat onu kastederek, Avrupa Güzellik Yarışmasını, bir başka İstanbul gazetesinin 25 yıl herhangi bir muhalefetle karşılaşmadan gazete sayfasına taşıdığı yönünde bir ifade kullanmıştır. Oysa, *Serdengeçti'nin Cumhuriyet'e* yönelik ifadelerinin üzerinden çok zaman geçmemiştir, Yalman ya bu tartışmaları kaçırmıştır ya da bunları yok saymıştır.

[117]Ahmet Emin Yalman'a düzenlenen suikastın ardından, Başbakan Adnan Menderes gazete sahip ve başyazarlarını toplayarak, "irticaya" ilişkin bir toplantı düzenlenmiştir. Muhalif-yandaş ayrımı yapılmadan tüm gazetelerin davet edildiği bu toplantıda, *Cumhuriyet'i* Cevat Fehmi Başkut temsil etmiştir (İnuğur, 1992: 268).

birliğine" katılarak[118], kendisine yöneltilen eleştirilere de bir anlamda cevap vermiştir[119]. Dini istismar ettiği gerekçesiyle Millet Partisi'nin ve İslam Demokrat

---

[118] Bu birlik, daha sonra diğer kuruluşlarca da benimsenmiş, fakat zamanla gericilik aleyhtarı olmaktan çok sol aleyhtarı olmaya yönelmiştir (Ahmad ve Ahmad :1976: 107; Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1987: 94).

[119] *Cumhuriyet ve* iktidarın irticaya karşı kurduğu ortaklık uzun sürmeyecek bir süre sonra DP toplantılarının birinde gazete eleştiri konusu edilecektir. *Cumhuriyet,* bu durumu birinci sayfadan okurlarıyla paylaşacaktır. *"Bir DP'li irtica tehlikesi hakkındaki neşriyatımızı ele alarak,* Cumhuriyet'e *çattı ve uluorta konuştu"* şeklinde haberi veren gazete, ardından DP'li Salahaddin Azizoğlu'nun gazeteye yönelik hücumları aktarmıştır:*"...son günlerde bazı gazetelerde şark hakkında yazılan çirkin yazıları hepiniz okumuşsunuzdur. Hepinizin bileceği gibi ne idüğü belirsiz bir gazeteci nara atıyor "Silvan'da irtica vardır" diyor. Acaba etrafımızda Şah İsmail'in sivri sakallı şeyhi mi var? Bunlar iftiracıdır. Röportajcı bir soysuz : irticai ve dini şeyler gördüm diyor ve şunları ilave ediyor: "Arapça harflerle ders okutuluyor, Silvan'da irtica vardır". Bunları ben söylemiyorum.* Cumhuriyet'ten *alıyorum. Röportajcı ayrıca : "Şarka önderlik eden hocalar, mektepler gördüm" dedi. Bu gazetenin çirkin neşriyatı insafa sığmıyor. Yalancı muhabiri bütün millet huzurunda tel'in ve takbih ediyorum. Onlar yani gazeteciler isminizi andıkça kan kusuyorlar. Kin ve garaz kokan iftiraları bunları göstermiyor mu? Onlar Silvan'dan çıkardığımız bir milletvekilini çekemiyorlar, onun için Silvan'a saldırdılar ve onun için "Şeyh Said'in yeğenleri oradadır" dediler ve tahrik ettiler. Eğer bu memlekette bir tek vatan haini varsa buna sebep bu*

Partisi'nin kapatılması, bir çok İslamcı yayının ve teşkilatın yasaklanması[120], (Ahmad, 1996 : 60) ilerici kesimin desteğini alırken, sağ-muhafazakar çevreden ise tepki almıştır. DP'yi, bu şekilde hareket ederek, Amerika'da yaşayan Yahudi elitlerini memnun etmekle suçlamışlar, 1954'te yaptığı ABD gezisinde kendisine bir madalya verilip, taltif edilmesini de bunun bir sonucu olarak göstermişlerdir. Araştırmacı Rıfat Bali de, muhafazakar kesimden yönelen eleştirilerde gerçeklik payı olduğunu; yükselen siyasal İslam'a karşı bu hareketin bir teminat olarak algılanmış olabileceğine işaret etmiştir (Bali, 2004: 17).

Cumhuriyet, dönem sonuna doğru, gündeme yerleşecek olan çarşaf giyilmesi konusundaki tavrı nedeniyle de muhafazakar kesimden tepki alacaktır. Çarşafa ilişkin bu tartışmalar, üç kadın milletvekilinin *Cumhuriyet'te* yayınlanan bir okur mektubundan ("Köyde Çarşaf Mecburiyeti") yola çıkarak, çarşafın yasaklanmasına ilişkin bir kanun teklifi yapmalarından doğmuştur (*Cumhuriyet*,13 Mart 1956). *Cumhuriyet* girişimi desteklemiş ve konuyu sütunlarına haberler, anketler ve röportajlar ile taşımıştır. Gazete, ilk olarak bir bakan ve üç milletvekiline çarşaf ile

---

neşriyatı yapanlardır. Hükümet bu yaygaracıların şamatalarına, sözlerine ehemmiyet vermeyecek ve şark onların gözlerinde bir bütün olarak kalacaktır" (*Cumhuriyet*, 21 Eylül 1953).

[120] İktidar suikastın ardından irticaın üzerine gider görünse de, bu konuda aslında samimi olmadığı da bir gerçektir. Çünkü özellikle de Yalman suikastında ismi geçen Büyük Doğu dergisi ile DP yönetiminin girift ilişkilere sahip olduğu görülmektedir. Bu konudaki benzer bir yorum için bkz; Bölükbaşı, 2005: 175).

ilgili düşüncelerini sormuş ve "Bir DP'li milletvekili çarşafın men'i aleyhinde" başlığıyla mini anketinin cevabını okurlarına duyurmuştur (27 Mart 1956).Gazetenin okur sayfasında da çarşafa ilişkin mektuplar, o günlerde sıkça yer almış, bütün bunların devamında da, *Cumhuriyet'te* Türk köylüsünün çarşafa ilişkin fikrini ortaya koymayı amaçlayan bir anket ve röportajlar yayınlamaya başlamıştır[121]. 31 Mart - 4 Nisan 1956 tarihleri arasında devam eden *Cumhuriyet'in* bu girişimi[122], dönemin sağ muhafazakar basınını temsilcilerinden biri olan *Sebillürreşad*[123] tarafından dikkatle takip edilmiş ve bir süre sonrada bir yazı ile *Cumhuriyet'in* bu tutumu eleştirilmiştir. Mustafa Dövez'in kaleme aldığı bu yazıda; ilk olarak ankete verilen cevaplar üzerinde durulmuş, "inkılapçı" kimselerin çarşaf kullanan ve bunu destekleyenleri *"yobaz, cahil ve örümcek kafalı"* niteleyerek alay ettiklerini ve bu kimselerin bu kesimi susturacak kadar kuvvetli olduklarını ifade ederek, "tehdit ve tahakküme" yöneldiklerini belirtmiştir. Yazar, *Cumhuriyet'in* anket ve röportajları yayınlamanın ötesine geçip, çarşafın lehinde verilen cevaplara birer not yazısı koyarak (Türk

---

[121] *Cumhuriyet'in* zaman zaman gazetede farklı anketler düzenlediği görülmektedir. Örneğin; yıllara ait "en"leri seçmek bunlardan bir tanesidir.

[122] 5 Nisan 1956 tarihli *Cumhuriyet,* anketin bittiğini okurlarına duyuruyor ve anketin neticesi olarak da şunu ilan ediyordu: " çarşaf şehirlere mahsus bir hastalıktır".

[123] *Sebilürreşad* dergisi sahip ve başyazarı Eşref Edip Ferzan, 1953 yılında *"dini hisleri ve dince mukaddes tanınan şeyleri alet ederek kendisine şahsi nüfuz temin ve bu maksatla aynı mahiyetteki bir teşekkülü (Sebilürreşad) idare etmekten*" dolayı bir soruşturma geçirmiş ve bunun sonunda suçlu bulunup, cezaevine konulmuştur(*Cumhuriyet*, 2 Eylül 1953).

milleti beynelmilel standardı kabul etmiştir gibi) çarşafın kaldırılmasına taraftar olduğunu açıkladığını yazmıştır.

Mustafa Dövez yazısının devamında; çarşaf meselesini "fikir ve vicdan özgürlüğü" çerçevesinde ele alarak, farklı görüşe sahip kişilerin dışlanmasının yanlışlığına işaret ederek, *Cumhuriyet'e* ve *Cumhuriyet* özelinde inkılapçı ve ilerici kesime yüklenmiş ve yazının sonunda işi şahsiyata dökerek, üstü kapalı tehditlerde de bulunmuştur[124]. *Sebillürreşad'ta* birkaç ay evvel de Peyami Safa *Cumhuriyet'e* "kafirlik ve komünistlik" yakıştırması yapmış, *"...ne hikmettir bilinmez (biz biliriz ya) ne zaman ben bu sütunda Müslümanlığı müdafaa yahut komünistleri tenkit eden bir yazı yazsam,* Cumhuriyet *kendisinden hiç bahsetmediğim halde bana hücum eder* (1956: 200) sözleriyle eski gazetesi ile bağlarını büsbütün koparmıştır. *Cumhuriyet* ise, bütün bu eleştiri ve suçlamalara karşın çarşafa ilişkin yayınına bir müddet daha devam etmiştir[125].

---

[124] 9 Nisan 1956 tarihli bu yazının altında dergide bir not bulunmaktadır. Notta, bu yazının altında 25 imza olduğu ifade edilmektedir . Mustafa Dövez'in yazısının tam metni için bkz. 1956: 287.

[125] *Cumhuriyet,* sağ muhafazakar çevreler kadar olmamakla birlikte ilerici çevrelerin de eleştiri oklarını üzerine çekmekte idi. Örneğin, Macaristan iç savaşına ilişkin *Cumhuriyet'in* takındığı tavır, gazeteye ilerici gençlerin tepki göstermesine yol açmıştır. *"Bugün 18. gün: Kahraman Macar milleti hala çarpışıyor"* (9 Kasım 1956) manşetiyle direnişçilere destek veren gazete, bu olayda Rusya'nın davranışını kınamıştır. Bu yüzden de Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin önderlik ettiği bir grubun giriştiği gösteri de, *Dünya'nın*, *Hürriyet'in* ve *Yeni Sabah'ın* yanında

Cumhuriyet'in irticai hareketlere yönelik yayınının her ne şartta olursa olsun devam etmesi, araştırmacılar tarafından takdirle karşılanmıştır. Örneğin Nuri İnuğur, *"1950-60 döneminde Türkiye'deki demokrasi denemesinin başarıya ulaşması çok partili hayatın bütün kuralları ile işlerlik kazanması konusunda Cumhuriyet büyük çabalar göstermiş, eleştiri görevini yerine getirmekten de geri kalmamıştır"* sözleriyle gazetenin döneme katkısını özetlemiştir (1992: 285-286).

İktidarın ilk aylarında giriştiği diğer icraatları ise, Af kanunu[126] ve Basın Kanunu olmuştur. DP çıkardığı af kanunu ile geçmiş suçları silmeyi hedeflese de, bir

---

Cumhuriyet de yırtıp parçalanmıştır (Faik, 2003b: 212). *Cumhuriyet,* aldığı bu tepkilere karşın, bu yöndeki yayınına devam etmiştir (bkz ; *Cumhuriyet* Kasım 1956).

[126]DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte toplumda af söylentileri başlamıştır. Pek çok ağızdan bu söylentilerin işitilmesine karşın, gerçekleştirileceğine inanılmazken, *Cumhuriyet'in* de af çıkarılacağına ilişkin bir yazı yazması affın olacağına ilişkin inançları güçlendirmiştir(Fuat, 1976: 18). Bu gazetenin o dönemdeki güvenilirliğini ortaya koyan belli başlı örneklerden biridir. Gerçekten de kısa süre sonra af kanunu çıkarılacak, basın suçlarına da yer verilen bu kanun ile, 5 Mayıs 1950 tarihinden önce işlenen suçlar af edilirken, yürürlüğe girmesinden evvel istenip de, 37. maddede günlük yayınlar hakkında dava ikamesi için gösterilen sürenin geçtiği hallerde, 1881 sayılı Matbuat Kanunu gereğince altı aylık süre bitmemiş ise de, yürürlük gününden itibaren bir ay içinde dava açılabileceği hükmü getirilecekti (TBMM Tutanak Dergisi, 14 Temmuz 1950: 770-771).

ismi buna dahil etmek istemiyordu. Nazım Hikmet'in durumunun da ele alındığı oturumda, Nazım'ın affedilmemesi gerektiği yönünde bir konuşma yapılıyor, şair önce af kapsamı dışında bırakılıyor, fakat Yılmaz Karakoyunlu'nun deyişiyle (2004: 345-346), *"nereden geldiği belli olmayan bir otoritenin ricası üzerine*", af kanununun bağışlamadığı mahkumların geri kalan cezalarının indirilmesi maddesinden Nazım'ın da yararlanması için milletvekillerini dikkatli olması isteniyor ve Nazım'ın geri kalan cezaların çekmemesi ve salıverilmesi kararı kanunlaşıyordu [127].

Muhalefet yıllarında, DP'den desteğini esirgemeyen basın[128], iktidardan basın kanununun değiştirilmesini beklemekte idi. İktidar, basının sorunlarına

---

[127] Nazım Hikmet, 1951 yılında Sovyet Rusya'ya kaçtığında; *Cumhuriyet,* şairi "vatan haini" olarak niteleyecek ve milletin bol bol tükürmesi için gazeteye resmini bastığını ilan edecekti (*Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1951, Karaca, 1994: 10).

[128] Halk Partisi'ni iktidardan düşürmek için DP'yle birlikte mücadeleye girmiş olan gazetelerin sahiplerinin çoğu DP tarafından milletvekili çıkarılmışlar, çıkarılmayanlar da evvelki açık mücadelelerinden sonra bir daha DP'den ayrılamamak ve bu yoldan dönememek durumuna düşmüşlerdir. Bu suretle birkaç gazete dışında İstanbul basının neredeyse tamamının DP'yi desteklediği ifade edilmiştir (Balkanlı, 1951: 11,83). O dönemde İstanbul basının partilere desteğinin önemini anlamak için ise Yılmaz Karakoyunlu'nun anlatımına bakılması gerekmektedir: *"Türkiye sadece İstanbul basının tesirindeydi. Ve yeni bir demokrat hareketi övmeye hazır kadrolar olduğunu görüyordu. Bütün mesele*

çözüm üreteceğine ilişkin ilk ipuçlarını, hükümet programında vermiştir. Adnan Menderes burada yaptığı konuşmada; basın hürriyetinin teminatına çalışılacağı sözünü vermiş, fakat basın hürriyetinin hakaret hürriyeti olarak algılanmasına izin vermeyecekleri şeklinde bir uyarı yaparak, basına tanınacak olan hürriyetin sınırlarını baştan belirleme yoluna gitmiştir.

Başbakan Adnan Menderes, İstanbul Kulübü'nde gazete sahiplerine bir yemek vermiş ve basın kanunu tasarısını tanıtmıştır. Bu yemeğe katılan isimler arasında Nadir Nadi de vardır.Yemekte Bedii Faik, Nadir Nadi'ye tasarının Fuat Sirmen'in Adalet Bakanlığı sırasında hazırlanmış tasarının aynısı olduğunu ve bunu Adnan Bey'e göstereceğini söylemiş; Nadir Nadi, Faik'i *"bence daha doğrusu bu kadarı daha fazla hırpalanmadan ne olduğunun anlaşılması için böyle bir karşılaştırma yapılmalı ve sonra eğer gerek görüyorsanız gene bizlere duyurulmalı"* sözleriyle desteklemiştir. Bu görüş, Menderes ile paylaşıldığında ise, başbakan buna yanaşmamıştır (aktaran Faik, 2003: 210-212).

Nadir Nadi, bunun üzerine basın kanununa ilişkin bir önerge vermiş, fakat basın kanunu görüşmeleri çok aceleye getirildiği için hem Nadir Nadi'nin, hem de diğer bazı milletvekillerinin önergeleri reye dahi konmamıştır (Balkanlı,1951:9;

---

ilişkilerin sıcak ve yakın tutulduğu bir propaganda dönemi başlatmaktı. İstanbul basınının desteği, DP'yi ihya edebilirdi" (2004: 300).

Balkanlı, 1961:148)[129]. Nadir Nadi'nin reye konulmayan önergesi, tasarıda sorumlu müdürlerin sayısının bire indirilmesine ilişkindir. Tasarıda bu madde, " neşriyatın muhtelif kısımlarını idare için ayrı mesul müdürler bulundurulabilir" şeklinde düzenlenmiştir. Çanakkale milletvekili Kenan Akmanlar, bu maddenin açıklanmasını istemiş, bunun üzerine karma komisyon sözcüsü, *"arkadaşlar gazetecilik ilerlemektedir, gazetelerde siyaset, iktisat, çocuk ve spor sayfaları gibi sayfalar ayrılmaktadır, bir kişinin bu gibi mevzuların hepsinde ihtisası olamayacağı için onun tarafından kontrol edilmesi mümkün değildir. Binaenaleyh her sayfanın ihtisas erbabına verilmesini temin zımnında bu hükmün konulmasına lüzum hasıl olmuştur"* açıklamasını yapmıştır. Bu açıklamanın üzerine, Nadir Nadi de, *"Bu maddede her kısmın mesul müdürü bulunabileceğine göre ayrıca gazete müdürü de mesul müdür?*" sorusunu yöneltmiş (TBMMZC, 14. 7. 1950, O : 3 : 736), ardından da şu açıklamayı yapmıştır: *" efendim bu madde hakikaten mesul müdürleri çok güç durumda bırakıyor. Saffet Bey arkadaşımın izahları gayet yerindedir. 16. maddenin 3. fıkrasının ikinci bendi yazı işleri müdürünün teminat altında bulunduramıyor. Bahadır Dülger arkadaşımız da yazı işleri müdürlerinin gazetelerdeki acıklı durumlarını çok beliğ bir şekilde uzun uzadıya anlattılar. Basın yoluyla işlenen suçlarından mevkute ile işlenen suçlardan suçu yapan, gerek yazıyı yazan, gerekse resmi yapan kimse ile beraber mesul müdürü de*

[129] Nadir Nadi'nin amacına ulaşan girişimleri de olmuştur. 1953 yılında Hamdi Orhon ile birlikte verdikleri, 5680 sayılı yasanın 36. maddesinin değiştirilerek, basın davalarının askeri mahkemelerde görülmesine son verilmesine ilişkin verdikleri önergenin kabul edilmesi bunlardan birisidir (Albayrak, 2004: 393).

aynı zamanda mesul tutmuştur. Eğer biz İsviçre'de yani ileri demokratik memleketlerin en ilerisinde bulunan bir memleketteki mevkuteye tatbik edilen mevzuatı tatbik edersek buna lüzum kalmaz: Yazıyı yazan mesuldür, eğer imzasız yazı varsa ondan ancak mesul müdürler mesuldür. Maddeyi bu şekilde değiştirirsek zannederim anlaşacağız ve mesul müdürler de kurtulacaktır" (TBMMZC, 14. 7. 1950, O: 3, 743).

Aynı oturumda cevap düzeltmeye ilişkin madde konuşulurken, Nadir Nadi cevap düzeltmeye ilişkin karşılaştıkları güçlüğü ifade etmiş ve bir soru yöneltmiştir: *"... cevapların neşredilmesi istendiği takdirde hakime kadar gidilmektedir. Orada gereken değişikliğin yapılması 24 saat kadar uzamaktadır. Arkadaşlar, meslekte çok tecrübesi olan bir arkadaşımız sıfatıyla arz etmek isterim ki, cevap hakkı ne kadar mukaddestir, fakat maalesef bu zaman zaman suiistimale uğramaktadır. Lalettayin bir tenkit için veya bir medih için cevap vermek amme efkarını temsil eden gazeteleri amme efkarı karşısında vazifelerini yapamaz hale getirmektedir. Komisyon sözcüsünden soruyorum. Cevaba layık görünmeyen mesela sanat tenkidi mahiyetinde olan mütalaadan ibaret olan yazılara verilen cevapları da hakim icabında neşredilmeyecektir, diyebilecek midir? Yoksa bunlar mutlaka neşredilecek midir?* (TBMMZC, 14. 7. 1950, 0: 3, 744).

Nadir Nadi'nin Basın kanunu tasarısı görüşmelerinde yorumda bulunduğu diğer bir madde ise, intihar haberlerinin ve yakın akrabalar arasındaki cinsi ilişkilerin gazetede yayınlanıp yayınlanmamasına ilişkin olandır. Nadir Nadi, Cezmi Türk ve Bahadır Dülger ile haberlerin basında serbestçe yayımlanmasına taraftardır. Bunun

sebebini görüşmeler esnasında şu şekilde açıklamıştır: *"...yasaklama hükümlerinin konmaması için, biz komisyonda sırf basını yasaklayıcı tedbirlerden kurtarmak bakımından ve bunların konulması takdirinde umulduğu gibi büyük bir fayda olmayacağı kanaatini izhar etmiştik"*. Yazar, intihar haberlerine ilişkin düşüncesini Fransız Sosyoloğu Emile Durkheim'ın konuya ilişkin tezine dayandırmıştır. Nadi, Emile Durkheim'ın intiharı toplumsal bir olay olarak gördüğünü ve Durkheim'ın bunu Fransa'da uygulamaya gerek görmediğini, buna karşın İtalya'da Mussolini'nin intihar haberlerinin yayını yasak ettiğini, Macaristan'ın da aynı yönteme başvurduğunu, fakat Macaristan'da birkaç yıllık istatistik araştırmalarından sonra gazetelerde yazılmamasından dolayı intihar olaylarının azalmadığını ve bunun ayrı toplumsal etkenlere dayandığını, sefalet, toplumsal buhran, ideal noksanlığı gibi birtakım sebeplere dayandığını görerek, Macaristan'ın bu yasağı kaldırdığını, Mussolini'den sonra da aynı yasağın İtalya'da da kaldırıldığını ifade etmiştir[130]. Yazar aynı madde çerçevesinde görüşülen diğer konu olan "yakın akrabaların arasındaki cinsi ilişkilerin yayımına" ilişkin de *"yakın akrabalar arasındaki cinsi münasebetlerin de nasıl sari olduğunu ben takdirden acizim"* diyerek fikir beyan etmemiştir (TBMMZC, 14.7. 1950, O: 4 : 761)[131].

---

[130] Remzi Balkanlı, Nadir Nadi'nin karşılaştırmaya dayalı bu sözlerini tamamen yerinde ve realiteye uygun bulmuştur (1951: 148).

[131]Suç işleyen çocukların isim ve fotoğraflarının yayınlanması hakkında, *Cumhuriyet'in* tavrını, 15 Kasım 1954 tarihinde "Yarattığımız Mücrimler" başlıklı yazıda görmekteyiz. Yazıda, bu çocukların fotoğraf ve isimlerinin basılması bir hata olarak nitelenmiş ve batının pek çok şeyini taklitte abartmaya çok eğilimli

Nadir Nadi, 36.maddedeki siyasi, iktisadi, ticari yayın organlarının sermayelerinin ve gelir kaynaklarının bildirilmesi hakkında ise, itiraz eden diğer milletvekili arkadaşları ile aynı düşüncede olmadığını, bu yüzden de komisyonda müdahale etmediğini belirtmiştir. Bu tasarının Fransızların hazırladığı tasarıdan esinlendiğini, bu nedenle de, Türkiye koşulları ile örtüşmediğini, Fransa'da gazeteler anonim şirketler halinde çalıştığını, bu yüzden kontrol edildiğini; oysa Türkiye'de anonim şirketlerin az olduğunu bu bakımdan bu maddenin konmasıyla her hangi bir şekilde basın hürriyetinin alakası olduğunu düşünmediğini ifade etmiştir (TBMMZC, 14.7. 1950, O: 4 : 761).

Nadir Nadi, 1950 yasa tasarısının 31. maddesine de muhalefet etmiştir. Bu maddenin içeriği *"rızaları hilafına şahısların hususi veya aile hayatları hakkında ima tarikiyle dahi olsa yayında bulunanlar suçtan zarar görenin şikayeti üzerine 2 aya kadar hapis veya 200 liradan 2000 liraya kadar ağır para cezasına mahkum edilirler"* şeklindedir. Maddenin görüşülmesi sırasında, Cezmi Türk, Nadir Nadi ve Sıtkı Yırcalı farklı biçimlerde maddeye karşı çıkmışlardır. Maddenin savunusunu ise, Bahadır Dülger yapmıştır. Dülger, basının serbest olması yanında, kişilerin aileleri, özel hayatları, şeref ve haysiyetlerinin korunması gerektiğini vurgulamış, *"bir adamın namusluluğunun veya namussuzluğunun kıstası bir gazeteci eline verebilir miyiz?"* diye de sormuştur. Sıtkı Yırcalı, kamu yaşamında görev alan kişilerin yaptıkları her şeyi milletin denetiminde olması gerektiğini savunmuş, bu denetimi basın yapacaktır, *"eğer bu şekilde umumi de olsa hususi de olsa bütün*

---

olunmasına karşın, bu konuda duyarsız kalındığı ifade edilmiştir (*Cumhuriyet*, 15 Kasım 1954).

müesseselerimizin kontrolünü ele almazsak basın hürriyetini buraya teşmil etmezsek başka türlü hakimiyetlerin kurulmasına vesile hazırlamış oluruz" demiştir. Nadir Nadi, *"...şahısların hususi hayatları şüphesiz masundur. Fakat umumi hayatta memleket hizmetinde çalışan insanların hususi hayatları diyarla veyahut uçurumla umumi hayattan ayrılamaz. Hepimiz memleket hizmetinde vazife kabul ettiğimiz zaman hususi hayatımızı en ince tarafına kadar milletin önüne sermeye mecburuz. Hakaret, iftira ve sair suçlar hakkında Ceza Kanununda kafi müeyyideler vardır. Bunları basınla yapıldığı zaman şiddetlendirmek mümkündür. Mesela eski bir Cumhurbaşkanının oğlu hakkında neler yazıyorlar? Eğer bu yazılanlar ileri bazı memleketlerde olsaydı o aile gazeteleri dava edebilir, şimdiye kadar yazılanların eğer aslı yoksa müsebbipleri ağır suçlarla mahkum olabilirlerdi. Madem ki bir demokratik rejime giriyoruz hadiseleri bu şekilde mütalaa etmek daha doğru olur kanaatindeyim. Bir kimsenin resmi hayatı ile hususi hayatı birbirinden ayrılamaz kanaatindeyim";* Cezmi Türk ise, *"... dava bugünün memleketlerde yerinde teessüs etmiş normal hayat için elzem olan hava gibi teneffüs edilir bir basın davasıdır. Bir Avrupa gazetesini elinize aldığınız zaman bu haklı olan davanın ne kadar yerinde olduğunu size göstermeye yeter. Sayın ve sevgili Bahadır arkadaşıma nasıl oldu da anlatamadım üzüldüm. Sayın Nadir Nadi arkadaşıma teşekkür ederim*" (TBMMZC, 14. 7. 1950, O : 4, 755) şeklinde konuşmuşlardır. Madde, Yırcalı'nın teklifiyle yasa metninden çıkartılmıştır. Nadir Nadi anılarında da, bu konuya değinmiş ve Sıtkı Yırcalı'nın o gün Meclis'teki "gerektiğinde basın yatak odalarımıza da göz atabilir" diyerek, devlet yönetiminde söz sahibi kimselerin

özel yaşantılarına bile sınır çizilemeyeceğini ortaya koymasını takdir etmiştir (1981: 15)[132].

Bütün bu tartışmalar sonrasında, tasarıya son şekli verilmiş ve 5680 sayılı basın kanunu[133] Temmuz ayında yürürlüğe girmiştir. Yeni kanunda; gazete çıkarmak için bildirimde bulunmak yeterli görülmüş, basın suçlarının toplu basın mahkemelerinde görülmesine[134] ve gazete sahiplerinin yayımlanan yazılarından dolayı cezai sorumluluklarının kaldırılarak, yazı işleri müdürleri ile yazarın sorumlu tutulmasına karar verilmiştir. Kanunda ayrıca, kötü şöhretli kişilerin basında

---

[132] Dönem içerisinde *Cumhuriyet'e* bir avukat, kendisine ilişkin çıkan bir haberden ötürü *Cumhuriyet'e* "mesleki şeref ve haysiyetinin ihlal edildiği" iddiası ile dava açmış, 20 bin lira tazminat talebinde bulunmuştur. Bu davada gazete avukatı Burhan Apaydın gazeteyi, Nadir Nadi'nin yukarıda ifade ettiği sözlere yakın bir dille savunmuştur (*Cumhuriyet*, 6 Ekim 1953).

[133]DP iktidarının çıkardığı basın kanununun temeli olarak 1943 yılında Celal Bayar'ın CHP milletvekili iken Basın Kanunu'nun 50. maddesine ilişkin yaptığı konuşma olarak gösterilmiştir (Genç, 1990: 7).

[134] Bu mahkemeler, Türk adalet tarihine 1950 tarihinden sonra girmiştir. İller Cumhuriyet Savcılıklarına ek olarak bir veya daha çok sayıda basın savcıları verilmiştir. Öte yandan, büyük basın şehirlerinde de bir başkan iki üye ve savcılı Toplu Basın Mahkemeleri kurulmuştur. 1954'ten sonra bu savcılıkların Bakanlık emriyle dava açar hale gelmeleri üzerine Türk basınında yayınlar yapılmaya başlanmış, gazeteciler arasında, bu savcılara (müdde-i iktidar) denilmek suretiyle espri yapılmıştır (Oral, 1968: 186).

çalışmasını yasaklayan hükme de yer verilmemiştir. Aynı gün kabul edilen matbaalar kanununa göre ise; matbaa açılmadan önce bulunulan yerin en büyük mülkiye amirine beyanname verilmesi, matbaacıların bastıkları eserlerden ikişer kopyasını basımın sona erdiği günün çalışma saati içinde bulunulan yerin Cumhuriyet Savcısı ile en büyük mülkiye amirine vermeleri gerektiği öngörülmüştür (Alemdar, 1996: 128; Kabacalı,1998: 214; TBMM Tutanak Dergisi,15 Temmuz 1950; Topuz 1996: 105-106).

İktidar, 1952 yılında çıkardığı 5953 sayılı kanun ile de, gazetecilerin çalışma koşullarını düzenlemiş ve sendika hakkı, kıdem tazminatı, iş sözleşmesi gibi basın mensupları için son derece önemli haklar tanınmıştır (Alemdar, 1996:128; Yücel, 1995: 34). DP'nin iktidarının ilk günlerde ardı ardına gerçekleştirdiği bu demokratik adımlar, basını uzun yıllardır mücadelesini verdikleri hak ve hürriyet mücadelesini tamamladıkları düşüncesine sevk etmiş, yeni ve farklı bir dönemin başladığına inanmalarına yol açmıştır[135].

[135] Bu durum uzun sürmeyecek, kısa süre sonra DP'nin uygulamaları, CHP'nin yaptıklarını unutturup, eski iktidarı aratır hale getirecektir. Bu yöndeki görüş için bkz.Karaosmanoğlu, 1984: 216. Basının bir müddet sonra, tekrar CHP'ye yönelmesi, iktidar ve dönemi inceleyen bazı araştırmacılar tarafından tiraj elde etmek için muhalefet yapılması olarak yorumlanmıştır. Bu araştırmacılardan biri olan Karanis, bu yöndeki görüşünü şu sözlerle açıklamıştır: "*Azınlıkta kalan Halk Partisi yönetici durumundaki bürokrat kesimi sahaya indirmek ve oyuna karıştırmakla Demokratları köşeye sıkıştırmayı planlamıştı. Maalesef bu gayretlerinde büyük ölçüde başarılı oldular. Çünkü Demokrat iktidar, onlara arayıp da bulamadıkları bir takım fırsatlar*

Basın kanunlarını anti-liberal bulanlar olduğu gibi (*Ulus,*7 Temmuz 1950), fazla liberal bulanlar da vardı[136]. Bir müddet sonra, ikinci görüşe iktidar da sahip çıkacak ve özellikle muhalif basın üzerinde baskı oluşturacaktı. *Ulus'u* toplantı ve davetlerden sürekli dışlanması ve Hüseyin Cahit'in BM Filistin Arabulma Komitesi'ndeki Türk Delegeliği'nden alınması, Yeni Baştan gazetesi sahip ve yazı işleri müdürü Mustafa Büyükalp ve yazar ve ressamları ve Hür Marko Paşa dergisi sahip ve yazı işleri Müdürü Fahri Oktav'ın tutuklanmış, Peyami Safa ve Orhan Rahmi

---

verdi. Bu fırsatlar, yalnız ana muhalefet tarafından değil, basının büyük kesimi tarafından da iktidar aleyhine kullanıldı. Bunda tirajların düşüşü karşısında muhalefeti destekleme zorunluluğunun hesabı da yok değildi" (1994: 286).

[136] İsmet Bozdağ, kanunun basını sorumsuzluğa bıraktığını ve bunun neticesinde de ülkede 30 komünist gazetesi, 40 tane dini istismarcısı gazetenin ortaya çıktığını ileri sürmüştür (1992: 185- 187). Yazar, bu görüşünü Başbakan'a da açmış, bunun karşılığında da partinin basın hürriyetini ortaya koyan şu cevabı almıştır: *"Basın demokrasinin "lazım-i gayri müfarikidir. Biz, DP olarak millete demokrasi sözü verdik. Hürriyetleri kısıtlayan bütün kanunları kaldıracağız dedik. Şimdi bu sözümüzü yerine getiriyoruz. Sizin gibi bazı arkadaşlarda tereddüt var : "Acaba basın bu geniş hürriyeti suistimal eder mi diye edip etmeyeceğimizi önümüzdeki aylarda göreceğiz ... eğer basınımız kendisine tanınan hürriyetleri kullanmak ehliyetinde olmadığını ortaya koyarsa biz de kendisine verdiğimiz hakların bir kısmını geri alırız. Halk Partisi Hürriyet çeşmesi musluğun u iyice sıkmış, basını susuz bırakmıştı. Biz açtık bol su verdik. Eğer bu su iyi kullanılmaz , çeşmenin çevresi batak olmaya başlarsa musluk elimizin altındadır, kısarız olur biter!"*(1992: 187).

Gökçe hakkında dava açılmış (*Ulıs,*, 16 Eylül 1950; 13 Ekim 1950; 3 Kasım 1950; 22 Kasım 1950 ; 22 Aralık 1950)[137] ve Yusuf Ziya Ademhan, Selamı Akpınar. Cüneyt Arcayürek, Cemil Sait Barlas, Beyhan Cenkçi, Bedii Faik, Tarık Halulu. Naim Tiralı. Kemal Toker. Cemalettin Ünlü, Oktay Verel, Ahmet Emin Yalman gibi daha pek çok gazeteci gözaltına alınmış ve hapis yatmıştır (Alemdar, 1996: 131)[138]. İktidar muhalif basını etkisiz hale getirmek adına CHP döneminden kalma maddeleri de kullanır hale gelecek, örneğin 161.madde[139], 159. maddeyi[140] ve mali kaynakları

[137] Bu yıllara ilişkin yapılan bir araştırmalardan birinde, burada geçen bilgilerin aksine *"DP'nin ilk yıllarında kovuşturmaya uğrayan, tutuklanan gazeteci olmamıştır"* yönünde bir bilgi verilmiştir (Kavaklı, 2005: 136- 139).

[138] Bu isimlerin yanına "Vur Abasıza" adlı mizah dergisini yayımlayan Samim Akay da eklenmesi gerekmektedir. Akay bu dönemde, birkaç kez tutuklanmış, toplam 2 yıl 11 ay hapis cezasına çarptırılmıştır ve bu nedenle dergide *"sahibi hapishanede olmadığı zamanlar çıkar"* üst başlığı kullanarak ve kimi zaman da sütunlarını boş bırakarak çıkmak durumunda kalmıştır (Kabacalı, 1990: 165).

[139]161. maddenin açılımı şu şekildedir: *"Harp esnasında, ammenin telaş ve heyecanını mucip olarak veya halkın maneviyatını kıracak veya düşman karşısında memleketin mukavemetini azaltacak şekilde, asılsız mübalağalı veya maksadı mahsusa müstenit havadis yayan veya nakleden veya milli menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunan kimse, beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasıyla cezalandırılır"* (Önder,1965 :64-65).

[140] 1960 sonrası Türk basını üzerine yapılan bir değerlendirme de; 10 yıllık DP iktidarının basına karşı çok sert tedbirler aldığı ve bu nedenle de defalarca IPI tarafından şiddetle protesto edildiği ifade edilmiş, DP'nin yürüttüğü basın rejiminin

(posta ücretleri, resmi ilan, nakil ücretleri, kağıt fiyatları vs.) muhalefete yönelik bir baskı aracına dönüştürecektir.

1950'nin ilk yarısına damgasını vuran dış politika olayı ise, Kore Savaşı olmuştur. Bir aylık süreyi henüz doldurmuş olan iktidar, önemli bir karar ile karşı karşıya gelmiş ve Kore Savaşı'na destek vermek amacıyla, Meclis görüşü alınmadan sadece Bakanlar Kurulu[141] kararıyla Kore Savaşı'na askeri yardımda bulunmuştur. Hükümet, bu durumu, BM dahil olma sıfatıyla bir yükümlülük olarak tanımlamış ve bu tarz bir sorumluluğun Meclis'in onayına sunulma gerekliliği taşımadığını ifade etmiştir.Fakat iktidar, Kore Savaşı'na niçin asker gönderildiğini açıklamak için yayınladığı broşürde, alınan bu kararın gerekçesini yükümlülükten çok, Sovyet emperyalizmine karşı bir gereklilik olarak göstermiştir. Broşürde ayrıca, savaşın bir değerlendirmesi yapılmış, ülkenin bu sayede elde ettiği kazançların altı çizilmiştir (DP Neşriyatı, 1954b: 7, 12-13).

Kore konusu, TBMM'nin gündemine 18 kez gelmiştir. CHP'nin eleştirileri asker yardımını sorgulamaktan çok, kararın alınma biçimi üzerinde yoğunlaşmış, *"niçin gidiliyor, ne gereği var? Kore dünyanın öbür ucu, Türk askerinin bu kadar uzak bir yere gönderilmesi alışılmış bir şey değil"* şeklindeki yorumlar, daha ziyade

---

durumunu en iyi ortaya koyanın da, o dönemde kullanılan sözü geçen ceza maddelerinin olduğu belirtilmiştir (Pollack ve Reverdin, 1963: 6-10).

[141]Deniz Bölükbaşı, Bakanlar Kurulu kararının da, devlet arşivlerinde bulunmadığını ileri sürmüştür (2005:130).

halk arasında dile getirilmiştir (Esin, 2005: 53). Barışseverler Derneği ise, konuya ilişkin daha ciddi eleştiriler getirmiş, hatta bu nedenle de soruşturmaya uğramıştır[142].

Basın, Kore olayına büyük ilgi göstermiş, sütunlarını Kore ile ilgili haberlere, fotoğraflara ayırmış, hatta bununla da yetinmeyip, Kore'ye muhabir göndererek, rakip gazeteler karşısında avantaj elde etmeye çalışmışlardır. O günler için iyi bir tiraj kaynağı haline gelen Kore'ye *Cumhuriyet'in* yaklaşımının, meslektaşlarının ki gibi olmadığı ve gazetenin herhangi bir muhabirini Kore Savaşı'na gönderme gereği dahi duymadığı belirtilse de (Faik, 2003: 134), Nadir Nadi anılarında Kore Savaşı'na büyük bir önem verdiklerini ve Faruk Fenik isimli muhabirlerini ilk askeri kafile ile Kore'ye gönderdiklerini, kendisinin ve Abidin

[142]Menderes, bu olay sonrasında verdiği demeçte, memlekete zararlı olan bu hareketlerin önleneceği açıklamasını yapmıştır. 1951 yılında, Türkiye Komünist Partisi kapatılmış ve 188 kişi tutuklanmıştır. Ayrıca, DP solcu bilinen kişilere iş, pasaport vermeyerek, sola hayat tanımayacağını iyice ortaya koymuş ve 141. ve 142. maddelerdeki ceza hükümlerini arttırmıştır. DP'nin komünistlere karşı yürüttüğü bu hummalı faaliyet, "demokrasiyi koruma kanunu tasarısı" görüşmeleri sırasında komünistler için ölüm cezalarının istenmesine dahi dönüşmüştür. DP hükümetinin bu tavra bürünmesinin ardında ekonomik kalkınma için gerekli kaynağı sağlama isteğinin yattığı, DP yönetiminin ne kadar çok komünizm tehlikesi varsa, o kadar çok para geleceğine dayanan bir mantığına sahip olduğu ve DP'nin bu düşüncesinin onu yanlış stratejiler üretmeye yönelttiğini, sırf bu inancın etkisiyle de Ankara ABD Büyükelçiliği'ne bomba dahi atıp, "komünistler yaptı" demekten bile geri durmadıkları belirtilmiştir (Yalçın, 2004: 474).

Daver'in makaleleri ile hükümetin kararına destek olduklarını ifade ediyordu (aktaran Öke ve Mütercimler, 2000: 57; Karaca, 1994: 180). *Cumhuriyet'in* Kore'ye ilişkin daha sonraları başka sebeplerle bazı eleştiriler getirmiş, fakat bunlar kararın içeriğine ya da alınmasına ilişkin olmayıp, kararın neticelerine ilişkin olmuştur. Örneğin; gazetede çıkan bir haberde; hayat pahalılığından bahsedilmekte; giyim, ev eşyaları, zücaciye maddeleri ve yapı gereçlerinin artan fiyatlarına değinerek, hayat pahalılığının Kore Savaşı gibi dış etkenlere dayandığı belirtilecektir (*Cumhuriyet*, 8 Kasım 1950; Ahmad ve Ahmad, 1976: 76).

Kore Savaşı'nın ülke ekonomisi üzerinde büyük etkisi olmuştur. Savaş, uluslararası piyasalarda hammadde ve tarım ürünlerinin fiyatlarını hızla yükseltmişti. DP iktidarı da, bu dönemde tarım sektörüne öncelik veren bir politika sergileyerek, bir yandan uluslararası piyasanın taleplerine uyum göstermiş, öbür yandan da iktidara gelmesinde büyük payı olan köylü kesimini memnun etmiştir. Bu nedenlerle, yeni toprakların tarıma açılması sağlanmış, çiftçinin ürettiği buğday, dünya fiyatları üstünde bir fiyatla alınırken, tüketicilere fiyat artışları yansıtılmamıştır.Yine tarımın makineleşmesi hızlandırılmış, elverişli koşullarla sağlanan dış kaynakla traktör ithalatı, büyük ölçüde artırılmıştır. Bu hızlı makineleşme, tarımda işgücü fazlası doğurmuş, bu işsizler büyük kentlere göçe zorlanmıştır. Bu üç temel politikanın yanında ucuz kredi, düşük vergi, uygun ucuz kredi, düşük vergi, uygun iklim koşulları ve elverişli ihraç fiyatlarıyla hükümet çiftçiyi sürekli desteklemiştir[143]

[143] Bu gelişmeler, tarımda küçük bir kesime hizmet etmiş olup, mülkiyet yapılarını değiştirmeye yetecek düzenlemeler olmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cem, 1979: 365.

(Tokgöz, 2004: 332).Havaların bol gittiği, dış yardımların da bol olduğu bu ilk yıllarda ekonomide bir hareketlenme yaşanmış[144], 1954 seçimlerinde DP için önemli bir avantaj sağlamıştır.

[144] DP görünüşte başarılı bir hamle yapmıştı, oysa ayrıntılara inildiğinde, DP'nin plansız ve popülist politikaları köklü sorunlara yol açtığı görülmüştür. Yatırımlar yerli yerinde kullanılmamış, bu nedenle de verimlilik düşmüştür. Buna en iyi örnek, otomobil gibi kullanılan traktörlerdir, öte yandan tarıma giren makineler, çiftçiye kolaylık sağlasa da, yedek parça üretiminin ya olmaması ya da pahalı olması makinenin hizmetinin bitmesine yol açmıştır. Bunların dışında, traktörün tarıma girmesi, çoğu tarım emekçisini işsiz bırakmış, bu nedenle kentlere göç başlamıştır, kente göç edenlerin amacı ise, yeni gelişen sanayilerde iş aramak olmuştur. Ne var ki, 1950'lerde bu sanayilerin kapasitesi bu hızla artan fakat vasıfsız olan işgücünü istihdam etmekte sınırlıydı. Sonuçta, göç edenlerin sadece küçük bir kısmı sanayide sürekli iş bulabilmiş, çoğu ise sonunda geçici işçi ya da sokak satıcısı olup çıkmıştır. Kentler, büyük sayıdaki bu yeni sakinleri, düzenli şekilde kabul edecek kadar donanımlı olmadığı için, göç edenlerin çoğu kent dışındaki kullanılmayan arazilerde, kendi evlerini inşa etmek durumunda kalmışlardır. Gitgide büyük şehirlerin alışılmış görünümünün bir parçası haline gelen bu gecekonduların oluşturduğu bütün uydu kentlerin; su, elektrik, yol ve kanalizasyon gibi altyapıları olmaması ise, bir başka problem olarak ortaya çıkmıştır (Akşin,1993:231-232; Atay, 1998: 2445; Çavdar, 2000: 60-61; Emre, 2001: 112; Keyder, 1983: 244-245; *Ulus,* 13 Ekim 1953; Zürcher, 2000: 329).

Kore Savaşının siyasi olarak ülkeye getirdiği "kazanç" ise, Nato üyeliğinin kabulü olmuştur. CHP döneminde girişimde bulunulan fakat başarıya ulaşılamamış olan bu istek, DP tarafından da benimsenmiştir[145]. İktidar, bu idealini gerçekleştirebilme fırsatını, Kore Savaşı'na asker göndermesi kararı ile yakalamıştır Alınan bu kararla, Türkiye batılı ülkeler ile "kızıl tehlikeye" karşı ortaklaşa güvenlik safına katılmış ve Türkiye'ye NATO kapılarını aralamıştır. Her ne kadar, Türkiye'nin bu kararı almasının tamamen bağımsız koşullarda gerçekleştirildiği belirtilmiş olsa da, Türkiye'yi ziyaret eden Amerikan Senatörü Cain'in demeci, bu yöndeki görüşleri tekzip eder nitelikte olmuştur. Cain yaptığı açıklamada, *"Türkiye'nin Kore Harbine fiili surette yardımı Atlantik Paktı'na girmesini sağlayacaktır*" demiş ve işin ilginç tarafı, Kore Savaşı'na asker birlik gönderme kararı ile bu demeç aynı güne rastlamıştır. DP'nin Kore'ye asker göndermekle, uzun vadede NATO yolunun Türkiye'ye açılmasının sağlanması yönünde yaptığı plan, tam işlemiş, Mr. Cain'in basın toplantısında verdiği söz, kısa zamanda gerçeğe dönüşmüştür[146].

---

[145] DP iktidarının Nato'ya ilk başvurusu, 1 Ağustos 1950 tarihinde olup, olumlu cevap alınamamıştır.

[146] ABD Nato desteğine karşın Türkiye'den şunları bekliyordu: Sovyetler Birliği'ne karşı aldığı güvenlik tedbirlerini genişletmek istemesi, Türkiye'deki üslere ihtiyaç duyması, Türkiye'yi Orta Doğu petrollerinin kilidi olarak görmesi, Türkiye'nin siyasal ve stratejik önemini anlayan Amerikan Kongresinin olumlu tutum takınması (Balcıoğlu, 2004: 470).

DP iktidarı, Türkiye'nin Atlantik Paktına kabulünün, Rusya'nın Türkiye'yi yalnız bırakma politikasının önünü kestiğini ifade etmiştir. Rusya'nın, Türkiye'nin Atlantik Paktına girmesini hiçbir zaman istemediğini ve Türkiye'den Boğazlarda üs ve doğu illerinden üçünü isteyerek, istila emellerine hazırlık yapıp ve kapıyı aralık bıraktığını hatırlatarak, "yalnız kalmamaya" ne denli ihtiyaç olduğuna ve bu anlamda bu pakta kabulün "gerekli ve önemli" olduğu belirtilmeye çalışılmıştır (DP Neşriyatı,1954e:7). Buna karşın, bu kabulü muhalefetin sadece "iyi karşıladık" sözleriyle geçiştirmesi, Başbakan Menderes'i tatmin etmemiştir[147]. İnönü'nün ayrıca hükümeti, paktın sadece Trakya'nın güvenliğini sağlayacağı şeklindeki yorumu ile uyarması da, Menderes tarafından muhalefetin başarıyı küçümsemeye çalışılması olarak yorumlamış ve bu açıklamayı, "kıskançlık" olarak nitelenmiştir. İnönü, sözlerinin yanlış anlaşıldığını, sadece böyle bir olasılığın tehlikesine işaret ettiğini, bunun da muhalefet lideri olarak görevi olduğunu hatırlatmış, Atlantik Paktına girmekle bir güvence sağlanmadığını, fakat buna karşılıkta bir sorumluluğun sırtlandığının göz ardı edilmemesi gerektiğine işaret etmiştir. Foster Dulles'ın Ankara ziyareti, İnönü'nün haklılığını ortaya koymuştur. Dulles'ın ziyaretinde, *"Türkiye en çok güvendiğimiz*

[147]DP, bu tarihe kadar pakta girilememesinin sebebini, eski iktidara duyulan güvensizlik olarak açıklamış, bu güvensizliğin kaynağının da 1946 seçimlerinin sebep olduğu itibar kaybına bağlamıştır. Oysa, kendi iktidarları döneminde yapılan güvenli ve emniyetli seçimlerin olumlu akisler yarattığını, özellikle 1951 ara seçimlerinde halkın DP'ye yönelmesinin dünya üzerinde iyi izlenimler bırakarak, yönetimin istikrarlı olduğuna ilişkin bir teminat verdiğini ve bunun da uzun vadeli işbirliğine inandırarak, Türkiye'nin Atlantik Paktına girmeğe hak kazandığını ifade etmiştir (DP Neşriyatı, 1954 e : 13).

devlettir" açıklamasını yapması, Türkiye'nin soğuk harpte yerini almasını beklediklerinin işareti olarak görülmüştür. Birkaç ay sonra, NATO için Türkiye'de yapılacak tesisler hakkındaki kanun tasarısı kabul edilmiş ve her ne kadar Fuat Köprülü tarafından memleket savunması bakımından çok faydalı olduğunun altı, çizilse de, bunlardan daha ziyade ABD yararlanmıştır[148] (Toker, 1991: 231).

1951 ara seçimleri, il genel meclisi seçim sonuçlarının da iktidarın lehine sonuçlanması, DP'yi bazı kararları alma konusunda cesaretlendirmiş, anayasanın dilinin eski şekline çevrilmesi, halkevlerinin CHP'nin elinden alınması vs. gibi kararları kısa sürede hayata geçirmiştir (Albayrak, 1992: 566, Aydemir, 2000:111; Sükan, 1991: 79; *Zafer*, Fenik, 23.08.1951). CHP muhalefeti ise, bütün bu gelişmeler karşısında ülke çapında bir kampanya turuna çıkmıştır. İnönü gezdiği yerlerde, antidemokratik yasaların kaldırılması ve düzeltilmesi, radyonun adaletli kullanılması, resmi ilanların sadece besleme basın yaratmak amacı gütmemesi, partizan idareye son verilmesi, hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması konuları üzerinde durmuştur.

[148] Türkiye, Nato'ya alınmadığı takdirde, ülkesindeki hava üslerinin Batılı devletlere kiralanmasına muhalefet etmiştir. Bu nedenle, Sovyetlerin Batı Avrupa'ya saldırmaları halinde, Türkiye'deki hava üslerinden kalkacak Amerikan uçaklarının Kafkaslardaki petrol ve Urallardaki endüstri bölgelerini bombalayabilecekleri düşüncesiyle,uzmanlar Türkiye'nin ittifaka alınmasının gerekliliğini savunmuşlardır (Gönlübol ve diğerleri, 1994: 230).

Gezilere damgasını vuran ise, İnönü'nün bazı engellemelerle karşılaşması ve şiddet olaylarının yaşanması olmuştur[149].

Cumhuriyet'in o yıllarda iktidarla yakın ilişkiler içindeydi. Bu ilişkilerin en somut göstergesi de, gazeteden herhangi bir temsilcinin (çoğunlukla sahip ve başyazarı sıfatıyla Nadir Nadi) iktidar yöneticilerinin toplantı ve gezilerinde mutlaka yer alıyor olması idi. Yöneticilerin daha çok kendisine yakın gördüğü isimleri beraberinde götürdüğü bu geziler, Nadir Nadi'nin DP yöneticilerine ilişkin görüşlerini gözden geçirmesi açısından oldukça faydalı olmuştur. Yazar, 1951 yılında Celal Bayar ve Adnan Menderes'le ile birlikte Trakya gezisine, 1952 yılında Celal Bayar ile birlikte Ege gezisine[150], aynı yıl bu defa da Adnan

[149] Muhalefete tahammülsüzlüğün can güvenliğini tehdit edici noktalara geldiğini gösteren bu olaylar, gitgide artacak, halk kamplaşmalara gidecek ve bu durum cami, kahve ayrımlarına kadar varacaktır (*Cumhuriyet*, 5 Aralık 1959).

[150] Nadi gezide, bir öğretmenin kendisine Kur'an kursları adı altında ilkokul yaşındaki çocuklara Arap harfleri öğretildiğini anlattığını, bu durumdan Aydın Valisi Dilaver Argun'a bahsettiğinde yanıt olarak; *"ne yapalım şimdi demokrasi var"* cevabı aldığını aktarmıştır (1991: 387). Nadi, valiye çıkıştığını, o sırada orada olan Bayar'ın tartışmayı kestiğini, kendisine hak verdiğini söylediğini; fakat konuşmasından onun Atatürk ilkelerini bir biçim sorununu gördüğünü anladığını ifade etmiştir (1991: 387-388).

Menderes'le birlikte Londra seyahatine[151],1953 yılında Adnan Menderes'le birlikte Amerika gezisine katılmıştır[152].

---

[151] Nadir Nadi'nin Başbakan'ın 1952 yılında gerçekleştirdiği Londra seyahatine de katılmıştır. Bu geziye ilişkin bilinen tek şey ise, yazarın geziye katılan diğer gazeteciler Ahmet Emin Yalman ve Ahmet Şükrü Esmer ile birlikte örtülü ödenekten 1000'er lira aldıklarıdır (Yalçın, 2004: 534) Yönetici kadronun dış gezilerine eşlik eden bazı gazetecilerin, bu şanslarını maddi kazançlara dönüştürme çabası içine girdikleri bilinen bir gerçektir. Buna dair bir örneği Emin Karakuş anılarında şu sözlerle aktarmıştır:*"...Fuat Köprülü bana bir gazeteci milletvekilinin doları Ankara'da 2.82'den alıp, aynı gün Beyrut'a giderek, orada daha yüksek Türk parasına satarak, akşam yine Ankara'ya döndüğünü söylediği zaman ağzım açık kalmıştı"* (? : 375).

[152] Nadir Nadi anılarında, geziye katılışını anlatırken, *" bağımsız bir kaç gazete sahibi arasında beni de geziye çağırmıştı"* ifadesini kullanmıştır (1996: 91-93). Haldun Simavi ve Ercüment Karacan'ın da eşlik ettiği ABD gezisine tanıklık eden Ercüment Yavuzalp, Nadir Nadi ile Adnan Menderes'in yolculuk esnasında bir görüşme gerçekleştirdiklerini; konuşma sırasında da Menderes'in *Cumhuriyet'in* muhalefetinden ve eleştirilerin haksızlığından şikayet ettiğini, buna karşın Nadir Nadi'nin de Atatürk devrimlerinden verilen ödünlerden yakındığını aktarmıştır. Görüşmenin genel olarak nezaket içinde geçtiğini, fakat bu uzun ve tartışmalı görüşmede tarafların birbirlerini pek fazla ikna edemedikleri yorumunu getiren Yavuzalp'in bu görüşmeyi aktarırken *Cumhuriyet'e* ilişkin verdiği bilgi oldukça ilgi çekicidir. Yazara göre, *Cumhuriyet*, o dönemde "belirgin" bir biçimde muhalefet

Gazetenin iktidarla ilişkisine dair ipucu veren diğer bir konu da, Nadir Nadi'nin dönem içerisinde üstlendiği görevlerdi. Nadi, DP iktidarının ilk yıllarında Avrupa Konseyi'ne temsilcisi olarak seçilmiş ve bu görevini altı yıl sürmüştür (Kabacalı, 1991: 3-4). Nadi, bu teklifi kendisine Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün yaptığını, kendisinin bu göreve seçilmesinin sebebi olarak da, CHP döneminde muhalif üyelere yer verilmezken, şimdi en azından "bağımsız" bir kişinin aday olarak gösterilerek, demokratiklik görüntüsü yaratma isteğini göstermiştir (1981: 82).Nadi, konseyde geçirdiği süre boyunca konuşmalarında insan haklarından uluslararası hak eşitliğinden, kaba kuvvetin çözüm getiremeyeceğinden söz ettiğini ve dünya barışı uğruna iyi niyetle çaba harcanması gereğini vurguladığını aktarmıştır (1981: 85).

1954 seçimlerinin öncesinde; Nadir Nadi'ye Mükerrem Sarol tarafından Bern büyükelçiliği teklif edilmiş, fakat Nadir Nadi bunu reddetmiştir[153]. Nadi anılarında

---

yapmaktadır ve bu nedenle de iktidar ile gazete arasında gerginlik oluşmuştur (1991: 66).

[153] Nadir Nadi'nin reddettiği bir diğer teklif de, Hamdi Başar'ınki olmuştur Meclisteki bağımsız milletvekilleri ile "ortak bir direniş cephesi" kurma çabasına giren Başar, Nadir Nadi'ye de bu görüşünü açmıştır. Nadi, Başar'ın bu görüşünü olumlu karşılamış, fakat kendisinin bu tarz oluşumların içinde yer almak istemediğini ve hatta yeni dönemde milletvekili dahi olmak istemediğini ifade ederek, Başar ve arkadaşlarına hareketlerini gazetesi aracılığıyla destekleyeceğini aktarmıştır. Başar, sözü verilen bu desteği, *Cumhuriyet'ten* görmemiş ve bunun üzerine *Cumhuriyet'in* bu davranışının kendisine göre sebebini şu sözlerle açıklamıştır: *"...müstakil*

Sarol ile görüşmesini aktarırken, gazetenin o günlerdeki siyasi duruşuna ilişkin bazı ipuçları vermiştir: *"...benimle görüşmesi de herhalde* Cumhuriyet'i *yanlarına çekmek isteğinden kaynaklanıyordu. O sıralar* Cumhuriyet *muhalif değil, Atatürk ilkeleri ışığında tam anlamıyla bağımsız bir gazete idi. CHP'nin o zaman ki hırçın tutumunu beğenmemekle birlikte demokratik bir hukuk devleti düzeninde bunu olağan karşılıyor. DP'nin hırçınlığa karşı hırçınlıkla karşı çıkmasını doğru bulmuyorduk. Böyle bir tutum rejimi ve giderek ülkeyi çıkmaza sürüklerdi. Yaptığımız, iktidarı uyarmaktan öteye geçmiyordu"* (1981: 111-112).Yazar, bu görüşmesini aktarırken Sarol ile *görüşmesine "Mükerrem bana gazete ile ilgili en ufak bir imada bulunmadı ...Gazete olarak* Cumhuriyet'ten *hiçbir yardım da istemedi"* şeklinde bir de not düşmüştür (1981: 115).

DP iktidarına yakın isimlerden biri olan Samet Ağaoğlu da, yöneticilerin gazete sahipleri ile kurduğu bu tarz ilişkileri ve bu isimlerin yönetim üzerindeki etkisini ele alan bir yazı yazmış ve *Cumhuriyet'i* hedef tutan oldukça ilginç bazı tespitlerde bulunmuştur:*"...Benim ve içimizden Doktor Sarol gibi bazılarının Menderes'le gazeteciler arasındaki münasebetler üzerinde bazısı hazin, bir kısmı gülünç, bir kısmı düşündürücü hatıralarımız çok. Ta rahmetli Ethem*

---

tanınan büyük bir gazete ki, daha evvel yazılarımı tehalükle neşrederdi, iktidarla kötü kişi olduğum için sütunlarında bana yer vermeyeceğini söyledi" (1960 : 71-73). *Cumhuriyet'in* o günlerde objektif bir tavır sürdürmediği, hatta iktidara "methiyeler düzen" bir gazete olduğu yorumu, ileriki yıllarda başka araştırmacılar da dillendirilecektir (Barutçu, 2004: 68).

Behice'ye kadar bir çok gazeteci, Ahmet Emin Yalman, Sefa Kılıçoğlu, Nadir Nadi Abasıyanık[154], rahmetli Ali Naci Karacan, rahmetli Sedat Simavi gibi şöhretli isimler devir devir Menderes'in çevresinde hükümet üyelerinin bir ikisi dışında hemen hepsinden daha etkili daha kuvvetli halkalar teşkil etmişlerdir. Zaman olmuştur, DP bir gazeteciler iktidarı olarak çalışmış, zaman olmuş şu veya bu gazeteciler hizbi yer almıştır. Hiç çekinmeden iddia edebilirim, DP iktidarı devrinde gazeteciler üyeleri değişmekle beraber, ta sonuna kadar bir gölge hükümet halinde kalmışlardır. Menderes bir çok arkadaşını sadece şu ve bu gazeteci istedi diye yanından uzaklaştırırken, yine bir çoklarını filan ve falan gazeteci istiyor diye yanına almıştır. Adnan Beyin gazetecilerle de kavgaları, küskünlükleri var. Ama bu kızgınlıklar, dargınlıklar çabuk geçiyor, barışmak için fırsat arıyor, açılmış bir hakaret davası sonunda mahkum edilenlerle hemen ilgileniyor, af veya ceza yerini; hapishaneden hastaneye çevirmek yolunu arıyordu" (1967: 138).

1954 seçimleri öncesi DP, bir takım düzenlemelere gitmiştir. Bunlardan ilki, bir dizi kanun çıkarmak olmuştur. Basının "milli selamet kanunları" olarak nitelediği bu kanunlar, üniversite kanununda değişiklik yaparak, öğretim üyelerinin partilerde fiilen görev almamaları, dinin siyasete alet edilmemesi, mitingleri düzenlenmesi gibi farklı konulara değinmekte idi[155]. İktidarın en çok tepki aldığı kanun ise, "Neşir Yoluyla

[154] Yazar, Nadir Nadi'nin soyadını yanlış aktarmıştır. Yazının, orijinalini bozmamak adına burada da aynen verilmiştir.

[155]CHP kanunun oylamasında, dinin siyasete alet edilmesinin önlemeye ilişkin olanları kabul etmiş, konuşma özgürlüklerini baltalayıcı olanlarını ise reddetmiştir.

veya Radyo İle İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun" olmuştur. CHP sözcüleri, bu kanunun çıkması halinde eleştiri hürriyetinin ortadan kalkacağını belirterek, tasarıyı eleştirmişlerdir. Başbakan Menderes ise, vatandaş şeref ve haysiyetinin korunması gerekliliğinin üzerinde ısrarla durmuş, hakaret ile eleştirinin karıştırılmaması gerektiğine işaret etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 9 Mart 1954: 409 - 413) [156]. Başbakanın bu sözleri, inandırıcı bulunmamış, kanunun esas hedefinin seçim öncesi artan eleştirileri ortadan kaldırmak isteği olduğu yorumu yapılmıştır (Baban, 1970: 149).

Kanun tasarısının Meclis görüşmelerinde söz alan Nadir Nadi ise, kamuoyunda sert tartışmalara neden olan kanununun yeni bir sınırlama getirmediğini belirterek, farklı bir yorum getirmiştir. Konuşmasında, basına ispat hakkının verilmesi konusunu da, geçmişte halledilmemiş bir meselenin o güne

[156] Bir çalışmada, bu kanunun ilk olarak *Yeni Ulus* başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'a uygulandığı ifade edilmişken (İrvan, 2000: 33), dönemin başyazarlarından Mümtaz Faik ise kanunun ilk defa, İnönü'ye hakaret eden *Öz Demokrat'a* karşı uygulandığını ileri sürmüştür. Mümtaz Faik, kanunun uygulanmasına neden olan durumu da şu şekilde izah etmiştir: *"... talihe bakın, son basın kanunun himayesinden ilk defa faydalanan İnönü olmaktadır. Mesele şu;* Öz Demokrat *isminde bir varakpare, İnönü hakkında hakaret dolu yazı neşretmiştir. "İnönü'nün derisini yüzüp, içine saman doldurmalı" diye manşet koymuştur. Böyle bir yazı şeref ve haysiyet mefhumlarına bağlı vatandaşlar arasında elbette infial uyandırmıştır. Çünkü basın hürriyeti kim olursa olsun herhangi bir şahıs hakkında alabildiğince küfretme hürriyeti değildir"(Zafer,* 27 Mart 1954).

yansıması olarak ele alan yazar, ispat hakkının gerekliliğini savunmuştur. (TBMMZC, 8.3. 1954, O: 1, 473). Buna rağmen Nadi, ispat hakkının karşısında yer almakla suçlanmış ve hatta tasarıya "beyaz oy" dahi verdiği ileri sürülmüştür. Yazar, kendisini savunmuş ve sözlerinin çarptırıldığını ifade etmiştir (*Cumhuriyet*, 13 Mart 1954). *Cumhuriyet'ten* Burhan Felek de, "Tekrar Basın Davaları" başlıklı bir yazı kaleme almış, Nadi'den farklı olarak, basın kanununun maddelerindeki aksaklıkları ifade ettikten sonra, benzer suçu işleyen kişinin milletvekili olması halinde, dokunulmazlık nedeniyle "elini kolunu sallaya sallaya" gezdiğini, öte yandan basında ve radyoda bu şekilde yayın yapanlar herhangi birinin derhal hakim huzuruna götürüldüğünü, bu durumun "muazzam bir haksızlık" olduğunu ve bu durum devam ettikçe de, gerçek adaletin asla sağlanamayacağını ifade etmiştir (*Cumhuriyet*, 23 Ocak 1954)[157].

Yeni kanun, radyoyu da düzenlemeye dahil etmekte idi. Kişilerin şeref ve haysiyetleri koruma amacını güttüğü ileri sürülen kanunun, muhaliflerin şikayetleri doğrultusunda işletilmesi halinde en çok radyo yöneticilerini cezalandırması gerekmekteydi. CHP, radyonun parti çıkarları doğrultusunda kullanılmasından, radyoda kendilerine söz hakkı verilmeyişinden ve muhalefet aleyhine yayın yapılmasından dert yanıyor, iktidarın halkın haber alma hürriyetine zarar verdiğini dile getiriyordu. Buna karşılık olarak DP iktidarı ise, CHP'nin vaktiyle muhalefete radyoda hak tanımamasını, muhalefetin konuşmasını bilmemesini, muhalefetin

[157]Burhan Felek'in yazısında da, Nadir Nadi'nin yazılarında hakim olan üslup vardır. İki yazar da, herhangi bir konuyu eleştirdiklerinde, doğrudan iktidarı hedef almamakta, ele aldıkları konuyu eleştirilerinin merkezine taşımaktadırlar.

radyodan faydalanması ile demokrasinin ilgisi olmamasını, radyodan faydalanma hakkının önemsiz olmasını, davranışına gerekçe gösteriyordu. Radyonun propaganda ve ikna gücünün gerçeklerle yarışamayacağını konuşmalarında dikkat çeken başbakan (Aksoy, 1960:60-61), kendilerinin yoğun bir biçimde kullanmalarını ise, *"on bin tirajlı Zafer yoluyla seslerini duyuramamalarına"* bağlıyordu. Başbakanın bu açıklaması, *Cumhuriyet'te* Doğan Nadi tarafından ele alınıyor ve Nadi, alaycı bir üslupla şu yorumu yapıyordu: *"...halbuki koskoca iktidar partisi gazetesinin biz en aşağı yüz bin satıldığını zannediyorduk. Sakın Başbakana gene yanlış rakam verilmiş olmasın"* ("Sukutu Hayal", 31 Ekim 1953; Nadi, tarihsiz : 93) [158].

CHP'nin radyoya ilişkin eleştirilerini değerlendiren Nadir Nadi, bu serzenişlerine üstü kapalı göndermeler yaparak, hükümetin icraatları için radyoyu

[158] Seçim döneminde, DP'nin radyoyu usulsüz kullanımı daha da artacak, hatta DP sözcülerinin konuşmalarının propaganda saatleri dışında radyodan nakledilmesi nedeniyle 1954 seçimlerinde ceza dahi alacaktır (Aksoy, 1960:117-118). Bu ceza, DP iktidarını tedbir almaya yöneltecektir. DP ilk olarak, Yüksek Seçim Kurulu'nun teminatını ortadan kaldıran 6422 sayılı kanunu çıkarmak suretiyle, bu kurulun serbestçe karar vermesini önleyecek, ikinci olarak da, seçim kanununun 46. maddesiyle iktidar partisinin eline, propaganda yasağı olduğu zamanlarda dahi her türlü propagandayı mümkün kılacak açık bir bono verilecektir. İktidar, bunu sonuna kadar kullanacak, özellikle de 1954 ve 1957 genel seçimleri ile 1958 yılında kurulan Vatan Cephesi'nin oluşturulmasında bu durum oldukça fazla hissedilecektir (Koloğlu, 1992: 70).

kullanmasının ve kendi görüşlerini ortaya koymasının doğal sayılması gerektiğini belirtiyor ve Fransa'da umumi grevlere ilişkin tartışmalar sırasında hükümetin tutumunu örnekleyerek, Fransız hükümetinin radyoyu bu süreçte tek taraflı kullandığını, bir gazete dışında da buna hiç bir yayın organının "*dırlanmadığını*" belirterek, muhalefetin radyoya ilişkin görüşlerini yersiz bulduğunu ima ediyordu. Radyo ile ilgili sıkıntıların, partilerin iyi niyetle hareket etmeleri halinde düzeleceğini, şahsiyatın ve partizanlığın kaldırılması ile, *"büyük ölçüde yapmacığa benzeyen"* huzursuzluk havasının kendiliğinden ortadan kalkacağını söyleyerek, muhalefetin eleştirilerini pek de yerinde bulmadığını ortaya koyuyordu (*Cumhuriyet*, 6 Ocak 1954). *Cumhuriyet'in* radyoya bakışı uzun sürmeyecek, 1954 seçimleri sonrası farklılaşacak, gazetede radyo politikasına ilişkin eleştiriler başlayacaktır[159].

[159] Cumhuriyet radyoyu, önemli gelişmelerin yaşandığı günlerde, iktidar ile ilintili olan tebrik ve teşekkür telgrafları okunmasına öncelik vermek tarzındaki keyfi davranışlar göstererek, ciddiyetini ve inandırıcılığını yitirmekle suçlamış, halkın radyoyu, "dinleyip de gülelim" olarak adlandırdığını ifade etmiştir (*Cumhuriyet*, 21 Kasım 1956; *Forum*, 1960:5). Yöneticiler ise; bu ve benzer eleştirileri dikkate almamışlar ve radyoyu kullanım amacından gitgide uzaklaştırmışlardır (Arzık, 1960: 136; Erdemir, 1962: 7,18-19; Taşdelen, 2005: 114). O günlerde, *Cumhuriyet'e* radyoya ilişkin bir okur mektubu gelmiş ve mektupta radyo gazetesi yayınları başladığında, radyo sahibi kimselerin %70'nin radyosunu kapadığı ve radyoda herhangi bir kişiye hakaret edilmesinin o kişiyi küçültmediğini aksine, halk gözünde daha saygın bir konuma getirdiği anlatılmıştır. *Cumhuriyet,* yazıyı yayınlamış ve altına bir not düşerek, radyo idarecilerini bu mektubu okuyup üzerinde düşünmeye davet etmiştir (9 Eylül 1959).

İktidarın 1954 seçimleri öncesi , diğer bir girişimi, CHP'nin mallarının hazineye devredilmesine ilişkin bir kanun çıkartması olmuştur. CHP'nin tüm varlığı,"haksız kazanç" olarak gösterilmiş ve bunların hazineye devri sağlanmıştır. Bu malların, CHP tarafından ne suretle kazanıldığı derinliğince araştırılmadan, partinin mal varlığı olanaklarını kısmak adına ve seçim öncesi gözdağı olarak elinden alınmıştır. Menderes, Mecliste bu tasarı tartışılırken yaptığı konuşma ile aslında malların değil, muhalefetin ve özellikle de liderinin tasfiyesinin istendiğini şu sözlerle ortaya koymuştur: *"...bu kanun para, pul almak değildir. Bir devri tasfiye etmektesiniz, bu devri tasfiye etmek mecburiyetindesiniz. Bu vazife bize verilmiştir, bunu kemali cesaretle yapacağız. CHP'ye bir şey yapılamaz. İsmet Paşa'ya bir şey yapılamaz, çünkü o askerdir, kumandandır, ordudur ve o sanki her şeydir. O bir mistisizme dayanarak, hala memleket içinde vatandaşlara tesir yapmak, vatandaşları korkutmak istiyor. Vuracağınız bir yumrukla, işte bu korkuyu tuzla buz edeceksiniz, arkadaşlar ne İsmet Paşa, ne onun iktidar partisi, ne de şu zümre. Hiçbir vehme ihtiyaç yoktur. Milletin iradesini temsil eden sizler, vuracağınız kahredici yumrukla, bütün vehimleri toptan dağıtacak ve bir devri tasfiye edeceksiniz"* (aktaran İleri, 1996: 29).

CHP'nin çıkarılan kanuna ilişkin en büyük itiraz noktası, durumun mahkemede değerlendirilmesi yerine, Mecliste özel bir kanun çıkarılarak halledilmeye çalışılmasıdır. Pek çok hukukçu ve aydının bu konuda desteğini alan CHP, *"DP'lilerin kendi uydurdukları fiil sabitmişçesine, yalnız malların nasıl geri alınacağını düşündüklerini ve herhangi yetkili makam işi ele almadan bir tahkikat yapılmadan, haksız mal kazanıldığına karar verip, Meclisteki çoğunluklarına güvenerek malları almaya kalktıklarını"* belirtmişlerdir. CHP'ye göre, *"ortada*

sadece koca bir partizanlık manevrası vardır, intikam hırsı" bulunmaktadır (*Ulus*, Yalçın, 12 Aralık 1953).

Meclisteki oturumu izleyen İnönü, bu konuşmanın ardından söz alarak, hukuk dışı bir rejimin kurulmaya çalışıldığını belirtmiş ve bu yeni rejimle vatandaşın sorgusuz sualsiz mahkum edilmekte olduğunu vurgulamış ve tarihi sözünü söyleyerek, önce kürsüyü, ardından da meclisi, grubuyla birlikte terk etmiştir : *"Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. Suçluların telaşı içindesiniz. Işıktan korkuyorsunuz"* (Birand ve diğerleri, 1999: 88).

DP'nin mallarının hazineye devrine ilişkin kanunun çıkma nedenini bazı araştırmacılar, iktidarın politikalarının geri tepmesine karşın, CHP'nin aydın, gençlik ve üniversite çevresinde desteklenmesi, bunun içinde seçim öncesi güçsüzleştirme olarak açıklarken (Gevgilili, 1987: 91-92 ; *Ulus,* Yalçın, 6 Aralık 1953), bazıları ise müsadereyi CHP'nin eleştirilerini bağlamakta ve CHP'nin eleştirileri artıkça, DP'nin de muhalefet üzerindeki baskılarının arttırdığını ileri sürmektedir (Albayrak,1992: 489-490).

Doğan Nadi, CHP malları konusunu ele almış ve haksız mal temin eden partililerin hazineye bunları geri ödemeleri konusunda, hükümetle hem fikir olduğunu belirtmiştir.Yazar, kendisinin sorun gördüğü esas noktanın ise, CHP'nin içinden çıkarak, DP'yi kurmuş olan kişilerin ve CHP'ye katılan yeni isimlerin sorumluluklarının nasıl tespit edileceği konusu olduğunu belirtmiştir(*Cumhuriyet*,

20 Kasım 1953). Nadir Nadi de, "CHP Malları" başlıklı yazısında, bu sorunun halledilmesi için şimdiye kadar harekete geçilmemesinin olduğu kadar, bunun CHP üzerinde bir "korkutma aracı" olarak kullanılmasının da hata olduğunu belirtmiş, ardından da CHP'yi tek parti devrinin gerektirdiği özel şartları göz önüne alarak suçlamamak gerektiğini, buna karşılık CHP'yi diğer partiler karşısında avantajlı olmaya iten bu haline göz yummadan, fakat bu şekilde zorlayarak değil de, partinin bunu kendiliğinden düşünmesi ya da tarafsız mahkeme yoluyla bu malların devredilmesi gerektiğini düşündüğünü ifade etmiştir (*Cumhuriyet*, 2 Aralık 1953)[160]. Yazar, yine aynı konuyu ele aldığı "Nazik An Geldi Çattı" başlıklı yazısında ise, bu iktidarın bu girişiminin hukuk devletini oluşturma çabalarını baltaladığını, Meclisin bir mahkeme tarzında çalıştırılmak istenmesinin demokrasinin gelişimi adına büyük bir hata teşkil ettiğinin altını çizmiş ve meclis çoğunluğunu sağduyuya çağırarak, yazısını tamamlamıştır (*Cumhuriyet*, 10 Aralık 1953)[161].

---

[160]Yazarın yazısında dikkat çekici olan nokta, getirdiği eleştirileri "DP'nin müfrit" kanadına yüklemesidir.

[161] CHP mallarının devredilmesine ilişkin tartışmalar sürerken, Nadir Nadi ile *Ulus* karşı karşıya gelmişlerdir. *Ulus*, Nadir Nadi'ye ilişkin bir kaç yazı yayınlamış ve yazarın CHP'nin seçim kampanyalarına ilişkin değerlendirmelerini haksız bularak, yazarı "körü körüne hükümete bağlanmış bir yazar" olarak göstermiştir. Bunun üzerine, Nadir Nadi, "İnsaf" başlıklı başyazısında, *Ulus'un,* CHP'ye yönelik "samimi" eleştirilerini beğenmediğini ve bu konularda yanıldığını ispata çalışırken de, 3,5 yıl önce DP listesinde bağımsız olarak yer almasını bir sataşma vesilesi yaptığını ifade etmiştir. DP kurulduğu günden beri yazdığı eleştiri

İktidar, seçim kanununda da bir değişikliğe gitmiştir. Buna göre, seçim kütüklerinin birer kopyası partilere verilecektir. Kendilerine oy vereceklerini umdukları kimselerin eksik kaydedilmemiş olmasını böylece takip edecekler, fazladan kimsenin yazılmadığı bileceklerdir. Mazbataların onay veya iptal yetkisi, Yüksek Seçim Kurulu'na yani Temyiz ve Devlet Şurası hakimlerine verilmiş, Meclis kendine ait bir haktan böylelikle vazgeçmiştir (DP Neşriyatı, 1954c: 15). *Cumhuriyet'in* desteklediği ve DP iktidarının samimiyetini gösterdiğini düşündüğü ("Bir İleri Adım", *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1954) bu kanunun, Meclis görüşmelerinde CHP ise, nispi temsil usulüne geçilmesini önermiş, fakat çoğunluk sisteminin nimetini tatmış olan DP iktidarı, bu teklife yanaşmamıştır.

1954 seçimleri öncesi CMP ile CHP'nin işbirliğine gitmesi konusu da gündeme gelmiş, seçim listelerinde CHP'nin, CMP'ye eşit hak tanımaması üzerine de işbirliği görüşmeleri sonuçsuz kalmıştır[162]. Diktatörlüğe gidiş yönünde bir eğilim olduğunu

---

yazılarından dolayı demokratlar tarafından en ufak bir serzenişe uğramadığını hatırlatan yazar, *Ulus* başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'ın da bugüne kadar kendisini, DP iktidarının doğru bulmadığı yönlerini yazarak, bağımsızlığa bağlılık konusunda gösterdiği dikkat nedeniyle pek çok defa övdüğünü, şimdi ise birkaç hoşa gitmeyen yazı nedeniyle aynı gazetenin kendisini "sözde bağımsız" ilan ettiğini, bunun ibret alınacak bir durum olduğunu belirtmiştir (*Cumhuriyet*, 1 Aralık 1953).

[162] Nadir Nadi; CHP'yi, Atatürk düşmanları ile ortak hareket etmekle suçlamış, bunun üzerine CHP İstanbul İl Başkanı İlhami Sancar; *Ulus'ta* yazarı hedef alan

söyleyerek, bunun önlenmesi gerektiğini, her fırsatta dile getiren muhalefetin, CMP ile işbirliğinde hiç taviz vermeyerek, en ufak pürüzde geri adım atması, iktidar çevrelerinde eleştirilmiş ve CHP bu konuda samimiyetsiz bulunmuştur.

1954 seçim kampanyaları, oldukça mücadeleli geçmiştir. CHP, mallarının hazineye devrini, propaganda malzemesi olarak kullanmıştır. 1950 yılında seçimleri kaybetmesine neden olan seçkinci tavırlarını bir yana bırakmış ve halka yakınlaştığını göstermeye çalışmıştır. CHP, seçimlerde özellikle halkın kafasında mevcut bulunan "beyaz tren" veya "lüks otomobillerle" gezen Milli Şef imajının düzelmesine çalışmış, bu nedenle de İnönü "yer sofralarında yemek yiyerek köy, köy gezen bir parti lideri" olarak halkın karşısına çıkmıştır. Muhalefetin seçim konuşmaları; radyonun iktidar tarafından kullanılması, yabancı sermaye ve petrol kanunu, basına getirilen sınırlamalar, üniversite özerkliğinin kısıtlanması, hayat pahalılığı, işçiye grev hakkının verilmeyişi, Kore'ye asker gönderilirken, TBMM'den izin alınmaması ve NATO'ya girilmesini iç politika malzemesi yapılması gibi

---

bir yazı yazmıştır. Sancar yazısında, Nadi'nin haksız olduğunu ve yazarın bu ifadelerinin arkasında, DP listesinden bağımsız milletvekili olmasının yattığını ifade etmiştir. Nadir Nadi de, bunun üzerine bir cevap yazısı yazmış ve Sancar'ın bu eleştirilerinin saygı prensiplerine sığmadığını, daha evvel Sancar'ın kendisini bir yazısından dolayı tebrik ettiğini, şimdi ise bu şekilde sözler sarf etmesini, bu defa söylediklerinin Sancar'ın işine gelmemesi olarak yorumlayan Nadi, kendisinin şimdiye dek akıl ve vicdanı ile hareket ettiğini, bundan sonra da böyle olacağını söyleyerek, yazısını tamamlamıştır (*Cumhuriyet*, "Bir Cevab", 24 Mart 1954).

konularda yoğunlaşmıştır. Son derece renkli ve hareketli bir kampanya yürüten DP ise, seçim kampanyasını icraatları üzerine kurmuştur. Seçim kampanyası boyunca kullandığı afişler, konuşmalarında vurguladığı konuları gösterir niteliktedir: "Yaptıklarımız yapmadıklarımızın teminatıdır", "Yapayalnızdık, bugün cihan bizimledir"[163], "Kalkınan Türkiye senin eserindir"[164], "Güvendin seçtin eserini koru!", "Biz palavra atmayız, temel atarız".

---

[163] DP iktidarının Türkiye'nin yanında olduğunu belirttiği "dünya" aslında Batı dünyası hatta daha çok ABD'dir. Dış politika anlayışını, Batı'nın savunucusu olarak belirleyen DP iktidarı, Ortadoğu'da Arap ülkelerini karşısına almış, Asya ve Afrika ülkelerine bağımsızlık mücadelelerinde destek vermemiş, Fas, Tunus ve İran'da emperyalizme karşı girişilen mücadelelerde Batı yanlısı tutum sergilemiştir. Balkanlar'da istediği etkiyi bir türlü sağlayamayan Türkiye, 1953 yılından sonra başlayan Sovyetlerin dostluk girişimlerine de önyargılı bakmış ve bu ülkeden uzak durmaya devam etmiştir (Bağcı, 1990:13; Balcıoğlu, 2004: 479; Çetinsaya, 2004: 210-211; Eroğul, 1998: 159-160 ; Gevgilili, 1987: 93).

[164]DP'nin 1954 seçimlerindeki başarısı, ekonomi alanındaki politikası ile açıklanacaktı. İktidarın politikası çiftçi ve tüccar kesimi memnun etmeye dayalı idi. Öyle ki, DP iktidarının ilk icraatlarından biri, 9 Haziran 1950 tarihindeki Bakanlar Kurulu kararıyla 1948- 1949 yılına ait çiftçi borçlarını ertelemek olmuştu (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, T.C. Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Karar Sayısı 3 / 11350). Denk bütçe ilkesinden vazgeçilmiş, para ve maliye politikası tümüyle değiştirilmiştir. Ekonomik canlanmayı gerçekleştirmeye çalışan hükümet, harcamalarını fazlalaştırmış, bu da ekonomik büyümenin, önceki yıllara göre artmasına yol açmıştır (Eroğul, 1998: 87). Tarıma ve

Seçim kampanyalarında oy toplama kaygısıyla her türlü dini öğenin kullanılması yoluna gitmiştir[165]. İktidar da, muhalefet de benzer propagandalardan

---

dış ticarete dayalı bir gelişme stratejisi uygulayan DP, piyasayı üretime daha fazla açmak için tarıma yönelik kredileri destekleme politikalarını artırma ve makineli üretime geçme kararı almış ve kooperatifçiliği teşvik gibi uygulamalara ağırlık vermiştir. Bu nedenlerle kırsal kesim ve tarım alanlarında bir canlanma olmuştur (Ertan, 2003: 367; Turgut, 1991: 154). DP, sanayileşme konusunda önceliği özel sektöre vermiş buna karşın, devlete ait ekonomik kuruluşları genişletmek ve yeni fabrikalar açmaktan da geri durmamıştır. Yabancı sermayeyi ülkeye çekme planları da, programın en önemli parçasını oluşturmuştur. 1951 ve 1954 yılında bazı yasalar çıkartılmış, fakat istenilen düzeyde talep yakalanamamış, bu nedenle Amerikan yardımları ile yetinilmek durumunda kalmıştır. Amerika'daki özel şirketlerin Türk üniversitelerine yönelik burs adı altında önemli yatırımları olmuştur. Amerika'daki Ford Kuruluşu, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Enstitüsü'ne yazılı ders alet ve malzemeleri (T.C. Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, Karar Sayısı 3/ 7479); Rockefeller Kuruluşu; Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü'ne eğitim malzemesi (T.C. Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, Karar Sayısı 3/ 7875), Amerika Ford Vakfı; İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne bağlı İşletme İktisadı Enstitüsü'ne eğitim malzemesi (T.C. Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, Karar Sayısı 3/ 7614) hibe etmiş ve bu yardımlar Bakanlar kurulu kararı ile gümrükten muaf tutulmuştur.

[165] DP'nin 1954 seçimlerinde elde ettiği başarı, sadece dini öğelere yaptığı vurgu ile açıklanmamış, partinin halktan aldığı büyük desteğin kaynağı politik ve ekonomik

yararlanmaya çalışmış, karşılıklı suçlamalarda bulunan iki partinin tartışmaları, bir müddet sonra sadece kişiselliğe indirgenmiştir. Muhalefet iktidar yöneticilerini "abdestsiz namaz kılıyor" diye halka şikayet etmiş, iktidar ise muhalefet genel sekreterinin mezuniyet töreninde kullandığı cüppeli resmini papaz kıyafeti olarak sunmuştur. Oysa iktidar seçimden kısa bir süre önce dini grupların üzerine gitmiş, Türkiye'de oldukça olan aktif olan Nakşibendi tarikatının 17 lideri tutuklatmış, Bektaşilerin bir toplantısı da polis tarafından yarıda kesilmişti (Reed,1954: 276), buna karşın yönetim tarikatlar gibi özerk dinsel örgütlerin varlığını seçim zamanı kabul eden DP, 1954 ve 1957 seçimlerinde Nurcuların desteğini alarak, bu tür örgütleri bir anlamda meşrulaştırmaya dahi çalışmıştır (Zürcher,2000:341)[166].

1954 seçimleri yaklaştığında, DP'nin bazı gazetecileri bağımsız olarak kendi listesine alacağı konusunda bir söylenti yayılmıştır. Bu defa seçilecek olan

---

politikalarının ürünü olarak yorumlanmıştır. 1954 seçimleri sonrasına ilişkin bir diğer değerlendirme de, Türkiye Cumhuriyeti'nin devamında bir sorun olmadığını, 1954 seçimlerinin ortaya koyduğu; laikliğin yerleştiği ve İslami bilinçlenmenin düzen altına alındığı, muhafazakar ve tepkisel İslamın Türk siyasetinde yer almadığı da yönündedir (Reed, 1954: 282).

[166] DP yönetiminin Nur cemaati ile ilişkisi dönem boyunca sürekli dile getirilmiştir. Partinin özellikle seçim dönemlerinde, bu cemaatin ilişkilerinden yararlandığı ve oy potansiyelini bu sayede arttırdığı, pek çok araştırmacı tarafından ortaya konmuştur. Dönemin muhalefet partilerinden CHP de, iktidarın bu gayri resmi bağlantısını pek çok defa dile getirmiş, partinin Nur cemaatinin ideallerine uygun bir yönetim kurmaya çalıştığını ifade etmiştir (Erdemir, 1962: 37- 40).

kişilerin gazete patronları arasından değil de, yazar-muhabir olarak çalışanlardan seçileceğinin duyulması üzerine ise heyecan ikiye katlanmıştır. *Cumhuriyet'ten* Mekki Sait Esen'in[167]de bu isteğe kapıldığı, hatta milletvekili olabilmek adına, Başbakan'a "yaranma çabaları" içine girdiği o güne ilişkin iddialar arasındadır (Karakuş, tarihsiz :240- 241). Orhan Birgit bir çalışmasında; gazetecinin 1954 yılında DP listesinden milletvekili seçildiğini ifade etmiştir[168]. Gerçekten de, Mekki Sait Esen'in milletvekilleri listesinde ismini kontrol ettiğimizde, gazetecinin DP Balıkesir milletvekili olarak 10. ve 11. dönem milletvekilliği yaptığı tespit edilmiştir[169].

Cumhuriyet, seçim yaklaştıkça iktidara da, muhalefete de yaranamaz bir hale gelmiştir. Gazetede çıkan bir yazıda, bu durumdan şikayet edilmiş ve bu yolla gazete

---

[167] Mekki Sait Esen ismi daha önce de dönemin başında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın muhabirlere verdiği davette, *Cumhuriyet'i* temsil etmesi nedeniyle geçmiştir. Bu toplantı, muhalif gazeteciler tarafından talimat alınması ile gündemde yer almıştır (Karakuş, tarihsiz : 166).

[168] Orhan Birgit, Mekki Sait'e yönelik bu bilgiyi şu bağlamda vermiştir. 1954 seçimleri öncesi, CHP mallarının müsaderesi öncesi yapılan DP grup toplantılarının çoğunlukla gizli yapıldığını ve o gizliliği çözme becerisini ise, Ankara'daki gazete temsilcileri yerine getirdiği ve bu isimlerden birinin Mekki Sait Esen olduğunu, gazetecinin 1954 yılında da milletvekili seçildiğini aktarmıştır (2006: 149).

[169]*Cumhuriyet'ten* Nadir Nadi İstanbul'dan, Mekki Sait Esen Balıkesir'den, Sabahaddin Sönmez de Konya'dan milletvekili seçilmişlerdir (Birgit, 2006: 149; Karakuş, tarihsiz : 241).

tarafsızlığının altını çizmiştir. Gazetenin böylesi bir açıklama gereği duymasına yol açan olay ise, bir kaç gün arayla gazeteye yönelik CHP'li ve DP'li isimlerden gelen yorumlar olmuştur. İlk olarak, İstanbul yakınlarında çıkan CHP'li bir vilayet gazetesinin başyazarı, yazdığı yazılarda, ardından da CHP'li bir vatandaş gazeteye yolladığı bir mektupta, *Cumhuriyet'in* DP'ye yakınlığından şikayet etmiştir. İkinci olarak da, *Zafer; Cumhuriyet'te* yayınlanan bir röportajdan yola çıkarak, gazetecinin gözlerini kötü niyetlerin bürüdüğünü ve yalancı olduğunu ileri sürmüştür. *Cumhuriyet,* bu iki iddiadan bahsetmiş ve bu örneklerin kendilerine tarafsızlığın bu süreçte ne kadar güçleştiğini gösterdiğini, fakat *"*Cumhuriyet'in *tarafsızlığının bu tarz ateş tecrübelerini çok geçirmiş, eski ve ananevi denilebilecek bir bağımsızlık*" olduğunu ve her durumda da bunun bu şekilde devam edeceğini belirtmiştir (*Cumhuriyet*, 8 Nisan 1954)[170].

CHP'nin 158 bin lira, DP'nin 1.5 milyon lira harcadıkları (Güzel ve diğerleri, tarihsiz:839). 1954 seçimlerinde, demokratlar oy oranlarını, yüzde 56'nın üzerine çıkarmışlar ve Meclisteki sandalyelerin yüzde 93'ünü almışlardır. Dört yıl evvel, 625 milletvekili olan CHP'nin sadece 31 milletvekili kalmıştır. Bir anlamda, meclisteki bu yeni sayısal tablo ile tek parti rejimine geri dönülmüş oluyordu[171]. Sadece aritmetik

[170] Yazı, üç yıldız olarak imzalanmıştır, yazarın kimliğine ilişkin bilgi yoktur, fakat daha sonra yazarın kendisinin bir yazısından alınan bilgi ortaya koymuştur ki, yazılar Cevat Fehmi Başkut tarafından kaleme alınmaktadır.

[171] Şinasi Nahit Berker, o günlerde yayınlanan bir raporda, ülke nüfusunun %63,5'unun okuma yazma bilmediğinin belirtildiğini, 1954 seçimlerinde de

olarak değil, zihniyet olarak da, tek partili döneme dönüleceğinin izlerini seçim gecesi sonuçların alınmasının ardından Celal Bayar'ın sarf ettiği şu sözlerde görmek mümkündü: *"Millet, CHP'nin Meclisteki milletvekillerinin sayısını daha da azaltıp, bunu otuza indirmekle ne istediğini belli etmiştir. Artık bundan sonra ince demokrasiye paydos"* (aktaran Özgen, 2000: 33)

DP, 1954 seçimlerinden oy oranını arttırmış[172] ve iktidarını daha da pekiştirmiş olarak çıkmasına karşın, hırçınlaşmış ve baskı politikalarını daha da arttırmıştır. 1954 seçimleri sonrası gazetecilere yönelik ağır cezalar ardı ardına gelmiştir[173]. Cezaevine giren ilk isim, Hüseyin Cahit Yalçın olmuştur. *Halkçı'daki* yazılarından dolayı, 26 ay 20 gün hapis ve 4444 lira para cezasına çarptırılan yazar, 1 Aralık 1954'te İstanbul Paşakapısı Cezaevini konmuştur. Kısa süre sonra hastalanan Yalçın, Şişli Çocuk Hastanesi'nde tedavi altına alınmış, yoğun tepkiler sonucunda da, DP iktidarınca cezası kaldırılarak, tahliye edilmiştir. Cemal Sağlam

---

DP'nin yüzde 63.5 oranında oy aldığına göre, iktidarı destekleyen kesimin niteliğinin belli olduğunu yazmıştır (tarihsiz : 70).

[172] Adnan Menderes, seçim sonrası Bedii Faik'le bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede, gazete patronlarının seçimlerde DP'nin nasıl bir sonuç alacağını düşündüklerine dair aralarında bir konuşma geçmiş ve Menderes, Nadir Nadi için *"onun dahi pek öyle ahım şahım bir inancı yok gibiydi, karşımızdakilere pekala da gülümsemiş ve imkan tanımıştır"* yorumunu yapmıştır (Faik, 2003b:168-169),

[173] 1955-1960 arasında 867 gazetecinin mahkumiyetiyle sonuçlanan 2300 basın davası açılmıştır (Koloğlu, 1992: 69).

altmış beş ay hapis ve 9332 lira ağır para cezasına hüküm giyerken, *Yeni Ulus'un* sahibi Nihat Erim ise, 35222 lira ağır para cezasına çarptırılmıştır. 17 Kasım 1954'te *Millet'in* sahibi Fuat Arna sekiz ay hapse mahkum olmuş, Bedii Faik de, Mükerrem Sarol'a hakaret etme suçundan hapse atılmış, fakat bir süre sonra o da affedilmiştir.7 Nisan 1955'te Mükerrem Sarol'a "asılsız isnatlarda bulunmak suçundan", *Akis'in* sahibi Metin Toker mahkum olmuş[174], derginin yazı işleri müdürü Cüneyt Arcayürek, Nizamettin Nazif ve Orhan R.Gökçe tutuklanmıştır. Falih Rıfkı Atay'a ise, soruşturma açılmış, *Sabah Postası* da kapatılmıştır (Akpınar, 2002: 284; Çavdar, 2000: 67; Eroğul, 1998: 167-168; Genç, 1990: 13-14)

İşlerin bu boyuta gelmesi üzerine, İstanbul Gazeteciler Sendikası harekete geçerek bir toplantı düzenlemiştir. Basının çeşitli sorunlarının görüşüldüğü bu toplantıda, kanunun eksik tarafları ve basın hürriyetiyle bağdaşmayacak hükümleri üzerinde durulmuş, bunların değiştirilmesi ve basın affı çıkarılması istenmiştir. Bu girişim, iktidar organları tarafından temyiz üzerinde etki yaratıp, mahkeme kararının bozulmasında rol oynayacağı iddiasıyla suç olarak görülmüştür

Cumhuriyet'te de bu konunun ele alındığı bir yazı çıkmış ve yazıda af girişimlerinde bulunmanın kararın bozulması üzerinde etki yapacağı düşüncesinin yanlış olduğu, aksine böyle bir isteğin suçu kabul etmek olacağı için mahkeme

[174]Güdümlü basın organlarından biri olarak görülen *Akis*, masa başı haberi yazmakla suçlanmış ve Yassıada mahkemelerinde bu yalan haberlerinin belge olarak kullanılıp, DP iktidarına haksızlık yapıldığı ima edilmiştir (Gürsoy, 1992: 27).

kararını başka türlü etkileyebileceği söylenmiştir. Yazının devamında, gazetenin amacının hukuki bir tartışma yaratmak olmadığı, devleti idare edenleri uyarmak maksadıyla hareket ettikleri açıklanmış, CHP devrinde basına ilişkin kanunlardan ziyade, onların etrafında oluşturulan korku havasının etkili olduğunu ve şimdi de böyle bir hava yaratılmak istendiği, buna DP iktidarının dikkat etmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Yazının bitiminde, *Cumhuriyet'te* geçen sözler, meslektaşlarının sorunlarına karşı "duyarlılığı"nı ortaya koyması açısından oldukça anlamlı idi: "*basın kanunu tadilinin ne olduğu ve ne netice vereceği istikbalde anlaşılacaktır. Ona şimdilik sözümüz yok. Fakat şu kanunu tefsir yoluyla basını korkutmak isteyenler yok mu işte onlardan davacıyız, şimdi biz bütün işimizi gücümüzü bırakıp af isteyen meslektaşları affettirecek çareler mi araştıracağız. Ya bizimki de suç olursa bizi kim affettirecek ve onların affını kim isteyecek ? İşi sürüklemek istediğiniz mecra bu mudur?"* (*Cumhuriyet*, 15 Ekim 1954). *Cumhuriyet'te* çıkan bu yazı, gazetenin iktidarla arasının görünüşte çok da iyi olmadığı bir dönemde kaleme alınması açısından da dikkat çekicidir. Oysa, basın suçlarının affedilmesini ve cezaevindeki gazetecilerin hürriyetine kavuşmasını birkaç yıl sonra *Cumhuriyet* kendisi isteyecek ve bu yönde iktidarı harekete geçmesi konusunda uyaracaktır (9 Kasım 1958).

1954 seçimlerinde iktidarın daha yüksek bir oranda oy alması bir süre sol muhalefeti sindirmiş, fakat daha sonra CHP muhalefetinin desteğiyle yeniden gündeme gelmeye başlamıştır. Muhalefet ile işçi kesiminin beraber hareket etmesi, iktidarı daha da rahatsız etmiştir. İşçi sınıfına yönelik siyasi faaliyet ve örgütlenme çabaları bu dönemde de iktidarın engeline takılmış, Hikmet Kıvılcımlı ve 12

arkadaşının işçi sınıfına yönelik ve işçiler arasında faaliyet göstermek için Vatan Partisini (VP) kurma girişimleri, İstanbul valiliği tarafından reddedilip ve VP başkanı Hikmet Kıvılcımlı 1957 seçimlerinden hemen sonra dini politikaya alet ederek komünizm propagandası yapmak suçundan tutuklanmıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976: 171; Eraslan, 2004:565-567)[175].

1957 yılına gelindiğinde, Çalışma Bakanlığı, dokuz üniversitenin de katkısıyla yapılmakta olan işçi eğitim seminerlerini de yasaklamış, yönetim bu hareketinin sebebini işçi konferansının İstanbul Üniversitesi Fakültesi'nde yapılmasını ve sendikaları yabancı ideolojilerin hizmetinde olmasını gerekçe göstermiştir. Bununla da yetinmeyen iktidar, 21 Nisan'da İşçi Sendikaları Birliği'ni, 24 Nisan'da Sakarya Bölgesi İşçi Sendikaları Birliği'ni kanuna aykırı hareketlerden dolayı kapatmıştır. Bu sindirme harekatı, Nisan ortalarında yedi işçi federasyonunun kapatılmasına kadar gitmiş ve bu gelişmeler, Türk-İş'in[176] 19-21 Haziran 1957 tarihli üçüncü genel kurulunda protesto edilmiştir. Türkiye

[175] Bu gelişmeler sırasında, *Cumhuriyet* başyazarı Nadir Nadi işçi sınıfının hakları için bir sosyalist partiye ihtiyaç olduğunu yazılarında savunuyordu (*Cumhuriyet*, 21 Eylül 1952; Eraslan, 2004: 556)

[176]1952 yılının ortalarında, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş) kurulmuştu. Hiçbir siyasi partiye bağlı olmayan Türk İş, on sendika, dernek ve federasyondan meydana gelmişti. Hedefleri ise, maaşların hayat pahalılığını karşılaması, işsizlik sigortasının kurulması, yaş, ırk ve dine dayalı farklı ücret ödenmesinin önüne geçilmesi olarak ortaya konmuştu (Eraslan, 2004: 555).

Gazeteciler Sendikası da bu uygulamalardan payını almış, sendika 7 Temmuz da geçici olarak kapatılmıştır.

Dönem boyunca işçi haklarına ilişkin bazı iyileştirmeler de yapılmış, 1956 yılı başından başlayarak, 39 ilde analık sigortasının yanı sıra hastalık ve iş kazası nedeniyle çalışmayanlara günlük üç lira asgari ücret üzerinden geçici iş görmezlik ödeneği verilmesi kabul edilmiştir. Yine 8 Haziran 1956 tarihinde, 5837 sayılı yasada değişiklik yapılarak, 6734 sayılı yasayı kabul edilmiştir. Bu yasaya göre, işçilere hafta sonu tatilleri için bir günlük tutarında ücret ödenmesi ve bu günlerdeki çalışmalar karşılığında ise, yüzde yüz zamlı gündelik almaları kabul edilmiştir[177]. Ayrıca iktidar, 1959 yılında 129 işçi yapı kooperatifine toplam

[177] Nadir Nadi, 15 Ocak 1961 tarihli, "İstemeyi Bilmek" başlıklı yazısında, DP iktidarının işçi politikalarına ilişkin bir değerlendirme yapıyordu: *"...DP'nin vaatlerine inanarak bu partiye yüz binlerce oy kazandırmış işçi temsilcileri vardı. Bunlar hükümet sorumlularının başını boş bırakmıyorlar, ikide bir Ankara'ya gidip milletvekillerini, bakanları sıkıştırıyorlardı. İşçileri oyalamak için mutlaka bir şey bulmak gerekti. DP büyükleri aradılar, taradılar, nihayet bula bula ücretli pazar tatili diye bir formül buldular…Bu, grev hakkı gibi temel hürriyetlerle uzaktan yakından ilgili bir müessese değil, düpedüz bir zam işleminden ibaretti…Böyle bir zam yapıldığı takdirde yalnız devlet sektörüne binecek yıllık mali külfet kırk milyonu aşıyordu. Elimden geldiğince ilgilileri uyarmaya çalıştım… Büyük Millet Meclisinde Çalışma Komisyonu günlerce bir çıkar yol aradı. Sonunda ödemeli hafta tatilini ikiye bölmeye karar verdiler. İlkin işçilere yarım gündelik zam*

120 milyon lira kredi yardımında bulunarak, 12.000 işçi konutunun yapımı sağlamıştır. Buna karşın, işçi kesiminin o yıllarda içinde bulunduğu koşullar kötü idi ve Zonguldak Kömür İşçileri Sendikası İkinci Başkanı Mehmet Alpdündar düzenlediği bir basın toplantısında şu sözlerle bu durumu ortaya koyuyordu :*"... çok ağır şartlar altında çalışıyoruz. Elimize geçen para yaşamımıza yetmiyor. Bundan bir süre önce toplanan komisyon en az gündeliğin 8 lira olmasına karar vermişti. Sonradan hükümet temsilcisinin itirazı üzerine bunu 7 liraya indirdi. Özel teşekküllerde çalışan işçilerin gündeliği 10 lira olarak uygulandığı halde, EKİ (Ereğli Kömür İşletmesi) işçilerine 7 lira gündeliği bile, Bakanlık çok görüyor. Durumumuz kötüdür. Yüzlerce metre yerin altında 81 kuruşluk bir değer ifade eden üç öğün yemekle randıman verilemez. Hükümetten ilgi isteriz"*. Alpdündar'ın bu sözleri, Çalışma Bakanlığı'nca yalanlanmış ve bu sözleri yayınlayan *Cumhuriyet*

---

yapılacak öteki yarısı da iki yıl sonra tamamlanacaktı. Düşük iktidar milletvekilleri ve işçi temsilcileri parlak nutuklar çektiler. Türk işçisinin refahı ve saadeti uğruna DP'nin göze aldığı bu yenilik her yerde alkışlandı. Kalabalık gözüne sevimsiz görünmekten ödü kopan CHP muhalefeti de kervana uydu kanuna müspet oy kullandı. Bu sevinç ve neşe fırtınası ortasında zavallı ben olduğum yerde bir yağmur damlası gibi eridim, gittim. Durumun gelecekte milletimiz işçilerimiz aleyhine sonuç vereceğini kimseye anlatamadım. Dünyada böyle bir şey olmadığına dair yazdığım yazılar kötü tepki uyandırdı – Dünyada yoksa biz icat ediyoruz işte! dendi. İşçi haklarına karşı koyan bir adammışım gibi gösterilmek istendim" (1971: 62- 63).

ise bir tekzip yayınlamak zorunda kalmıştı[178]. Bundan bir kaç gün sonra da, Mehmet Alpdündar işten çıkarılmıştır. O günlerde, Çalışma Bakanı Haluk Şaman bir açıklama yaparak; işçilere, zam konusunu unutmalarını söylemiş ve şunları eklemiştir: *"...zam zam zam artık bu laftan vazgeçelim daha zammın sedası kulaklarımızda. İşçi ücretlerine zam suretiyle hayat pahalılığı ile mücadele en sakin bir yoldur. Çünkü zamla birlikte fiyatlar otomatik olarak artmaktadır, bundan fayda yerine zarar olmaktadır"* (Ahmad ve Ahmad, 1976: 191- 194; Kabacalı, 1994: 257). Aynı gün memurların %31-34 civarında zam almaları ise, bu durumun politik bir tercihin sonucu olduğunu net bir biçimde ortaya koymakta idi.

DP iktidarı seçimlerde Millet Partisi'ne oy verdiği gerekçesiyle Kırşehir ili ilçe düzeyine indirerek, Nevşehir iline bağlamıştır (Albayrak,2004: 266; Başar, 1960:75; Eroğul, 1998: 161; TBMMZC, X, Cilt: 1, 30 Haziran 1954: 343)[179]. "*Bir intikam kanunu*" olarak nitelenen bu kanunu, Menderes, *"Kırşehir faciası diyorlar...Eğer memlekette ilçe kalmak bir facia ise, hemen söyleyeyim ki, memleketimizde halen 500 ilçe vardır. Onlar da bu hale göre facia içindedirler...Bunlar iktisadi ve coğrafi zaruretler yüzünden olmuştur"* (Erer,1965: 239- 240) sözleriyle savunmuş, ardından da tasarı Demokratların oylarıyla

[178] Bu haberi, bütün gazeteler yayınlamış olmasına karşın, yalnız *Cumhuriyet'e* tekzip gelmiştir (Nadi, "Vur Abalıya, *Cumhuriyet*, 18 Şubat 1959).

[179] Malatya'nın küçük bir ilçesi olan Adıyaman ise, DP'ye verdiği oylar nedeniyle ödüllendirilerek, il haline getirilmiştir (Coşkun, 1995: 314; Eroğul, 1998: 162).

kanunlaşmıştır. Kırşehir'in ilçe haline getirilmesi kararının alınmasında Celal Bayar'ın[180] etken olduğu pek çok araştırmacı tarafından dile getirilmiştir. Örneğin; Cihad Baban, Kırşehir'in ilçe yapılmasını, Bayar'ın istediğini, Menderes'in böylesi bir davranışın doğru olmayacağını bile bile, rahat hareket edebilmek için Bayar'a taviz verip, bu isteği kabul ettiğini, hatta Kırşehir meselesi kendisine sorulduğunda, Menderes'in kollarını iki yana açarak *"ne yapayım yukarıdaki (Bayar) böyle istiyor"* dediğine kendisinin şahit olduğunu yazacaktır (1970: 59). 2 Mayıs 1954 seçimlerinde, DP Bursa milletvekili olarak Meclis'e giren ve kısa bir süre sonra CHP'ye geçen Dr. İbrahim Öktem de, 21 Mayıs 1979'da *Milliyet'te* yayımlanan "Celal Bayar, DP ve anılar!" başlıklı yazı dizisinde, Kırşehir olayının arkasında, Celal Bayar'ın bulunduğunu doğrulayacaktır (Bölükbaşı, 2005:193)[181].

---

[180] Cihad Baban anılarında, Bayar'a Kırşehir'in kaza olmasını, Ziyad Ebüzziya'nın yanında Amiral Rifat Özdeş'in telkin ettiğini aktarmıştır (1970: 311).

[181] Kırşehir, 1957 seçimleri öncesi yeniden il yapılmıştır. Kırşehir kanunu, Meclis Genel Kurulu'nda 12 Haziran 1957 günü sert tartışmalar sonrasında kabul edilmiştir. Kırşehir yeniden il haline getirilirken, Hacıbektaş ve Kozaklı kazalarının dışarıda bırakılmasını eleştiren Osman Bölükbaşı, DP'li milletvekillerine hakaret ettiği için önce üç oturum Meclis'ten çıkarılma cezasına çarptırılmış, ardından da Meclisin manevi şahsiyetine hakaret suçlamasıyla milletvekili dokunulmazlığı kaldırılarak, hapis cezasına çarptırılmıştır. Bölükbaşı, 1957 seçimlerinde yeniden milletvekili seçilmesine rağmen, hapiste tutulmaya devam edilmiş, TBMM'nde yapılan yemin törenine katılarak, göreve başlayamamıştır. Meclisteki yemin töreninde, Osman Bölükbaşı'nın isminin atlanması üzerine başta Kasım Gülek olmak üzere bütün muhalefet milletvekilleri sıra kapaklarına vurarak, durumu protesto etmişlerdir.

27 Mayıs ihtilalinin ardından kurulan Yassıada Mahkemesi'nde de gündeme gelen Kırşehir konusu, DP'nin suçlandığı yedi konudan biri olmuştur. Menderes ve 397 DP'linin yargılandığı bu davada, 37 sanık idam cezası ile yargılanırken, 360 milletvekili ise ağır hapis cezası istemi ile yargılanmışlardır. Menderes mahkemede konuyla ilgili olarak yaptığı savunmada aldıkları kararı, "fahiş hata" olarak nitelendirmiş ve pişmanlığını ifade etmiştir (Bölükbaşı,2005: 192).

DP muhalif kesimlere gözdağı vermeye devam etmiştir. CHP'ye bağlı olduğundan kuşkulanılan bürokrasinin üzerine giden iktidar, 25 yıldan fazla hizmeti olan her memurun işten el çektirilip, sonra da emekli edileceğine dair yeni bir yasa getirmiştir. Yargıç ve profesörleri de kapsayan bu yasa ile birlikte siyasal denetim gitgide genişlemiş oluyor, iktidar böylelikle kendisine eleştiride bulunma olasılığı bulunan bu kişi ve kurumlar üzerinde baskısını arttırıyordu (Albayrak, 2004: 268 ; Eroğul, 1996: 163 ; Zürcher, 2000: 335).

İktidarın 1954 seçimlerinde bir önceki seçime oranla daha güçlü çıkmasına karşın seçim sonrası aldığı bir takım kararlar ve giriştiği baskı politikası ekonomik tabloda başlayan problemlerle açıklanmakta idi. İktidarın bu baskılarla, ekonomi alanındaki başarısızlığa yönetilecek olan eleştirilerin önünü kesmeyi hedeflediği belirtiliyordu.1954 yılı ortalarından itibaren ekonomide bir duraklama yaşanmaya başlamıştı. Kore Savaşı'nın hızını yitirmesiyle birlikte; pamuk ve buğdayı

Başkan, bu protestolar karşısında divan katibi, Osman Bölükbaşı'nın ismini okumak durumunda kalmıştır (D. Bölükbaşı, 2005: 221-234; 250; Gevgilili, 1987: 117).

yüksek fiyatlarla dışa satıp, bol döviz sağlama şansı çoktan sona ermiş (Gevgilili, 1987: 104), Türkiye ihraç eden ülke konumundan ithal eden ülke durumuna geçmişti (Ahmad ve Ahmad, 1976: 130). Dışsatımdaki beklentilerin de, belli bir noktadan sonra gerçekleşmemesi üzerine başlayan duraklama üzerine, hükümet, dış ticaret rejimini sıkılaştırılmış ve bir dizi tedbir almıştır. Buna rağmen, tırmanan hayat pahalılığı, dar gelirli kesimleri olumsuz yönde etkilemeye başlamış; ulusal gelirde önemli düşüşler meydana gelmiş ve piyasadaki mal darlığına bağlı olarak uzun kuyruklar oluşmuş, çareler çözüm vermeyince de başkalarına yönelinmiştir. Yurt dışındaki Türklerin memleket içindeki gelirleri bloke edilmiş, yeni fiyat kontrolleri konmuş ve Amerika'dan bir miktar buğday ithaline karar verilmiştir. Kasım 1954'te Amerika'dan 300.000 ton buğday alınması sağlanmış, fakat büyük miktarda döviz bulunmadan iktisadi sıkıntıyı gidermeye imkan kalmamıştı. ABD'den de beklenen yardım da alınmayınca, 1955 yılının Temmuz ayında Milli Korunma Kanunu[182] sert bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Turgut, 1991:168-185). Menderes dönemi, artık *"hızlı büyüme, enflasyon, koordine edilmemiş gelişme ve sınırsız yabancı yardımı ve borçlanma"* olarak karakterize edilir hale gelmiştir (aktaran Weiker, 1981: 183). Ekonomide görülen bu bozulmayı araştırmacılar genelde "plansızlığa" bağlamışlardır[183]. Menderes'in kendi grubundan da bu yönde ciddi eleştiriler almasına karşın, bunları reddetmiş olması ve ekonomide bir plan dahilinde hareket

[182]Milli Korunma Kanunu, yıl sonuna doğru yürürlükten kaldırılacak, fakat devlet müdahaleciliği devam edecek, hatta giderek arttırılacaktır (Albayrak, 2004: 366-367).

[183] Buna ilişkin bir örnek olarak bkz. Ateş, 1996: 14-15.

etmeyerek[184], hızlı bir liberal ekonomi ve kapitalistleşme programını izlemeye devam etmesi, ekonomik sorunların nedeni olarak gösterilmiştir.

İktisadi bunalım ülke içerisinde gitgide artmış, grevlerde bunun en önemli göstergesi haline gelmiştir. İktidar ise, sert tedbirlerin yanı sıra, yoğun bir propaganda faaliyeti ile bu sıkıntıların kalkınmanın geçici bedeli olduğunu anlatmaya çalışmış ve halkı da buna inandırmak için sürekli temel atıp, kurdele kesmiştir. Bütün bu propaganda faaliyetine rağmen DP, bir türlü bunalımın üstesinden gelememiştir (Ahmad ve Ahmad, 1976: 128; Ahmad, 1996:144-147; Eroğul, 1998: 120-121,171; Şenşekerci, 2000: 220-221).

[184] Başbakan ekonomide niçin planlamaya gitmediğini özel kalem müdürü Ercüment Yavuzalp'e şöyle açıklıyordu: *"...ilk hükümet olduğumuzda ekonomik konuları bir uzmana verelim dedik. Bir profesörü Ticaret Bakanı yaptık. Profesör ithalatta adeta yüzde yüze varan bir liberasyon yapmaya başladı. O dönemde Federal Almanya'nın bile uygulamaya cesaret edemediği bir liberasyon oranının ötesine geçmiştik. Aman hoca nasıl olur dedik. Endişelenmeyin, bir şey olmaz dedi. Biraz daha bekledik. Bizim vitrinler lüks mallar, Fransız parfümleriyle dolmaya dövizler de erimeye başladı.. Az kaldı batıyorduk. Bir başka profesör de taşkömürü konusunda bize ters gelen bir icraata girişti. Profesördür bilir deyip bekledik. Sonunda biz endişelerimizde haklı çıktık. Bu tecrübelerden sonra davul benim boynumda başkasının hatasının vebalini ben çekeceğime kendi doğru bildiğimi yapmaya karar verdim"* (1991: 90).

DP'yi artık kendi milletvekilleri eleştirir hale gelmişlerdi. Bütçe komitesinin üyeleri olan Kenan Akmanlar, Haluk Timurtaş, Ekrem Cenani ile Feridun Ergin[185] isimli dört milletvekili, 1955 yılında yayınladıkları raporda eleştirilerini; plansızlık, pahalılık, karaborsacılık ve ithal malları başlıkları altında toplamışlar ve özellikle şu noktalara dikkat çekmişlerdir: *"...Rapora giren istihlak eşyası darlığının yarınki müreffeh Türkiye'yi yaratmak üzere katlanılması lazım gelen mecburi bir fedakarlık olduğu telakkisi yanlıştır. Pahalılık gittikçe görülmemiş şekilde artacaktır. Emisyon ve kredi politikasının değişmesi, fiyat istikranın sağlanması, murakabenin çok daha şiddetlendirilmesi lazımdır Dar gelirli sınıf üzerinde dikkatle durulması icap eder"* (Ahmad ve Ahmad, 1976: 132; Cin 1992: 12). Eleştiriler, bu kişilerle sınırlı kalmayacak, 1955 yılında DP Manisa İl Kongresi'nde hükümete yönelik benzer eleştiriler yöneltilecek ve kongrede ekonomideki sorunlar şöyle sıralanacaktı: 1- ithal malları buhranı 2- karaborsacılık 3- plansız iktisadi politika 4- çözülmeyen orman davası 5- nüfuz ticareti (Ahmad ve Ahmad, 1976 : 136).

CHP ve muhalif basının yanı sıra, DP'nin kendi içinden de eleştirilerin artması, olayın ciddiyetinin farkına varılmasına yol açmış, ABD'li iktisatçı Max Thornburg'a bir rapor hazırlatılmış, fakat bunun da bir yararı olmamış[186], üstesinden gelemediği bu ekonomik sorunlar, 1957 seçimlerinde iktidara puan kaybettirmiştir.

---

[185] Feridun Ergin aynı zamanda *Cumhuriyet'te* yazmakta idi.

[186] Samet Ağaoğlu, aynı dönemi bambaşka anlatıyordu: "1954-1957 yılları! Hızla yürüyen kalkınma hareketi, vatanın manzarasını baştan başa değiştiriyor. Geri kalmış bir ülke olmaktan çıkarak, gelişen memleketler arasına giriyoruz…"(1967: 115, 156- 157).

DP iktidarının yürüttüğü baskı politikası, *Cumhuriyet'in* iktidara bakışını değiştirmesine yol açacak, fakat bu Nadir Nadi'nin anılarında belirttiği gibi, 1953 yılından itibaren belirgin bir şekilde olmayacaktır. *Cumhuriyet'te* o tarihlere ilişkin yaptığımız taramalarda, bu fikir değişikliğinin izlerine rastlanmadığı gibi, aksine *Cumhuriyet'in* 1950'nin ilk yıllarında olmadığı kadar, DP yöneticilerine yönelik sempati dolu yazılar yazdığı gözlemlenmiştir. Örneğin; yayınlanan bir yazıda, gazetenin daha evvel dikkat çektiği bir konuya, iktidarın gösterdiği ilgiye teşekkür ediliyor ve bununla da kalmayıp, eski iktidarla yeni iktidarın kıyaslamasına gidilerek, eski kötü huyların geride kaldığı ve bu tarz davranışların arkasının gelmesini bekledikleri ifade ediliyordu ("Teşekkür", *Cumhuriyet*, 5 Kasım 1954).

İlerleyen zamanla birlikte ise; gazete ile iktidar arasındaki ilişki, "inişli çıkışlı" bir hal alacak; gazetenin haber ve makalelerinde olaylara göre değişen yorumlara rastlanacaktır. Örneğin; *Cumhuriyet* muhalefetin teminat altına alınması konusu üzerinde daha sık durmaya başlayacak ve iktidarı bu konuda bir şeyler yapması için göreve çağıracaktır ("Üzücü Şeyler, *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1954;"Yıl Sonu Kaygıları", *Cumhuriyet*, 31 Aralık 1954). CHP'ye de eskiye oranla da "hoşgörülü" bakar hale gelen gazete, DP üyelerini de daha sık eleştirecektir. DP milletvekillerinden birinin Meclise verdiği bir sözlü sorunun gazetede ele alınış biçimi bu tarz örneklerden biridir ("Anlıyamadık", *Cumhuriyet*, 26 Kasım 1954)[187]. Burada dikkat çeken nokta ise, *Cumhuriyet'in* o günlerde iktidarı bir bütün olarak,

[187]Selim Ragıp Emeç tarafından verilen sözlü soruda, *Dünya*'nın makine ve tesislerinin CHP'den muvazaa yoluyla alınıp alınmadığı sorulmaktadır (*Cumhuriyet*, 26 Kasım 1954).

genel bir eleştiriye tabi tutmak yerine, kabineye ya da partiye üye kişiler üzerinden değerlendirmeler yapmayı tercih etmesidir. Bu tercihi nedeniyle de gazete kişilerle polemikler yaşamış ve bu isimlerin cevap ve düzeltmelerini sütunlarına taşımak zorunda kalmıştır[188]. Örneğin, 1954 yılının Aralık ayında gazetede çıkan Milli Eğitim Bakanlığı Prevantoryom Müdürlüğü'nün gerçekleştirmiş olduğu "Kubilay'ı Anma Programına" ilişkin gazetede çıkan değerlendirme yazısı üzerine, kurumun müdürü gazeteye, anma programının böylesi bir sağlık kurumunda yapılmasını *Cumhuriyet'in* uygun bulmadığını, oysa kendi kurumunun Kubilay'ı anma konusunda uygun bir yer olduğunu ifade eden bir mektup yollamıştır. "Çok Garip Bir Tavzih" başlığı altında müdürün bu açıklamasına yer veren gazete, bu yazının altına cevaben şunları eklemiştir: *"Biz ne dedik, sayın müdür ne anlıyor. Eğer mevzuu bahis yazıyı dikkatlice okusalardı, böyle bir mektup yazmaz ve bizi "okuduğunu anlamıyor mu?"şüphesine düşürmezlerdi"* (*Cumhuriyet*, 25 Kasım 1954). Bu tarz yazılar, bir müddet sonra yerini iktidarın geneline yönelen eleştirilere bırakacaktır. Örneğin; gazetede her gün Bedii Faik, Hüseyin Cahit Yalçın gibi gazetecilerin yargılanma süreçlerine dair haberlerin ilk sayfadan verilmeye ve iktidarın bu uygulamalarına son vermesi gerekliliğine sürekli vurgu yapılacaktır[189].

Cumhuriyet'teki değişim, iktidar çevreleri tarafından da fark ediliyor ve özellikle Feridun Ergin'in kaleminden çıkan yazılar, DP yönetimini oldukça rahatsız ediyordu. Yazarın partiden ihraç edilmesine yol açacak kadar ciddi boyutlarda olan bu öfke, *Cumhuriyet'in* yayınına etki etmeyecek ve gazete yayın çizgisinde belirgin

[188] Bu cevap ve düzeltmelere ilişkin bir örnek için bkz; Cumhuriyet, 2 Ocak 1956.

[189] Bkz. *Cumhuriyet*, Kasım- Aralık 1954.

bir değişikliğe gitmeyecektir[190]. *Cumhuriyet'in* eleştirel bir tavır takınması, DP yönetimi cephesinde olumsuz karşılanmış ve partiyle ilişiği olan gazete mensuplarına bazı yaptırımlar uygulandığı gibi eskiden "samimi ilişkiler" içinde olunan isimlerle kişisel ilişkilerini kesme yolunu seçmişlerdir. Nadir Nadi kendisinin bizzat yaşadığı bu deneyimi, anılarında şu sözlerle ifade etmiştir : *"Menderes ılımlı yazılara bile tahammül edemiyor, bir yerde rastlaştık mı elimi sıkarken yüzünü başka yana çevirerek, hoşnutsuzluğunu belirtmek istiyordu. İlk defasında bunun bir dalgınlık olabileceğini düşündüm. Hürriyet Partisi kurucularından Fethi Çelikbaş'a açtığım zaman "ne münasebet hepsi étudié, her jesti önceden hazırlanmıştır dedi. Hakkı vardı, Menderes kırgın ya da kızgın olduğu insanlara karşı tutumunu kimi zaman böyle çocuksu davranışlarla belli etmeye çalışır, el hak başarılı da olurdu"* (1981: 68-69; İnuğur, 1992: 285-286)[191].

---

[190]Feridun Ergin'in *Cumhuriyet'te* yazdığı yazılardan dolayı partiden ihraç edilmesini olaya bizzat tanıklık eden Cihat Baban olayı şu sözlerle anlatmıştır: "*11 Ağustos 1955 Perşembe günü, ben Menderes'i ziyarete gitmiştim. Kendisiyle konuşurken, kapı birden arkasına kadar haşmetle açıldı, Mükerrem Sarol içeri girdi… Elinde Cumhuriyet vardı: Ben bu işin içine ... diyerek bağırdı ve uydurma bir hiddetle gazeteyi Menderes'e uzattı: - Bakın dedi, Feridun Ergin ne yazmış! Feridun Ergin Menderes'in yaptığı bir basın toplantısını ele almış ve onun iddia ettiği kalkınma sözleriyle alay etmişti. Başbakan yazıyı okumadı. Sarol'a: - Kovun şunu partiden, mukabelesinde bulundu. 14 Ağustos Pazar günü gazeteler Feridun Ergin'in parti ile ilişiğinin kesildiği haberini veriyorlardı*" (1970 : 164-165).

[191] Samet Ağaoğlu ise, aslında gazete sahiplerinin çıkarları doğrultusunda hareket eden kişiler olduğunu düşünüyordu.: *"DP iktidarı da, hepimiz de basın hürriyeti*

İç politikaya Menderes iktidarının hakimiyetini genişletme girişimleri damgasını vururken, dış politikada ise, Kıbrıs'ın yönetiminin nasıl şekilleneceği bir sorun olarak ortaya çıkıyor ve ada üzerinde söz sahibi olan üç ülke (Yunanistan, İngiltere ve Türkiye) bir konferansta bir araya gelerek, bu durumu çözüme kavuşturmaya çalışıyordu. Konferansın çıkmaza girdiği bir sırada, ülke gündemine düşen Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığına ilişkin bir haber[192]; İstanbul,

---

olmak şöyle dursun onun esiri haline gelmiştik. Türkiye'nin en büyük gazetelerinden üçü Menderes'in sahiplerine gösterdiği çeşitli kolaylıklarla kuruldular veya bugünkü hale geldiler. Bunlardan birinin oğlu babası öldüğü gün Menderes'e telefon etmiş ve şimdiden sonra babamız sizsiniz beyefendi diye ağlamıştı. Bir başka büyük gazete bütün makinelerini yine bu yoldan yeniledi. Bir gazete sahibi biliyorum ki, tam yedi yıl DP listelerinden milletvekili seçildi. Bu zatın 1950 de propagandasını hem de doğduğu yerde ben yapmağa mecbur kalmıştım. Bu gazetelerin hepsi çıkarlarına göre hükümetin Menderes'in veya şu ve bu bakanın aleyhinde olurlar, yine çıkarlarına göre Menderes'ten, DP'den çok Menderesçi ve partici kesilirlerdi. Menderes'in kolunda halka gözükmeğe can atanlar onlardı, hükümetten çok daha resmi ilan almak için birbirlerine düşenler onlardı. Menderes hiçbir zaman diktatör olmak istemedi, bunu aklına bile getirmedi. Ama şayet böyle bir heves gizlice uyanmış olsaydı, yine onlar bunu yaratmış olacaklardı" (1967: 139)

[192]*İstanbul Ekspres'in* akşam baskısıyla duyulan bu haberin halkta galeyan oluşturması, gazetelerin o günlerde yönelmiş olduğu akşam baskısı yapmak yoluyla

Ankara ve İzmir'de özellikle gayri Müslimleri hedef tutan bazı şiddet olaylarının meydana gelmesine neden olmuştur. Olayların sonrasında; hükümet üç büyük şehirde (İstanbul, Ankara, İzmir) sıkıyönetim ilan etmiş, İçişleri Bakanı da istifa etmek zorunda kalmıştır (Zürcher, 2000: 336).Olayların ardından o günün imkanları ölçüsünde yaralar sarılmış, mağdurlara tazminatları ödenmiştir[193].

İktidar; olayın, "komünist tahriki ve tertibi" olduğunu açıklamış ve bunun üzerine devrin komünist olarak bilinen isimleri uzunca bir süre hapiste kalmışlardır. Oysa gerek Yassıada mahkemelerinde, gerekse de dönemi inceleyen araştırmalarda, olayı planlayan DP hükümeti olarak gösterilecek, DP'nin o günlerde devam eden Londra Konferansı'ndaki muhataplarına halkın Kıbrıs meselesine olan duyarlılığını gösterme amacı ile bu tarz bir davranışa gittikleri ifade edilecektir (Bağcı, 1990: 110; Ekşi, 2005: 44).

Kıbrıs Sorunu, DP hükümetinin uzunca bir süre gündeminde kalmış, hükümet bir süre sonra adaya ilişkin başka bir tezi[194] savunmayı daha gerçekçi bir

---

ürün farklılığı yaratarak, satışı artırma çabasının kötü bir sonucu olarak yorumlanmıştır (Vuran, 1996: 79).

[193] Hükümet, Türk-Yunan ilişkilerini bozabilir düşüncesiyle İzmir'in kurtuluşu gününün kutlanmasını dahi yasaklamıştır.

[194] Kıbrıs Sorunu, ilk ortaya çıktığında, DP hükümeti çok kararlı ifadelerle Kıbrıs'ın İngiltere egemenliği altında yaşamaya devam etmesini, bu durumun değişmesi halinde ise, yönetimin Türkiye'ye geçmesi tezini savunurken, 1950'lilerin sonuna

politika olarak görerek, görüşünü daha ılımlı bir hale getirmiştir. 1959 yılının Şubat ayında Zürih'te, Türk ve Yunan Dışişleri Bakanlarının katıldığı bir görüşme gerçekleştirilmiş, burada Kıbrıs için yeni bir bağımsız devlet statüsünün ilkeleri belirlenmiş, İngiltere'nin de bu yapı içindeki yeri saptanmıştır. Zürih'te kararlaştırılan metinler, Londra'da kesinleştirilmiştir[195]. İmzalanan metinde, Kıbrıs'ta kurulacak yeni anayasal düzenin korunmasını Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'a

---

gelirken Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet statüsü kazanması şeklinde başka bir teze yönelecekti.

[195] Başbakan Menderes ve heyeti Kıbrıs'a ilişkin anlaşmayı imzalamaya giderken uçağı Londra yakınlarında düşmüş, Menderes sağ olarak kurtulmuştur. Başbakan'ın bu şansı, evliyalık rütbesine yakıştırılmasına neden olmuş, hatta bu söylentiler açıktan dile de getirilmiştir (Eroğul, 1998: 223). DP kadrosunun bu pervasız cümleleri, halk tarafından bambaşka noktalara taşınmış ve bazı sapkın hareketler ortaya çıkmıştır. Bunlardan en ilginci ise, bir vatandaşın yedi yaşındaki oğlunu Menderes'e kurban etmeye kalkışması olmuştur (Bigat Cerrahoğlu,1996 :104-105). İktisadi bunalım ve anti demokratik eğilimler nedeniyle kaybettiği desteği, din faktörünün kullanarak yeniden kazanmaya çalışan DP, bu olayları kullanmayı tercih etmiştir. Bu konuda İsmet İnönü, Metin Toker'e şu değerlendirmeyi yapmıştır:*"Bir başbakan bu yolu dualarla açtı mı, bak istismar nerelere kadar yayılıyor. Ben de bu yolun kenarından geçmeye kalkarsam, Türkiye'de irticayı bir daha tutamazsın. Yol başta kolay ve karlı görünür. Kısa vadede faydalar da sağlanır. Ama sonra bir dalga gelir ki, adamın aklı başından gider..."* (Çavdar, 2000: 79).

verilmiş, bu ilkelerin çiğnenmesi durumunda ise, tarafların toplu ya da bu sağlanamadığında tek başına, Kıbrıs içinde harekete geçme hakkı - düzeni yeniden kurmak amacıyla sınırlı kalmak koşuluyla - tanınmıştır (Gevgilili, 1987: 138).

6-7 Eylül Olayları[196] basının üzerindeki kontrolün daha da sıkılaştırılmasına yol açmıştır. Olayların ardından, ülkede sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bunun üzerine basın için yasaklar dönemi başlamış, gazetelere her gün nelerin yazılmayacağına ilişkin talimatlar verilmiştir. Zaman zaman bunlar da yeterli görülmemiş ve gazetelerin kapatılması yoluna gidilmiş; *Ulus*, *Hürriyet*, *Tercüman*, *Hergün*, *Medeniyet*, *Dünya* ve *Vatan*'a yayın yasakları getirilmiştir.

1955 yılına damgasını vuran Kıbrıs Sorunu, başlarda siyasi çevrelerde ve diğer yayın organlarında olduğu gibi *Cumhuriyet* tarafından da önemsenmemiş ve bir sorun olarak ele alınmamıştır. Hatta diğer gazeteler gibi, *Cumhuriyet* de bu konuda etkin bir şekilde yayın yapan Sedat Simavi'yle alay etmiştir[197]. Fakat

[196] Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Emre Kaya, 2006: 165-184.

[197] *Cumhuriyet'ten* Doğan Nadi "Yedi Dakika" başlıklı fıkra köşesinde, Simavi'den şu sözlerle bahsetmiştir: "*Lefkoşe, bilmem kaç (Hususi Muhabirimden)-Kıbrıs Valisi Sir Andrew Wright beyanatta bulunarak demiştir ki : Ada başpiskoposu Makarios ile Türk başpiskoposu Sedat Simavi'nin müteaddit defalar tekrar ettikleri teklifleri kabul edemem . Hükümetim ne yapsın. Bir başpiskoposun dediğini yerine getirsek, öteki başpiskopos darılacak. İyisi mi, her iki piskoposu da iyi geçindirmek için biz burada oturmağa karar verdik"* (aktaran Barutçu, 2004: 41).

zaman ilerledikçe, Kıbrıs siyasi açıdan önemli bir boyuta ulaştığında *Cumhuriyet'in* de konuyu ele alış biçimi de değişmiştir[198]. *Cumhuriyet* yaşanan "6-7 Eylül Olayları"nı, hükümet ile aynı çerçevede nitelendirmiş, öyle ki gazete bu tutumu nedeniyle *"resmi gazete konumunda yayın yapmakla"* itham edilmiştir (Parlar, 1997: 222).

Nadir Nadi ise, o günleri değerlendirirken, iddia edilenlerin aksine, hükümet ile aralarının oldukça açık olduğunu ifade etmiş ve hatta bu nedenle gazetesinin kağıt sıkıntısı çekerek, kapanma aşamasına dahi gelindiğini anlatmıştır. Yazının devamı ise, oldukça "ilginç" ve "çelişkili" gelişmiş, yazar sorunlarına çözümün "kavgalı" olduklarını ifade ettiği iktidardan geldiğini, başbakanın "sonucu göze alamayarak", gazeteye kağıt temin ettiğini, bunun da bir kere ile de sınırlı kalmadığını aktarmıştır (1981: 44-46).

Nadir Nadi, *Cumhuriyet'in* iktidarla ilişkisindeki tutarsızlıkları Menderes'in duygusal kişiliğine bağlamıştır. Yazar, başbakanın zaman zaman kendilerine eleştirilerinden ötürü kızdığını, zaman zaman selamı kesip, normal gereksinimlerini karşılamalarının önüne yasadışı engeller çıkardığını, fakat nihayetinde de kendilerine kıyamadığından bahsetmektedir. Fakat bununla birlikte, Menderes'in duygusal kararlar vermesinin bazen gazete için tehlikeler yaratacak düzeylerde de olabildiğini *Yeni Sabah'ın* sahibi Safa Kılıçoğlu'ndan dinlediği bir olaydan yola çıkarak şu sözlerle anlatıyordu: "*Cağaloğlu'nda matbaalarımız karşı karşıya idi. Aramızda dar bir sokak vardı. Dostluklarının parlak olduğu dönemlerde sık sık*

[198] Bu konuda gazete yayınından bazı örnekler için bkz: Armaoğlu, ? : 68

ona gelir birlikte yemek yerlermiş. Cumhuriyet'e pek kızdığı günlerden birinde pencereden bizim makine dairesini göstererek şu sokağı genişletmek gerek Cumhuriyet binasından üç metre istimlak etsek nasıl olur? diye danışmış. Karar verip de uygulamaya koysaydı, Cumhuriyet'in koca rotatifi sökülecek, gazete de kuşkusuz kim bilir ne güne kadar çıkamayacaktı. Ama Adnan Bey duygusal yaradılışlı bir adamdı. Ne de olsa bize kıyamazdı sanıyorum" (İlknur, *Cumhuriyet*, 27.8. 2003: 9; Nadi, 1981: 52).

6-7 Eylül olayları, hükümetin siyasi arenada hayli yıpranmasına yol açmış ve buna ekonomik sorunlar ve ispat hakkı tartışmaları[199] da eklenince, hükümet

[199] 1950 basın kanunun görüşmelerinde de ispat hakkı konusu gündeme gelmiş ve o gün mecliste söz alan Nadir Nadi, görüşlerini şu sözlerle ortaya koymuştur: *"Efendim, arkadaşım Bahadır Dülger'in bahsettiği Batı memleketlerinde suçlu olan insanlar mahkeme kararı verilmeden önce adlarının yazılmamasına dair olan hüküm hususi şahıslara aittir. Bu zaten İsviçre'de muteberdir. Mesela manavdan bir elma çalan kızın adı yazılmaz (X) diye kaydedilir. Fakat bir gazete cemiyet menfaatlerini alakadar eden bir insanın hususi hayatına ait bir iddiayı ileri sürerse, o gazeteye ispat hakkı İsviçre'de tanınmıştır. İspat etmek şartı ile adliye nazırı der, cumhurbaşkanı der, hasılı her şeyi söyleyebilir. Hatta demokratik zihniyeti düşününüz ki, bu hüküm bile bundan beş altı ay evvel bir tadil geçirmiştir. Beş altı ay evvelline gelinceye kadar gazetelere ispat hakkı tanınıyordu. İleri sürülen iddialar hakikate aykırı ise, yine gazete mahkum edilmiyor. Son zamanlarda gazete ileri sürdüğü iddialar hakikate aykırı ise bile hakim üzerinde gazetenin hüsnüniyetle yazdığına dair bir his olursa bundan dahi beraat edebilir. Düşününüz halk*

istifa noktasına gelmiştir. DP'nin parti içinde uzun zamandan beri yükselmekte olan muhalefetin kendini belli etmesine de olanak veren basına ispat hakkı tartışmaları olmuştur[200] ve parti içi muhalefet bu konu etrafında odaklanmıştır[201].

---

murakabesinde ne kadar ileri gitmişlerdir. Halk mümessili ispat ederse beraat ediyor, ispat edemezse fakat hüsnüniyetle olduğunu ispat ederse yine beraat ediyor" (TBMMZC, 14.7. 1950, 0: 4 : 757).

[200] İspat hakkının içeriği ve basın için önemini dönemin dergilerinden biri şu şekilde özetlemiştir: *"İspat hakkının tanınmaması demek cemiyet için bilinmesi faydalı olan bir hakikati söylemekten başka hiçbir kusur işlememiş, mert ve dürüst insanların mahkum olmaları demektir. İspat hakkının tanınmaması demek aleniyete dayanan bir rejimde halk efkarınca bilinmesi zaruri olan bir çok hakikatlerin gizli kalabilmesi demektir. Nihayet ispat hakkının tanınmaması demek, amme işlerinde vazife alan namuslu insanların bile lüzumsuz yere şüphe altında kalmaları demektir. İspat hakkının bulunduğu bir cemiyette bir memur hakkında isnatlar yapılmaması ceza korkusundan değil, o şahsın hakikaten dürüst olduğuna herkesin inanmasından ileri gelir. Halbuki ispat hakkının bulunmaması halinde dedikodu gazetesi hür basının yerine geçer. Bir memura yolsuzluk isnat eden bir kimse mahkum olsa bile bu isnadın hakikaten doğru olup olmadığı hususunda halk efkarında yerleşen şüphe ortadan kalkmaz. Ancak ispat mevcudiyeti halindedir ki, mağdur şerefine sürülmek istenen lekeyi tamamıyla silmeğe muvaffak olabilir"* (*Forum*, "Doğruyu Söylemek Hakkı", 1955: 1).

[201] Parti içi muhalefet, her ne kadar tek bir konu etrafında birlemiş gibi görünse de, Menderes hükümetine ilişkin başka eleştirileri de taşıdıkları, süreç içinde kendini gösterecekti. Mükerrem Sarol'un şahsında yoğunlaşan, fakat zaman zaman başka

Fethi Çelikbaş önderliğindeki, 19 milletvekilinin basına "ispat hakkı" tanınması için verdikleri yasa önergesi geri çevrilmiş[202], fakat bu eleştirileri kesmemiş, aksine daha da artmasına yol açmıştır. Tartışmaları kontrol altına almak isteyen Menderes, ispat hakkına ilişkin önerge veren milletvekillerini partiyi yıkma gayreti içinde oldukları iddiasıyla önce haysiyet divanına vermiş, ardından da bu isimlerden dokuzunu partiden ihraç etmişti[203]. Önergeyi veren diğer on milletvekili ise, bir gün sonra DP'den istifa etmişler ve siyasal yaşamlarına Hürriyet Partisi (HP) adlı yeni bir parti olarak devam etmişlerdir (Baban, 1970: 75; Bigat Cerrahoğlu, 1996: 74-75, 84; Bozdağ, 1975: 51- 52; Çavdar, 2000: 67; Coşkun, 1995: 314; Eraslan, 2004: 561; Karpat, 1996: 333; Zürcher, 2000:336).

---

isimlere de yüklenen bazı yolsuzluk iddialarının o günlerde çoğalması, bu isimlerin ispat hakkının tanınmasını istemeye daha da zorlamakta idi (Ayrıntılı bilgi için bkz. Karakuş, tarihsiz : 292)

[202]Adalet Bakanı Halil Özyörük, ispat hakkı isteyen yazı işleri müdürlerini *"baldırı çıplak*" olarak nitelemiştir. Bu durumu bir yazısında ele alan Nadi, bu açıklamanın gazetecileri çok üzdüğünü ve Özyörük'ün açıklamasının "gılzet-i beyan" (kaba beyan) olduğunu ve Özyörük'ün basına ispat hakkına ilişkin yaptığı açıklamaların ilim ve hukuk yöntemlerine aykırı olduğunu ifade etmiştir ("Baldırı Çıplak", *Cumhuriyet*, 11 Mart 1954).

[203]Menderes'in öfkesi, bu isimleri partiden ihraç etmekle de geçmeyecek, bu isimlerin milletvekilliklerine son verilmesi gerektiğini dahi düşünecektir (Baban,1970: 184).

On dokuzların partiden çıkartılması, Menderes hükümeti için bir çözüm olmayacak[204], Menderes'in yurt dışında olmasını fırsat bilen Meclis grubu hareketlenecek ve içlerinde Başbakanın istifasının da olduğu bazı isteklerini[205] Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a sunacaklardı (Eraslan, 2004: 562). Konu, 29 Kasım 1955'te DP Grubuna geldiğinde ise, eleştirilerin üzerinde yoğunlaştığı bakanlar tek tek istifa edecek, kabine de sadece başbakan kalacaktır. Bunun üzerine Menderes, gücün grupta olduğunu ve bu gücün her şeye muktedir olduğunu gösteren, *"isterseniz anayasayı bile değiştirebilirsiniz", " dilerseniz hilafeti bile geri getirebilirsiniz"*[206] yönünde sözler sarf etmiş ve grubun isteklerini yerine getireceği

[204]O günlerde gerçekleştirilen kongrede - ki o dönemde parti kanununa aykırı olmasına karşın kongreleri düzenli yapılmamakta idi - Menderes ile gittikçe anlaşmazlığa düştüğü bilinen Fuat Köprülü'nün ikinci en çok oyu alması, Menderes'e duyulan muhalefetin göstergelerinden bir diğeri olmuştur (Eroğul, 1998: 178-179).

[205]Bu istekler şunlardı: Anayasanın değiştirilerek, iki meclisli sistemin kabulü, 1950'den sonra çıkarılan anti demokratik kanunların iptali, seçimlerde yapılan yolsuzlukların iptal edilmesi, hayat pahalılığı ile mücadele ve eski bakanlarla ilgili soruşturmaların hızla bitirilerek kamuoyuna açıklanması (Gevgilili, 1987: 112).

[206] Bu sözler üzerine, Manisa DP Kongresi'nde DP'li bir genç, "hilafetin geri gelmesini istiyoruz" diyerek ortaya çıkmış, Emirdağ'da Menderes minareye çekilmiş yeşil bayrakla karşılanmış ve Nurcular, Samsun sokaklarında duvarlara gerici bildiriler asabilmişlerdir (Nesin, 1960: 11). İktidar, muhafazakar kesimi cesaretlendirmeye devam etmiş; orta okullara din dersi konulmuş, Kocatepe Camisinin yapımı için Menderes'in 100000 TL yardım yapmış, Ahmet Salih Korur

yönünde vaatler içeren bir konuşma yapmıştır. Mükerrem Sarol'un yönlendirmesi ile gruptan kendi için güven oyu isteyen Menderes, grubun onaylaması ile bu bunalımı da atlatmıştır (Berker, tarihsiz :53; Gevgilili, 1987: 113; Karakoyunlu, 2004: 481-482).

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 1 Aralık 1955 günü, yeni kabineyi kurma görevini yeniden Adnan Menderes'e vermiş, böylece Menderes dördüncü defa hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Hükümet programının, 16 Aralık 1955 tarihinde yapılan güven oylamasına 455 milletvekili katılmış, 75 milletvekili ise katılmamıştır. Katılan milletvekillerinden 57'si ret oyu kullanırken[207], 398 milletvekilinin ise kabul oyu vermiştir.

Eyüp'te büyük bir iftar yemeği vermiştir (Ahmad ve Ahmad, 1976: 192; Demirer, 1995: 22, Savcı, 1959: 263). Araştırmacı Weiker, iktidarın din politikalarını, dönemin belirgin özelliğinin seküler politikaların yumuşatılması ve dine ilişkin resmi davranışta değişim görüldüğünü belirtmiş ve araştırmacı, bu dönemde camilere devlet fonundan yapılan yardımında bir artış olduğunu ve din personeli yetiştirilmesine de bu dönemde ağırlık verildiğini ifade etmiştir (1981: 9).

[207] Araştırmacı Mustafa Albayrak, bu milletvekillerinin DP Meclis grubunda, hükümete güvensizlik oyu verenlerin yanı sıra, bu gruba sonradan katılan DP'liler olduğunu ve bu hareketin beş yıl boyunca Menderes Hükümetlerine karşı güven oylamalarında olumsuz oy kullanmaktan çekinen DP Meclis Grubunun açık bir muhalefeti olduğu yorumunu yapmıştır (2004: 282- 284).

Hükümet programı, parti içi ve dışından gelen temel şikayetler dikkate alınarak kaleme alınmıştı. Ne var ki, bu vaatler de kağıt üzerinde kalacak, kısa bir süre sonra Menderes hükümeti, baskıcı politikalar üretmeye kaldığı yerden devam edecektir. Cem Eroğul (1988: 181-182), Menderes'in bu davranış değişimini, *"29 Kasım gecesinde grupta yaşanan zorlu deneyimi bir daha yaşamamak için her türlü imkana başvurmak"* olarak yorumlamıştır[208]. 1956'dan itibaren iktidar, muhalefetin eleştirilerine karşı sert önlemler alabileceğini ima etmeye başlamış ve o günlerde muhalefetin, basını ve üniversiteyi de arkasına alarak yaptığı eleştirilere karşı, *"istesek bugün çanlarına ot tıkayabiliriz"* diyerek, gözdağı vermekten de geri durmamış ve ardından da bir dizi kararlar almıştır.

7 Haziran 1956 tarihinde "basın özgürlüğünün tamamen yitirilmesi" olarak yorumlanan(Genç,1990:12), gazeteciliği ve gazeteleri, gazete haberlerini, yorumları sınırlayan, tekzip haklarını genişleten bir değişikliğe gidilmesi bunlardan biridir. 6733 sayılı kanunda ve "Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun[209]" başlıklı kanunda yapılan bu değişikliklere göre; gizli yapılan

[208]Cem Eroğul, Menderes'in yeniden sertlik politikalarına dönmeden evvel, bir süre Çankaya'da bir dizi toplantı gerçekleştirildiğini ve hemen ardından bu kararların gelmesini girişilecek saldırı politikası için, Bayar'ın onayının alındığı anlamına geldiğini ifade etmiştir (1998: 186).

[209]Kanunun isminde de bir değişikliğe gidilmiş, "neşir yoluyla veya radyo ile yahut toplantılarda işlenen bazı cürümler hakkında kanun" olarak değiştirilmiştir (Kabacalı, 1990: 172).

toplantılardaki görüşmelerin veya alınan kararların yazılması[210], memleket ahlakını, düzeni bozacak şekilde heyecan uyandıracak tafsilat verilmesi[211] yasaklanmış, basın yoluyla işlenen suçlarda Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu maddesinde yer alan tutuklama zorunluluğundan gazetecilerin muaf tutulması hükmü kaldırılmış, sorumlu müdür olabilmek için lise öğrenimi zorunlu kılınmış, cevap ve düzeltme yazılarının yayımlanmasını zorlayıcı koşullar öngörülmüş, yayınları içeriğinden söz ederek satanların da cezalandırılmasına karar verilmişti (Albayrak, 2004: 284-287; Eroğul,1998: 189; Genç, 1990: 12-13; Kabacalı, 1990: 172- 173). Kanun, DP Meclis grubunda görüşüldüğünde ise, Adnan Menderes'in 1950'de basına özgürlük vermekle hata ettiklerini itiraf etmesi üzerine (Kabacalı, 1990: 172), grupta sert tartışmalar yaşanmış ve Menderes'e ciddi eleştiriler yöneltilmiş, hatta ılımlı bir parti üyesi olarak bilinen Burhanettin Onat, grup başkanlığından istifa etmiştir. Basın ise, yeni basın kanununun getirdiği kısıtlamalar nedeniyle bu konuda görüşlerini açıklamaktan kaçınmıştır (Ahmad ve Ahmad,1976: 153)[212].

---

[210]DP iktidarını, bu karara iten neden, gizli komisyon toplantılarında yapılan görüşmelerin bir gün sonra basında ayrıntılarıyla yazılması olmuştur.

[211] Her türlü yoruma açık olan bu hüküm, basın özgürlüğüne yöneltilen tehdidin yasal kılıfını oluşturmaktadır.

[212]Müşerref Hekimoğlu, basının bu hareketini, Dokuz Patron Olayı ile karşılaştırarak, gazete sahiplerinin çıkarlarına yönelik olarak nasıl farklı davranış biçimleri sergilediğini çarpıcı bir biçimde ortaya koymuştur: *"1956 yılında basın hürriyetini iyice sınırlayan bir değiştirge çıktığında, o zaman çalıştığım gazetenin sahibiyle aramızda şöyle bir konuşma geçmişti: - İktidardakilere karşı biz de bir tepki gösterelim – Ne tepkisi? – Gazeteler birkaç gün hiç değilse bir gün çıkmasınlar.*

Kanun tasarısı; Mecliste CHP'den İsmet İnönü, HP'den Turan Güneş, MP'den Osman Bölükbaşı tarafından eleştirilirken (Bölükbaşı,2005: 212; Kabacalı, 1994: 252), Meclis dışından da hukukçular ve Uluslararası Basın Enstitüsü tarafından protesto edilmiştir (Kabacalı, 1994: 252-253).

Nadir Nadi de, kanun tasarısının Meclis görüşmelerinde söz almış ve kanunun çıkarılması yönünde acele edildiğini ve üzerine değerlendirme yapılamadığını ve tekrar görüşülmesini isteyen bir önerge vermiştir. Bu önerisi ise, milletvekillerinin tepkisini almış ve isteği reddedilmiştir (TBMMZC, 6.6.1956, O: 1: 92). Aynı oturumda, tasarı görüşülürken Başvekil Adnan Menderes ile Nadir Nadi arasında bir diyalog yaşanmıştır. Nadir Nadi'nin ülkede hürriyet olmadığı yönündeki sözler söylemesi üzerine başlayan diyalog şu şekilde devam etmiştir: *Adnan Menderes : "...şimdi muhterem arkadaşlar, size hürriyet yoktur denilen memlekette nelerin yazıldığını nelerin konuşulduğunu ifade etmek isterim. Muhterem Nadir Nadi okuyor mu bunları? Okusa bize acır ve bizi müdafaa etmek lüzumunu duyar". Nadir Nadi: "Benim vazifem yazmak... Menderes: "yazmak ...Bir türlü mü yazmak? Başka türlü yazamaz mısınız? Ne acayip şey bu! Menderes basından*

Bu kadar sınırlanmış bir hürriyetle çalışamayacaklarını halkoyuna duyursunlar. Patron güldü: Böyle bir davranışa bu yokuşta hiç kimse yanaşmaz dedi. Ben bir gün çıkmasam öteki benim okuyucumu da alır, tirajım yükselir diye sevinir dedi. Bu gün değişen nedir? Dokuz gazete patronunu bizim yokuşta çok iyi bilinen kişisel düşmanlıklarına rağmen yan yana getiren fikir birliğine, oy birliğine yönelten sebep nedir acaba? (İstanbul Gazeteciler Sendikası, 1968: 75).

örnekler verir. "DP kodamanlarının çeşit çeşit apartmanları vardır. DP kodamanlarının hepsi hırsızdır. Bunu namuslu bir adam söyler mi?... Nadir Nadi : "bunlar bugünkü kanunlarımıza göre de suçtur" (TBMMZC, 6.6.1956,O:1, 148). İkili arasında geçen konuşma, bu şekilde tamamlanmış, ardından geçilen oylama ile de verilen tasarı kanunlaşmıştır.

6 Haziran'da kabul edilen 6733 sayılı yasa ile toplantı ve gösteri haklarına[213] da önemli kısıtlamalar getirilmiştir. Siyasi partilere toplantı yapmak için izin alma zorunluluğu getiren bu düzenlemede, resmi görevlilerin gözlemci olarak bu toplantılara katılması da öngörülmüştür. Muhalefet partileri bu düzenlemeleri protesto için 10 gün süre ile meclis çalışmalarına katılmamışlar, fakat bu protestoları bir işe yaramamış, kanunun yürürlüğe girmesinin ardından CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, bu kanuna muhalefetten Rize'de tutuklanmış, Ağustos'ta Halk

[213]Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanunun ilk iki maddesi şudur: Madde 1 - Hakiki veya hükmi şahısların yapacakları açık veya kapalı yer toplantılarıyla gösteri yürüyüşleri bu kanun hükümleri dairesinde serbesttir. Madde 2- Siyasi partilerce veya siyasi propaganda kastiyle hakiki veya hükmi şahıslar tarafından tertip edilecek toplantılar ve gösteri yürüyüşleri ancak, muhtelif seçimler dolayısıyla milletvekilleri seçimi kanununa göre muayyen olan seçim propaganda devresi zarfında ve mezkur kanun hükümleri dairesinde yapılır. Hükmi şahıslar kendi mensupları arasında hususi kanun ve nizamnamelerindeki esaslara uygun olarak kapalı yerde içtima akdedebilirler. Şu kadar ki, siyasi partilerin umumi büyük kongreleri hariç diğer kademe kongreleri o kademenin bulunduğu idari mahalde yapılabilir.

Partililerin Bakırköy'deki İsmet İnönü şerefine verecekleri bir ziyafet yasaklanmış, 7 Ağustos'ta CMP Giresun Kongresi'nde Osman Bölükbaşı'yı alkışlayan 15 delege karakola götürülmüş, Ankara Valiliği, HP'nin istişare toplantıları için Ankara'ya gelen delegelerinin Anıtkabir ziyaretlerini engellenmiş, parti başkanlarının delegeler onuruna vereceği yemek de yasaklanmış ve 16 Eylül'de de Kırşehir'i ziyaret eden Bölükbaşı'nı karşılamaya gelen halk, coplarla dağıtılmıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976: 151;Eraslan,2004: 563; Eroğul, 1998: 192).

DP iktidarı o günlerde dış politikaya ilişkin de önemli kararlar alıyordu. 11 Haziran 1954'te, Türk-Pakistan antlaşmasını onaylayan Türkiye ardından da, Irak ile karşılıklı ziyaretler yapmış ve sonunda Türkiye ile Irak arasında Bağdat Paktı anlaşmasını imzalanmıştır[214]. Bu anlaşma üzerine, başta Mısır olmak üzere "anti emperyalist" Arap ülkeleri, Arap Birliği'nden bir ülkeyi koparması nedeniyle, Türkiye'ye karşı cephe alırken, İngiliz ve Amerikan Dışişleri bakanları Türkiye'yi desteklemişler, hatta J. Foster Dulles Menderes'e bir kutlama mesajı göndermiştir (Eroğul, 1998: 160- 162). DP iktidarı ürettiği bu politikanın nimetlerini almakta gecikmemiş, çok uluslu petrol tekelleri ile içli dışlı olan DP, 1957 seçimlerinde bu tekeller tarafından finanse edilmiştir (Parlar, 1997: 229-230). Ne var ki, Bağdat Paktı, umulan faydayı getirmemiş, pakt askeri bakımdan önemli bir savunma gücü

[214] Daha sonra Bağdat Paktına İngiltere, Pakistan ve İran da dahil olacak, pakta ABD de gözlemci statüsü ile katılacaktır.

oluşturamamıştır[215]. Buna karşın Türkiye; Sovyetler Birliği, Arap Birliği üyeleri ve hatta İsrail'i[216] bu pakt nedeniyle karşısına alarak zor durumda kalmıştır.

Bağdat Paktı'nın içte ve dışta yankıları sürdüğü günlerde, Doğu ve Batı bloklarının dışında kalmayı öngören bağlantısızlık eyleminin temellerinin atıldığı Bandung konferansı gerçekleştirilmiştir. 1955 yılının Nisan ayında Endonezya'nın Bandung şehrinde yapılan Asya ve Afrika ülkelerinin toplantısı, hem ABD liderliğindeki Batı Bloku ülkelerinde, hem de Sovyetler Birliği güdümündeki ülkelerde şok etkisi yapmıştır. Türkiye konferansa, Batılı devletlerin kendi yararlarına katkıda bulunması yolundaki ısrarları nedeniyle, "Batının sözcülüğünü yapmak üzere" son anda katılmıştır (Gönlübol ve diğerleri, 1994: 275-276). Türk basını, Fatin Rüştü Zorlu başkanlığındaki Türk heyetinin başlıca amacını, Pandit Jawaharlal Nehru gibi liderlerin oluşturmaya çalıştıkları emperyalizme karşı bir

[215] Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde düzenlenen bir basın toplantısında, Doçent Fahir Armaoğlu, Bağdat Paktını eleştirmiş, paktın kendine düşen görevi yerine getirmediğini söylemiştir. Paktın amacının bölgeyi bir savunma paktı içinde birleştirmek olduğunu fakat bunun tam aksinin gerçekleştiğini ve bu durumunda Sovyet Rusya'nın buraya girmesine olanak hazırladığını ifade etmiştir (Ahmad ve Ahmad, 1976).

[216] Türkiye, Arap dünyasından aldığı eleştiriler doğrultusunda, 1956 Kasım'ında İsrail'deki elçisini geri çekmişti. Böyle yaparken Türk dış politikasını yönetenler, Bağdat Paktı'nın durumunu biraz olsun kuvvetlendirebileceklerini umuyorlardı. Fakat bu umduklarını bulamadıkları gibi İsrail'i de gücendirmişlerdir (Gönlübol ve diğerleri, 1994: 270-271).

cephenin çabalarını baltalamak olarak belirtmiştir. Fatin Rüştü Zorlu'nun konferansta yaptığı konuşma da, bu yönde olmuştur. Dışişleri Bakanı yaptığı konuşmada; komünist tehlikesi üzerinde durmuş, tarafsızlık politikasını kınamış ve tarafsızlık siyasetinin doğuracağı tehlikeler konusunda konferansa katılanları uyarmıştır (Demirer, 1995: 12). Böylelikle Ankara, Doğudaki iç dönüşümlere kapalı kaldığı kadar, Asya ve Afrika'daki ulusal bağımsızlık sürecine de sırtını döneceğini ilan etmiş oluyordu. 29 Nisan'da yurda dönen Zorlu, basına şu demeci vermiştir: *"Bandung Konferansı'nda müşterek emniyet sistemlerine mensup memleketlerin noktai nazarı galip gelmiştir. Bu konferansta nazarı dikkat celbeden diğer bir husus da Türk, Irak, Pakistan, Lübnan, İran ve Libya heyetleri arasında teessüs eden sıkı işbirliği olmuştur"* (Ahmad ve Ahmad, 1976: 135). Her ne kadar Zorlu, ülkenin sağladığı kazancı ülkeler arasındaki işbirliği sağlanması olarak dillendirse de, esas yarar Amerikan yardımının arttırılması olmuştur. O dönemde kısa süreli kazançlar sağlansa da, dış politika adına bir düzeltme fırsatını kaçırılmış ve hızlı bir çürüme içine girilmişti (Baykam, 1994: 122; Eroğul, 1998: 207)[217].

[217]DP iktidarının ülkeyi soktuğu içinden çıkılmaz durumu, CHP milletvekili Bülent Ecevit şu sözlerle dile getiriyordu: "*Türkiye, bugün İran'la arasındaki küçük bir sınır parçası hariç her yanından tehlikelerle düşmanlıkla güvensizlikle çevrilidir. Ortadoğu'daki muhtemel bir infilakın tam ortasındadır. Ve daha da kötüsü Batının kendisiyle beraberliği kendisine yardımcı ve destek olması artık sadece Türkiye'nin böyle her yanından tehlikelerle düşmanlıkla güvensizliklerle çevrili bulunması şartına bağlı hale gelmiştir"*(1958: 13).

Türkiye bu dönemde yaptığı tercihler nedeniyle, Sovyet Rusya ile ilişkilerini iyileştirme fırsatını da kaçırmıştır. Rusya, 1921 yılında imzalanan Türk-Sovyet Dostluk Antlaşmasının 35. yıldönümünü fırsat bilerek, Türkiye ile ilişkilerini iyileştirmeğe çalışmıştır. O günlerde Rus basını da, Menderes'in Moskova'ya çağrıldığını, Bayar ile Başkan Voroşilov arasında mesaj alıp verildiğini bildirmiş (Ahmad ve Ahmad, 1976 : 148), buna karşın DP organı *Zafer'de* Rusya'nın "barış saldırısıyla"[218] Türkiye'yi aldatamayacağını, Türkiye'nin iki blok arasındaki siyaset dengesini izlediğini ve stratejik jeopolitik durumunun gücünü iki taraf arasında siyasal bir şantaj aracı yapmaya niyetli olmadığını yazmıştır. Buna karşın, Rusya Türkiye'ye ekonomik yardım yapmak için resmen bir öneride bulunmuş, daha önce de Ruslar Ticaret Odaları Birliği Başkanı ve İş Bankası Genel Müdürü Üzeyir Avunduk'la ilişki kurarak, kendisini Rusya'ya davet etmişlerdi.

1957 yılında da Rusya'nın yakınlaşma çabaları devam edecek, Sovyet Rusya, Türkiye'ye bu defa da 300 milyon dolarlık bir kredi vermeyi teklif edecekti. ABD'den gelen yardımlarda kesintilerin yaşandığı bu dönemde dahi, bu tekliflere rağbet edilmemiş[219], aksine Suriye sınırında yaşanan hareketlilik sonucu

[218] Metinde yapılan vurgu bana aittir. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik girişimleri için "barış saldırısı" deyimini DP organı *Zafer* gibi araştırmacı İsmet Bozdağ'ın da kullanması dikkat çekicidir (1997: 174).

[219] İsmet Bozdağ, Sovyet yakınlaşmalarına DP yöneticilerinin sıcak bakmamasını, "*Türk hükümetini demokrasi cephesinden uzaklaştıramadı"* ifadesiyle desteklemiştir (1997: 175).

Rusya- Türkiye ilişkileri tekrar gerilmiştir. 1957 Mayıs'ında Ankara'daki bazı yabancı kaynaklar, Türkiye'nin Suriye sınırına asker yığmakta olduğunu bildirmişler, fakat bu haberler Türk hükümeti tarafından yalanlanmıştır (Gönlübol ve diğerleri, 1994: 291) Sovyet Rusya ise, sert bir nota vermiş, bunun düzeltilmemesi halinde Türkiye aleyhinde tedbirler alınacağını ifade etmiştir. Suriye de, Türkiye'nin sınırda askeri yığınak yapmasını, Birleşmiş Milletlere şikayet etmiş ve Nikita Sergeyeviç Kruşçev de Amerikalı bir gazeteciye, Suriye ile savaşmak için Amerika'nın Türkiye'yi kışkırttığını, aslında böyle bir savaşa Türkiye'nin bir gün bile dayanamayacağını ve Rusya'nın o bölgedeki kendi çıkarlarını savunmak için askeri kuvvet kullanmaya hazır olduğunu açıklamıştır. Amerika da bunun üzerine, Nato ve Eisenhower Doktrininin[220] Türkiye'nin

[220] Orta Doğu'yu komünizme karşı savunmak olarak bilinen Amerikan siyaseti, "Eisenhower Doktrini", 1957 yılının başında açıklanmıştı. Eisenhower'ın üç isteği vardı: 1- ABD, Orta Doğu için askeri yardım ve işbirliği programları hazırlamak ve bu yardımdan faydalanmak arzusunda bulunacak bütün ülkeler ya da ülkeler topluluğuyla işbirliği yapmak yetkisine haiz olmalıdır; 2- ABD'nin Orta Doğu'yla ilgili askeri yardım programları milletlerarası komünizmin denetimi altındaki herhangi bir ülke tarafından yapılacak açık bir silahlı tecavüze karşı koymak için yardım isteyecek devletlerin toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını korumak amacıyla gerektiği takdirde Amerikan silahlı kuvvetlerinin kullanılması konusunu kapsamalıdır. 3- Karşılıklı Güvenlik Kanunu gereğince Orta Doğu için iktisadi ve askeri yardımla ilgili 200 milyon dolarlık bir meblağın 1958-1959 yılları arasında nasıl kullanılacağını kararlaştırmak yetkisi hükümete bırakılmalıdır (Gönlübol ve diğerleri, 1994: 288). Amerika'nın bu siyaset

yardımına koşacağını belirtmiştir (Ahmad ve Ahmad, 1976: 169). Doktrinin ilk uygulaması ise Lübnan'a olmuştur, ülkede yaşana iç bunalım üzerine Kamel Şemun, ABD'den yardım istemiş ve ABD de, Türkiye'nin Adana yöresindeki üslerini kullanarak, 15 Temmuz 1958 de, beş bin ABD piyadesini Lübnan'a çıkartmıştır (Gevgilili, 1987: 102). *Cumhuriyet'te,* Eisenhower doktrinin değerlendiren, Dışişleri eski genel sekreteri Numan Menemencioğlu, Eisenhower doktrinin Rusların elinden en tehlikeli silahı alacağını ve bölgeye nüfuz edeceğini söyleyerek, bu girişimi destekliyor, Arapların Sovyetleri kullanmak suretiyle kurdukları tehlikeli siyasete karşı bölgenin güvenliği açısından bu şekilde bir kontrolü gerekli görüyordu. (aktaran Öke ve Mütercimler, 2000: 143).

1958 senesinde yapılması gereken seçimler, iktidar tarafından acele bir kararla öne çekiliyordu. Partiler, bu kararın şaşkınlığını üzerlerinden atar atmaz seçim hazırlıklarına girişmişlerdir. CHP'nin seçim bildirgesi, diğer muhalif partilerin de üzerinde durdukları konuları şu şekilde başlıklar halinde topluyordu : *"partizan idareye son; hukuk devleti düzenini kurmak; bağımsız mahkeme; hakim güvencesi; hakimler şurası; muhtar üniversite; tarafsız radyo; TBMM'nin*

çerçevesinde ekonomik ve askeri yardım isteyen ve hatta ülkelerine askeri çıkartma yapılmasını bile isteyen Orta Doğu devletlerine bu yardımları önceden de sağladığı, Türk Hükümeti ile ise yeni bir anlaşma imzalandığı, bu anlaşmaya göre de Türkiye'ye yapılan özel Amerikan yatırımlarının sermaye ve kârlarının dolara çevrilmesi ve Amerika'ya transfer edebilmesini Türkiye Hükümetinin garanti altına aldığı ifade edilmiştir (Ahmad ve Ahmad, 1976: 158)

yönetimi; ciddi ve hakiki boyutta murakabesi; seçimlerde nispi temsil usulü; iki Meclis; Anayasa Mahkemesi; memurlara sendika hakkı; iktisadi kalkınmanın plana bağlanması; grev hakkı; sendika özgürlüğü". Bu konular, o güne kadar yapılmamış bir biçimde açıklıkla halka anlatılıyordu. Muhalefet,seçim kampanyasını, siyasal ve ekonomik düzeni etkileyecek, bir dizi yeni kurumun önerilmesi üzerine kurmuşken; iktidar ise, en çok köylerin refahı ve köylerde jandarma ve hükümet baskısına son verilmiş olması ve endüstri alanındaki kalkınmaya işaret ediyordu. Muhalefete özellikle İsmet İnönü'ye geçmişteki icraatı dolayısıyla çatılıyor, muhalefetin seçim beyannamesinin ciddiyetten yoksun olduğu, nispi temsil usulünün memleket için felaketli sonuçlar doğuracağı ileri sürülüyordu. Daha ufak yerlerde ise, dini propagandaya başvuruluyor, Halk Partililer dinsizlikle suçlandırılıyordu. Kalkınma teması üzerine de yoğunlaşmış olan iktidar, büyük şehirlerde başlatılan imar hamleleri, iktidarın propagandasının özünü oluştururken, çeşitli tesislerin temel atma merasimleri ve açılış törenleri, işçi konutları ve gecekonduların tapu dağıtım törenleri DP'nin tüm seçim kampanyası boyunca kullandığı araçlardı. Bayar da, DP'yi desteklemek için yurt gezilerine çıkıyordu. DP'nin seçim sloganı, "nurlu ufuklara doğru" idi. Kampanyada yer alan açık hava toplantıları, diğer seçimlere oranla daha görkemliydi, iktidarın da, muhalefetin de toplantılarına yüz binlerle ölçülen kalabalıklar katılıyordu. Seçim kampanyaları, bu denli hareketli geçerken, muhalefet bazı sorunlarla karşılaşıyor ve seçim kampanyalarına hiç istenmeyen olayların gölgesi düşüyordu (Ahmad ve Ahmad, 1976: 170; Çavdar, 2000: 72; Karpat, 1996: 336)).

Seçim için aday listeleri açıklandığında, CHP'de önemli bir değişim gözleniyordu. Adayların %85'i teşkilat tarafından belirlenmiş olup; hukukçu, doktor, tüccar, çiftçi, mühendis ağırlıklıydı. CMP ve HP'nin adayları da, hemen hemen bu nitelikte iken, Vatan Partisi'nin (VP) listesi şöförler, işçiler, esnaf ve çiftçilerden oluşmakta idi (Eraslan,2004: 565).

Seçim hazırlıkları sırasında muhalefet partilerinin iktidara karşı güç birliğine gitme arzuları yeniden gündeme geliyordu. Ne var ki, iktidar partisi acele bir kanun çıkartarak, partilerin güç birliğine gitmelerinin önüne bazı engeller koyuyordu. 13 Eylül 1957'de kabul edilen bu kanun ile partiler bütün seçim çevrelerinde tam aday listesi yapmaya mecbur tutuluyor, bir partilinin diğer bir parti tarafından aday gösterilmesi yasaklanıyordu, ayrıca DP'den yeni ayrılmış Fuat Köprülü'yü hedef tutan bir değişiklikle, bir partiden altı ay önce istifa etmiş bir kişinin, başka bir partiden aday olmasına izin verilmiyordu. Bu durumda partilere yalnız iki seçenek kalıyordu. Birincisi fiilen illerin bölüşülmesiydi. Yani partiler, bütün illerde seçime giriyor görünecekler ama her ilde üç partiden ancak birine muhalefet oyları verilecekti. Hukuk açısından muvazaa teşebbüsü olacağı için buna partiler yanaşmadılar. İkinci imkan ise, bütün yurtta seçimlere tek bir partinin girmesi idi. Bu düşünce etrafında odaklanan girişimler başarıya ulaşmamış, partiler arasında anlaşma bir türlü sağlanamamıştır. Partilerin işbirliği girişiminin önüne geçen nedenlere bakıldığında; farklı nedenlerin ifade edildiği görülmektedir. Bunlardan bir tanesi, CHP'nin seçimlerde iktidara tek başına gelebilecek bir desteğe sahip olduğu inancının bu birleşmeye yanaşmamasına yol açması (Baban, 1970: 303) diğeri HP'nin seçimlerin kazanılması halinde, İsmet İnönü'nün yeniden

cumhurbaşkanı olmaması yönünde bir teklif götürmesinin CHP'yi rahatsız etmesi (Eraslan, 2004: 565), bir diğeri de CMP'nin CHP çatısı altında seçime girmeyi istemeyişi (Eroğul, 1996: 196) olarak belirtiliyordu

Partilerin birleşememesinde *Cumhuriyet* ciddi bir rol oynamış, öyle ki Nadir Nadi'nin yazdığı bir makale, güç birliği fikrine inanmış kişilere ortalıkta dolaşan görüşlerden farklı bir formüle yöneltmiştir. Bu makalede Nadir Nadi, güç birliğinin zorluğunu anlatmış ve vatandaşları Halk Partisi etrafında güç birliğine davet etmiştir. Bu görüşü Nadir Nadi'ye Turhan Feyzioğlu'nun açtığını belirten dönemin gazetecisi Cihad Baban, *Cumhuriyet'in* bu yayınının diğer muhalif partilerde ümit kırıklığı yarattığını ve işlerin o noktada bu yüzden tıkandığını ifade etmiştir (1970: 302-303).

27 Ekim 1957 tarihli seçim günü geldiğinde; seçim yasaklarına karşın, öğle haberlerinin ardından bazı seçim sandıklarındaki sonuçlar verilmeye başlanmış, İsmet İnönü'nün uyarıları karşısında, Yüksek Seçim Kurulu haberlerin yayınını yasaklasa da, iş işten geçmiş[221], saat 16.00'yı bulmuştu. Açılan sandıklar, DP'nin aritmetik olarak başarısını ortaya koysa da, iktidarın 1950 ve 1954 seçimlerinde elde ettiği desteği büyük oranda kaybettiğini açıkça gösteriyordu. 1957 seçimleri, DP'nin köylü halkın çoğunluğunun desteğini tartışılmaz şekilde elinde tuttuğunu,

[221] Muhalefetin 1957 seçimlerine ilişkin diğer şikayetleri ise, *"muhalefet seçimlerde radyonun kötüye kullanılması, ilamlarla yeni seçmenler yaratılması, seçmen kütüklerinin sıhhatsizlik amili olan durumu"* olarak belirtilmektedir (Savcı, 1959: 253).

fakat buna karşın; aydınların, bürokrasinin ve ordunun desteğinin eksildiğini gösteren bir tabloyu ortaya koymuştu (Zürcher, 2000: 334). Bu kesimlerin DP'den uzaklaşmasının en büyük etmeni olarak ise, iktidarın ispat hakkına ilişkin tutumu gösterilmiştir(Karanis, 1994: 291).

DP bir takım seçim hilelerine başvurmuş olmasına karşın (Zürcher, 2000: 338), oyların sadece % 47.3'ünü almış ve 424 milletvekili çıkarmış, oyların % 40.6'sını alan CHP ise, 178 sandalye kazanmıştı (Şenşekerci, 2000: 226 ; Yalçın, 2004: 488). HP oyların %3.8'i ile dört sandalye alırken, CMP de oyların %7'sini alarak dört sandalye elde etmiştir. Muhalefet partilerinin birleşmiş olmaları halinde, seçimi kazanabileceklerinin anlaşılması nedeniyle 1958 yılının son ayında; HP, CHP ile CMP de Köylü Partisi (KP) ile birleşme kararı almışlardır (Eroğul, 1998: 198-199; Gevgilili, 1987:118; Sofuoğlu, 2004: 98; Zürcher, 2000: 338)[222].

[222] Muhalif partilerin güçbirliğine karşılık DP de "Vatan Cephesi" kurmuştur. Amacı, *"bütün vatandaşları memleket kalkınması davasında birleşmeğe çağırmak ve partiden uzaklaşmış veya uzaklaştırılmış kimseleri yine partinin bir parçası olan "Vatan Cephesi Ocakları'nda birleştirmek"* (Ağaoğlu,1967:127) olarak özetlenen bu oluşuma parti grubu olumsuz bakarken, Bayar tam destek vermiştir. Bir düzenleme ile devlet memurlarının dahi katılımı sağlanmış, radyodan düzenli olarak "cepheye" katılanların ismi anons edilmiştir. Bir süre sonra bu listelerin asılsızlığı ortaya çıkmış (buna ilişkin örnekler için bkz. *Cumhuriyet* Aralık 1958, Ocak 1959), bir buçuk yıl süren bu kampanya sonunda insanlar birçok şehirde "Radyoyu Dinlemeyenler Cemiyeti" kurarak yayınları protesto etmişlerdir (Ahmad ve Ahmad, 1976: 185; Albayrak, 2004: 523; Bigat Cerrahoğlu, 1996: 100; Erer, 1965: 357;

Seçimlerin hemen ertesinde, iktidarın karşısına ciddi bir problem çıkıyordu. 23 Aralık 1957'de, Samet Kuşcu adlı bir binbaşı, ordu içinde DP'ye karşı bir darbe yapmak üzere örgütlenmeler olduğunu hükümete duyuruyor, İstanbul Valiliği'nde, İçişleri Bakanı Namık Gedik'le konuşan binbaşı, DP öncülerinden Samet Ağaoğlu'ndan başlayarak, Yapı Kredi Bankası yöneticisi Kazım Taşkent'e kadar pek çok ismi veriyordu. İktidar hemen harekete geçiyor, hükümete karşı bir komplo hazırladıkları iddiasıyla, CHP milletvekili adayı emekli subay Cemal Yıldırım ile ordudan sekiz subayı tutukluyor, fakat soruşturmalarda hiçbir şey ortaya çıkarılamıyordu. Sonunda da ihbar eden Samet Kuşçu orduyu isyana teşvik

---

Zürcher, 2000: 348). Bunun üzerine iktidar, çoğu yerlerde haftalık olarak yayınlanan ve iktidara ilişkin olumlu haberlerin yer aldığı "Vatan Cephesi" adında propaganda gazeteleri yayınlanmaya başlamıştır. Buna karşın muhalefet ise, saflarını sıkılaştırmış ve mücadele hedeflerinin açıkça saptanmasına girişmiş, CHP'nin 14. Kurultay'ında "İlk Hedefler Beyannamesi" adı ile ilan etmiştir: *"partizanlığın kaldırılması, Millet Meclisi'nden başka bir ikinci meclisin kurulması, seçim güvenliğinin sağlanması, bir anayasa mahkemesinin kurulması, bir yüksek yargıçlar kurulu oluşturulması, memurların mahkemeye başvuru haklarının tanınması, basın hürriyetinin anayasa güvencesine bağlanması, üniversite özerliğinin eksiksiz sağlanması , bir yüksek iktisat şurası kurulması ve sosyal adaletin anayasaya girmesi"* (Eraslan,2004: 570; Eroğul, 1998: 221; *Kim*, 1959 : 8-9). Bu beyanname, işçilerin isteklerine yer ayırmaması yönündeki eksikliğinin (Ahmad ve Ahmad, 1976: 190 ; Gevgilili, 1987: 122) dışında Türkiye'de kurulmak istenen yeni bir sosyo politik yapının tüm güncel amaçlarını kapsamakta idi.

suçundan iki yıl hapse çarptırılıyor ve bu dosya bu şekilde kapatılıyordu (Ahmad ve Ahmad, 1976: 176; Çavdar, 2000: 77; Gevgilili, 1987: 120; Ekşi, 2005: 22; Eroğul, 1998: 214; Esin, 2005: 99). Bununla birlikte 1950'lerin sonlarında Nato üyeliği le ABD'nin Silahlı Kuvvetlere yaptığı para yardımı ve verdiği bilgi hizmetlerinin neden olduğu temel değişiklikler nedeniyle, subayların kendilerine sadık kalmayacaklarına ilişkin kuşkularının artması ve Irak'ta askerlerin Temmuz 1958'de iktidara el koymalarının verdiği tedirginlik üzerine, Menderes orduda temizlik hareketi yapılmasına, Bayar'ın da desteğiyle karar veriyor, fakat bunda da, orduda bir azaltılmaya gidilmesi isteğini yerine getirmede de başarılı olamıyordu (Baban,1970: 235-236; Zürcher, 2000: 348)[223].

Cumhuriyet de 1957 seçimlerinden sonra açık bir muhalefete yönelmiştir. Nadir Nadi de yazdığı makalelerle DP'den uzaklaşmış, 1957 seçimlerinde adaylığını koymayarak (Kabacalı, 1991: 3-4) iktidar ile arasındaki mesafeyi arttırmış, hatta

[223] 1950'lerde orduya büyük yatırımların yapıldığı yıllardır. İki milyar dolardan fazla olan askeri yardım, Türk ordusunun modernleştirilmesine ve savaş, taşıma gereçleriyle donatılmasına harcanmış ve Amerikan ekipleri personelin eğitiminde yardımcı olmuştur. Ordudaki en önemli mevkilere, mühendislik ve haberleşmede uzman olan genç subaylar geçmiş, bu genç subaylar eğitimlerinin bir kısmını, NATO karşılıklı eğitim programları yoluyla yurt dışında görmüş ve böylece Türk ordusunun ve Türk toplumunun aslında Batılı müttefiklerin ne kadar gerisinde olduğunu görme fırsatı edinmişlerdi. 1955'lerden itibaren hükümete karşı gizlice kurulan tertiplerin bu çevrelerde hazırlanmış olduğunu, daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Zürcher, 2000: 348).

1957 seçimlerine DP listesinden katılan Ali İhsan Göğüş ve Şahap Balcıoğlu'nun gazeteyle ilişiklerini keserek, bu konudaki tavrını daha da netleştirmiştir (Birgit, 2006: 230).

Cumhuriyet'in yeni dönemde iktidar ile ilişkisi bir daha hiçbir zaman eskisi gibi olmayacak bir hal almış, öyle ki Nadir Nadi'nin samimi ilişkiler içinde olduğu DP yöneticileri[224] ile 1957 seçimlerinden sonra uzunca bir süre bir araya

[224]Nadir Nadi bir süre sonra Celal Bayar'la yüz yüze görüşme yapmaya karar verir. Amacı, Bayar'dan duruma müdahale etmesini istemektir. Nadi'nin, siyasi tabloda gördüğü aksaklıklar şunlardır: *"...Devrimler kırpıla kırpıla kuşa döndürülüyordu. Demokratik düzen hiçbir uygar ülkede benzerine rastlanmadık biçimde rayından çıkarılmış, "ismi var cismi yok" bir kılığa sokulmuştu. Basın yasadışı yollarla baskı altına alınmıştı. Hoşa gitmeyen gazetelere akıl almaz yöntemlerle nefes aldırılmıyordu. Hükümet, muhalefeti düşman bellemişti. Meclisteki ezici sayı üstünlüğüne dayanarak ona söz hakkı tanımıyordu. Bu gidişin sonu nereye varırdı? Biz bunun için mi kurulduğu günden beri DP'ye umut bağlamış elimizden geldiğince onu desteklemiştik?" Nadi, Bayar ile görüşmesini kafasındaki düşüncelerinin çoğunu dile getiremeden tamamlamıştır. Hatta Celal Bayar'ı olaylardan soyutlamış, hatta ricasını dile getirdikten sonra " Allah sizi başımızdan eksik etmesin"* gibi dileklerde bulunarak kendi ifadesiyle "*dalkavukluk*" dahi yapmıştır. Celal Bayar'ın Nadi'ye cevabı ise şu olmuştur:*"...onlar adam gibi muhalefet yapsınlar, ben de ağırlığımı koyayım".* Bayar'ın bu sözlerinden "uydu" bir muhalefet beklentisi içinde olduğunu anlayan yazar, Celal Bayar'ın yanından bozuk bir moralle ayrıldığını ve kendisinden utandığını ve bu konuşmadan sonra

gelmemiştir[225] Vatan Cephesi propagandalarında Nadir Nadi'nin yazılarına, Burhan Asaf Belge'nin ağır eleştirilerde bulunması, iktidar ile gazetenin ilişkisindeki farklılaşmayı ortaya koyan bir başka gösterge olmuştur (İlknur, *Cumhuriyet*, 27.8. 2003: 9; İnuğur, 1992: 285-286; Nadi, 1981:71,128)[226].

Bayar'ı bir daha görmediğini ifade etmiştir. Yassıada yargılamalarına da yazılarıyla uyarmaya çalıştığı DP kadrosunun karşısına geçmeyi kendisine yakıştıramadığı için de katılmadığını eklemiştir (İlknur, *Cumhuriyet*, 26 Ağustos 2003: 9; Nadi, 1981: 34-35).

[225] DP yöneticilerine mesafe koyan Nadir Nadi, 1959 yılının Ekim ayında aldığı bir teklif sonucu Adnan Menderes'le bir araya gelmiştir. Cento toplantısında bazı gazetecilerle birlikte başbakana eşlik etmesi istenmiştir. Nadi, bahaneler (İngilizce bilmiyor olması gibi) ileri sürerek, geziye katılmamaya gayret etmiş, fakat bunlar fayda etmemiştir. Nadi, bu karşılaşmayı istememesinin nedeni olarak, Adnan Menderes'in *Cumhuriyet'e* sinirlenmesi üzere, Kopenhag Büyükelçisi olan eniştesi Bülent Uşaklıgil'in bir süreliğine görevinden almasını göstermiştir. En sonunda ise istemeyerek geziye katılmıştır. Yazar, geziye ilişkin iki not düşmüştür. İlki, Washington'daki karşılama törenin oldukça sönük geçtiğidir. İkincisi de; Altemur Kılıç'tan *Cumhuriyet* hesabından ödenmek üzere bin dolar aldığını, fakat bu parayı harcamayarak Paris'te iş adamı Selim Osman Seymur'a bir dahaki gelişinde kullanmak üzere emanet bıraktığını ve böylece Türk parasını koruma yasasına aykırı davranarak suç işlediğini itiraf etmesidir (1981: 75).

[226]Nadi, iktidarı popülist davranışlar sergilemekle ve planlı bir politika üretmemekle suçlamakta, dışa borçlanmanın hükümet programının temelini oluşturduğunu ve demokrasi çizgisinden sapılsa dahi,ABD'nin desteğinden mahrum kalmayacaklarına

DP yönetimi *Cumhuriyet'i* maksatlı habercilik yapmakla suçlamakta idi. O günlerde gündemde yer alan iç tüzük değişiklikleri[227] ile ilgili olarak gazetenin Prof. Hüseyin Nail Kubalı'nın demecini yayınlaması üzerine, Devlet Bakanı Tevfik İleri gazeteye bir tekzip göndermiştir. Oldukça sert nitelikte olan bu yazıda İleri; *"güya bir ilmi anket kisvesine bürünerek cevabı önceden malum sualler hazırlanmış"* diyerek *Cumhuriyet'i* eleştirmiştir (*Cumhuriyet*, 6 Ocak 1958). Ertesi gün Nadir Nadi

---

dair bir inanç beslediklerini söylemekte idi. Ayrıca, 1957 seçimlerinin DP'nin politikalarının başarısızlığını ortaya koyduğunu ve iktidarın halk desteğini yitirdiğini, buna karşın CHP'nin iktidarın bazı hileli hareketlerine karşın oy oranını artırdığının altını çizmekte idi (1981: 70-71).

[227] Buna göre, sözlü sorular yalnız Cuma günleri ve en fazla bir saat müzakere olunacaktı. Bakanlar bu sorulara kamu çıkarı gerekçesiyle isterlerse cevap vermeyebileceklerdi; dokunulmazlığın kaldırılması için eski metinde anayasanın 12. ve 27. maddelerine gönderme yapılmış iken, şimdi basit bir suçlamayla dokunulmazlığın kaldırılması mümkün hale geliyor, ayrıca meclisten çıkarma cezasının üst sınırı üç oturumdan on iki oturuma yükseltilip, bazı hallerde tüm maaşın kesilmesine kadar gidecek para cezaları konuyordu. Nihayet kürsüde konuşan milletvekillerinin hoşa gitmeyen sözleri, "lisan temizliğinden" ayrıldıkları gerekçesiyle ve çoğunluğun kararıyla tutanaklardan çıkarılabilecekti. Muhalefetin etkinliğini engellemeye çalışan hükümet, Meclis başkanlığının gücünü arttırarak, zabıtların istediği gibi düzenlenmesini böylelikle garantiye alıyordu. Muhalefet, Meclisi terk etmesine rağmen bu tasarının kanunlaşmasını önleyemeyecek, bunun üzerine "hakimiyetin artık tamamen hükümetin eline geçtiğini" ilan edecektir (Cin, 1992: 14- 15; Eraslan, 2004: 568; Eroğul, 1998: 156- 157, 188- 189).

başyazısında, *"...Cumhuriyet yayın hayatına ilk atıldığı günden beri bu topraklar üzerinde milli egemenlik rejiminin her gün daha kuvvetle kök salmasına gayret etmekte, Atatürk inkılaplarının savunuculuğu görevini bazen türlü güçlüklerle çarpışarak başarmaya çalışmaktadır..."* sözleriyle suçlamaları reddetmiş, başka bir anayasa profesörü son değişikliklerin Anayasaya uygun olduğunu söyleyecek olursa, onun sözlerini de yayımlayacaklarını ifade etmiştir ("Sert Bir Cevap Üzerine", *Cumhuriyet*, 7 Ocak 1958). Bu tartışmaların üzerinden çok geçmeden Prof. Kubalı, Milli Eğitim Bakanlığı emrine alınacak, bunun üzerine Nadi bir yazı daha yazarak ("Kazanan Kim", *Cumhuriyet* , 4 Şubat 1958; Kabacalı, 1994: 255-256) profesöre sahip çıkmış ve iktidarı karşısına almaktan çekinmediğini belli etmiştir[228] (Gazetenin bu konuya ilişkin yayını aralıklarla Nisan ayı sonuna kadar devam edecektir). DP iktidarı kendi ile aynı çizgide olmayan Prof. Ergin'e de böylesi bir yaptırım uygulamaya başladığında da, Nadir Nadi onu da desteklemiş, profesörün liberal eğilimli olmasına karşın, hükümet ile aynı çizgide olmadığı için Menderes'in sinirini üzerine çektiğini, bunun sonucunda da Avrupa Konsey üyeliği için verilen ödeneğin dahi kesilmeye çalışıldığını aktarmıştır (1981: 109).

Kubalı Meselesinin Meclis görüşmeleri sırasında, *Cumhuriyet'in* tehdit almıştır. Konu üzerine konuşmak için kürsüye çıkan Milli Eğitim Bakanı'nın oruç ayı olmasına karşın su içmesi, Meclisteki milletvekillerinin protestosuna yol açmıştır.

[228] Nadir Nadi, her profesöre karşı aynı koruyucu tavır içinde olmamıştır. Prof. Aydın Yalçın'ın, DP'yi eleştirip, ardından AP'den milletvekili seçildiğinde, DP dönemini altın dönem olarak nitelemesine oldukça sert tepki vermiştir (1981: 78-79).

Cumhuriyet'ten Cevat Fehmi Başkut da, bu durumu gazetede yazmış ve Allah ile kulu arasına girenleri ayıplayarak, milletvekiline bunu yapanlar, halka ne yapmazlar diyerek milletvekillerini eleştirmiştir. Bunun üzerine yazar, kendi deyişiyle iki "yobaz"dan tehdit ve hakaret dolu mektup almıştır. Başkut, "Aynaya Kızılmaz" adlı köşesinde, bu durumdan bahsetmiş ve ülkenin genel olarak böylesi bir eğilim içinde olduğunu söyleyerek, bu görüş içerisinde olan kişileri eleştirmiştir (*Cumhuriyet*, 13 Nisan 1958)[229].

Cumhuriyet, bu tarz mücadeleleri nedeniyle meslektaşlarının takdirini topluyordu. Adapazarı'nda yayınlanan yerel bir gazete olan *Akşam Haberleri Cumhuriyet'i, bütün fırtınalara rağmen eğilmek bilmeyen gazete*" olarak niteliyordu. *Cumhuriyet,* gazetenin kendisi hakkında yazılanlara teşekkür ediyor ve ardından da bu yerel gazetenin, *Cumhuriyet'e* ilişkin ortaya atılan bazı dedikodular karşısında bu övücü cümleleri sarf ettiğini, oysa gazetenin de atladığı bir şey olduğunu *Cumhuriyet'in* karakterini değiştirebilecek şiddette bir fırtına olmasının mümkün olmadığını belirtiyordu. Yazının sonunda ise, *Cumhuriyet,* hem "*Akşam Haberleri*"ne, hem de o günlerde gazeteye ilişkin iddialarda bulunanlara hitaben şu

[229] Bu yazının hemen ertesinde, Cevat Fehmi Başkut, bu defa da Atatürk'e yöneltilen bir hakareti köşesine taşımış, radyoda da yer alan bu konuşmanın açıklamasının yapılması ve kişi hakkında soruşturma açılması konularında iktidara çağrı yapmıştır. İki gün sonra da çağrısının gerçekleştiğini ve yapılan araştırmada konuşmada "suç unsuru" görülmediğini okurlarıyla paylaşmıştır (*Cumhuriyet*, 15 Nisan 1958**;** 17 Nisan 1958).

cümleleri sarf etmiştir: "*…34 yıllık ömründe yolundan kıl kadar sapmamış bir gazetedir. Dünyaya malum mazisi ile Türk milletinin malı olmuştur. Onun tarafsızlıktan ayrılması ve vazifelerini unutması bir an için olsun tasavvur dahi edilemez*" (*Cumhuriyet*, 1 Haziran 1958).

Dönem sonuna gelindiğinde; dış politikada da ikili anlaşmalar ağırlık kazanıyordu. Türkiye'nin ABD'yle imzaladığı ikili anlaşmalara göre, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne, bağımsızlığına karşı doğrudan veya dolaylı bir saldırı olursa, ABD ordusu yardım edecekti. Bu tarz bir anlaşmayı, başka hiçbir Avrupa devleti ile imzalamamış olan Amerika'nın bu anlaşmalarla varmak istediği hedef, *"Türkiye'nin Mısır, Suriye, Irak gibi elinden kaybolup gitmesini istememesi"* olarak açıklanmıştır (Yalçın, 2004: 498). İlginç nokta, ikili anlaşmaların, anayasal açıdan TBMM'nin onayını gerektirdiği halde, parlamentoya bilgi verilmeksizin, daha imzalandığı gün yürürlüğe konulmuş olması ve 23 Nisan 1959'da ABD tarafından BM Genel Sekreterliği'ne verilerek tescil ettirilmesi idi. Anlaşma duyulup, CHP ve diğer muhalif partiler tarafından olağanüstü tepkiyle karşılanınca, yürürlüğe girmesinin üzerinden on dört ay sonra büyük gürültüler arasında konu Meclise getirilmiştir. Meclis Dışişleri Komisyonunda, CHP ikili anlaşmaya karşı çıkan görüşlerini bildirmiştir. CHP sözcüsü Bülent Ecevit, hiçbir Avrupa devletinin iç tehlike karşısında Amerika'yla böyle bir ikili anlaşmaya girişmediğine işaret

etmiş[230] ve Meclis kararı almadan imzalanmasını eleştirmiştir (Ahmad ve Ahmad, 1976: 205-206) [231].

Türkiye'de yeni üsler kurulması konusunun ABD ile görüşüldüğü günlerde, Ortadoğu'da yaşanan bir bunalım, bu görüşmeleri kısa sürede olsa rafa kaldırmıştı. Irak'ta bir grup subay ihtilal yapmış, Nuri Sait hükümeti ve Kral II.. Faysal

[230] Anlaşmanın önsözünde, "doğrudan doğruya veya dolaylı saldırı" ifadelerinin geçmesi, Türkiye'de CHP'den başlayarak, bütün muhalefet kesimlerinde yarattığı kuşku ve güvensizliğin altında, dolaylı saldırının her türlü iç toplumsal muhalefeti bastırmada da kullanılabilmesi sakıncası yatmakta idi (Gevgilili, 1987: 104). İkili anlaşmalar ayrıca, Amerikalıların yavaş yavaş Türkiye'ye yerleşmesine ve sık sık ülkede imtiyazlı bir sınıf haline gelmelerine neden olmakta idi(Karakuş, tarihsiz : 186)

[231]Türkiye ile ABD arasında yapılmış ve TBMM'nin onayından geçirilmemiş ikili anlaşmaların sayısı 54'tür. Bunların üçü, 1950 yılından önce, 12 Temmuz 1947 tarihinde imzalanmış ve 5123 sayılı kanunla onaylanmış olan Türkiye'ye yapılacak yardım hakkında anlaşma gereğince yapılmışlardır. Geri kalanların 31'i, 1950-1960 yılları arasında, 20'si de 1960'tan sonra imzalanmışlardır. Türkiye ile ABD arasında imzalanan bu ikili anlaşmalarla, Türkiye'de Amerikan stratejik hava ve füze üsleri kurulmuştur. Gerçi 1959'da kurulan füze üsleri, 1962 Küba buhranından sonra ABD ve Sovyetler Birliği arasında varılan karşılıklı anlaşma sonunda kaldırılmışlardır. Fakat bugün Türkiye'de hala Amerikan stratejik hava üsleri bulunmaya devam etmektedir (Gönlübol ve diğerleri, 1994: 235-236).

devrilmiş, Başbakan Nuri Sait, Kral Faysal ve Kral Naibi Prens Abdülilah öldürülmüşlerdir. Irak yönetimine yakınlığı bilinen DP yönetimi, bu olaya büyük tepki göstermiştir. DP iktidarı bu ihtilali, *" Ortadoğu'da barış ve istikrar unsuru olan Bağdat Paktı'nı vurmak isteyen dış tahrikin bir sonucu" olarak* açıklamış, ihtilalin İstanbul'da yapılacak olan Bağdat Paktı toplantısına rastlanmasını da bu düşüncelerinin delili saymıştır. Yeni yönetimi tanımayan DP yöneticileri, olaya müdahale etmek istemiş, fakat Amerika ve diğer müttefiklerin iknası[232] üzerine vazgeçmiştir. Muhalefet ve bazı basın organları ise, Irak ihtilalini desteklemişler, bu hareketi *"istibdat ve baskıya karşı bir direniş"* olarak nitelendirmişlerdir (Ahmad ve Ahmad, 1976: 181; Eroğul, 1998: 216; Gönlübol ve diğerleri, 1994: 302, 309).

Irak ihtilalinden iki hafta sonra, yeni durumu görüşmek üzere, Bağdat Paktı üyeleri Amerika'nın katılmasıyla İngiltere'de toplanmışlar ve bu toplantı neticesinde 28 Temmuz 1958'de yayınlanan Londra Deklarasyonu'nda güvenlik ve savunma konularında işbirliği yapmayı kabul eden devletlerle antlaşmalar yapılacağı belirtilmiş ve böylelikle ikili antlaşmaların temeli bu deklarasyonla atılmıştır. Irak ihtilali nedeniyle panikleyen DP yöneticileri, hiç düşünmeden bu kararları onaylamışlar, Türkiye'nin güvenliği bakımından vahim sonuçlar yaratmışlardır (Eroğul, 1998: 218-219).

[232] ABD'nin Türkiye'yi, daha çok para verme vaadiyle "ikna" ettiği söylenmiştir (Zürcher, 2000: 344).

Bağdat Paktı'nın Irak'taki kanlı ihtilalle yıkılmasından sonra, Ortadoğu'daki Batı yanlısı rejimleri güvenceye almak gerekçesiyle kurulan CENTO'nun 1959 Ekim'inde yapılan toplantısı, Menderes tarafından bu amaçla kullanılmıştır. Washington'a gelmesi, ABD yönetimince istenmediği halde, Menderes Birleşik Amerika'ya gitmiş ve oradan kesin bir destek sağlamaya çalışmıştır. Kısa süre sonra Türkiye, Dışişleri Bakanlığı da, 30 Ekim 1959'da Anadolu topraklarında bir füze üssü kurulmasının kabul edildiğini açıklamıştır.

1959 Aralık ayında, ABD Başkanı Eisenhower Türkiye'ye gelmiş, ABD-Sovyetler Birliği yakınlaşmasından tedirgin olan Türkiye'yi rahatlatmaya çalışmıştır. ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı tutumundaki değişiklik, Türkiye'ye de ilişkilerinde değişikliğe gitme ihtiyacı doğurmuştur. Son yıllarda, Moskova'nın girişimlerine yanaşmayan Türkiye, bu defa kendisi Moskova ile diplomatik ilişkilerini geliştirme çabasına girmiş, hatta Başbakan Menderes 1960 yılının Temmuz ayında Moskova ziyareti dahi kararlaştırmıştır (Balcıoğlu, 2004: 472; Gevgilili, 1987: 145).

DP yönetiminin Sovyetlerle olan yakınlaşmasına başka açıklamalarda getirilmiştir. Bir görüşe göre; bu manevra, pragmatist Menderes- Zorlu ikilisinin SSCB'ye yaklaşarak, Batı'ya politik bir şantaj yapma amacı taşıyordu [233], diğer bir görüşe göre ise, Türkiye'nin SSCB ilişkileri için, ABD'den izin istediğini ve bu

[233] Başbakan Menderes'in Moskova'yı ziyaret edeceğini açıklaması, Batılı ülkelerin özellikle de ABD'yi rahatsız etmiştir (Ekşi,2005: 38).

iznin onaylanmasından sonra kuzey komşusuyla ticari ve kültürel ilişkiye girdiği, yani Amerika'nın onayıyla Sovyetler Birliği'ne yönelinmiştir (Yalçın,2004: 499). Bir başka görüşe göre ise, ekonomiye ilişkin üretilen politikaları yürütürken, Dünya Bankası vb. kuruluşların yer yer sorun çıkartmaları ve bazı konularda mutabık kalınmaması nedeniyle, ekonomide çok yanlı ilişki kurma gerekliliğinin Türkiye'yi Sovyetlere yakınlaştırmıştır (Aral, 1988: 34-35). Ancak bu yakınlaşmalar, DP yönetiminin ordu tarafından tasfiye edilmesi nedeniyle somut görüşmelere dönüşememiştir.

DP iktidarı ekonomi alanındaki bunalımları çözebilmek adına giriştiği tedbirlerden de başarı sağlayamıyor ve tablo gitgide kötüleşiyordu[234]. Hükümet, sorunlara çözüm olarak dış borçlanmaya gitmiş, fakat dışsatımlar büyümediği için bir müddet sonra işler daha da karmaşık hale gelmiştir. 1958 yılına gelindiğinde dış kredi alımı da zorlaşmış ve yatırımlarda ciddi azalmalar oluşmuştu. Batı, Türkiye'nin hesaplı ve planlı bir ekonomik büyüme politikası izlemesi ve açık finansmanı en alt düzeye indirmesi gerektiğini düşünüyor ve bunu sağlamanın yolu olarak da, Ankara'nın olağanüstü gereksindiği dış borçları ve dış kaynak gereksinimlerini vermiyordu (Ahmad ve Ahmad, 1976: 175). DP hükümeti başlarda, öngörülen bu "kemer sıkma" politikasına yanaşmak istememiş, fakat karaborsa ve kuyrukların artması sonucu fiyatların arttırılmasına gidilince, İktisadi İşbirliği

[234] CHP döneminde alınan ithalatın serbest bırakılması yönündeki kararı destekleyen ve kendi iktidarı döneminde de bu politikayı uygulamaya devam eden Menderes, etraftakilerin eleştirilerini dikkate almamış, ileride ise dış ticaret açığı gitgide artmış ve Menderes'in bu politikaları iflas etmiştir (Başar, 1960 : 46-47).

Teşkilatı'ndan (OEEC) kendilerine yol göstermesini, teknik ve mali yardımda bulunulması istemiştir. Kuruluşun uzmanlarının hazırladıkları rapor, yetkili organlarca kabul edilmiş, sonra da Türkiye'ye bir istikrar paketi olarak verilmiştir (Tokgöz, 2004:334).

Alınan bir dizi önlem ile birlikte, 4 Ağustos 1958'de devalüasyon sonucu Türk parasının değerinin düşürülmesine karar verilmiştir[235]. Buna göre, Türk Lirası dolara göre, 2.80 TL'dan 9 TL'na çıkarılmıştı. Alınan bu tedbirin ardından, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, *"359 milyon dolarlık kredi alındığını ve 400 milyon dolarlık borcun düyunu muntazama bağlandığını"* açıklamıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976: 183; Çavdar 2000: 77; Yalçın, 2004: 480, Weiker, 1981: 10). Bunun dışında, Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı, 100 milyon dolar, Para Fonu ise, 25 milyon dolar kredi açmışlardır. 400 milyon dolarlık eski borç da ertelenmiş ve yeni krediler karşılığında, Batılı devletlere her türlü denetim hakları tanınmıştır (Eroğul, 1998: 215- 216).

---

[235] CHP, 4 Ağustos kararlarını şu şekilde yorumlamıştır*: "uzun hataların çetin ve ıstıraplı bir ameliyat ile tamirine çalışılması tedbirleridir. Aciz haline düşürülen maliyemiz ancak bu tedbirleri kabul etmek bedelinde dostlardan yardım görmüştür. Paranın düşmesine set çekmek, bir mali istikrar safhasına girmek demektir. Şüphesiz işe başlamak için ilk önce çöküntüyü durdurmak lazımdır. Şimdiye kadar yapılan budur, ancak kalkınma, iktisadi istikrar tedbirleriyle mümkün olacaktır"* (Erdemir, 1962: 18- 19).

1958 kararlarının alınmasında iki temel amaç bulunmakta idi. Birincisi, para arzını düşürmek, ikincisi dış ticaret açığını azaltarak, dış ödemeleri daha dengeli hale getirmek. Para arzını düşürmek için banka kredileri, 30 Haziran 1958'deki seviyelerinde dondurulmuş, ayrıca devletin ürettiği malların fiyatları artırılarak, piyasadan bir miktar para çekilme yoluna gidilmiştir. Dış ticaret açığını azaltmak için ise, yabancı paralara prim konmuş, yani Türk parası devalüe edilmiştir. Enflasyonu durdurmak bakımından bu kararlar yerinde idi. Fakat, bunların kaçınılmaz sonucu halkın sıkıntıları azaltmamış, hatta arttırmıştı. Şöyle ki, kredilerin kısılması yatırımların seviyesini düşürmüş, iş hacminin böylece kısılması ise, işsizliği artırmıştır. Para hacmini daraltmak amacıyla iktisadi devlet teşekküllerinin fiyatlarını yükseltmeleri buna eklenince vasıtalı vergilerin esas yükünü taşıyan mütevazı gelirli kitlenin beli iyice bükülmüştür. İkinci etki ise, az bulunan ithal mallarının fiyatlarının yükselmesi olmuştur. Bunun üzerine, bütün denetimlere rağmen karaborsa önlenemez hale gelmiştir. Devalüasyonun bir başka sonucu da, üretim esnekliği az olan ihraç mallarının fiyatlarını yükseltilmesi olmuştur. Böylece bir yandan devlet ürünlerine zam yapılması, öte yandan ithal mallarının miktarca azalması ve nihayet ihraç mallarının üretim esnekliğinin azlığı, fiyatların genel seviyesinde büyük bir artışına sebep olmuştur. Nitekim 1959'da, toptan eşya fiyatları endeksinde %20'lik bir artış olmuş ve bütün bu etkilerin birleşmesi işsizlik ve hayat pahalılığı sorunlarını derinleştirmek suretiyle halkın geçim sıkıntısını iyice artırmıştır (Eroğul, 1998: 247).

Dönemin sonuna gelindiğinde, endüstri, iş arzını karşılayamıyor, fabrikalar hammadde ithal edemiyor, tarım makineleri için yedek parça bulunamıyordu. Öte

yandan, az sayıda kişinin elinde toplanan zirai gelirler, ekonomik bakımdan verimli sayılacak sahalara yatırılmıyordu. Bu gelirlerin büyük bir kısmı şehirlerde apartman, otomobil ve lüks sayılabilecek eşya satın almak için kullanılıyor, arsa spekülasyonu yolu ile büyük servetler elde ediliyordu. Tarım gelirleri vergiden istisna edilmiş olduğu için çiftçiler vergi ödemiyor, böylece kamu hizmetlerinin gerektirdiği masraflar endüstriye, endüstri işçilerine ve memurlarına yükleniyordu. Ekonomi alanındaki politikalar, sosyal etkileri hiç düşünülmeden eskiden olduğu rasgele yürütülmekteydi. Bu gelişmenin yanı sıra, memleketin sosyal yapısında da köklü değişikliklerin meydana gelmesi tabii idi. Bunların yanı sıra, piyasada en önemli tüketim maddelerinin bir kısmı bulunamıyor, bazı sosyal karışıklıklar ve hükümete karşı hareketler gerçek sebeplerinden başka etkenlerle açıklanmak isteniyordu. Sosyal hoşnutsuzlukla birlikte; muhalefet partilerinin, basının ve hatta DP üyelerinin tenkitleri de şiddetlenmişti[236]. Bu ise, DP liderlerinin hassasiyet ve sinirliliğini arttırıyordu, çünkü kurulduğundan beri ilk defa olarak partileri halkın olumsuz tepkisi ile karşılaşıyordu. DP, dikkatleri siyasi konulardan uzaklaştırmak ve halkın desteğini kazanmak için zaman zaman yapay araçlarla ekonomik kalkınma

[236] *Cumhuriyet***,** DP'nin ekonomi politikasına karşı bir hareket başlatmıştır. 17 Nisan 1959'da *Cumhuriyet'te* İsmail Rüştü Aksal, "*Bugün Türkiye'nin iktisadi ve mali vaziyeti dış yardım almadan yaşanamaz hale gelmiştir. Gemi karaya oturmuştur*" tespitini yaparken, Turhan Feyzioğlu da, *"Ebedi iktidar kimseye nasip olmamıştır. İktidardan dönmek DP için yalnız mukadder değil, yakın bir akıbettir. Ama mesele paraşütle düşmesini bilmektir"* sözleriyle iktidara uyarıyordu (Cin, 1992: 13-14; *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1959).

politikasının propagandasını yapmaya girişiyordu. Parti, adeta otomatik olarak her ne pahasına olursa olsun girdiği iktisadi kalkınma politikasını yürütmeye mecbur duruma gelmişti. Oysa, Mayıs 1960'a gelindiğinde ekonomi artık çökmüş durumdaydı (Ahmad, 1996: 144-147; Karpat,1996: 331-332).

Ekonominin kötü gidişi basını hem mali açıdan etkilemiş; kağıt, mürekkep,vs. gibi ihtiyaçlarına zam gelmesi ya da temel ihtiyaç maddelerinin bulunamaması nedeniyle sıkıntı yaşamış; hem de iktidar ekonomik gidişin kamuoyuna yansımasını istemediği için basın üzerindeki baskısını arttırmıştı. Öyle ki, gazeteler tekzipten ve yayın yasaklarından yer bulup sütunlarına haber, yazı koyamaz hale gelmişlerdi.

Cumhuriyet'te de, "*Cumhuriyet Yazı İşleri Müdürlüğü*" diye başlayan ve gazetede çıkan haber ve yazılara ilişkin gazeteye gönderilen cevap ve düzeltme yazıları ve yayın yasakları[237] sıklaşmıştı. Gazetede hemen her gün yer alan bu tarz yazılar, gazeteyi yıldırmıyor; aksine gazete, konu üzerine "haklılığını" ortaya koymak üzere cevap ve düzeltmenin yayınlanmasının ardından başka örneklerle görüşünü savunmaya devam ediyor, konu hakkında "gerçek" ortaya çıktığında haberin ya da yazının tekzip edilmiş olduğunu okurlarına hatırlatıyordu. Buna

[237] Gazetede yayın yasaklarının artmaya başladığı o günlerde, *Cumhuriyet'in* de artan bir biçimde haber ve yorumlarında iktidarın olumsuz uygulamalarını gitgide daha fazla konu etmeye başladığı görülmüştür (Bu konuda bazı örnekler için bkz. *Cumhuriyet,* Kasım 1958; "Kendi Kendimizi Tenkit"; "Hadiseler ve Akisleri"; "Aynaya Kızılmaz" köşeleri).

karşın, tekzip metinlerinin gazetede fazlaca yer alması okurlarında dikkatini çekiyor; içerinden biri, gazeteye yolladığı mektupta, "*haberlerinin doğruluğu, karakterinin ciddiyeti*" ile tanınan gazetesinde son zamanlarda başkalıklar ve değişmeler gördüğünü belirterek "*o tekzipler ister kendiliğinizden, isterse kanun zoru ile koyun, yanlış ve yalan haber verdiğinize delalet etmiyor mu*" diye soruyordu. Cevat Fehmi Başkut bu soruyu,*"kanun, tekzip hakkı tanıdığı kimsenin ifadesinin doğruluğunu kontrole tabi tutmuyor, her dileyen "bu yalandır" diyerek, tekzip yayınlatabiliyor, böyle bir durumda gazetenin haberlerinde doğruluk sıfatını kaybettiğini söylemek insafsızlık olur"* sözleriyle yanıtlıyor, ardından da gazetesinin 34 senedir prensiplerinden şaşmadan yoluna devam ettiğini ifade ediyordu. Yazının sonunda, Başkut okuyucuya bu mektubu tersine çevirip, tekzipçilere yollamasını, *"eskiden tekzipler hakikati ortaya çıkarmak üzere yapılırdı, siz bu kaideyi altüst ettiniz"* diye de altına not düşmesini tavsiye ediyordu (*Cumhuriyet*,14 Aralık 1958).

İktidarın basına yönelik baskısı, yer yer fiziksel şiddete dönüşüyordu. Çıkan olaylarda polisin muhabirleri coplaması ve fotoğraf makinelerini ellerinden alması sıklıkla yaşanır olmuştu. Bu durumu kınayan İstanbul Gazeteciler Sendikası ise, bir gece yarısı basılıp, kapısı mühürlenmiş ve dokuz ay kapalı kalmıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976: 164; Coşkun, 1960:4; Genç, 1990:15)[238]. Ancak, baskı arttıkça basının direnme hissi de bir o kadar fazlalaşmıştır. Turhan Feyzioğlu, yönetime seslendiği

[238] Ahmet Emin Yalman o günlerde çıkardığı kitabında, basının mücadele etmesi gerektiğini savunuyor, fakat meslektaşlarından iktidarın sert politikalarına karşı yürüttüğü kampanya da gereken desteği alamadığından ve yumuşak tavırlar sergilemelerinden yakınıyordu (1957: 249).

bir yazısında, hükümetin uyguladığı basın rejimini şu sözlerle eleştirmiştir: *"Bugünkü basın rejiminizin hepimizin her şeyden önce düşünmekle mükellef olduğumuz Türk Milleti için zararlı olduğuna kuvvetle inanıyorum. Bir basın rejiminin yalnız memleketimize değil, başında bulunduğunuz siyasi teşekküle ve kendi siyasi şahsiyetinize ne büyük zararlar getireceğinizi sizin de er geç idrak edeceğinizden eminim ...bu memleketin basın suçları hırsızlıktan daha ağır cezalara çarpılmakta devam ettiği müddetçe suç sınırları siyasi tenkidi bile içine alacak kadar seyyal ve geniş kaldıkça ve siz Türkiye'de basının batı demokrasilerindeki kadar hür olduğunu ileri sürmekten bıkmadıkça biz de bu hakikatleri yazmaktan bıkmayacağız. Kalemimiz kırılıncaya kadar..."* (1957: 7). Basının bu şikayetlerini yönetim duymazdan gelmiş, basın suçlarının affı hakkındaki teklifi, Mecliste DP milletvekillerinin oylarıyla reddetmiştir.

DP iktidarının basına yönelik tutumu, uluslararası alanda da tepkiler almıştır[239]. Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI), 9 Eylül 1958 yılında, Menderes'e bir mektup göndererek, ülkedeki basın özgürlüğünün tehlikeye girmesinden duyduğu endişeyi dile getirmiş, basın özgürlüğünün korunmasını istemiştir. Bu mektupta, *"herhangi bir ülkedeki iç politika olayları elbette bizi ilgilendirmez ama enstitümüz basın özgürlüğünün korunması için bütün devletlerin dikkatini çekmekle kendini*

[239] IPI'nin, DP yönetiminin uyguladığı basın rejiminin 1954'ten sonra değişip, başka bir yöne doğru gittiğini, bu nedenle de şiddetli bir biçimde eleştirdiği yönündeki bilgi için bkz; Oral, 1968: 193.

görevli saymaktadır. Türkiye'de basın özgürlüğü tehlikeye girmiştir" denilmiştir [240]. Ancak tepkiler, hükümetin politikaları üzerinde etkili olmamış, gazeteciler yargılanmaya ve hapis cezasına çarptırılmaya devam etmiştir (İnuğur, 1992: 327-328).Bunun üzerine; IPI yayın organı *"IPI Report"ın* Kasım sayısında, Türk basının sorunlarına yer vermiş, basın üzerindeki baskıdan söz etmiştir[241]. Enstitü, bir ay sonra da bir bildiri yayınlayarak, hür dünya basınını Türkiye'de 1954'te yürürlüğe giren kanunla ortaya çıkan basın rejimini protesto etmeye çağırmıştır[242] (Albayrak, 2004:402-403).Başbakan Adnan Menderes, IPI'nin bu girişimlerini tepki ile karşılamış ve yönetimine yöneltilen baskı iddialarına karşılık, ülke içi muhalefete yönelttiği "komünistlik" iddiasını, IPI'nin yöneticisine de yöneltmiş, böylelikle enstitünün tutumunu açıklamaya çalışmıştır (*Kim*, 30 Mart 1960 : 21). Bununla da yetinmeyen iktidar, enstitüyü iç politikaya müdahale etmekle suçlamış [243] ve

---

[240] Enstitünün yayınladığı bu mektubun ve bu mektuba karşılık olarak Basın Yayın ve Turizm Bakanı Server Somuncuoğlu'nun 20/11/1958 tarihli cevabı olan mektubun tam metni için bkz; Balkanlı, 1961: 54-56.

[241]IPI'nin yayımladığı bildirinin gazetelerde yayımlanması yasaklanmıştır (Albayrak, 2004: 402-403).

[242] IPI'nin bu yönde bir bildiri yayınlamasına itici etken, o ay *Vatan'ın* sahibi Ahmet Emin Yalman ile gazetenin iki yazı işleri müdürü hakkında verilen hapis cezaları ve gazetenin kapatılması hakkındaki kararların kesinleşmesi olmuştur. Bildiri, Türk basınına gelen yayın yasağı nedeniyle yayınlanamamış, bir çok gazete ön sayfalarında beyaz boşluklarla çıkmıştır (Albayrak, 2004: 402-403).

[243]Basın Yayın Bütçe Raportörü Mükerrem Sarol, Mecliste şu konuşmayı yapıyordu: *"Bu memleketin ne matbuatını, ne siyasi ve iktisadi hayatını o beynelmilel basın*

enstitünün mahkemeler üzerinde etki ettiğini ileri sürmüştür. Yönetimin bu tutumu üzerine enstitü, Türkiye ile üyeliğini bitirme aşamasına gelmiş, bu tartışmaların gündeme geldiği o günlerde Bülent Ecevit, enstitünün gerekliliğini ortaya koyan bir yazı yazmıştır Yazar, askeri savunma alanında Batılı müttefiklerimizle işbirliğini son haddine kadar kabul etmemiz, yerine göre kendi askeri birliklerimizi bir yabancı komutana bağlamamız müşterek savunma ihtiyacının ne kadar tabii bir sonucu sayılıyorsa, ülkü cephesini sağlam tutmak için Batı dünyasında belirli ölçüde bir iç denetlemenin işlemesini de en az o kadar doğal karşılanması gerektiğini, enstitünün üyeliği bitirmeyi düşündüğünü, fakat Türk gazetecilerinin fedakarlıkları ve azimleri nedeniyle buna yeltenmediklerini belirtmiş; enstitünün

---

enstitüsü idare etmez. Buna hiç ihtiyacımız yoktur. Sakarya'da, Dumlupınar'da namütenahi vatan evladının kanının aktığı devirlerde bunlar tiyatro seyreder gibi bize saldırışlara seyirci durumdaydılar. Binaenaleyh onların bu memleketin idaresine basınına müdahaleye hiçbir hakları yoktur. Bugün dünyada ıstırap içinde kıvranan ve hayvanlara reva görülen muameleler içinde yaşayan memleketler var. Bu basın enstitüsü bunlarla uğraşsın, kalkıp henüz demokrasisi daha genç yaşta olan bu memleketin vatandaşları arasına partiler arasına nifak sokmak gayretinde bulunursa buna ne muhalifi, ne de muvafığı itibar eder. Yer yer bu gibi hareketlere karşı bir aksülamel olmuşsa bunu vatanın müşterek aksülameli şeklinde kabul etmek ve bundan memnun olmak lazımdır" (Oral, 1968: 381). Oysa Türkiye'nin iç işlerine müdahale etmek, kağıt üzerinde mümkün değildi. Çünkü enstitü ile Türkiye arasında antlaşma imzalanırken, herhangi bir sorun olması halinde ülkenin uluslararası alanda yargılanmasının önünün kapatılmıştı (Balkanlı, 1961: 57-59).

değil, iktidarın mahkemelere etki ettiğini söyleyerek, bu yöndeki iddiayı da çürütmeye çalışmıştır (1958: 18-19).

Türk basını, dünyanın gündemine bu protestolarla iyice yerleşmiş, ilgi odağına gelen Türkiye'ye yabancı yazarlar da ilgi göstermiştir. Bunlardan biri de, *Indiana Polis Star'ın* yazarı Eugene Pulliam'dır. Yazar, Türkiye'ye ilişkin yazılar kaleme almış[244], bunları da Türk basınından Ahmet Emin Yalman'a göndermiştir. Pulliam, bir müddet sonra da, Türkiye'yi ziyaret kararı almış, Türkiye'ye gelince de, Başbakanla görüşmek isteğinde bulunmuş ve bu isteği de kabul edilmiştir. Fakat bu randevu, Başbakan'ın "atlatmaları" nedeniyle gerçekleşmemiştir. Eugene Pulliam, Amerika'ya döndüğünde iki sert yazı yayımlamış[245], bu yazıları Ahmet Emin'e göndermiş ve yazar da bu yazıları Türkçe'ye çevirmiş ve kendisi de sert bir başyazı yazarak, gazetesinde yayınlamıştır[246]. Türk basınında bunların

---

[244] Aynı dönemde Türk basınında da benzer eleştirileri gösteren önemli yazılar yer almaktadır. Bunlardan biri için bkz; Savcı, 1959: 252.

[245] Eugene Pullliam'ın bu yazıları, 24 Ekim 1958 tarihli *Kim'de* yayımlanmıştır.

[246] Ahmet Emin Yalman, bu olaydan dört sene önce ise, iktidarın basın politikasına ilişkin bambaşka düşünceler içinde olup, bu düşüncelerini de IPI'ye bir rapor halinde yollamıştır. Yalman'ın raporunda, yazarın iktidarın basına yönelik bazı tedbirler almasını yerinde bulduğunu ve enstitünün içinde bulunulan ortam hakkında bilgiye sahip olmaması nedeniyle bunları anlayamadıklarını ve farklı yorumladıklarını belirtmiş ve basın kanununa yapılan son değişikliklerin de basın patronlarının da görüşleri alınarak yapıldığını belirtmiştir (*Cumhuriyet*, 5 Kasım 1954).

alıntılanması üzerine pek çok yayın soruşturmaya uğramıştır[247]. Pulliam'ın yazısının sebep olduğu davalar, gazetecilerin mahkumiyetlerine neden olmaya başlayınca, 1 Ağustos 1959 günlü *Milliyet'te* Abdi İpekçi bir mektup yayınlamış ve ülkede durumu şu sözlerle gözler önüne sermiştir: *"Pulliam'a açık mektup ... Sayın Mr. Pulliam, lütfen bir daha Türkiye hakkında yazı yazmayınız. Gerçi sizin oralarda herkes istediğini düşünüp yazmakta serbesttir. Basın hürdür. Ama siz lütfen Türkiye hakkında yazı yazmayınız. Çünkü bizim buralarda basının hala hür olduğunu zanneden bazı meslektaşlarımız var. Onlar bunları iktibas ediyorlar ama aradaki fark şimdilik 6 yıl 7 ay 16 gün hapis 19888 lira para cezası ve üç gazetenin kapatılıp yüzlerce gazetecinin işsiz kalması"* (aktaran İnuğur, 1992: 347-349).

Cumhuriyet'te, iktidarın baskı yöntemlerinde payını almıştır. Örneğin, Hatay Mebusu 14 Mayıs 1958 ile 31 Aralık 1959 arasında basınla ilgili 5680, 6334, 6732 ve 6733 sayılı kanunlar gereğince haklarında kovuşturma yapılanların, takipsizlik kararı verilenlerin, dava açılanlardan beraat edenlerin ve mahkum olanların adları ile mahkumiyet sürelerinin ve para cezalarının tutarı nedir ? yönündeki sorusuna verilen cevapta yer alan uzun listede Mekki Sait Esen ve Nazime Nadi'nin isimlerinin oldukça sık geçtiği tespit edilmiştir(TBMMZC, 1960 : 346-351).

[247] Bu isimler şunlardır: Ahmet Emin Yalman, Naim Tıralı, Selami Akpınar, Ülkü Arman, Özdemir Hazar, Şeref Bakşık, Adnan Düvenci, Necip Fazıl Kısakürek, Cemalettin Ünlü, Can Kaya, Gazanfer Kunt, O. Suda, Semih Balcıoğlu. Ayrıca *Kim'de* kapatılmıştır (İnuğur, 1992: 347-349).

Cumhuriyet, ayrıca sansür uygulamalarına ve kapatılmalara da oldukça sık maruz kalmıştır.Gazeteye getirilen yayın yasaklarını ise, bir şekilde protesto etmek ve kamuoyuna bu durumu belli etmek için haberlerin yerleri beyaz boşluklar halinde bırakılmıştır[248]. Bu uygulamalar, gazetenin haber ve yorumlarında bir yumuşaklığa gitmesine yol açmamış, aksine Nadir Nadi yazdığı başyazılarla[249] iktidar ile mesafelerini daha da artıracak olan eleştiriler yöneltmiş, bunun

[248] CHP lideri İsmet İnönü'nün konuşmasına ilişkin haberlere gelen yayın yasağı üzerine gazetenin boş sütunlarla çıkmış ve okuyucularına şu açıklamayı yapmıştır: *"Gazetemiz basılırken zabıta İnönü'nün demecine ait neşir yasağını tebliğ etti ve onun nezaretinde sahife kalıplarında kazıntılar yapıldı; basılan gazeteler de polis tarafından müsadere olundu"* (Ahmad ve Ahmad, 1976: 195; *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1959; Köktener, 2004: 91). Buna bir diğer örnek ise, 19 Aralık 1959 tarihli *Cumhuriyet'in* yine bir manşet haberi kazınmış ve yeri boş bir şekilde çıkmıştır (Kabacalı, 1990: 179; Kabacalı, 1994: 258).

[249] Bu yazılardan biri 15 Temmuz 1959 tarihli "Yasaklar Rejimi" başlıklı yazıdır. Yazar, görüşlerini şöyle özetlemiştir: *"bir sansür rejimi ile karşı karşıya bulunduğumuzu inkar etmeye doğrusu bizim vicdanımız elvermiyor. Yürürlükteki sistemin iktidar partisine ne kazandırabileceğini kavramak güçtür. Birbirini kovalayan yayın yasakları karşısında vatandaşın düşüncesi gittikçe daha menfidir. Açıkça duyurulmasında hükümet hesabına zarar görülen hususların halktan saklandığı hissi ortalığa yayılmaktadır. Bu ise, eşit şartlar altında yapılması gereken fikir savaşına iktidarın artık cesareti kalmadığı gibi bir intibaa yol açmaktadır. Böylesine izlenimler ortalıkta kök salarsa , iktidar da bundan hiçbir şey kazanamaz."*

karşılığında da gazete sansüre uğramaya, haberlerinin çıkarılması tarzı yasaklamalara uğramaya devam etmiştir[250]. *Cumhuriyet*, eleştirilerini arttırdıkça iktidara yakın basın tarafından da hedef haline gelmiştir. Bu yazılarda, gazetenin kazanç getiren bir kaynak olması nedeniyle muhalefet yaptığı iddia edilmiştir. Gazeteye yöneltilen bu eleştiriler karşısında destek ise, muhalif gazetelerden gelmiştir[251]. Gazete, her ne kadar çizgisini muhalefet çizgisine yakınlaştırmış olsa da, dengeli bir habercilik gütmeye çalışmıştır. Kemal Bağlum anılarında, 1959 yılında *Vatan'ın* kağıt sıkıntısı sorunu yaşadığı günlerde, Ahmet Emin Yalman aralarında geçen bir konuşmayı aktarmış ve bu konuşmada *Cumhuriyet'le Vatan'ı* şu sözlerle kıyaslamıştır:*"... beyefendi, muhalefet yapmasına yapalım. Ancak bir muhalefet organından daha ileri gitmeyelim. Cumhuriyet gazetesi gibi dengeli olalım. Bana bu konuda söz verirseniz, ben de Adnan Menderes ile konuşurum" dedim. " Biz aşırı muhalefet yapmıyor, olanları yazıyoruz" dedi. Bunun üzerine o günkü* Vatan *ile* Cumhuriyet'i *karşılaştırdım. Muhalefet lideri İsmet İnönü ile Başbakan Adnan Menderes'in dış politikayla ilgili açıklamaları vardı.* Cumhuriyet*, her iki liderin sözlerini de birinci sayfadan dörder sütuna vermişti. Buna karşın* Vatan*, sekiz sütuna İsmet İnönü'nün alttan dört sütuna Faik Ahmet Barutçu'nun üç sütuna da Kasım Gülek'in açıklamalarını koymuştu"* (1991: 142).

Cumhuriyet takdir edildiği kadar eleştiriliyordu. İktidarın baskısından en çok payını alan *Kim* bir sayısında, başlarına gelen olaylara diğer gazete ve dergilerin

[250] Bu yönde bir örnek için bkz; *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1959.

[251] Bu duruma örnek için bkz; Berker, tarihsiz :37.

tepkisiz kalışlarından yakınmış ve yabancı basından *Times'ı* örnek vererek, bu yayının "fikri üstünlüğü" nedeniyle bu olaylara yer verdiğini belirtmiş ve bu açıdan Türk basınındaki meslektaşlarını bu anlamda yetersiz olarak nitelendirmiştir. *Kim* yazının devamında üç gazeteyi örneklemiş ve bir hafta boyunca bu gazeteleri (*Cumhuriyet*, *Hürriyet*, *Zafer*) yaşadıkları olayları ortaya koyma bakımından denetlemiştir. Buna göre; *Cumhuriyet'e* ilişkin verilen bilgi şu şekildedir: "24 Kasım (Yok), 25 kasım (Yok), 26 Kasım (Yok), 27 Kasım (Yok), 28 Kasım (sayfa 1/ çift sütun), 29 Kasım (Sayfa 1/ çift sütun)" (*Kim*, 2 Aralık 1959).

Gazeteye yönelik diğer eleştiri ise yerel bir gazeteden gelmiştir. Taşra gazetelerinden biri, herhangi bir haber kaygısı gütmeden yalnızca resmi ilanlara gazetede yer vermesi nedeniyle *Cumhuriyet'te* eleştirilmiş ve bunun üzerine Anadolu gazetelerinden *Cumhuriyet'e* yönelik yerel basına yaşam hakkı tanımadığı yönünde bir eleştiri gelmiştir. Gazete taşrada gazete çıkarmak, spor kulübü açmak, okul yapmak gibi işlerin taşraya yayılmasının istenmediğini ve İstanbul'u Türkiye olarak algılamak anlayışının güdüldüğü ifade edilmiştir. *Cumhuriyet,* bu sözleri büyük bir yanlış anlama olarak nitelemiş, o gazeteyi eleştirmelerinin nedeninin gazetenin haber üretmek yerine ticari kazanç sağlama hedefinde olması olduğunu bir kez daha tekrarlamıştır (Başkut, "Gene Gazete Üzerine", *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1959).

Cumhuriyet, aleyhinde yayın yapan diğer yayın organı da *Zafer'dir. Cumhuriyet'in* yazı ve haberlerini büyük bir dikkatle denetleyen gazete, *Cumhuriyet'teki* tespit ettikleri eksiklikleri sütunlarına taşımıştır. *Cumhuriyet*,

Zafer'in bu tutumunu yazılarından birinde konu edinmiş ve gazetenin kendileri hakkında kasıtlı kusur arama peşinde olduğunu ifade etmiştir (*Cumhuriyet*, 3 Mart 1959).

İktidara yakın diğer bir isim olan *Büyük Doğu* da, *Cumhuriyet'i* kışkırtıcılıkla suçluyordu. 1959 yılının Mart ayında Eskişehir'deki üniversiteli gençler, Atatürk'e ve inkılaplarına hakaretlerde bulunduğu gerekçesiyle *Büyük Doğu'yu* protesto etmişler, *Cumhuriyet'te* gençlerin bu protestolarını sütunlarına taşımıştır. Büyük Doğu dergisi sahibi Necip Fazıl Kısakürek, gazeteye bir tekzip yollamış ve haklarındaki suçlamaların asılsız olduğunu, CHP'nin Eskişehir'deki üniversiteli gençleri kendileri hakkında kışkırttığını ve yaratılan bu hiziplerin İstanbul ayağını da *Cumhuriyet'in* teşkil ettiğini ifade etmiştir (*Cumhuriyet*,19 Mart 1959). *Cumhuriyet,* konuya ilişkin haberlere bir kaç gün daha devam etmiş, daha sonra yayın yasağı gelmesi ile zorunlu olarak tartışmaya nokta konmuştur (*Cumhuriyet*, 22 Mart 1959).

Cumhuriyet'in düzenlediği bir ankette, 1959'un en önemli iç olayı olarak değerlendirilen, muhalefetin ilk olmamakla birlikte bu defa daha ağır şiddete maruz kaldığı, bazı olaylar yaşanmıştır. Muhalefetin bu saldırılara uğraması, artan etkinliğine karşın iktidarın hırçınlaşması olarak yorumlanmıştır. İsmet İnönü ve 46 kişilik heyeti, ilk saldırısını Ege gezisinin ayaklarından biri olan Uşak'tan ayrılmak üzere iken yaşamıştır[252].Aslında,Uşak valisi, İsmet İnönü'nün konuşmasına

[252] *Cumhuriyet'in* 52 muhabiri , 6120 kişi arasında hazırladığı bir ankette; "Uşak Olayları" 1959'un en önemli iç olayı olarak nitelendirilmiştir (Ahmad ve Ahmad,

Ankara'dan aldığı emirle karşı koymaya çalışmış, fakat İnönü kısa da olsa bir konuşma yapmıştı. Ayrılırken ise, DP il merkezi önünde saldırıya uğramış, CHP'liler de karşılık verince ortalık daha da karışmıştı. Muhalefetin İstanbul'a dönüş yolunda da olaylar devam etmiş, Uşak tren istasyonunda başından yaralanan İnönü, İstanbul Topkapı'da ise, konvoyuna yapılan saldırıdan bir askerin müdahalesi ile son anda kurtulabilmiş, Ankara dönüşünde de, polis ile halkın karşı karşıya geldiği olaylar yaşanmıştır. Bütün bu olayların araştırılması için gensoru veren muhalefet olayları incelemek üzere de bir heyetini Geyikli'ye göndermişler, fakat aynı sonuca bu heyet de uğramıştır. Bu arada Yeşilhisar Tarım Kredi Kooperatifindeki seçimi CHP'nin kazanması, Demokratları daha da tahrik etmiş, bunun üzerine iki parti arasında benzer olaylar yaşanınca İnönü olayları yerinde değerlendirmek için Kayseri'ye hareket etmiş, fakat yolda durdurulmuştur. Bu noktada asker devreye girmiş, İnönü'nün can güvenliği sağlanmıştır. Döneme ilişkin kaynaklarda, bir subaya İnönü'yü vurması yönünde emir geldiği, fakat bu askerin "böyle bir emri vermektense kendimi vururum" dediği öne sürülmüştür (Albayrak, 2004: 524-529; Avşargil, ?: 44; Çavdar, 2000: 78 ; Gevgilili, 1987: 140- 143 ; Karakoyunlu, 2004: 404).

1976. 194; *Cumhuriyet*, 1 Ocak 1960). *Cumhuriyet* başyazarı Nadir Nadi de, olayı değerlendiren bir yazı kaleme almış, *"can güvenliği olmayan yerde demokrasi falan olmaz"* sözleriyle devlet itibarını zedeleyen bu olayın faillerinin bir an evvel bulunmasını istemiştir ("Bunu Geçiştirmek Olmaz", *Cumhuriyet*, 2 Aralık 1959).

Bu olayların ardından iktidar, muhalefeti vatandaşları isyan ve ihtilale teşvik etmekle suçlamış ve CHP'nin gayri meşru bir hale geldiğini ilan etmiştir. Radyo Gazetesi, CHP'nin İstanbul örgütünce yayınlanan gizli bir broşürünün hükümet yöneticilerinin eline geçtiğini, bu broşürde CHP kollarına gizli çalışmalara hazırlandıkları bildirmiştir. Bu tarz beyanatların hükümet sözcülerinin ağzından sıkça duyulur olması, DP'nin CHP'yi kapatmaya karar vermiş olması olarak yorumlanmıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976 : 202 ; Erdemir,1962:87; Eroğul, 1998: 233; Savcı, 1959: 249). Bunun üzerine DP Meclis Grubu yaptığı beş buçuk saat süren bir toplantının ardından bir bildiri yayınlayarak, CHP'yi halkı ve askeri ayaklanmaya kışkırtmakla ve bütün yurtta yıkıcı grupları kendi çevresinde toplamakla suçlayarak, muhalefetin faaliyetlerini saptamak üzere Mecliste bir soruşturma komisyonunun kurulmasına oybirliğiyle karar verilmesi, ortada dolaşan söylentilerin doğru olabileceği ihtimalini daha da güçlendirmiştir (Ahmad ve Ahmad, 1976: 207). Bunun üzerine konu Meclise getirilmiş, TBMM'nden ve adli mercilerden karar alınmasına lüzum görülmeden, Meclis iç tüzüğünün 16. maddesinde belirlenen yetkileri kullanmak suretiyle kovuşturma yapılmasını sağlamak ve her türlü siyasi eylem ve çalışmaları durdurmak için önlemler alınması önerilmiş ve bu komisyonun muhalefet ile basın aleyhinde ileri sürülen iddia ve suçlamaların soruşturmasını yapmasına karar verilmiştir[253].

[253] Tahkikat Komisyonunda yer alan isimler şöyle idi: Kemal Biberoğlu, Turan Bahadır, Hamdi Sancar, Bahadır Dülger, Sait Bilgiç, Hilmi Dura, Osman Kavuncu, Himmet Ölçmen , Kemal Özer , Necmettin Önder, Selami Dinçer, Nusret Kirişoğlu, Ekrem Anıt, Nusret Ulusoy. Komisyon başkanlığını Hamdi Sancar, raportörlüğünü de Nusret Kirişoğlu yapmıştır.

İktidarın bu kararı almasında en büyük etkenin muhalefetin kamuoyunda giderek güç kazanmasının iktidarı rahatsız etmesi ve erken bir seçime hazırlandığı o günlerde en güçlü rakibi CHP'den kurtulması ya da siyasi bakımdan onu etkisiz hale getirmesi gerektiğine olan inancı olduğu söylenmiştir (Albayrak, 2004: 530). Bir başka araştırmacı da, iktidarla muhalefet ilişkilerinin engebeli bir yoldan geçtiğini, demokrasinin inşasının kolay olmadığını ve iktidarın muhalefete alışması zor olduğunu bu ruh hallerinin tahkikat komisyonunu doğurduğunu ifade etmiştir (Toprak, 1998: 14).

İktidarın aldığı kararı yerinde bulanlar da vardır. İsmet Bozdağ, CHP'nin bu soruşturmaya uğramasının gerekliliğini şu şekilde açıklamıştır: *"... 1960 yılı günlerinde olduğu gibi muhalefet mücadelesini parlamento dışına çıkarmışsa bir takım şüpheli güçlerle işbirliği içine düşmüşse, kendi tüzüğünün koyduğu kuralları çiğneyip, "hücre esasına dayalı" bir parti haline dönüşmüşse ve memlekette bir isyan patlatma hazırlığı içinde kaynıyorsa kendisi ile danışılır meşru bir parlamenter güç olma vasıflarını kaybeder ve Meclisin Tahkikat Komisyonuna muhatap olur. Herhalde dünyanın hiçbir yerinde hiçbir iktidar bu şartlar içinde böyle bir muhalefetten akıl danışmamıştır. Böyle bir danışma evinizde elinde tabancası ile yakaladığınız bir adam sebebi teşrifini sormak gibidir* (1991: 43).

Tahkikat Komisyonunun kurulması hakkındaki kanun metninde; CHP'ye yöneltilen iddialar şunlardı: a) alemum Devlet vazifelilerini, Türk kadınlarını, dost ve müttefiklerimizi en iğrenç isnatlarla kötüleme usulleri de dahil olmak üzere çeşitli gayri meşru ve kanun dışı yollarla halkı kanunları ihlale kanuni tedbirlere

karşı mukavemete, hükümete, idari ve adli mercilere karşı galeyana ve fiili tecavüzlere teşvik ve tahrik etmek. b) müsait telakki ettikleri mahallerde kendi partilerine mensup bazı şahısları silahlandırmak suretiyle iktidar partisinin mensup ve taraftarları aleyhine münferit veya toplu şekilde baskı yapmağa ve suç işletmeye teşvik suretiyle memlekette kanlı kardeş kavgalarına müncer olan tertiplere başvurmak. c) Orduyu siyasete karıştırma teşebbüsleri de dahil olmak üzere memleketin asayişini korumakla vazifeli olanları çeşitli propaganda baskı ve vaatler yolu ile vazifelerini ifadan alıkoymağa cüret ve teşebbüs etmek. ç) Bizim radyo namındaki komünist radyosunu Halk Partisine ait bir radyo olarak göstermek suretiyle halkı bu yayınları dinlemeğe sevk etmek ve umumi efkarı bu vahim neşriyatın zararlı tesirlerine maruz bırakmak, d)bütün bu kanun dışı faaliyetlerini umumi efkara karşı haklı gösterebilmek için TBMM'nin onun itimadına mazhar hükümetin meşruiyetinden halkı şüpheye düşürecek ve bundan da ileri olarak gelecek seçimlerin de meşruiyetini şimdiden muallel imiş gibi göstererek kurulmuş ve kurulacak iktidarlar aleyhine vatandaşları gayri meşru yollarla tahrik etmek suretiyle itimatsızlığa ve huzursuzluğa sevk etmek, e) hücre teşkilatı ile işleyen gizli kollar kurmağa çalışarak, yukarda maruz faaliyetleri daha müessir bir hale getirmek suretleriyle giriştiği yıkıcı, kanun dışı ve gayri meşru faaliyetleriyle ; aynı maksat ve gayelerle ve neşir yolu ile faaliyette bulunarak Cumhuriyetimizin ve genç demokrasimizin fikri ve manevi temellerini tahrip eden devletin ve cemiyetin ana müesseselerini şantaj baskı ve tehdit suretiyle işlemez bir hale getirmek, hakikatleri tahrif etmek yalan neşriyatta bulunmak suretiyle memleketin siyasi, iktisadi, mali içtimai hayatını

tehlikeye maruz bırakan bir kısım basının faaliyetlerini araştırmak için Tahkikat Komisyonu kurulmuştur[254].

DP üyelerinden oluşan bu komisyon vardığı sonuçları üç ay içerisinde rapor edecek ve bu süre zarfında meclis dışındaki bütün siyasal faaliyetler yasaklanacaktı. Komisyon partilerin kongrelerini, toplantılarını, bütün siyasal faaliyetleri, yeni örgüt kurmaları, komisyonun faaliyetiyle ilgili bütün yayınları , Büyük Millet Meclis'inin tahkikat kararı ile ilgili müzakerelerinin yayımını ve Meclis tartışmalarının gazetelerde yayınlanması da yasaklanmıştır.

İsmet İnönü, kanun teklifi ile ilişkili Mecliste yaptığı konuşmada, tahkikat komisyonunun kurulmasını 1960 seçimlerine hazırlanmak için bir tedbir olarak yorumlamıştır. Bu maksatla alınan tedbirlerin Anayasaya bir darbe niteliğinde olduğunu ve anayasa dışı, gayri meşru bir baskı idaresi kurulduğunu ifade etmiş, gayri meşru baskı rejimine girmiş olan iktidarların sonunun gelmeyeceğini, mutlaka bir direniş ile karşılaşacağının altını çizerek, o günlerde Kore'de iktidara karşı girişilen ayaklanmayı da örnek gösterip, tarih sayfalarına giren *"Türk Milleti Kore*

[254] CHP de, Menderes hakkında 21 farklı meseleden dolayı bir meclis soruşturması açılmasını ve başbakanın yüce divana sevkini istemiştir. CHP'nin iddiaları; insan haklarının çiğnenmesi, adli güvencesizlik, partizan idare, basına baskı, resmi ilan adaletsizliği, radyo rezaleti, israf, suistimal vs. idi. Meclis çoğunluğunu elinde tutan DP, bu önergenin hiç dikkate alınmamasına yol açtı (Ahmad ve Ahmad, 1976: 207; Eroğul ,1998: 234-35).

milletinden daha az haysiyetli değildir" sözlerini sarf etmiştir. Bu sözlerin üzerine; Meclis karışmış, DP milletvekilleri CHP'lilere saldırmışlardır. Başkan oturuma ara vermiş, dönüşte de İsmet İnönü'nün sözlerinin zabıttan çıkarılmasına ve 12 celse Meclisten çıkarılması teklifini oya koymuş, kararın kabul edilmesi üzerine İnönü Meclisi terk etmiştir (Albayrak, 2004: 533; Coşkun, 1960: 8; Erdemir, 1962: 97; TBMMZC, 27.IV. 1960: 283).

Tahkikat Komisyonu hakkında Osman Bölükbaşı da söz almak istemiş, fakat görüşmelerin yeterliliği önergesinin kabulü nedeniyle Bölükbaşı konuşturulmamıştır. Söz almak için direnen Bölükbaşı'ya Meclis'e hakaret ettiği gerekçesiyle altı oturum Meclis'ten çıkarılma cezası verilmiş ve bunun üzerine Bölükbaşı soruşturma komisyonu konusunda basına şunları söylemiştir: *"Bir dava ki davacısı şahidi,* savcısı ve hakimi iktidardır. Hayır beklenir mi böyle gecenin seherinden" (D. Bölükbaşı,2005:278).

Tahkikat Komisyonunun kurulması, İstanbul ve Ankara üniversitelerindeki hukuk profesörleri tarafından anayasaya aykırı bulunmuştur. Profesörlere siyasetle uğraştıkları için disiplin cezaları verilince, öğrenci gösterileri ve ayaklanmaları gerçekleşmiştir. 19 Nisan günü CHP Genel Merkezi'nin önünde ilk gençlik gösterisi gerçekleştirilmiştir. 28 Nisan günü yapılan büyük gösteride olaylar büyümüş, polis toplanmayı engellemek için copla, silahla kalabalığın arasına girmiş, bazı öğrenciler gözaltına alınırken, İstanbul Üniversitesi rektörünün alnından yaralanması, buna karşın emniyet müdürlüğüne götürülmesi tepkiyi daha da artırmıştır. Bu noktada, hükümet saat 15'te sıkıyönetim ilan etmiş, gösteriler 29

Nisan'da Ankara'ya da sıçramış, Namık Argüç SBF'de ateş açma emrinin vermiş; fakülte duvarları kurşunlarla delik deşik olmuştur. 30 Nisan 1960 tarihinde, İstanbul ve Ankara üniversiteleri diğer yüksek okullarla birlikte bir ay süreyle kapatılmıştır[255]. İstanbul'da 2 Mayıs'ta NATO Bakanlar Konseyi toplantısı da öğrenci protestolarına sahne olmuş; gençler, NATO ülkelerinin Bakanları toplantıya gelirken, birden ortaya çıkarak "Hürriyet", " Kahrolsun Diktatörler" sloganları atmışlardır[256]. Olayların iyice tırmandığı o günlerde, izne ayrılan KKK Komutanı Cemal Gürsel, Milli Savunma Bakanına son derece anlamlı bir ihtar mektubu göndermiş ve krizin nasıl çözülebileceğine dair tavsiyelerde bulunmuştur[257]. Cumhurbaşkanının istifası, hükümetin değişmesi, antidemokratik

[255] İktidar, artan bu gençlik olaylarına o denli tepkili hale gelmiştir ki, 19 Mayıs Gençlik Bayramı'nın kutlanmasını yasak etmiş, hatta gazetelerin Atatürk'ün gençliğe hitabesinin yayınlamasına dahi engel olmuştur. Nadir Nadi, ihtilalden sonra yazdığı bir yazıda, bu olaya da değinecek ve yazar bu olayı *"hayatımda beni en çok duygulandıran olay"* olarak nitelendirecektir (1971: 30-31).

[256]Beyazıt Meydanı'ndaki gösterilerde, gruplardan biri arka sokaklardan Eminönü'ne doğru ilerlediklerinde öğrenciler harekete geçmişler ve *Cumhuriyet'in* başyazarı Nadir Nadi'yi omuzları üzerine kaldırmışlardır (Karakuş, tarihsiz: 456)

[257] Gidişin iyi olmadığını, Adnan Menderes'e söyleyen başka kişiler de olmuştur. DP içindeki bir çok milletvekili ve hem de sağduyu sahibi tarafsız ilim adamları Menderes'in yüzüne karşı bu düşüncelerini ifade etmişler, kabinenin istifasının gerektiğini veya en azından yeniden düzenlenmesi gerektiğini istemişlerdir. Fakat Cumhurbaşkanı Celal Bayar, "dere geçerken at değiştirilmez" diyerek bu görüşe karşı çıkmıştır. Siyası durumun tartışıldığı Çankaya toplantılarında bu yönde

kanunların derhal kaldırılması, siyasal suçluların affı istendiği bu mektubun, hemen ardından Ankara'da "555 K" parolası altında bir miting düzenlenmiş, oradan geçen Menderes kendisine yönelen eleştirileri görünce, kalabalığın içine karışıp, *"öldürün beni"* diyerek bağırmıştır. 21 Mayıs günü de, Harp Okulu öğrencileri Atatürk Bulvarında bir yürüyüş yapmış, bu da sonun başlangıcı olmuştur (Ahmad ve Ahmad, 1976: 209; Albayrak, 2004: 538; Eroğul, 1998: 242-43; Gevgilili, 1987: 147; İnuğur, 1992:363-366).

Harp Okulunun yürüyüşü ardından, hükümet ordunun maddi olanaklarını iyileştirmek için harekete geçmiş, bu arada da Başbakan Menderes güç toplamak için İzmir'de büyük bir kalabalığın karşısına çıkarak güven tazelemeye çalışmıştır. Muhalefeti, komployla yurdun barış ve güvenini sarsmakla suçlayan Başbakan, milleti yeniden ardında toplamanın ilk adımı olduğunu belirttiği İzmir gezisinden sonra; Bergama , Manisa ve Turgutlu'da konuşmalar yapmış, bu esnada muhalefetin iddialarına karşılık, seçimlerin mümkün olan en kısa süre içinde yapılarak bunalımın sona erdirileceğini ilan etmiştir. 25 Mayıs'ta Başbakan grubuna büyük tepki çeken tahkikat komisyonunun da işini zamanından önce bitirdiğini, raporunu Meclis'e vererek işlevini tamamlayacağını açıklamıştır.

---

görüş bildirenlerden birisi de Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil'dir. Daha sonra Yassıada duruşmaları sırasında bu konuda gündeme getirilmiş, hiç kimse inkar etmemiştir. Ancak DP'nin yönetici kadrosu, bu görüşlere şiddetle karşı çıkarak, halkın Menderes'e olan aşırı sevgisi ve Atatürk'ün ordunun siyasetin dışında kalması gerektiği şeklindeki kararının her zaman geçerli olacağını zannetmişlerdir (Ekşi , 2005:18)

Menderes'in hiçte alışkın olduğu bir hava içinde geçmiş, grup toplantısında protestolarla karşılanmış, Ticaret Bakanı Hayrettin Erkmen toplantıyı sinirlenip terk eden Menderes'in ardından *"grubun bu tarihi toplantısından bir parti lideri ders çıkartmak mecburiyetindedir"* sözleriyle artık grubunun desteğini de yitirdiğini anlatmaya çalışmıştır (Ekşi, 2005: 30-31). Aynı gün Mecliste, muhalefetin seçim kanununu değiştirecek önergesini gündeme alındıktan sonra bir aylık bir tatile girmiştir. Bu tatil muhalefeti oldukça sinirlendirmiş, yapılan baskı ve tedbirlerle konuşabildikleri tek alan olarak kalan Meclisin kapanmasına şiddetle karşı çıkmışlardır.

İhtilalin sokakta dahi konuşulur hale geldiği o günlerde, yönetici kadro hiçbir tedbire başvurmamıştır[258]. Meclisin kapanmasının ardından, Menderes Eskişehir'e gitmiş, fakat yapılan karşılama töreninde hazır bulunan subaylar kendisini selamlamamış ve konuşması sırasında hoparlör telleri kesilmiştir. Bu gergin dönem, 27 Mayıs sabahı Kurmay Albay Alparslan Türkeş'in sabah saat 4.30'da radyoda yaptığı konuşmayla sona ermiş ve Türk silahlı kuvvetleri yönetimi ele almıştır (Ahmad ve Ahmad, 1976: 211; Albayrak, 2004: 541; Eraslan,2004:576; Zürcher, 2000: 350).

[258] O günlerde askeri darbenin ülkeye yarar sağlamayacağına inanan bazı askerlerin milletvekillerine ulaşmaya çalıştığı görülmüştür. Bunlardan biri, ihtilalden sadece 12 gün önce DP milletvekili ve *Zafer'in* başyazarı Bahadır Dülger'e gönderilen mektuptur. Mektubun tam metni için bkz. Ekşi, 2005: 32; Erer,1965, 96.

İhtilale doğru giden süreç, basın için oldukça sıkıntılı geçmişti. O günlerin en belirgin özellikleri; tekzipler[259], yasaklar ve birinci sayfada boş bırakılan sansürler idi[260]. Artık basın, CHP muhalefetinin İstanbul'da düzenlediği basın toplantısında

[259] Hükümetin "işine gelmeyen" her konuyu tekzip etmesi karşısında, basın da tekzipleri çarpıtmanın yollarını, yöntemlerini geliştirmiştir.Örneğin; yayımlanmak zorunda kalınan tekzip metinlerine atılan başlıklar için kullanılan harfler farklı büyüklük ve karakterlerden seçilerek anlaşılmaz biçimlere sokulmaya başlanmış, beyaz sütunların yanında heceler de bölünerek, anlamsız duruma getirilen tekziplerin yanı sıra ilginç yazılar yayımlanmıştır. Ayrıca, suç sayılmayacak eleştiri yöntemleri de geliştirilerek, halka mesajlar verilmeye çalışılmıştır (Yiğenoğlu,1996:52).

[260] DP iktidarı döneminde yasaklar, sadece ülke sınırları içerisinde kalmamış, ülke dışındaki yayınların ülke içine girmesine yönelik de yoğun bir sansür uygulanmıştır. Fransa'da yayınlanan "*Action*" adlı derginin (T.C.Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, Karar Sayısı 3/ 11819), Paris'te çıkan *Noyen – Orient* adlı derginin (T.C. Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, Karar Sayısı 3/ 11666), *"Paris Hollywood"* adlı Fransızca derginin, *"The Naturist"* ve *"Health and Effiency"* adlı İngilizce dergilerin (T.C. Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, Karar Sayısı 3/ 12895) ve Nazım Hikmet tarafından yazılan *" Türkiye Hakkında Hikaye"* adlı piyesin ve Suriyeli Dr. Ali Suat tarafından yazılan *"Min Şiir Nazım Hikmet"* adlı Arapça kitabın (T.C.Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, Karar Sayısı 3/ 529) yurda sokulmamasının ve dağıtımlarının men edilmesine Bakanlar Kurulu karar vermiştir.

ifade ettiği gibi, orta yolu kabul etmeyen bir iktidarın elinde mutlaka bir tarafa yerleştirilir hale gelmişti (Erdemir, 1962: 71). Bunun üzerine alınan tahkikat komisyonunun kurulması kararı, basını daha da güç bir hale sokuyordu. Komisyon çalışmalarının basın ayağında daha çok *Ulus* üzerine yoğunlaşmıştır[261]. Gazetenin genel yayın müdürü Nihat Şubaşı, müessese müdürü Muhittin Ertan, yazı işleri müdürü Erdoğan Tamer[262], gazete yazarlarından Cenap Çetinel'i ve *Ulus* Matbaasının sorumlusu Muzaffer Erdost komisyon tarafından sorguya çekilmiştir. Komisyon tarafından sorgulanan diğer bir isim, muhalif kimliği ön plana çıkmış olan *Akis'in* yazarı olan Kurtul Altuğ olmuştur. Bedii Faik de komisyon karşısında ifade vermiştir[263] Soruşturmaların ardından Kurtul Altuğ tutuklanmış ve aynı gece *Akis* komisyonunun isteği üzerine polisçe basılmıştır. Aynı akıbete *Forum* da

---

[261] Tahkikat Komisyonunun basın işleri ile ilgili bölümüne başkanlık etmekte olan milletvekili gazetecilik mesleğinden meclise gelmiş olan Bahadır Dülger'dir

[262] Erdoğan Tamer'in sorgusu sırasında oluşan diyalog, komisyonun kanuni durumunu ortaya koyan ifadelere sahiptir. Erdoğan Tamer yayınlanması yasak olan bir görüşmeyi nasıl yayınladığı şeklindeki soruya, *"Meclis konuşmalarının yasak edilebileceğini nasıl hatıra getirebilirdim? Çünkü Anayasanın 20 . maddesinde meclis görüşmeleri alenidir, denilmektedir"* şeklinde ilginç bir cevap vermiştir (Inuğur, 1992: 363-366).

[263] Yazar uğradığı soruşturmayı anılarında şu sözlerle tanımlamıştır: **"***... çok değil, yirmi beş gün önce ateşler içinde yanan halime bile hiç aldırılmadan, Tahkikat Komisyonu denilen ve imparatorluğun "Kürt Mustafa Divanı'ndan dahi daha belalı bir yetkiyle donanmış heyetin önünde tam bir hafta bazen günde on saati geçen bir sorgu işkencesine uğramış bulunuyordum"* (Faik, 2003c: 9).

uğramış, derginin aranması esnasında bir şey elde edilememesi üzerine derginin sahibi Metin And da sorguya alınmıştır (Inuğur, 1992: 363-366; Kabacalı, 1990: 183; Kabacalı, 1994: 267-268)[264].

Tahkikat komisyonunun üzerinde en çok durduğu konu, İsmet İnönü'nün Mecliste kurulan tahkikat komisyonunun faaliyetlerini anlatan 19 Nisan tarihli ve yayın yasağı konulmuş olan yazısını içeren *Ulus'un* basımevinden kaçırılıp milletvekilleri eliyle dağıtılması olmuştur. Bülent Ecevit o geceyi anılarında şu sözlerle aktarmıştır: "Ulus, *genel başkanımız İsmet İnönü'nün bir yazısı yayınladı. Bu yazı mecliste kurulan tahkikat komisyonunun faaliyetlerini gazeteyi yayınlamada direndik. Gecekonduda hazırlanan gazeteyi arabası olan milletvekillerini arabaları*

[264] *Forum* sahibi Metin And ile tahkikat komisyonu arasında yaşananları Alpay Kabacalı şöyle aktarmıştır: *"... sebep dergide çıkan "Müesseseler ve Siyaset" başlıklı bir yazıdır. Yazı, Kayseri olaylarını ele almakta ve orduyu övmektedir Tahkikat Komisyonu üyeleri "bu sıralarda orduyu övmenin ne alemi var"* düşüncesiyle And'ı bir hayli hırpalamışlar, dergiye kimlerin yazdığını sormuşlardır. And kendisini yazı işleri müdürü Osman Okyar'ı ve sekreter Bekir Ekinci'yi bildirince üyelerin hiddetleri bir kat daha artmış, Bülent Ecevit'in, Mahmut Makal'ın, Fakir Baykurt'un, Aziz Nesin'in ve daha birçoklarının *Forum'a* yazı yazdıklarını bildiklerini söylemişlerdir. Metin And, Tahkikat Komisyonu üyelerinin beyinlerine kan sıçratan bu dehşetin sebebini bir türlü anlayamamış, birer vatan haini gibi tek tek sayılan bu isimlerin neden bu kadar gürültü çıkarttığına hayret etmiştir (Kabacalı, 1990: 183; Kabacalı, 1994: 267-268).

ile dağıtmayı planladık. Polisler gazetenin idare binası ile basımevinin bulunduğu sokağı doldurdular, milletvekillerinin arabaları ile gazete dağıtımını da önlemek istediler. Ben gazetenin bir sorumlusu olarak polislerin şefleri ile görüştüm ve "bu yapacağınız iş kanunlara aykırıdır şayet aldığınız emri yerine getirirseniz suçlu duruma düşersiniz" dedim. Bundan sonra polisler emri uygulamaktan vazgeçtiler. Ulus *Anadolu' ya dağıtıldı. Bu benim kanunları bildiğimden değil de, neyin kanuni olmadığının belli olmamasından kaynaklanan bir hadisedir* (aktaran İnuğur, 1992: 363-366).

Basının bu yasaklamalarla aldığı son hali ise Orhan Birgit şu ifadelerle eleştirmiştir: *"Sen istenmiyorsun dedin mi gel hesaba. Başına sopa ile sokak sergerdeleri mi vuracak? Arkandan kama çıktığını iddia eden zabıtlar mı tutulacak? Her hafta birinci şubeyi ziyarete mi zorlanacaksın ? Tahkikat komisyonunun devamlı müşterisi mi olacaksın? Evinin önünden sokakta arkandan ve telefonlarından silik gölgeler ayrılmayacaklar mı ? Hepsini hepsini göze alacaksın. Suçun ne? suçun d'Israel'in "muvaffak olmayı bilen ve akıllı politikacılar tenkitten hoşlananlardır" sözünü meslek hayatında bir felsefe olarak kabul etmek. Suçun memleketini her şeyin üstünde tutup sevmek. Suçun bu memleketi idare edenlerin hangi siyasi inanca sahip olursa olsunlar gemiyi selamete götürmelerini temin için vazifeli olduğuna inanmak onların kendi aklının yettiği gücünün erdiği kadar yol gösterip yardım etmeğe çalışmak"* (1960: 21).

Cumhuriyet ise, partinin varacağı sonu "hüsran" olarak yorumlamış, hukuk rejiminin tüketildiği bir ortamda idare anlayışının uzun soluklu olamayacağına işaret

ederek, iktidarı açıktan uyarmıştı (27 Nisan 1960)[265]. Buna karşın iktidar organları *Cumhuriyet'i "hakikati gören ve hakikati yazan gazete"* olarak nitelendirmeye devam etmişlerdir. 1960 Ocağında, CHP Ordu Mebusu Atıf Topaloğlu'nun istifası ardından CHP'nin yaptığı kamuoyu açıklamaları, iktidar tarafından gerçeklerin saptırılması olarak yorumlanmış ve bu dönemde CHP'nin basını etkilemeye çalışarak yaşananları bambaşka gösterme çabası içinde olduğunu ve basının ise bu oyuna gelmemesiyle daha da sinirlendiklerini, özellikle de *Cumhuriyet'te* Ecvet Güresin'in kaleme aldığı "Ankara Notu"nun bu hiddetlerine tuz biber ektiği belirtilmiştir. *Yedi Ocak'ta* yayınlanan bu değerlendirmenin devamında da; *Cumhuriyet'i* ve o gün benzer nitelikte yayın yapan diğer gazeteleri de kapsayan şu yorum yapılmıştır: *"...hakikati gören gazeteciler elbetteki vardı. Bu hakikati elbetteki yazacaklardı. Bütün gazetecilerin sadece ve sadece kendi propagandalarına alet olmayacaklarını artık bilmeleri lazımdı"* (1960 : 5).

Cumhuriyet'in CHP nedeniyle okurlarından özür dilemek zorunda kaldığı bir başka olayı da *Yedi Ocak* yine sütunlarına taşınmış ve bunun üzerinden CHP'ye yüklenmiştir: *"*Cumhuriyet*, 28 Aralık tarihli nüshasında manşet olarak yer alan haber CHP'nin bir hakiki çehresini daha açığa koyması bakımından sütunlarımıza aynen alıyoruz. Bakın* Cumhuriyet*, "otomobil almak isteyen CHP'li mebuslar gruba hakim oldular" başlığı altındaki haberin metninde ne yazıyor. CHP milletvekillerinin*

[265] *Cumhuriyet,* konan bir yayın yasağı nedeniyle boş sütunlarla çıkmıştı, Nadir Nadi konuyu ele aldığı bir yazısında, bu durumun bir sansür rejiminin ürünü olduğunu ve hükümetin kendi çıkarına uygun düşmeyen durumları halktan sakladığını ifade etmiştir (15 Temmuz 1959; Kabacalı, 1994: 257).

hangi yolla olursa olsun Avrupa'dan Mısır ve Suriye'den yeni veya kullanılmış binek otomobili getirmeğe devam edecekleri öğrenilmiştir. Zira CHP Meclis grubunun verdiği kararın buna müsait olduğu anlaşılmıştır. Gerçekten üç gün önce toplanan grubun ve beş saat süren toplantının dört saatini binek otomobili getiren CHP milletvekillerinin sayısı ve özellikleri hakkında müzakere ile geçiren CHP Meclis grubunun müzakereler sonunda aldığı karar sureti gazetelere gizlice aksettirilmiştir. Bu sebeple o gün gazetemizde çıkan ve CHP Meclis grubu bundan sonra hiçbir milletvekilinin otomobil getirmesine ve getirilmiş olan 19 milletvekiline ait arabanın seçimlerde parti hizmetinde kullanılmasına karar vermiştir" şeklindeki haberin gerçeğe uymadığını ve bu konuda imkansızlıklarımız sebebiyle yanıldığımızı okuyucularımıza özür dileyerek bildiriyor ve CHP Meclis grubunun büyük ve hakiki kararını ve bu karara varırken geçen müzakere safhalarını özet olarak açıklıyoruz. Dört saatlik şiddetli müzakereler sonunda Grup Başkanı tarafından birkaç kere tekrarlanarak okunan kısa fakat kesin kararın aslı şudur: CHP Meclis Grubu bu konuda karar almamaya karar vermiştir" (*Yedi Ocak*, 1960: 4-5).

Yedi Ocak'ta Cumhuriyet'i konu edinen bir diğer yazı ise, Fahir Ersin imzalı *"Cumhuriyet'ten Ulus'a Mektup"- Tenkit Tahammülsüzlüğü"* başlıklı yazıdır. Yazıda, *Ulus'ta* yer alan haberde, *Cumhuriyet* Ankara Mümessili Ecvet Güresin'in Washington Basın Ataşe Muavinliği'ne tayin edildiğinin bildirildiğini, oysa bunun gerçekle alakası olmadığı, masa başı uydurulmuş bir haber olduğu, Güresin'in de bu haberi şu sözlerle tekzip ettiği aktarılmıştır: *"kendisi için sürpriz mahiyetinde olan bu haberden dolayı Ulus'a teşekkür ediyor ve diyor ki : " Sürpriz*

mahiyetinde diyorum. Zira herhangi bir vazife için ne ben bir talepte bulunmuşumdur. Ne de böyle bir talepte bulunmayı düşündüm. Eğer Ulus'taki arkadaşlarımız böyle bir tayini münasip görüyor idi iseler, zannederim ki evvela benimle görüşebilirler ve tayinimi ondan sonra yapabilirlerdi ... bu haber bazı çevrelerin bazı tenkitlere tahammülsüzlüğünün tipik bir örneğidir". Ersin, *Ulus'un* bu yalan haberi oluşturma sebebini ise; CHP'ye ilişkin yazdığı makalelere bağlamaktadır. Güresin'in makalelerinde de, CHP'nin basına karşı takındığı tavır, hakikati gizleme yolunda sarf ettiği gayretler, yalan ve yanlış haber yazdırmakta gösterdikleri gayretkeşlikleri belirttiğini, bu yüzden de Güresin'i hükümete yakın hükümetten ganimet bekleyen bir insan olarak teşhir edildiğini ve Washington'a tayin ederek, efkarı umumiye gözünde cezalandırılma yoluna gidildiği yorumu yapılmıştır (1960: 3).

Ulus'un bu gayretkeşliği, *Cumhuriyet* sütunlarında da eleştirilmiş, "Tarafsızlığın Güçlüğü" başlıklı yazıda, böylesi bir atamanın yalan olduğunun biline biline manşete taşınması "*hafif bir davranış*" olarak nitelenmiştir. *Cumhuriyet, Ulus'un* bu davranışını konu etmelerinin "*bir rivayeti yalanlamak*" endişesi olmadığını, amaçlarının memlekette tarafsız kalmanın güçlüğünü bir kez daha gösterme isteği olduğunun altını çizmiş ve bu haberin tarafsız bir gazetenin ne iktidara, ne de muhalefete yaranamadığını gösterdiği kadar CHP'nin yarın bir gün iktidara geçmesi halinde basından gelecek tenkide yönelik alacağı tavrı göstermesi bakımından da ilginç olduğu ifade edilmiştir (*Cumhuriyet*, 3 Ocak 1959).

Cumhuriyet'in Meclis Tahkikat Komisyonunun işe başlayışı ve aldığı ilk kararları bildiren manşeti, *"Dün kurulan Meclis Tahkikat Encümeni işe başlarken üç yasak kararı verdi"* şeklindedir. Haberde, Tahkikat Komisyonu'nun 15 üyesinin resimleri de yayınlanmış, resim altı olarak da, "CHP ile bir kısım basının faaliyetlerini tatbike memur Meclis Tahkikat Encümeni azaları" ibaresi yazılmıştır (*Cumhuriyet*, 19 Nisan 1960; Oral, 1968 : 188). Nadir Nadi de, 27 Nisan 1960 günlü başyazısında, DP yönetimini uyarmış, alınan bu kararın ülkedeki "göstermelik" de olsa halen yürürlükte olan hürriyet ve hukuk rejimini ortadan kaldırdığını, böyle bir idare anlayışına sahip iktidarın ise, uzun süre yönetimde kalamayacağını ifade etmiştir (*Cumhuriyet*, 27 Nisan 1960; Çavdar, 2000: 83; İnuğur, 1992: 363- 366; Köktener, 2004: 83). Bu yazıdan üç gün sonra *Cumhuriyet'te* Ali Ulvi'nin bir karikatürü [266] yayınlanmıştır. Altında, "Uçtu Uçtu" yazısı bulunan bu karikatür, başta Neron olmak üzere Hitler, Mussolini,Batista ve benzerleri gibi gelmiş geçmiş beş altı diktatörün arkasından Adnan Menderes'i de sıraya koymakta ve sonunun iyi olamayacağını belirtmektedir. Bu karikatür nedeniyle Sıkıyönetim Komutanlığı'na celbedilen Nadir Nadi'nin ifadesi alınmış, *Cumhuriyet'in* o günkü sayısı toplatılmış, gazete 10 gün süreyle kapatılmış[267], karikatürist Ali Ulvi

[266]Ali Ulvi'nin DP iktidarı üyelerinin yargılanması sürecinde çizdiği karikatürleri "ağır" bulunup eleştirilecektir (Taşdelen, 2005: 124, 140).

[267]*Cumhuriyet'in* kapatılması kararını veren Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 11 numaralı bildirisinin metni şu şekildedir :*"30 Nisan 1960 Cumartesi günü İstanbul'da intişar eden 12848 sayılı Cumhuriyet gazetesinin ilk sahifesinin sağ alt köşesinde Ali Ulvi imzası ile neşredilen karikatürler efkarı umumiyeyi teşviş ve tahrik edici (kamuoyunu karıştırıcı ve kışkırtıcı) mahiyette görüldüğünden 3838*

Ersoy gözaltına alınarak, Maltepe kışlasına götürülmüştür (Ahmad ve Ahmad, 1976: 209; Albayrak, 2004: 402-403; Genç, 1990: 18- 19; İnuğur, 1992: 363- 366; Kabacalı, 1990: 184; Kabacalı, 1991: 3-4 ; Kabacalı, 1994: 266-267; Köktener, 2004: 83; Tılıç, 1998: 81)[268].

Nadir Nadi, gazetenin yaşadığı bu olayın, iktidarın son günlerinde "yasaların" yerini "keyfiyet"e nasıl bıraktığını ortaya koyduğunu belirtmiş ve olaya ilişkin sorgulanma sürecini şu sözlerle aktarmıştır : *"...O sabah telefonla Sıkıyönetim'den beni istediler kalktım gittim bir hakim albay sorguya çekti. Neydi bu karikatürün anlamı ? Yazı işleri müdürlerinin her zaman başvurdukları yöntemi denedim. Maksat kötü değildi. Bu bir uyarı karikatüründen ibaretti. Albay belki içinden bana hak veriyordu . Ama ne yapsın? Buyruk yukarıdan gelmişti. Çaresizlik içinde ellerini iki yana açarak, "Olur mu ya" demeye getirdi. Zaten karar verilmiş ,* Cumhuriyet'in *o sayısı sabah erkenden toplatılmıştı. Öğleden sonra gazetenin 10 gün süre ile kapatıldığını bildiren Sıkıyönetim Komutanlığı*

---

sayılı Örfi İdare Kanununun 3. maddesinin 4. fıkrası mucibinde 10 gün müddetle men'ine ve neşredilmiş olan aynı nüshaların toplattırılmasına karar verilmiştir" (Kabacalı, 1994: 266-267).

[268]*Cumhuriyet,* sıkıyönetim komutanlığına başka sebeplerde çağrılmıştır. *Cumhuriyet* ve *Vatan'da* yayımlanan bir haberin Ankara'nın hoşuna gitmemesi bunlardan biridir. Komutanın meselenin gazetede çıkan haberlerin ajanslardan alınmaması olduğunu söylediğini ve aksi halinde gazeteleri kapatmakla tehdit ettiğini anlatan Nadi, konunun korktukları kadar ciddi olmaması üzerine rahatladıklarını aktarmıştır (Nadi, 1964: 108; Kabacalı, 1990: 138-139).

tezkeresini aldık. Arkadaşımız Ali Ulvi de göz altına alınıp, Topkapı Maltepe'sindeki kışlaya götürüldü. Ondan birkaç gün önce 1. Ordu Komutanı Orgeneral Fahri Özdilek gazete başyazarlarını ve genel yayın müdürlerini Harbiye'de Ordu karargahına çağırmış tutmamız gereken yol hakkında bize direktifler vermişti. 15- 20 kişi kadar vardık. Odada oturacak yer azdı. Hepimiz ayakta duruyorduk. Paşa geldi. O da oturmadı. Masanın başında ayakta şunu yapın bunu yapmayın gibilerden bir şeyler söyledi. Sinirliydim. Sözünü keserek oldukça öfkeli bir ses tonuyla komutana bir soru yönelttim. Ortada hükümet vardı. Soruşturma Komisyonu vardı. Sıkıyönetim Komutanı vardı. Biz bunlardan hangisinin emrindeydik. Paşa bir an duraksamadan "Hepimiz hükümetin emrindeyiz" dedi. Hazırcevap olsaydım. "Hepimiz yasaların emrindeyiz komutanım" diyebilirdim. Hoş ortada artık yasa masa da yoktu ya ! Ses çıkarmadım. Fahri Paşa sert görünmeye çalışan yumuşak yaradılışlı bir adama benziyordu. Bizden ayrılırken "Ricalarıma dikkat etmelisiniz" diyecekti, hemen toparlanarak ricalarım sözcüğünü "emirlerim" sözcüğü ile değiştirerek düzeltti" (1981: 124 – 125; Kabacalı, 1990: 185-186)[269].

[269] Basın son olayların ardından iktidara karşı bir hareket başlatmıştır. Basın mensupları kendi aralarında toplantılar yapmışlar ve buralarda aldıkları kararları basın bildirileri olarak kamuoyuna sunmuşlardır. Bu bildirileri kaleme alma görevini yürüten Bedii Faik, anılarında o günleri anlatırken; Nadir Nadi, Doğan Nadi, Vatan, Ercüment veya Erol Simavi'nin yazdığı bildirileri aynen kabul ettiklerinden ve yazdıklarını hemen imzalamayı adet edindiklerinden bahsetmiştir. Faik, anılarında aldıkları böyle bir karar sonrası, Kemal Aygün'ün vasıtasıyla Menderes'in yemekli bir toplantı istediğini öğrendiklerini ve Nadir Nadi'den başlayarak bütün gazete

27 Mayıs 1960 günkü, *Cumhuriyet'in* ilk (erken) baskısında; DP milletvekillerinin durumunun düzeltilmesi yolundaki önerileri, üniversite senatosunun Menderes'e cevabı, Ankara Üniversitesi Rektörü'nün üniversitenin açılması istemi büyük başlıklarla verilmişti (Kabacalı, 1994: 271). Daha sonra ülkede askerin yönetime el koyduğunu öğrenen gazete, başlığını *"Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı İdareyi Ele Aldı"* şeklinde yenilemiştir (*Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1960).

Cumhuriyet, ihtilale destek vermiş[270] ve Türkiye için bir dönüm noktası olarak görmüştür. Nadir Nadi yazdığı başyazıda ihtilalin gerçekleştiği gece yaşadıklarını ve bu haberi kamuoyu ile nasıl paylaştıklarını şu sözlerle

---

sahiplerini hemen görmeyi isteyen Menderes'in bu davetini kabul ettiklerini, ihtilal öncesi gerçekleştirilen bu son toplantının ise oldukça "tatsız" geçtiği not düşülmüştür (2003b: 257-258).

[270] Nadir Nadi, bu tarihi süreci desteklemenin ötesinde oluşumunda diğer gazeteci arkadaşlarıyla birlikte aktif rol üstlendiklerinin altını çizmiş ve bundan dolayı da oldukça gururlu olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: *"... bir böbürlenme duygusu hafiften içime yayılıyor. Ee ne de olsa gazeteciyiz, basın mensubuyuz. Falih, Bedii, Çetin, Metin biz de hürriyet uğruna az mı çalıştık yani ? Biz susup otursaydık şu uslu kalabalık hiç yerinden oynar, bir yanardağ heybeti ile ayaklanır mı idi? Biz olmasak Milli Birlik Hareketi doğar mı idi acaba ? Biz olmasak hangi yarbay, hangi albay hangi general artık kımıldamak bir şeyler yapmak gerektiğini düşünebilirdi? İktidar koltuğunu düşüklerin başında parçalayan aslına bakılırsa bizdik biz. Biz olmasak?"* (1971: 46).

paylaşıyordu: *"...Godot'u bekler gibi herkes bir şey bekliyordu. Neydi bu beklenen? Herhalde iyi bir şey, ülkemiz hesabına hayırlı bir şey olmalıydı. Nihayet beklenen ya da beklendiği sanılan şey geldi. 26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece yarısı bir arkadaşın telefonuyla uyandım. Radyoyu açmamı söylüyordu. Ordu yönetime el koymuştu. Bildiriler , marşlar dinleyerek sabahı zor bulduk. Erkenden matbaayı arayarak, gazetenin arabasını getirttim. Sokağa çıkma yasağı konulduğu halde kimliğimizi gösterdiğimiz subaylar nezaket hatta sevgi belirtileriyle yol açıyorlardı. Eminönü'nde bir yüzbaşı nereye gittiğimizi sordu. Söyleyince kendisini de Cağaloğlu'na bırakmamızı rica etti. Tüm evler, apartmanlar, dükkanlar al bayrağımızla donatılıyordu. Başta Genel Yayın Müdürümüz Cevat Fehmi , baş dizici Hüsnü Usta, makinist Dimo, hemen herkes koşmuş gelmişti. Birinci sayfayı baştan başa değiştirmişler, Atatürk'ün elle yapılmış bir resminin klişesini sağ köşeye oturtmuşlardı. Bu resmi beğenmedim. Ölüm yıldönümlerinden birinde kullanılmıştı. Kara rengiyle sayfayı matem havasına boğuyordu. Arşiv sorumlusunu bulamadıkları için rasgele ele geçirdikleri bir klişeyi kullanacaklardı. Canım sıkıldı ne yapmalı ? Vakit de yok. Bir an önce makine dönmezse müjdeyi halka nasıl yetiştireceğiz. Ben öyle olmaz diye tepinirken, makinist Dimo akıl etmiş, mürekkep kazanlarından birisini değiştirerek yeşil takmış, Provayı aldı geldi. Gerçi Atatürk üzgün bakışlarıyla yine oradaydı, ama hiç değilse yeşil renk birinci sayfanın kasvetli matem havasını silmiş dağıtmıştı. Derhal baskıya geçtik. Bu gazetecilik yaşamımda sayfa düzenine son karışmamdı* (1981: 129-130) [271].

[271] Bu ifade, Nadir Nadi'nin gazeteyi idare etme biçimine ilişkin bilgi içermesi bakımından önemlidir.

Nadir Nadi ihtilalin birkaç gün sonrası kaleme aldığı "Dönüm Noktası" başlıklı makalesinde ise, on yıla ilişkin bir değerlendirme yapmış ve yaşanan bu siyasi deneyimden ders alınması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir: " … *Türk milleti dünden beri tarihinin yeni bir dönüm noktasına ulaştı. On yıl önce gerçekleştirdiğimizi sandığımız çok partili demokratik idare sisteminin zamanla nasıl soysuzlaşmaya başladığını bütün memleketsever vatandaşlar yakından görüyor ve bu hali önlemek için ilgilileri uyarmaya çalışıyorlardı . On yıllık siyasal tarihimizi sırası geldiği zaman inceleyecek olanlar önümüze herhalde pek faydalı ibret dersleri sereceklerdir"* (İnuğur, 1992: 380; Köktener, 2004: 105-107). Nadir Nadi ihtilalden iki ay sonra çıkarılan bir broşürde de, DP iktidarının 10 yılını değerlendiriyor ve bu devrenin sonunda demokrasinin vardığı noktayı "soysuzlaşma" olarak niteliyordu. DP'nin çoğunluk diktatoryasına yöneldiğini ve anayasal hak ve hürriyetleri zedeleyerek kendi meşruluğunu kendisinin baltaladığını ifade eden Nadi, memleket idaresinin kontrolsüz ve keyfi bir hal aldığını nihayetinde de muhalefeti de ortadan kaldırmak için harekete geçerek iktidarın meşruluğunu yitirdiğini ve sonunu kendi eliyle hazırladığına dikkat çekiyordu (Nadi, "Bardağı Taşıran Damla", 1960: 12-14). Gazete bir müddet daha yeni yönetim hakkında olumlu bir yayın sürdürecek, fakat gazetenin destekleyici tavrı çok uzun sürmeyerek, 27 Mayıs'ın üzerinden daha iki yıl geçmeden yeni yönetim ile gazetenin arası açılacaktı

3.Bölüm

Nadir Nadi'nin Başyazılarında Demokrat Parti Dönemine Bakış

Cumhuriyet'in başyazılarını, 1950-1960 yılları arasında, Nadir Nadi kaleme almıştır. Yazarın yazmadığı ender günlerde, *Cumhuriyet* imzalı yazılar yayınlanmış olup, bunlar oldukça sınırlı sayıdadır. Araştırmamızın kapsamını oluşturan Nadir Nadi'nin kaleme aldığı başyazılar, gazetenin ilk sayfasında yer almış ve tek bir sütun üzerinde konumlandırılmış olup, çoğu zaman üçüncü sayfa orta sütunun ortalarına kadar devam etmişlerdir. On yıllık serüvende, her ne kadar fikirleri gözle görülür biçimde değişse de, yazar yazılarında hiçbir zaman saldırgan ve hırçın bir üslup kullanmamış, bunun yerine ılımlı ve tavsiye edici nitelikte yazılar kaleme almaya devam etmiştir. Bununla beraber, diğer yayın organlarında yer alan, şahsına ve gazeteye ilişkin çıkan yazıları değerlendirmekten de geri durmamıştır. Yazarın, yazılarını daha çok iç politika üzerine yoğunlaştırdığı, ulusal bayram ve özel günlerde (Atatürk'ün Ankara'ya gelişi, Kubilay'ın şehit edilişi, Gazeteciler Bayramı v.s.) o günün anlam ve önemini işleyen makaleler yazmayı asla ihmal etmediği ve Meclisin tatilde olduğu aylarda ise, ya dış politika ağırlıklı yazılar yazmayı ya da uzunca bir süre yazmamayı tercih ettiği görülmüştür.

Yazarın on yıl boyunca yazdığı makalelerdeki fikirsel değişimi anlayabilmek için kronolojiye sadık kalmaya dikkat ettiğimiz bu çalışmada, makaleler üç ana kategoriye ayrılmıştır. DP döneminde gerçekleştirilen üç genel seçimin tarihlerine denk düşen bu zaman dilimleri, Nadir Nadi'nin düşüncelerindeki değişimleri oldukça

iyi temsil etmektedirler. Buna göre, Nadir Nadi'nin makalelerini incelemek için kullanacağımız üç ana kategorinin başlıkları şu şekildedir:

a. 1950- 1954 yılları arasında Nadir Nadi tarafından kaleme alınan başyazılar

b. 1954 - 1957 yılları arasında Nadir Nadi tarafından kaleme alınan başyazılar

c. 1957- 1960 yılları arasında Nadir Nadi tarafından kaleme alınan başyazılar

Bu üç ana kategoride incelemiş olduğumuz makaleleri, kendi içinde ise, kronolojik olarak alt alta sıralamak yerine, bir anlam bütünlüğü içerisinde değerlendirmek daha yararlı bulunmuştur. Makaleler, başlıklandırmadan fakat kendi içinde anlamlı gruplar halinde, yazarın fikir seyrini ortaya koyma amacı güdülerek değerlendirilmiştir.

a. 1950-1954 Yılları Arasında Nadir Nadi Tarafından Kaleme Alınan Başyazılar

Nadir Nadi, dönemin genelinde olduğu gibi, bu yıllarda da iç politika ağırlıklı yazmış olup, partiler arası ilişkiler üzerine yoğunlaşmıştır. Nadir Nadi'nin alışma devresi olarak nitelediği DP iktidarının ilk yıllarında; yazar, iktidarın ve muhalefetin demokratik rejimi algılayış biçimleri üzerinde durmuştur. Partilerin

birbirleriyle olan ilişkilerini demokratik düzenin işleyiş prensipleri açısından değerlendiren Nadi, temel hak ve hürriyetlerin yerleştirilmesi için ortak hareket etmek yerine, partiler arasında sen-ben kavgalarına gidildiğini ve esas üzerinde durulması gereken konulara önem verilmediğini vurgulamıştır. Bu nedenle de, partiler üzerine yazdığı yazıları ele alırken, sorunları kişiselleştirmek yerine anayasal düzenlemelerin eksikliğine dayandırmaya gayret etmiş, çözümü de bu alandaki boşlukların bir an evvel doldurulması olarak göstermiştir.

1950 seçimleri sonrası, Nadir Nadi'nin kaleme aldığı ilk yazılar, iktidara tavsiyeler niteliğindedir. Zaman zaman iktidara yönelik eleştiriler sunan yazar, muhalif partilere özelikle de CHP muhalefetine karşı ılımlı bir yaklaşım göstermektedir. Örneğin; DP'nin iktidarının henüz bir ayı dahi dolmamışken, devri sabık yaratılmayacağı yönündeki vaatlerinin çiğnendiğine ilişkin başlayan tartışmaları ele alan Nadir Nadi; bu konuda, iktidarı haksız buluyor ve CHP'nin geçmişine yöneltilen eleştirileri "yersiz" olarak niteliyordu. CHP iktidarının 14 Mayıs'ta kazanılan demokrasi zaferinin hazırlayıcısı olduğunu hatırlatarak, CHP'nin geçmiş hatalarının üzerine gidilmemesi gerektiğine işaret eden Nadi, iktidarla muhalefetin mücadelesinin geçmiş işler üzerine değil, günlük politikalar üzerine olması gerektiğine de dikkat çekiyordu ("Hesap, *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1950; "DP'ye Düşen Görev", *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1951). İktidarın muhalefet hırçınlıklarına karşı hoşgörülü olması gerektiği yönünde de oldukça sık yazan Nadi, iktidarın kendisini işleriyle ortaya koyacağını, bu şekilde de muhalefete en iyi cevabı vereceğini belirterek, ("Kuvvetin Sırrı", *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1950) iktidarın zamanını iyi kullanması, olumlu ve kalıcı eserler yaratması gerektiğini vurguluyordu

("Dar Kapı", *Cumhuriyet*, 4 Kasım 1950).Partiler arası ilişkileri değerlendirirken, dengeli bir yaklaşım izlemeye gayret gösteren Nadi, iktidarın da muhalefetin de eksik yanlarını ortaya koyuyor, fakat iktidarın işin başında olması nedeniyle bir parça daha sorumlu davranması gerektiğine dikkat çekiyordu. Örneğin bir yazısında; muhalefeti "aceleci ve ezberci" bir tavırla iktidara yaklaşmakla eleştirirken; iktidarı ise, geçen zaman dilimine karşın vaatlerini yerine getirmemekle, devri sabık yaratma yoluna gitmekle, muhalefete hayat hakkı tanımamakla suçluyor, kuvvetlinin hoşgörülü olması ilkesini vurgulayarak, sorumluluğun iktidarda olduğuna işaret ediyordu ("Partiler Arası", *Cumhuriyet*, 24 Ocak 1951; "DP'ye Düşen Görev", *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1951;"Yanlış Mı?", *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1951). İktidarın popülizme dayalı politikalar üretmekten kaçınmasına ve halkı memnun edememe riskini göze alarak, doğru bilinen yolda halk için çalışılmasının gerektiğine de dikkat çekiyordu ("Tek Yol", *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1951).

DP iktidarının yanlış adımlarını, geçici hatalar olarak yorumlamaya dikkat eden yazar, zaman zaman DP yöneticilerinin zihniyeti ile ilgili şüpheler duyuyor ve bir an önce bu davranışlarından vazgeçip, doğru yola dönmelerini salık veriyordu. Örneğin; ceza kanunun bazı maddelerinde değişikliğe gidilmesi kararı üzerine Nadi, bir değerlendirme yazısı kaleme alıyor ve kanunda olumlu anlamda bir değişimin söz konusu olmadığını ve bu maddeleri daha evvel buraya koyan "zihniyetin" aynı şekilde bu komisyonda da hakim olduğunu vurguluyordu. DP'nin vaatlerini unutup, devlet otoritesini korumak adı altında "eski gidişi devam ettirmek" hevesine kapılmasını, ülke adına ümit kesici olarak niteliyordu. DP'nin hata işlemeyip,

acemilikler yapmasının beklenebilir bir şey olduğunu, fakat bir partinin ortaya koyduğu programa ve prensiplere aykırı davranmasının her şeyden öte parti hesabına talihsizlik olduğunun altını çizerek, partiye ilişkin duyduğu hayal kırıklığını dile getiriyordu ("Madde 141", *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1951).

Uzun bir süre daha, DP iktidarına ilişkin bu tarz yazılar yazacak olan Nadi, genellikle DP'nin muhalefet yıllarındaki tavrından ve vaatlerinden yola çıkarak, iktidara geçtikten sonraki davranışlarındaki değişime işaret etmiş ve CHP yönetiminden farklı politikalar üretmedikleri yönünde yazılar kaleme almıştır ("Siz Ne Dersiniz?", *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1952). Bununla birlikte; Nadir Nadi, CHP sözcülerinin açıklamalarına da oldukça olumlu yaklaşmakta idi. Örneğin; eski Başbakan Şemsettin Günaltay'ın Anayasa'da düzenlemeye gidilmesi yolunda verdiği önerileri destekliyor ve bir an önce bunun üzerine çalışma yapılması gerektiğini belirtiyordu. Anayasanın garanti eksikliğinden kaynaklanan zaafları olduğunun altını çizen Nadi, bu davanın partiler üstü bir mesele olarak alınması konusuna da dikkat çekiyordu ("Anayasa Davası", *Cumhuriyet*, 9 Mart 1952).

Nadir Nadi, anayasal garantinin gerekliliğine ilişkin uyarılarda bulunmaya devam ederken, iktidar ceza kanunlarındaki maddeleri güçlendirme yoluna gidiyordu. Bakanları eleştirilere karşı korumaya yönelik olan 159. madde de bunlardan biri idi. Nadi, konuyu etraflıca irdeledikten sonra, sonuç olarak bakanlık görevini kabul etmiş kişilerin "hoşgörü" sahibi olmaları gerektiğini, tahammül edilemez hakaretlere maruz kalındığında da, "imtiyazlı" bir koruma ile değil de, sade vatandaş gibi kanunlardan yararlanılması gerektiğine işaret ederek, DP'nin

girişimine olumsuz baktığını ortaya koyuyordu ("Nasıl Yaşar", *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1952).

Bir süre sonra ise, Nadir Nadi'nin CHP'ye ve liderine bakışında bir farklılaşma görülecektir. Örneğin; kısa bir süre önceye kadar, *"14 Mayıs zaferinin hazırlayıcısı, deneyimli bir politikacı"* olarak gördüğü CHP liderini, *"iktidar başarılı olmasında ne olursa olsun"* şeklinde düşünen hırslı bir politikacı olarak tanımlamaya başlıyordu. Bununla beraber, olumsuz gelişmelerin sorumluluğunu iktidara yükleyen Nadi, rejimin altı senedir bocaladığını ve bu yüzden de Atatürk devrimlerinin tehlike ile yüz yüze kaldığını söyledikten sonra, bunda başarılı olunamazsa bu başarısızlığın İsmet İnönü'nün hanesine yazılacağına dikkat çekiyor ("Tarih Susmaz", *Cumhuriyet*, 2 Aralık 1952), böylece bundan sonra kaleme alacağı yazılarında hissedilecek olan değişimin ilk sinyallerini veriyordu.

Bir süre sonra ise, Nadir Nadi'nin yazıları tamamen farklılaşacaktı. Seçime hazırlık niteliğinde olarak değerlendirdiğimiz bu yazılarında yazar, demokratik düzenin dört yılda ulaştığı noktayı değerlendiriyor, iktidarın ve muhalefetin "hizmetlerini" bu açıdan kıyaslayarak, seçmenin oyunu verirken, bunları göz önünde tutmasına çabalıyordu. Örneğin, CHP kalesi olarak bilinen Uşak ilçesinin il yapılmasını değerlendirdiği bir yazıda, hükümetin almış olduğu bu kararı Nadi, ülke çıkarlarının her türlü parti kaygısının üzerinde tutulması olarak yorumluyor ve bu olayı demokratik düzenin Türkiye'de yerleşmeye başlamasının bir işareti sayıyordu ("Uşak Seçimi, *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1953).

Yazar o günlerde, iktidarın demokrasiyi sağlama yönünde esaslı adımlar atmada geciktiğini, fakat bu yolda çalışıldığını, buna karşın CHP muhalefetinin ise; iktidara yardımcı olmayıp, aksine köstek olduğunu ifade eden çok sayıda yazı yazmaya başlıyordu. Anayasayı teminata bağlayacak esasların yürürlüğe girmesi konusunda, iki partinin de ihmalleri olduğunu yazılarında belirten Nadi, iktidarı bu konuda biraz daha geride tutuyor, DP'nin hatalarının CHP'nin davranışlarından kaynaklandığını ima ederek, iktidarı temize çıkarıyordu. Örneğin; Meclis'te Adnan Menderes ve İsmet İnönü'nün karşılıklı bir konuşmasını ele alan yazar, bu iki liderin parlamenter konuşma adabı içerisinde davrandıklarını belirterek, demokratik rejim kurallarının işletilmeye çalışıldığını belirtiyor, ardından da konuyu CHP'nin iktidara yardımcı olmadığına getiriyordu. Muhalefete olan eleştirilerini parti saflarındaki bir takım kimseler üzerinde yoğunlaştıran yazar, "gözleri kararmış" olarak tanımladığı bu kişilerin, iktidara geçmek hırsıyla hareket ettiklerini, oy avcılığını ülke çıkarının önüne koyan bu kimselerin demokratik rejimin gelişiminde de olumsuz rol oynadıklarını işaret ediyordu. Yazar, yazısının devamında, bu kişilerin kimliğini açıklıyor, bu kimselerin parti organı olan *Ulus'un* yönetiminde olan kişiler olduğunu ve bunların parti başkanı ile de zaman zaman çeliştiklerini ve partiyi olumsuz bir yöne sürüklediğini ileri sürüyordu ("Bir Düello", *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1953).

CHP'nin "hırçın" kanadını konu ettiği bir diğer yazısında da , bu kimselerin hükümeti eleştirme biçimlerine ilişkin "tuhaf" yorumunu getiriyor ve bu kimselerin ortaya attıkları iddiaların "komik" olduğunu belirterek, muhalefeti bu konuda hatalı görüyordu ("Boşuna Kavga",*Cumhuriyet*, 24 Kasım 1953). Buna karşılık, yazılarında

iktidarın "iyi niyetli" çabalarına sıkça değinen Nadir Nadi, Adnan Menderes'in çıktığı bir Karadeniz gezisinde yapmış olduğu konuşmayı *"partiler arası ilişkilerin Batı demokrasilerinde görüldüğü gibi sağlam temeller üzerine kurulması uğruna çaba harcanması"* olarak görüyor ve yazıda kullandığı nutku "zevkle" dinlediği ve "doğru ve çok yerinde telkinler" yaptığı yönündeki ifadeleriyle iktidarı olumluyordu. Yazar, yazısının devamında ise, iktidarın bu ılımlı tavırlarına karşın muhalefetin olumsuz davranışlar sergilediğini, iktidara saldırmayı adet haline getirdiklerinden bahsediyor, ardından da muhaliflerin seçim zamanı bunu daha da arttıracaklarını ve iktidarın sinirleri "tahammül sınırlarını aşınca" fırtınanın kopacağını öngörüyordu. İlişkilerdeki bu bozulmayı *"anayasa teminatsızlığı ve demokratik hürriyetlerin belirsizliği"* ile açıklayan yazar; iktidarı "tatlı" dilinden ayrılmama ve sinirlenerek kendisini yıpratmama konusunda uyarmakla yetiniyordu ("O Güne Kadar, *Cumhuriyet*, 26 Kasım 1953).

Nadir Nadi, 1953'ün son günlerinde, *Ulus* üzerine oldukça fazla yazı yazmıştır. Yazar, *Ulus* yönetimini, oy uğruna ilke ve değerlerinden ayrılmakla suçluyordu. Örneğin, *Ulus'un* irticai eğilimleri olması gerekçesiyle kapatılan Millet Partisini konu edinen yazılarındaki üslubu, Nadir Nadi'yi oldukça sinirlendiriyor, gazeteyi *"fikir mücadelesi yapıyorum kisvesi altında yobazları destekliyorlar"* sözleriyle eleştiriyordu. Yazar, pek çok makalesinde yaptığı gibi, iktidarı muhalefetle kıyaslıyor, "*demokratik hürriyetleri sağlama almak konusunda, DP fazla bir şey yapmamıştır, fakat irticaya karşı açıkça cephe almıştır"* diyerek, iktidarın eksik görülen noktalarını, muhalefete göre üstün olduğunu düşündüğü yanları ile kapatmaya çalışıyordu ("Sen Ben Derken, *Cumhuriyet*, 28 Kasım 1953).

Nadir Nadi, *Ulus'a* ilişkin yazılarına devam ettikçe, *Ulus'tan* şahsına yönelik eleştiriler yükselmiş, yazar da bunları köşesine taşımış ve hakkındaki iddiaları çürütmeye çabalamıştır. Bunlardan birinde yazar, *Ulus'un* kendisini *"hükümete körü körüne bağlanmış bir yazar"* olarak göstermeye çalıştığını belirtiyor ve şahsına yöneltilen bu eleştirinin ardında, CHP'nin seçim politikalarını eleştirmesinin yattığını dile getiriyordu. *Ulus'a* ilişkin görüşlerini tekrarlayan yazar, gazeteye kızmasının sebebi olarak, ne olursa olsun iktidarı kazanmak zihniyetine sahip olmalarını ve bu yolda gericilik temsilcileri ile dahi işbirliğine girmekten çekinmemelerini gösteriyordu [272].

Ulus'la girdiği mücadele de, kendisine özellikle Hüseyin Cahit Yalçın'ı hedef seçiyordu. Örneğin; Atatürk'ün Anıtkabir'e nakledilmesi törenine ilişkin yazdıklarından dolayı Hüseyin Cahit'i bozgunculukla suçluyordu.Törende hükümetin hiçbir noktayı ihmal etmediğini ve her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşündüğünü belirten Nadi, bu düzgün töreni dahi Hüseyin Cahit'in hükümete çatma vesilesi yaptığını, aslı astarı olmayan bahanelerle, eleştiriler yönelttiğini belirtiyordu ("O Gün Olsun", *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1953). Yalçın'ın seçim kanunu değişikliklerine ilişkin yazdıkları da Nadir Nadi'nin hoşuna gitmeyecektir. Yazarın eleştirilerini, "mantığından sakat" olarak yorumlayan Nadir Nadi, ("'İ'lerin Üstüne Nokta",

[272] Nadir Nadi yazısında ayrıca, iktidarın eleştiriye tahammülsüz olduğu yönündeki görüşleri bir bakıma tekzip eden şu cümleyi kuruyordu : *"...o kadar tenkit yazısından hiçbir demokrattan ufak bir serzeniş almadım, hoşa gitmeyeni yazınca 'sözde bağımsız' oluyoruz"* ("İnsaf", *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1953).

Cumhuriyet, 7 Şubat 1954), bu yazısı ile kendisinin defalarca üstüne basa basa belirttiği eleştiri hürriyetine ilişkin sözleri ile çelişir hale geliyordu.

Nadir Nadi, CHP ve *Ulus'a* yönelik eleştirilerine bir müddet ara verecektir. Nadir Nadi'nin görüşlerini, kısa bir süre için de olsa, ilk yıllarındaki bakış açısına döndürecek olan gelişme, CHP mallarının hazineye devredilmesine ilişkin DP girişimidir. Bu konudaki tavrını ilk başlarda net bir şekilde belli etmeyen Nadi, konuya ilişkin ilk yazısında, iki partiye de yükleniyor, DP'yi konuyu uzunca bir süre bekletip, muhalefet üzerinde bir korkutma aracı yapmakla suçlandırıyor, öte yandan CHP'nin de tek parti devrinde edindiği bu haksız kazanca dayanarak, diğer partiler karşısında avantajlı hale gelmesine göz yumulmasının mümkün olamayacağını belirtiyordu. Bu konuda, CHP'nin kendisinin bir adım atarak mallarını teslim etmesi gerektiği vurgulayan yazar, bunun olmaması halinde ise, mahkemeye gidilmesi gerektiğini, aksi halde bu intikam duygusunun partiler arası tehlikeli bir buhrana yol açacağını ve bunun da demokratik gelişmeyi felce uğratarak, rejimin tehlike ile burun buruna gelmesinin güçlü bir ihtimal olduğunu belirtmiştir ("CHP Malları", *Cumhuriyet*, 2 Aralık 1953).

DP grubunun, CHP mallarına ilişkin konunun, Meclis'te görüşülmesi teklifini onaylaması üzerine Nadir Nadi, bu defa kesin bir dille karara karşı çıkmış ve bu durumun, *"Türkiye'de bir hukuk devleti kurmak uğruna nesillerden beri harcanan gayretlerin bir çoğunluk kararı ile kökünden baltalanıp baltalanamayacağı davasına"* dönüştüğünü ifade etmiş ve bu açıklamasının ardından da, konuya ilişkin yazdığı tüm yazıları bu açıdan değerlendirmiştir. CHP mallarının iadesinin

yapılmasına karşı olmadığını, bunun Meclis yoluyla olmasına olumsuz baktığını yazılarında tekrarlayan yazar, gözlerini *"Meclise diktiğini oradakilerin ellerini vicdanlarına koyup, ona göre hareket edeceklerini umduğunu"* belirtmiştir ("Nazik An Geldi Çattı", *Cumhuriyet*, 10 Aralık 1953). Zaman ilerledikçe Nadi, DP yöneticilerini daha fazla uyarmaya çalışmış, bunun oy potansiyeline etki edebileceğine dair bazı imalarda dahi bulunmuştur. DP yöneticilerine muhalefet yıllarındaki devri sabık yaratmayacağız sözlerini hatırlatan yazar, iktidarın iyi çalışması ve başarılar elde etmesi nedeniyle bugüne kadar vatandaşın antidemokratik kanunların temizlenmemesini dert etmediğini, oysa artık seçimlerin üzerinden üç yıl gibi bir zaman diliminin geçtiğini ve bir de bu tasfiye kararının alınmasının halkı harekete geçireceğini, bu bakımdan iktidarın kendine çeki düzen vermesi gerektiğine işaret etmiştir ("Otur ve Ağla", *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1953). Nihayet 1953 yılı Aralık ortalarında CHP mallarının hazineye devri gerçekleştiğinde de, iktidarın bu kararının değerlendirmesini halka bırakıyor ("Bir Defa Tel Kopmaya…", *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1953), partiler arası ilişkilerin medeni olmak niteliğini, bu tartışmalarla birlikte yitirdiğini belirtiyor ve ilişkileri normale döndürmek için iktidarı göreve çağırıyordu ("Elbirliği İle İç Güvenliği Baltalıyoruz", *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1953).

Nadir Nadi, CHP malları konusunun gündemden düşmesiyle birlikte yazılarındaki eski havaya yeniden bürünüyor ve muhalefete yüklenmeye devam ediyordu. Örneğin, muhalefeti DP'ye zaman tanımadan, sürekli vaatlerini hatırlatmakla suçluyor ve ardından da iktidarın olumsuz politikalarını, muhalefetin

yersiz vakitsiz saldırılarının oyununa gelmek olarak yorumluyordu ("Sonsuz Kavga" *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1953).

Nadir Nadi yazılarında anayasada istenen değişikliklerin yapılmamış olması ve seçim devresinde ortalığın "kızışması" ile birlikte bu teminatsızlığın rejime ciddi zarar verebilecek olması konularını da sıklıkla dile getiriyor ("Bayram Ertesi", *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1953) ancak bu konuda uygulama makamında bulunan iktidarı eleştirmiyordu. Bazen de, iktidarın da yer yer vurguladığı gibi, ekonomik alanda meydana gelen rahatlamanın başarısını "yeterli" görüyordu.

Seçime yakın günlerde, iktidarın temel hak ve hürriyetlere yolunda attığı bir adım yazarı oldukça heyecanlandırıyordu. Hükümetin seçim güvenliğini sağlamak adına bazı adımlar atacağı yolunda söylentiler, Nadi'yi mutlu ediyor, yazdığı bir yazı ile bu haberin doğru çıkmasını umduğunu, hükümet tarafından harekete geçilmesini istediğini belirtiyordu ("Günün Davası", *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1954). Birkaç gün sonra teklifin meclis grubuna sunulmasına karar alınmasını ise, "ileri bir adım" olarak niteliyor, iktidarın bu hareketle dürüst seçimlere olan bağlılığını somutlaştırdığının altını çiziyor ve bu "samimi" girişiminden dolayı da, Başbakan Menderes'i tebrik ediyordu ("Bir İleri Adım", *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1954). Menderes'i övmeye devam eden Nadi, başbakanın attığı bu adımla hakkında yürütülen "propaganda edebiyatının" bütün dayanaklarını çürüttüğünü; "memleketi illa ben yürüteceğim" diye bir derdi olmadığını, hatta demokrasi uğruna mücadeleye atıldığını ifade ediyordu. Nadi yazısının devamında ise, daha evvel Menderes ve hükümet aleyhine yazdığı yazıların günahını çıkarıp, o güne kadar iktidarı

anlamamış olmaktan dolayı hatalı olduklarını belirtiyordu: *"...Menderes'in muhalefete karşı kullandığı sert cümleleri yadırgadık. Genç ve az tecrübeli rejimin her taraftan iş bekleyen çevresi içinde devlet idaresi sorumunun bazen sinirleri ne kadar gerebileceğini tahmin edemiyor ve bunu sorumlulara bağışlayamıyorduk. Buna rağmen, DP kendisine yapılan en ağır, en insafsız hücumlara tahammül etmesini bilmiş, kışkırtmalara rağmen yolundan sapmamıştır. Menderes arkadaşlarına daima yumuşaklık telkin etmiştir. Fikir hürriyeti, basına sokulan hakaret, iftira ve tezvir yılanlarının baskısı altında bir hayli zedelenmiş, fakat yeni iktidar kanun yolu ile en ufak bir fiske bile atmamıştır. Bu gerçeği tanımak bir hakseverliktir. Seçim kanunu değişiklikleri ile de memlekette diktatörlüğe özenen bir şahıs veya bir zümre çıkarsa bunların işi çok güçleşecek ; çünkü artık Meclise hakim olmak yetmeyecek. milletten oy hakkını geri almak gerekecektir. Türkiye'de diktatörlüğün ihtimali dahi tarihe karışmak üzeredir"* ("Ferahlık", *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1954). Bu yazı ile Nadir Nadi hükümet sözcülerinin söylemine sahip çıkar hale gelmiş ve bu durum sadece bu konu ile de sınırlı kalmamış, örneğin komünizm üzerine yazdığı bir yazıda, komünizmin irticayı körüklediğine ilişkin sözleri ile de iktidarla benzer fikirlere sahip olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur ("İki Başlı Ejder", *Cumhuriyet*, 3 Şubat, 1954).

Seçim kanunundaki değişikliklerin Meclis grubunda aynen benimsenmesi üzerine artık iktidarın eleştirilecek hiçbir yanının kalmadığı düşüncesine sahip olan ve bunu da yazılarında savunan Nadir Nadi, halen yeni formüller bulup, iktidara saldırmaya devam edenlere, seçmeni de yönlendirici vurgulamalar içeren şu ifadelerle sesleniyordu: *" ...evet onlar söyleyecek iktidar yapacak, vatandaş da*

görecek doğruyu iğriyi ayırt edecektir. Her halde karar vatandaşındır" ("Hilesiz Seçim ve Peronizm" , *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1954).

Nadir Nadi, bütçe görüşmeleri sırasında, aynı tavrını sürdürüyordu. Muhalefetin, konuşmasının radyoda yayınlanmaması üzerine verdikleri tepkiyi, her ne kadar "haklı" bulduğunu ifade etse de, yazısına hakim olan düşünce daha ziyade böylesi bir eleştiri fırsatının niçin muhalefetin eline verildiğini sorgulamak olduğunu görmekteyiz. Maliye Bakanının "çok kuvvetli" nutku karşısında, CHP sözcüsü Faik Ahmet Barutçu'nun sözlerinin verilmesinin esasında iktidara yarayacağına dikkat çeken Nadi'nin bütçe görüşmelerine dair ikinci notu ise; muhalefetin getirdiği eleştirileridir. Muhalefetin bütün yapılan işleri yok farz eden bir üsluba sahip olduğunu belirten Nadi, muhalefetin görevinin inkar olmadığını, daha ileri bir programla seçmen önüne çıkmak olduğunu, iktidarı beceriksiz, inatçı görüp; başarılan işleri lafla örtebileceğini sanan muhalefetin önce kendisini aldatacağını ifade ediyordu ("Ölçü Hasreti", *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1954). Birkaç gün sonra da, CHP kurultayının toplanması üzerine partide gördüğü eksiklikleri sıralayan yazar, kurultayda bu sorunların çözülmesini umduğunu söylüyordu. CHP'de müfrit kanadın varlığına bu yazısında da işaret eden yazar, bu kanadın parti içi hakimiyeti de ele geçirmeye niyeti olduğunu belirtiyor ve CHP yöneticilerini bu konuda uyarıyordu ("CHP Kurultayı, *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1954). Kurultaya ilişkin bir diğer yazısında da, CHP'nin eski Millet Partisi üyeleriyle ortak listeler hazırlamasına razı olmasını eleştiriyor ve burada sorunun "kendisini güçsüz gören iki partinin birleşmesi" olmadığını, prensiplerin göz ardı edilmesini kabul edemediğini ifade ediyor ve CHP'nin bunu yaparak, "hata" ettiğinin altını çiziyordu

("Aday Listeleri", *Cumhuriyet*, 28 Şubat 1954; "Pazarlık", Cumhuriyet, 20 Mart 1954).

Demokratik gelişme konusunda gereğince adım atılamamasını da muhalefetin "ruhi komplekslerine ve köstekleyici davranışlarına" bağlayan Nadi, CHP yöneticilerine göre çok tecrübeli ve çok daha olgun bulduğu DP yöneticilerini, sessizliklerini devam ettirmeye çağırıyordu ("İspat Edelim", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1954). Bu tarz yazıları ile iktidara olan sempatisini oldukça belli eden Nadi, Hüseyin Cahit Yalçın'la girdiği bir polemikte bu yöndeki görüşümüzü kendisi de itiraf etmekte, buna karşın *"hislerine mağlup olarak körü körüne tarafgirlik yaptığını kimsenin iddia edemeyeceğine"* işaret edip, Arapça Ezan konusunda yazdıklarını da buna delil göstermektedir ("İnsaf Üstad", *Cumhuriyet*, 6 Mart 1954). Nadir Nadi, seçimlere sayılı günler kaldığında ise, örtük bir biçimde CHP'nin denendiğini ve bu sürece ilişkin de olumsuz bir inanca sahip olduklarını ve CHP adına kalem oynatanların düşüncelerine göz atıldığında da, partide bir değişimin izlerine rastlanmadığını belirten bir yazı yazıyordu. Yazar, bu konu üzerinde, bir iki yazısında daha duruyor ve CHP'nin seçim beyannamesi ile gündelik ürettiği politikaların çelişkilerine dikkatleri çekerek, oyların yönünü DP'ye çeviriyordu ("Küçük Bir Misal", *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1954; "Aykırı Partizan", 22 Nisan 1954). Nadir Nadi, 1954 seçimleri öncesinde yazdığı son başyazısını da, CHP eleştirisine ayırıyor, CHP'nin ihtiraslı kişilerin etkisi altında olduğunu ve dört yıl boyunca iktidarı yıpratmaya çalıştıklarını, buna karşılık başbakanın büyük bir olgunluk gösterip, ılımlı bir tablo çizdiğini ifade ediyor, ardından da Başbakanı eleştiren muhalefet yazarlarına şu sözlerle çatıyordu : *"... milletin serbest oyu ile iktidara*

gelmiş bir partiyi temsil etmekten ve memleket hayrına çalışmaktan gayrı hiçbir iddiası olamayan bir vatandaşı, 600 yıllık tarihimizin en karanlık simalarıyla bir tutmak, hatta onlardan da beter görmek halkı ona karşı bir tahrike yöneltmek iyi niyetli bir muhalefet yazarına yakışır mı?". Yazar yazısının devamında, kötü günlerin geçmiş devirlerde kaldığını belirttikten sonra, bu iyi tablonun devamı için CHP'nin iktidar koltuğundan uzak tutulması gerektiğini şu sözlerle ortaya koyuyordu: *"... Çok şükür o günlerden uzağız artık yurdumuzda kimsenin kalemi elinden alınmayacak, yazıp söyledikleri sahte bile olsa hiçbir vatandaş fikirlerinden ve inançlarından ötürü hapse tıkılmayacak, sürgüne gönderilmeyecektir. Ama bu durum tamamen normal bir hale gelinceye kadar Yalçın'ın temsil ettiği zihniyet bir müddet daha muhalefette kalsa galiba iyi olacaktır. Şuracıkta seçimlere ne kaldı? Pazar günü millet konuşacaktır"* ("Biraz Sabır", *Cumhuriyet*, 28 Nisan 1954).

Nadir Nadi, 1950-1954 yılları arasında ekonomiye ilişkin oldukça sınırlı sayıda makale yazmıştır. Yazar, ekonomi politikalarını daha çok siyasal politikalar üzerinde yarattığı etki nedeniyle gündeme getirmiş, doğrudan bir değerlendirmeyi çok ender yapmıştır. Yazarın bu tutumunun altında yatan sebebi, kendisi doğrudan dillendirmemekle birlikte, bunu tahmin etmek güç değildir. Bir kaç yazısında Nadi, ekonominin uzmanlık işi olduğunu ve uzman kişiler tarafından değerlendirilmesi gerektiği yönünde ifadeler kullanmıştır, kendisinin bu alana bu yüzden fazla girmediği düşünülmüştür.

Nadi'nin konuya ilişkin sınırlı olan makalelerinde, DP iktidarının ekonomi politikalarını başarı bulduğunu görmekteyiz, az çok var olan sıkıntılara da iktidarın

çok kısa zamanda çözüm üretebileceği inancını yazılarında dillendiren Nadi, iktidarın "cesaretli" olarak nitelediği bu hamleleri, kendi imkanlarıyla başarmasından dolayı da özellikle memnuniyet duyuyordu ("Bayar'ın Nutku", *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1953). Nadi, bir yazısında da CHP ile DP'yi kıyaslarken ekonomik açıdan iki partinin görüşlerini değerlendiriyor, iki partinin bu konuda yalnızca "yöntem" yönünden ayrıldığına işaret ediyor ve sınıf mücadelesine dayanmayan partiler arası ilişkilerde hoşgörünün ağır basması lazım geldiğine, partizan adamların taşkın hareketlerine hükümetin müdahale etmesi gerektiğine dikkat çekiyordu ("El Şakası Yok", *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1954.)

İktidarın ekonomiyi geliştirme adına attığı adımlardan olan yabancı sermayenin ülkeye getirilme çabasını, Nadir Nadi tamamen destekliyor, yabancı sermayeyi kapitülasyonlar ile bir tutmanın haksızlığına işaret edip, yabancı sermayenin gerekliliğine dikkat çekiyor ve sermayeyi olabildiğince rahat ettirilip, ülkeye çekmeyi tavsiye ediyordu ("Yabancı Kapital", *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1954). Petrol kanununu da aynı açıdan ele alan Nadi, Türkiye'nin kısıtlı olanaklarıyla petrolü işletip değerlendirmenin imkansızlığına işaret edip, yabancı uzmanların hazırlamış olduğu rapordan yola çıkılarak, hazırlanan tasarının kanunlaşması gerektiğine dikkat çekiyordu. Bu kanunun çıkarılması halinde milli ekonominin hamle yapacağına inanan yazar; muhalefetin, raporu bir yabancı uzmanın hazırlamış olmasından duyduğu kaygıları "yersiz" buluyor, Türk hükümetinin bu raporu akıllıca değerlendirip, ülke çıkarları açısından kontrol edeceğinin altını çiziyordu ("Petrol Davası",*Cumhuriyet*, 17 Şubat 1954).

Seçim kampanyalarında CHP, bu iki kanunu ele alarak iktidara yüklendiğinde de, Nadir Nadi'nin iktidarı "korumaya" devam ettiği görülmüştür. Muhalefet partisini hücumun dozunu kaçırmakla ve olayı memleket meselesinden çıkarıp, hakaret amacıyla bir silah olarak kullanmaya dönüştürmekle suçlayan Nadi, prensipte kırmızı oy verdikleri bir kanunu seçim meydanlarına taşımalarını yadırgamış ve işi hakarete dökmelerini de ağır bir dille eleştirmiştir.Yazarın yazısının sonundaki sözleri ise, demokratik hak ve hürriyetlere inanmış bir insanın sözleri ile çelişir vaziyette idi. Yazar, milletin serbest oyu ile iş başına gelen adamlara "cahil, serseri, bunlar bir şeyden anlamaz" gibi ifadeler kullanmanın milli iradeyi hiçe saymak olduğuna ilişkin sözleri ile oy çoğunluğunun "eleştirilmemek" olarak algıladığını ortaya koyuyor ("Gürültüye Giden Konular", *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1954), ileride "hata" olarak niteleyeceği sözler sarf ediyordu.

Dinin politikaya alet edilmesi konusunda yazarın ilk dört yıl için yazdığı yazı sayısı, diğer yıllara oranla oldukça düşük seviyededir. Yazar, bu dönemde irticaın hareketlendiğine ilişkin endişelerini okurlarıyla paylaşmış ve vicdan hürriyetinin zihinlerde yer edinmesinin siyasal hak ve hürriyetlerin ön şartı olduğunu yazılarında işleyerek, ceza yoluna gidilmesinden çok, böylesi bir olgunluğa ulaşmanın gerekliliğine işaret etmiştir. Partilerin oy kaygısıyla halkın dini duygularını sömürmeye uygun olduklarına yazılarında yer veren Nadi, "tehlikeli" olan bu oyunun daha ileri boyutlara taşınmayacağı konusunda, iktidara ilişkin bir güven duyduğu görülmüştür:

Hükümetin ilk icraatlarından Arapça ezan okunma yasağı konusu, ülke gündemini oldukça uzun süre meşgul etmiştir. Nadir Nadi, konuyu temkinli ifadelerle ele almış, olayı devrimlerin zedelenmesi yönünde bir adım olarak değerlendirmemiştir. Laiklik prensibini kabul etmiş olan bir rejimde, bu tarz konuların ele alınmayacağını savunan Nadi, serbest seçimlerle iktidara gelen demokratik bir hükümetin bu konuyu gündeme taşıyacağını hiç düşünmediğini ifade etmiştir. Yazar, daha sonra Başbakan'a ilişkin bazı eleştirilerde bulunmuş, fakat bunu yaparken böylesi bir teklifi niçin gündeme getirdiğini sorgulamaktan çok, iyi niyetine inandığı yeni iktidara ilişkin olumsuz propagandalara zemin hazırlamasına imkan vermesinden yakınmıştır. Menderes'in devrimlerin ülkede kökleştiği inancına dayanarak, bu yasağa artık ihtiyaç kalmadığı açıklamasını yerinde gören Nadi, DP sözcülerinin bu görüşe gerçekten inanmaları halinde, dini dünya işlerinden ayrı tutan bir düşünceye dayalı açıklama yapmasının daha anlamlı olacağına dikkat çekmiştir ("Ezan", *Cumhuriyet*, 7 Haziran 1950).

İktidarın attığı bütün adımlarda bu kadar "ılımlı" olamayacak olan Nadi, yeri geldiğinde iktidarı zihniyetinden ötürü sorgulayacaktır. Nadi yazılarında, okullarda din derslerinin zaruri kılınması gündeme geldiğinde, şiddetle buna karşı çıkmış ve laiklik prensibiyle bağdaşmayacağı için devrime aykırı olacağını ifade etmiştir. Çoğunluğun böyle bir şey istiyor olmasının, istemeyen azınlığı göz ardı etmek anlamına gelmeyeceğini, aksi halde bunun adının "çoğunluk tahakkümü" olacağını belirten Nadi, 14 Mayıs zaferine, devrimler ışığında gelindiğini, bunun zedelenmesi halinde geriye dönüleceği konusunda iktidarı uyarmıştır ("Temel Şart", *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1950; "Politika ve Din", *Cumhuriyet*, 12 Ekim 1952).

1950'nin sonlarına doğru ise, ülke çapında hissedilir hale gelen gerici kıpırdanışlar yurtta tepki çekmeye başlıyor, aydınların ve gençliğin yer yer gösterilerine sebep oluyordu. Buna karşın, hükümet halen böylesi bir durumun varlığını kabul etmiyor ve ortada ciddi bir sebep yokken, bunları ortaya atanları kışkırtıcılıkla suçlandırıyordu. Bu gelişmeleri diğer aydınlar gibi takip eden Nadi, hükümet sözcülerinin açıklamalarını tekzip edercesine, bu kımıldanmalara ilişkin kendi gözlemine de dayalı bazı örnekler veriyor, ardından da iktidarın olaya yaklaşımını "hatalı" bularak, iktidarın devrimleri koruyan bir açıklama yapıp, açık bir mesaj vermesi halinde durumun bu noktaya gelemeyeceğine dikkat çekiyordu ("Var Mı Yok Mu", *Cumhuriyet*, 24 Mart 1951). Bir başka yazısında Nadi, Başbakan Menderes'in aşırı akımlara karşı savaşılacağına dair teminat vermesine karşın, halkın zihninde devrimlerin korunup korunamayacağı konusunda halen şüpheler oluştuğunu belirtiyordu. Komünizme olduğu kadar, irticaa karşısında da aynı kararlılıkla mücadele verilip verilmeyeceği konusunda iktidarın güven vermediğini ima eden yazar, daha evvelde hatalı davranışlar sergilenen bu konuda, hükümetin kesin adımlar atmasını beklediğini ifade ediyordu ("Hürriyet İlkeleri", *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1951).

Gerici kımıldanışlar ülke içinde bir müddet sonra somut saldırılara dönüşecek ve çeşitli yerlerdeki Atatürk heykel ve büstlerine saldırılarda bulunulacaktı. Bu tarz eylemlerin artması ve önlenemez hale gelmesi üzerine iktidar, Atatürk'ü korumayı amaçlayan bir kanun tasarısı, Meclis'e teklif edecektir. Atatürk devrimleri konusundaki hassaslığı bilinen Nadir Nadi ise, bu tasarının her

ne kadar "iyi niyetle" hazırlanmış olduğunu düşünüyor olsa da, kanunlaşmasına sıcak bakmıyordu. Konuyu ele aldığı bir yazısında, bu düşüncesinin gerekçesini şu sözlerle ortaya koyuyordu. Atatürk'ün eserleri ile yaşayan bir lider olduğunu ve gençliğinde bunu bu şekilde kabul ettiğini belirtiyor ve rejim adına bu kanunun "gerileme işareti" sayılacağına dikkat çekiyordu. Çok partili hayata geçişle birlikte, "uyuyan yobazların" uyanma zemini bulduklarını, özellikle de DP ve CHP'nin seçim zamanı oy kaygısıyla bu kıpırdanmalara göz yummasının bunu daha da yaygınlaştırdığını düşünen Nadi, bu nedenle bu hareketleri doğuran sebepleri irdelemeden, birkaç kişiyi cezalandırmanın "gerçekçi" bir yaklaşım olamayacağını, onun yerine *"yurtta gerçek hürriyet prensiplerinin, adalet ve eşitlik kaidelerinin temelini kuvvetlendirmeye çalışmak lazım"* diyerek demokrasi yöntemlerine eğilinmesi gerektiğine işaret ediyordu ("Ata'yı Korumak" , *Cumhuriyet*, 14 Nisan 1951).

Nadir Nadi'nin birkaç ay sonra ise görüşleri farklılaşacaktı. İrticaın ciddi bir tehlike oluşturacağına ihtimal vermediği ilk yazısından tamamen farklı olarak irticaın ülke içinde ciddi bir örgütlenmeye sahip olduğunu ve yaygınlaştığına işaret ediyor, dinin siyasete alet edilmesinin sonuçlarının yaşandığının altını çiziyordu. CHP'yi de, DP'yi de siyasal çıkarları uğruna gevşek bir tutum içine girmeleri nedeniyle sorumlu bulan Nadi, DP'yi ise yönetimde olması nedeniyle ise, daha fazla hatalı buluyor ve harekete geçmesini bekliyordu ("Artık Yeter", *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1951; "Geriden 'Hazer'", *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1952).

Ahmet Emin Yalman'ın vurulması, irticaın ülke içinde tırmanmasının somut bir göstergesi olarak ortaya çıkıyordu. Vatandaşlar arasında nefretle karşılanan olayı Nadir Nadi de, ele alıyor ve muhalif-yandaş bütün vatandaşları hürriyet rejiminin ülke topraklarında yerleşmesini sağlamak adına harekete geçmeye davet ediyordu. Hürriyetin iki azılı düşmanı olan aşırı sol ve aşırı sağın hürriyetin hoşgörü zemininden faydalanarak, kendilerine yayılma imkanı bulduğunu belirten Nadi, aşırı sağın, aşırı solun etkisiyle daha tehlikeli bir hale geldiğini, sağ akımlara hoşgörülü davranan hükümetlerin aslında Moskova'ya yarandığını ifade ediyor, bu sözleri ile iki akım arasında aşırı sola karşın daha olumsuz bir bakışa sahip olduğunu ortaya koymuş oluyordu. Yazar, yazısını demokrasi ve hürriyet yolunda ilerlemek için, demokrasinin gereklerinin yerine getirilmesi konusunda daha dikkatli olunması gerektiğini belirterek tamamlıyordu ("Sağı Okşarken, *Cumhuriyet*, 25 Kasım 1952). İktidarın gerici hareketler sergileyen Millet Partisi'ni kapatması, Nadir Nadi'yi memnun ediyor ve bu tarz kuruluşlara yaşam hakkı tanınmamasını destekliyordu ("Atatürk Kimin?", *Cumhuriyet*, 29 Aralık 1953).

1954 seçim kampanyalarında din istismarcılığı oldukça artıyordu. Nadi bir yazı kaleme alıyor ve dini siyasete alet edenlere ilişkin kanunun açık olduğunu ve ayrım yapılmadan iktidar üyesine de, muhalefet üyesine de bunların uygulanacağı konusunda inanca sahip olduğunu belirtiyordu. Konusu geçen bir takım olayları da, parti teşkilatlarının üst kademesindekilere mal etmeyen yazar, bu tip davranışlara girenlerin ancak ikinci üçüncü sınıf işgüzar partililer olacağına işaret ederek ("Sana da Yasak Ona Da", *Cumhuriyet*, 23 Mart 1954), seçimlere bu açıdan herhangi bir gölge düşmediğinin altını çiziyordu.

Nadir Nadi'nin partiler arası ilişkiler konusu ardından en fazla üzerinde durduğu husus, basın rejimi, basın hürriyeti ve basına ilişkin yürütülen politikalardır. Yazarın basınla ilgili ilk yazıları, bu alanda yapılmasını istediği icraatları iktidarla paylaşmak ve yapılanlar içinde hatalı gördükleri konusunda uyarmak mahiyetinde idi. Örneğin; bunlardan birinde Nadi, tek parti döneminde ve 1950 seçimlerine kadar geçen sürede basın toplantılarının ihmal edildiği ya da sadece direktif vermek amacıyla yapılageldiğini hatırlattıktan sonra, yeni hükümetten *"memleket meselelerini görüşmek, vatandaşları ve yazarları aydınlatmak, onların düşüncelerini öğrenmek , bilgisizliklerini gidermek maksadıyla sualli cevaplı tama manasıyla demokratik esaslara dayalı basın toplantıları usulünü memleketimizde ihya etmesi"*ni beklediğini ifade ediyordu ("Basın Bir Bağdır", *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1950). Yazar, bir başka yazısında da; ırkçılık, yobazlık, solculuk maskesi altındaki düşman faaliyetlere karşı tedbir alınması gündeme geldiğinde; bu tedbirlerin fikir hürriyetini baltalayabileceğine dikkat edilip, hataya düşülmemesi gerektiğine dikkat çekiyordu ("İlk Şart: Basın Hürriyeti", *Cumhuriyet*, 3 Ocak 1951). Aynı konudaki diğer bir yazısında da, basının "ırkçılık, yobazlık ve solculuk" konularına karşı oldukça duyarlı olduğunu ve bu aşırı akımlarla mücadele konusunda büyük bir görev üstlendiğini belirterek, iktidara çıkaracağı kanunlarla ya da ceza kanunundaki maddelerde gideceği değişikliklerle basının desteğini yitirebileceğini ima ediyor ve buna göre hareket etmesi yönünde uyarıyordu ("Basına Dikkat", *Cumhuriyet*, 18 Mart 1951).

Nadir Nadi'nin eleştirileri, iktidar cephesinde olumlu bulunmayıp, kendisine bazı serzenişlerde bulunulmuş olacak ki, tarafsız olarak yayın hayatının güçlüğüne

dikkat çeken bir yazı kaleme alıyor ve tarafsız olunmasının mümkün olunamayacağı yönündeki görüşlere karşı çıkıp, partili olup da tarafsız kalmanın bile mümkünlüğüne işaret ederek, kendi siyasi durumuna gönderme yapan şu yorumlarda bulunuyordu: *"... bir yazar, belli bir hadise karşısında kendi partisinin prensiplerini şu veya bu şekilde yorumlayabilir ve arkadaşlarına o düşünceyi anlatmaya çalışabilir. Bunun aksini iddia etmek, siyasi parti üyelerini yukarıdan idare edilebilir bir nevi emir kulları saymaya yol açar. Bizimle fikir birliği eden arkadaşların da kendi fikirleri olacağını önceden kabul etmezsek particiliğe hiç başlamayalım"* ("Ya Benden Ya Ondan", *Cumhuriyet*, 21 Haziran 1951) Konuyu ele aldığı bir başka makalede de, "bağımlı", bağımsız" gazeteci kavramını irdeyen yazar, *Cumhuriyet'in* "bağımsız gazeteler" arasında görüldüğünü ifade ediyor ve bu kavramın kendilerini tanımlamadığını düşünen Nadi; kendisinin ve gazetesinin duruşunu şu sözlerle ortaya koyuyordu:*" bizim bağımsızlığımız sadece bugünkü partilere karşıdır. Yoksa biz hiçbir kuvvetin yerimizden sarsamayacağı kadar sımsıkı bağlı adamlarız. Okuyucularımız çok iyi bilir, bizim bağlılığımız Atatürk'e , Cumhuriyet'e ve devrim ilkelerinedir. Ben şahsen elime kalemi aldığım günden beri bu saydığım varlıklara daima bağlı kalmaya dikkat ettim. Atatürk'ün büyük emanetini korumayı kendi naçiz ölçülerimle en büyük vazife bildim. İktidarda bulunanların icraatını en ziyade bu noktadan inceledim, hükümlerini bu noktadan verdim ..."* ("Hangi Bağ", *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1952).

DP'nin hatalı politikaları devam ettikçe, Nadir Nadi'nin yazılarındaki eleştiri dozu da artıyordu. Örneğin bir yazısında, basının DP'den beklentilerinin boşa çıktığını, kısa zamanda DP'nin eleştirdiği zihniyete sahip çıktığını, antidemokratik

kanunlara, ceza kanunlarındaki hürriyet kısıcı maddeleri koruduğunu yazıyordu. Ardından da resmi ilan dağıtımındaki yandaşlık usulünden doğan adaletsizliğe değinen Nadi, kendi gazetesinin ne hükümeti tutarak, imtiyazlı bir durumda olduğunu, ne de resmi ilan verilmeyip, mağdur olmadığını belirtiyor, bir anlamda tarafsız değerlendirmeler yaptığının altını çizmiş oluyordu. Resmi ilan konusundaki, ilanın gazetelere dağıtılması yerine bir resmi gazete yayınlanması yönündeki teklifine, fikir hayatının gelişmesine balta vurulmuş olacağı sözleriyle rağbet edilmediğini belirten Nadi, oysa şimdi fikir hayatının yalnızca "kendi fikirlerinin hayatı" olduğunu anladığını belirterek, yazısını tamamlıyordu ("Yandan Baskı", *Cumhuriyet*, 2 Ağustos 1951). Kendi fikirlerine yaşama hakkı verip, muhalif gazetecileri mahkemeye gönderen DP iktidarını, bu hatalı yolundan dönmesi için uyaran yazar, basın ile iktidarın ilişkilerinin istikrar kazanması lazım geldiğini, bu tarz "lüzumsuz" davalar açacak yerde, hoşgörülü olup, basına serbestlik sağlamasını, eleştirilere yapılanlarla karşılık vermesini salık veriyordu ("Basın Politikası", *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1952).

Seçimlere kısa süre kala basın kanununda bazı değişiklikler yapılması gündeme geldiğinde; Nadir Nadi'nin yorumlarında bir farklılaşma dikkati çekiyordu. Uzun süredir iktidarı, basın politikası nedeniyle eleştiren Nadi, bu defa soruna değişik bir bakışla yaklaşıyordu. Yazar ilkin, kanunda yapılan değişiklikleri, iktidar ve muhalefet cephelerinin bambaşka yorumladıklarını belirtip, iki tarafın yorumlarını özetliyordu. Muhalefetin, iktidarı bu kanunun getireceği antidemokratik önlemlerle, şeref ve haysiyet parolası altında eleştiri hürriyetini kısarak, seçimi kaybetmemeye çalışmak ile suçlandırdığını, buna karşılık iktidarın bu kanunu çıkarmaktaki amacının

ortalıktaki anarşik manzaraya son vermek, hürriyeti başkalarının namusunu lekelemeye yarar bir silah olarak kullanmak isteyenlere imkan bırakmamak olarak açıkladığını belirtiyordu. Bu konuyu değerlendirirken muhalefetin kaygılarını dikkate almadan, iktidarın görüşünü temel alarak değerlendirme yapan Nadi, yürürlükteki ceza kanunlarının bahsedildiği üzere vatandaşı ve siyasileri koruyamaması söz konusu ise, burada çözümün basın kanununu değiştirmek değil de, ceza kanunlarındaki hükümleri güçlendirmek olduğunu belirtiyor, biraz da eleştiriye tahammüllü olunması gerektiğine işaret ediyordu ("Hangi Basın Rejimi", *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1953).

Nadi, bir başka yazısında da, teklif edilen tasarıların "gazetelerin ağzına kilit vurma çabaları" olarak değerlendirilmesine inanmak istemediğini belirtiyordu. Kanunda değişikliğe gidilmesini değil de, zamanlamasını yanlış bulan Nadi, seçim öncesi böylesi bir girişimi halka açıklamanın mümkün olamayacağını, halkın başka anlamlar arayacağını söyleyerek, iktidarı taktik hatasına düşmüş olmakla eleştiriyordu ("Dar Kapı", *Cumhuriyet*, 9 Aralık 1953; "Bu Telaş Niye", *Cumhuriyet*, 23 Aralık 1953;)[273].

Basın kanunu maddelerindeki değişikliklere ilişkin tasarı hakkında kamuoyunda gitgide artan eleştiriler üzerine bir kez daha bu konu üzerinde yazan Nadi, kanun tasarısını incelediğini, kanunun siyasi inançları ifadeye engel olacak

[273] İlk, "Dar Kapı" başlıklı makale, 1950 Kasım ayında, üçüncü "Dar Kapı" başlıklı makale ise, 16 Ekim 1958 tarihinde yayınlanmış olup, üç makalenin birbiri ile içerik olarak örtüşmediği görülmüştür.

en ufak bir sınırlama getirmediğine ikna olduğunu belirtiyordu. Nadir Nadi, yazısının devamında ise, tasarıyı eleştirenleri zan altında bırakır tarzda şunları söylüyordu: *"...yalnız hedefine ulaşmak için rakibinin manevi varlığını yıkmayı iş edinenlerimiz, demokrasiyi küfür ve iftira hürriyetine bir sayanlarımız bundan memnun kalmayacaklardır".* Bu sözleri ile iktidara yaklaşan Nadi, tasarının "suiistimale uygun olması" gerekçesiyle en çok eleştiri alan maddelerinden biri olan "şikayete bağlı olmaksızın dava açılması"nı ele alıyor, bu madde nedeniyle vatandaşları muvafık- muhalif diye iki zümreye ayrılacağı ve birincilerin mağdur olurken, ikincilerin diledikleri gibi konuşabileceklerinin iddia edilemeyeceğini; bir an için savcıların hükümet emriyle harekete geçecekleri farz edilse bile, muhalefeti bu yönde bir kısıtlamaya tutmadıktan sonra, "ortada bir mağduriyetin olamayacağını, çünkü bu durumun vatandaşın şikayet hakkını ortadan kaldırması gibi bir durum olmadığını belirtiyordu. Yazar, ileri sürülen iddiaları, dişe dokunur bulmuyor ve bu eleştirileri iktidar ne yaparsa beğenmemek, ardında kötü niyetler aramak olarak niteliyordu ("Ağzınla Kuş Tutsan", *Cumhuriyet*, 24 Ocak 1954).

Nadir Nadi, 1960 yılı itibarıyla üzerinde oldukça sık bir şekilde duracağı konu olan radyo davasını, bir kaç kez konu etmiştir. Muhalefetin iktidarın ilk aylarından itibaren radyonun kullanım biçiminden dolayı duyduğu rahatsızlığı, pek de gerçekçi bulmayan Nadi, dile getirilen rahatsızlıkları yazılarında değerlendirmiş, fakat iktidara yönelik bir herhangi bir eleştiri sunmamıştır. Örneğin, CHP muhalefetinin radyoya ilişkin eleştirilerini dile getirdiği bir toplantı sonrası, bir yazı kaleme almış, yazısında İsmet İnönü'nün devlet radyosundaki partizanlığa getirdiği çözüm önerisi olan, "siyasi konuşmaların adli denetime tabi tutulmasına" adliyenin

gündelik siyasi kavgaların içine çekilebileceği düşüncesiyle karşı çıkmıştır. Buna karşın, kendisi de radyoda "şahsiyatı" yasaklamayı ve hiçbir vatandaşı siyasi kanaat, yazı, söz ve fikirleri etrafında yayın yapmamasını ve seçim zamanı dışında ayda bir iki kez siyasilere söz hakkı tanımayı teklif etmiştir. Buna karşın hükümetin icraatını ilan edebilmek için radyoyu kullanmasının doğal sayılması gerektiğini vurgulayan yazar, iktidarın radyoyu kullanma biçime yönelik eleştirileri haklı bulmayıp, "yapmacık" olarak nitelemiş ve çözüm önerilerinin dikkate alınması halinde bu eleştirilerin yatışacağına da dikkat çekmiştir ("Radyo Nasıl Olsun", *Cumhuriyet*, 6 Ocak 1954).

Nadir Nadi dış politika yazılarına on yıl boyunca çizgisini değiştirmeden devam etmiştir. Soğuk Harbin en yoğun olarak kendisini hissettirdiği bu yıllarda bu konu ile bağlantılı yazılar kaleme alan Nadir Nadi, çoğunlukla Batılı devletlerle yapılan anlaşma ve görüşmeler, Ortadoğu politikaları ve devlet adamlarının ziyaretleri üzerinde durmuştur. Nadi'nin bu yazılarında, DP'nin dış politika kararlarını değerlendirmek ve sorgulamak yerine, hükümet karar ve uygulamalarından bağımsız bir biçimde dünya gündemini takip ederek, onların üzerine genel yorumlar yaptığını görmekteyiz.

DP'nin ilk yıllarında II. Dünya Savaşı'nın bitiminden beri devam eden Sovyetler Birliği'nin Avrupa'daki topraklardaki mevcudiyeti meselesi, Nadir Nadi'nin sıkça üzerinde durduğu bir konudur. Nadi, Sovyet Rusya'ya karşı oldukça önyargılı bakmakta ve bu devletin barış girişimlerini dahi samimiyetsiz bulup, bu ülkenin farklı amaçları olduğuna dikkat çekmektedir. Örneğin; Batılıların girişimi ile

bir konferans teklif edilip, Rusya bunu kabul ettiğinde, Nadi bir yazı yazmış ve Rusya'nın buraya katılma amacının "propaganda" olduğunu, bu toplantıları; *"Rusya'nın vakit kazanmak için kullandığını, ele geçirdiği ülkelerdeki mevkiini sağlamlaştırmak ve yeryüzünde propagandasını yürütmek için sömürdüğünü"* ifade etmiştir ("Dörtlere Doğru, *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1953).Benzer görüşe sahip diğer yazılarında da, Sovyet Rusya ile konuşma girişimlerini "boşa gayret" olarak değerlendiren Nadi, Batılı devletlerle Rusya arasındaki duygu, düşünce ve görüş farkları nedeniyle bir anlaşmaya varmanın imkansızlığına işaret ediyordu ("İşini Bilen", *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1953; "Buyrun Luganoya", *Cumhuriyet*, 20 Ekim 1953; "Nerede O Günler", *Cumhuriyet*, 3 Ocak 1954; "Neye Hayal Kırıklığı", *Cumhuriyet*, 27 Ocak 1954).

Nadir Nadi, DP'nin dış politika anlayışını ve kararlarını yerinde bulmakta, hatta Atatürk'ün dış politika anlayışının aynen benimsenip, uygulandığını düşünerek, buna da ayrıca çok sevindiğini yazılarında dile getiren Nadi ("Bayar'ın Nutku", *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1953), Nato üyesi ülkelerle işbirliğini geliştirme çabaları üzerine de yazılar yazmış ve yazılarının hepsinde bu çabaları daha da ilerletme yolunda gayret sarf edilmesi gerekliliğine işaret etmiştir ("Türk-İtalyan Dostluğu", *Cumhuriyet*, 20 Kasım 1953; "Hayırlı Bir Pakt, *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1954; "Tito'nun Ankara Ziyareti", *Cumhuriyet*,13 Nisan 1954). Ülkelerle ilişkileri geliştirme konusunda duyarlı olan yazar, özellikle Cumhurbaşkanının ABD gezisine bu bakımdan oldukça önem vermiş, bu gezi ile daha önceden de var olan sıcak duyguların hayranlığa dönüştüğünü ifade ederek, Bayar'ın üstlendiği bu temsilcilik görevinde ona çok güvendiğini yazılarında belirtmiştir ("Bayar'ın Seyahati",

Cumhuriyet, 17 Ocak 1954). Yazar; Bayar'ın ABD ziyaretine ilişkin bilgilere yazılarında oldukça sık yer vermiştir. Örneğin, Celal Bayar'ın gittiği yerlerde büyük sevgi ile karşılaştığını ifade ediyor ve Türkiye'nin hür dünya ülkelerinde gördüğü ilgiyi ülkenin demokrasi alanında attığı adımlara bağlıyordu. Nadi, Bayar'ın yolculuğunun önemini şu sözlerle ortaya koyuyordu: *"...milli politikamıza hakim olan düşüncelerin aynen dost ABD'de yaşadığını görmek sevindirici. Fikirleri birbirine yakın olan milletlerin elbet kalpleri de yakın olur. "Başkan" Bayar'ın bu son seyahati bu bakımdan büyük bir gerçeği elle tutulur gözle görülürcesine dünyaya ispat etmiştir" sözleriyle bu konudaki sevincini ve öğüncünü dile getirmiştir*"("İki Başkan Konuşuyor", *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1954; "Dinle ve Düşün", *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1954). Bayar ve eşi yurda döndüğünde de, bir karşılama yazısı yazan Nadi, Bayar çiftine övgüler yağdırıyor, Türk- Amerikan dostluğuna yaptıkları hizmeti yere göğe sığdıramıyordu ("Hoş Geldin Bayar, *Cumhuriyet*, 10 Mart 1954).

1954 yılının ilk aylarında ileride gündemde yoğun bir yer teşkil edecek olan Kıbrıs konusunun da yavaş yavaş yer aldığı görülmektedir. Nadir Nadi, bu konu hakkında ilkin oldukça temkinli bir yazı yazmış, Türk-Yunan dostluğuna gerçekten değer verdiği ve inandığı için üzüldüğünü belirtmiştir ("Dostluk Bu Mu?", *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1954). Fakat daha sonra yazar, üslubunu sertleştirmiştir ve "Yunanlıların Kıbrıs sorununda tuttukları yolun artık fazla olduğunu, dostluğun bir taraflı olmayıp, karşılıklı olması" lazım geldiğinin altını çizmiştir ("Fazla Olmuyor Mu", *Cumhuriyet*, 18 Ocak 1954).

b. 1954 - 1957 Yılları Arasında Nadir Nadi Tarafından Kaleme Alınan Başyazılar

1954 seçimleri sonrası, DP'nin iktidara yeniden ve daha güçlü olarak gelmesinin, girişeceği faaliyetlerde daha güvenli hareket etmesi ve ılımlı, kararlı, sakin bir çalışma sürdürmesi yönünde etki edeceği düşünülürken, iktidarın seçimlerin hemen sonrasında aldığı antidemokratik tedbirler, kamuoyunda büyük bir şaşkınlık yaratmış, 1954 seçimleri öncesi yazdığı yazılarla açıktan açığa desteklediği partinin kısa süre içerinde farklı davranışlar sergilemesine Nadir Nadi de bir anlam verememiştir. Bu nedenle de yazarın ikinci dönemin ilk yıllarına ilişkin yazılarına kararsızlık hakim olmuş ilerleyen zamanla birlikte, kararsızlık yerini hayal kırıklığına bırakmıştır.

Seçimlerde iktidar oyunu arttırırken, muhalefet azaltıyor ve temsil gücünü daha da zayıflıyordu. Ülke içinde tartışmalara konu olan bu durumu, Nadir Nadi de köşesine taşıyordu. Nadi, yazısına, muhalefetin Mecliste sayıca pek az temsil edildiğinin öne sürülerek, seçim siteminin değiştirilmesi yönünde istekler olduğunu belirterek başlıyordu. Bu yönde bir tedbir alınması konusuna olumsuz bakmadığını ifade eden yazar, ne var ki böylesi bir çalışmanın sonuçlarını dört sene sonra kendisini göstereceğini, geçen süre zarfında muhalefetin sayısal azınlığından doğacak zararlara etki etmeyeceğine işaret ederek, konunun acil bir sorun olmadığına dikkat çekiyordu. Muhalefetin bu sayıya dürüst seçimlerin doğal bir sonucu olarak vardığını belirten yazar, temsilin yetersiz olacağı şeklindeki eleştirilere de temsilin sayıya bakmadığı cevabını veriyor, üzerinde durulması

gereken esas konunun rejimin istikrarı davası olduğunu vurgulayarak, muhalefeti "gereksiz" gündem oluşturmakla suçluyordu. DP iktidarını yeni dönemde önemli sorumluluklar beklediğine işaret eden Nadi, geçen devrede yapılamayan işlerin bu devrede yerine getirileceğine ümit ettiğini belirterek, yazısını tamamlıyordu ("Asıl Dava", *Cumhuriyet*, 18 Mayıs 1954).

Nadi'nin seçim sonrası yazıları halen seçim öncesindeki havaya sahipti. DP yöneticilerine güvendiğini satır aralarında belli eden yazar, muhalefete de mesafeli yaklaşmakta idi. Bununla birlikte, yazarın bu dönem ilişkin yaptığı esas vurgu ise, rejim davasının partiler arası ilişkiler düzeyinde kaldığı ve bundan bir an evvel sıyrılınması gerekliliği üzerinedir. Yazar sık sık, iki partinin arasındaki ilişkilerin temel alındığı tartışmaların artık bir yana bırakılıp, anayasal hak ve hürriyetlerin garantiye kavuşturulması yönünde adımlar atılması, böylelikle de demokratik gelişmenin tamamlanması yolunda aşama kaydedilmesi gerektiğine vurgu yapıyordu ("Partiler Arası", *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1954). Örneğin, üniversite gençlerinin CHP'ye yönelik olumlu tepkilerinin iktidarı sinirlendirdiğini ve gençlerin politika ile uğraşmasını yasak etmesi yönünde bazı tedbirler alınacağına ilişkin söylentiler çıktığında, *"buna ihtimal dahi veremeyiz*" diyerek iktidara inandığını ifade etmiş, konuyu bu nokta başka yöne çekerek, üniversite gençliğinin CHP Genel Sekreterine sevgi tezahüratlarında bulunmak yerine *"daha entelektüel"*,*"daha manalı"* girişimlerde bulunmalarını tavsiye etmiştir ("Hep Bir Yolun Yolcusu", *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1954).

Yazar, iktidara tavsiyelerde bulunmaya devam etmiş, CHP eleştirisi ile başladığı bir yazısında, bu dönemin kapandığını ve sorumluluğun artık DP iktidarının omzunda olduğunu, inkılapları korumak, devletin temel yapısını Batı prensiplerine göre düzenlemek, insan hak ve hürriyetlerini tartışma kabul etmez bir şekilde garantiye almak şeklindeki görevlerini bir an önce gerçekleştirmek için acele etmesi gerektiğini belirtmiştir ("On Altı Yılın Kaç Günü", *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1954). DP'yi daha serinkanlı olması yönünde uyarmaya devam eden Nadi'nin, fikirlerinde değişim diğer yazılarından farklı olarak iktidara sorumluluğu yüklemesi ile kendisini hissettiriyordu ("Üzücü Şeyler", *Cumhuriyet*, 17 Kasım 1954).

Seçim sonrası, iktidarın almış olduğu kararları değerlendiren bir yazı kaleme alan Nadi, partideki değişime işaret ediyor ve şaşkınlığını gizleyemiyordu. 1954 seçimlerinde aldığı sonuç sonrasında, DP'nin güven duyması ve övünmesi gerekirken, açıklaması güç bir takım duygusal kararlar (Kırşehir'in ilçeye çevrilmesi, üniversite bağımsızlığının zedelenmesi ve hakimler teminatının daraltılması, seçim kanununda değişikliğe gidilmesi v.s.) aldığını, bunun 2 Mayıs'ın yarattığı "ışıklı havaya" yakışmadığını ifade ediyordu ("Acele İşe….", *Cumhuriyet*, 18 Kasım 1954; "Saygı Nasıl Korunur", *Cumhuriyet*, 3 Ağustos 1957). Birkaç gün sonra ise yazar, iktidarı muhalefet yıllarından o güne kadar geçen sürede niçin desteklediği üzerinde duruyor, bu şartların kaybolması halinde desteğini çekeceğini ima ediyordu:*" ...DP'yi ela gözlerine aşık olduğumuz için değil, memleketi bundan (tek parti rejimi) kurtarsın diye destekledik..."* ("Geri Dönmek Yok", *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1954).

Nadir Nadi, iktidardaki değişimi anlamak için zihnini meşgul ediyor, fakat bu duruma anlam veremiyor ve yazılarında da "*sebebini bir türlü tahlil edemiyorum"* sözleriyle dile getiriyordu. İktidarın tuttuğu yolun değiştiğini ve sanki "*korkunç bir rakip güçlükle yenilmiş de ondan intikam alınıyor ve bir daha da ona gafil avlanmak istemiyormuş gibi bir hava estirildiğini, bunun da demokrasiyi zedelediğini"* belirten Nadi, bu durumun yeni bir çıkmaz yaratmamasını umuyordu ("Yeni Bir Çıkmaz Olmasın, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1954). Muhalefetin de seçimler sonrası bir suskunluğa büründüğünü iktidarı sıkıntıya sokacak herhangi bir şartın olmadığını defalarca yazılarında belirten Nadi, bunları *"DP'ye yakıştıramıyoruz"* diyerek, hem kişisel, hem de toplumsal hayal kırıklığının tercümanı olmaya çalışıyordu ("Nereye", *Cumhuriyet*, 13 Aralık 1954). Kısa süre sonra Nadir Nadi, ekonomik rakamların aslında pek parlak olmadığı üzerine bir yazı kaleme alıyor, bir bakıma iktidarın eskiye oranla daha gergin olmasının sebebini de böylelikle açıklıyordu. Ekonomik tablonun olduğundan farklı gösterilmeye çalışıldığını, oysa ileride birden hissedilir hale gelecek sıkıntıların halkı daha fazla tedirgin edeceğini belirten yazar, doğru olan yolun halka her şeyi dürüstçe anlatıp, bunların normal bir ekonomik gelişmenin "zaruri arazı" olduğu açıklamasının yapılması gerektiğine işaret ediyordu (*Cumhuriyet*, 29 Aralık 1954)

Kısa bir süre sonra ise, ülke içinde başlayan huzursuzluğa tepki, parti içinden gelmeye başlayacak ve DP yöneticilerinin çözümü ise, muhalefeti susturmaya yönelik olacak ve bu kişilerden bazıları partiden ihraç edilecek, bazıları da ayrılmak durumunda kalacak, bundan da yeni bir parti, Hürriyet Partisi meydana gelecekti. Nadir Nadi halen yaşanan gelişmeleri anlamlandıramıyor ve DP

iktidarının dürüst seçimler yoluyla oyunu arttırmak suretiyle iktidar tekrar gelip "salim bir kafa" ile çalışma hakkını elde etmiş iken, bu tavra bürünmesini mantığa sığdırmakta güçlük çekiyordu. O günlerde gündeme gelen yeniden seçim yapılacağı yönündeki sözlere ve Başbakanın da bazı ifadelerinde buna gönderme yapmasına şaşıran Nadi, seçimlerden güçlü çıktığı halde bunu dillendirmesinin sebebinin olsa olsa parti içi disiplin buhranları olabileceği yorumunu yapıyordu. DP'nin iki devre üst üste milletten güvenoyu almasına karşın, kendi iç bünyesini demokratik düzene uygun bir hale getiremediğini belirten Nadi, bunları bir an önce halletmek için harekete geçilmesi gerektiğini, aksi halde ne "ispatçıları" kovmanın, ne de seçimleri yenilemenin çözüm getirmeyeceği konusunda parti sorumlularını uyarıyordu ("Yeni Seçim", *Cumhuriyet*, 27 Ekim 1955). Hürriyet Partilerin DP'den ayrılış nedenleri üzerinde durduğu bir başka yazıda da Nadi, bu kişiler için "ispat hakkı" tartışmalarını bahane ettiklerini, esasında DP yöneticilerin demokratik prensiplere sırt çevirmesinin bunun altında yatan sebep olduğuna dikkat çekiyordu ("Çetin Düğüm", *Cumhuriyet*, 6 Kasım 1955).

Nadir Nadi, 1955 senesini "hayal kırıklığı" ile kapatacak , 1956 yılının ilk gününde geçmiş seneyi değerlendirdiği bir başyazı yayımlayacak ve iktidarın bir sene boyunca yaptığı icraatları kısaca değerlendirecektir. Yaklaşık bir buçuk sene evvel, seçim öncesi yazdığı yazılardaki umutlarından eser kalmayan yazar,ilk olarak ekonomik tabloyu değerlendiriyordu: *"...Ekonomi gittikçe bozulan bir durumla karşılaşmış, hayat pahalılığı vatandaşı zor duruma düşürmüştür. Bununla beraber, fiyat endeksleri öteki yıllara kıyasla daha hızlı bir tempo ile yükselmiş, Türk parasının satın alma gücü habire düşmüştür".* İktidarın yaptığı "bu durum geçici"

açıklamalarına sempatizanlarının dahi inanmadığını belirten Nadi, iç politika açısından da "*bulanık ve kararsız*" bir yıl geçirildiğini, seçimlerin hemen ertesinde çıkarılan antidemokratik kanunlara dayanarak, zoraki sessizlik davası yürütülmeye çalışıldığını ve yurt davaları üzerinde söz söylemenin, hükümet işlerini eleştirmenin imkansız bir hale getirildiğini ifade etmiştir. Bu kötü gidişin parti içindeki söz konusu buhrana yol açtığını ve kurulan hükümetin yeni vaatlerle geldiğini belirtmiştir. Yazar, iktidarın artık ulusal çıkarları her şeyden daha fazla göz önünde tutması gerektiğine, uzmanlardan görüş almaya çekinmemesine ve muhalefete danışmasına gerek olduğuna dikkat çekmiştir (*Cumhuriyet*, 1 Ocak 1956). Nadir Nadi'nin beklediği toparlanma gerçekleşmeyecek, her şey daha da bozulacak, bunun üzerine yazar da günden güne daha çok kaygılandığını belirten yazılar kaleme alacaktı ("Tersine Akan Nehir, *Cumhuriyet*, 21 Mart 1956).

Nadir Nadi, DP sözcülerini gitgide daha fazla eleştirirken, muhalefete de gitgide daha fazla hak verir hale geliyordu. Başbakanın muhalefete, basına yerli yersiz hücumlarda bulunduğunu, sinirli, hiddetli nutuklar söylemeyi adet haline getirdiğini dile getirmeye başlayan Nadi, buna karşın muhalefetin ise, olgun bir tutum içine girdiğini, haklı ve yerinde isteklerde bulunduğunu ifade ediyordu. Nadi, ayrıca, DP hükümetinin başarısızlığını başka sebeplere bağlamayı bir yana bırakıyor ve bizzat Menderes'i ve onun "benim dediğim olacak" politikasını, olayların sorumlusu olarak ilan ediyordu. Nadi yazılarında, ayrıca iktidarın bu olumsuz hareketlerinin içte ve dışta ülkeyi gülünç duruma düşürdüğünü, her şeyin faturasını parti içinde de, parti dışında da muhalefete kesmekle hiçbir şeyin halledilemeyeceğini sürekli vurguluyor, bu yolun varacağı yerin diktatörlük

olduğunu ve bir an evvel bundan geri dönülmesini salık veriyordu ("Sinirli Bir Nutuk", *Cumhuriyet*, 7 Ocak 1956; "Kalk Söyle" *Cumhuriyet*, 11 Şubat 1956; "Sus Pus Rejimi", *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1956; "Henüz İmkansız Değilken", *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1956).

Nadir Nadi'nin bütçe görüşmelerini değerlendirdiği yazılarında, Hürriyet Partisi'ne ilişkin bir sempati göze çarpıyordu. Hürriyetçiler, bütçe görüşmelerinde yaptıkları çıkışlarla, Nadir Nadi'nin beğenisini topluyorlardı. Sayıları az olan bu topluluğun bütçe konuşmalarında, Halk Partisini sönük bıraktığını düşünen yazar, *"muhalefeti bütçe konuşmalarında en iyi temsil eden Hürriyetçiler"* oldu diyerek takdirini ortaya koyuyordu. Hürriyet Partisi sözcülerinin *"müspet olaylar üzerinde rakamlara dayanarak, objektif ve olgun düşünceler"* ileri sürdüklerini, buna karşın iktidarın sübjektif davranışlar sergilediğini belirten Nadi, DP sözcülerin Hürriyetçileri değişmekle suçladıklarını aktarmış ve değişenin asıl kendileri olduğunu ifade etmiştir ("Kim Değişti", *Cumhuriyet*, 3 Mart 1956). Nadi, o günden itibaren Hürriyet Partililere ilişkin daha sık yazı yazmaya başlıyordu. Yazar, bu partiye üye kişilerin önerilerini dikkate alıyor ve bunları değerlendirirken 1950 öncesi CHP ve 1950'den sonra DP politikaları ile kıyaslayarak, Hürriyetçilere "alternatif bir parti" imajı çiziyordu. Örneğin, anayasanın revizyon edilmesi konusunda, Hürriyet Partililerin verdiği teklifi değerlendirdiği yazısını Nadi, bu hislerle kaleme alıyor ve Halk Partisi'nin ve DP'nin bu konuyu ele almaktan geri durmalarını eleştiren yazar, işin Hürriyetçilere kaldığını belirtiyordu. Hürriyet Partililerin çoğunlukla üniversite üyesi olmasının avantajına değinen yazar, vatandaş haklarını koruyucu bir rejime duyulan ihtiyacı anlayabileceğine inandığı bu

isimlerden bu konuda hizmet bekliyordu ("Güven Duygusu", *Cumhuriyet*, 17 Mart 1956).

Yazar, bir müddet sonra kaleme aldığı bir başka yazısında da, Hürriyet Partisi Başkanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'na[274] iktidar yandaşı bir yayın organından yöneltilen eleştirileri ele alıyordu. Gazetenin, parti başkanına *"paşayı devirmek için bir araya geldik sonra paşa ile sarmaş dolaş olup kendi ülkülerine hıyanet emişlerdir*" şeklinde eleştiri getirdiklerini aktarıyor, ardından da bu eleştirilerde geçen *"paşayı devirmek için bir araya geldik*" sözüne karşılık *"amaçlarının bir ismi devirmek olduğunu bilmiyorduk, biz bir zihniyet devriminin hasretini çekiyorduk"* sözleriyle Hürriyetçileri eleştirenleri samimiyetsizlikle suçluyordu. İktidar sorumlularının rejimi geriye getirememekten rahatsız olduğunu, vatandaşın ise hukuk rejiminin bu olmadığını bilmekten dolayı huzursuz olduğunu söyleyen yazar; iktidara, eski üyeleri ile uğraşmak yerine, vatandaşın sıkıntılarına zihin harcamasını tavsiye ediyordu ("Kimin Rahatı İyi Ki", *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1956).

[274]Yazarın Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'na ilişkin 1951 yılında yazdığı makale, bu düşünceleri ile taban tabana zıtlık taşımakta idi. O günlerde bakan olan Karaosmanoğlu'nun muhalefete yönelik sözlerini eleştirmekte, sırf muhalifleri ezmek için hürriyeti dahi gözden çıkarıvermekle eleştirmekte idi ("Bir Mektup", *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1951).

Hürriyet Partililerin Meclise sundukları tekliflerin çoğunu destekleyen Nadi, bunları köşesine taşıyarak, etraflıca anlatıyor, böylelikle partililerin görüşlerini yaygınlaştırmaya çalışıyordu.. Örneğin, Muammer Alakant'ın, milletvekillerinin mal beyanı vermelerine ilişkin teklifini ele alan Nadi, milletvekilinin teklifinin içeriği ve amacı üzerinde detaylıca duruyor ve kendi önerilerini ekledikten sonra geliştirilebilecek bir proje olduğunu okurlarıyla paylaşıyordu ("Mal Beyanı", *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1956).

Yazar, Hürriyetçilere dair yazmaya ve partiye ilişkin olumlu düşüncelerini ortaya koymaya uzunca bir süre devam ederken ("Bir Tebliğ Üzerine, *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1956; "Bakan Ne Diyo" *Cumhuriyet*, 28 Nisan 1956) aynı zamanda iktidara da ciddi eleştiriler getiriyor ve olayların sorumlusu olarak Adnan Menderes'i ilan ediyordu.Başbakanın en büyük zaafını içinde bulunulan mevcut durumu reddetmesi, ekonomik güçlükleri tanımayıp; hayat pahalılığını, para değerinin düşmesini saklamak istemesi olarak özetleyen yazar, Menderes'in sorunlara çözüm diye her gün radyodan pembe tablolar çizen yayınlar yaptırdığını, bunun da fayda etmeyeceğini, çözümün bu durumu kabul edip, halka çözüm yollarını anlatmak olduğunu savunuyordu ("Kimden Kime", *Cumhuriyet*, 11 Ocak 1956).

Menderes'in ekonomi politikasını gerçekçi bulmayan Nadi, zaman zaman bazı çözüm yolları da(devlet masraflarını kısmak, bütçeyi denkleştirmek, bazı vergi nispetlerini arttırmak, üretimi artırmak vs.) önermiş, fakat iktidar sorumlusunun her şeyden önce buna inanması ve konuya gerçekçi yaklaşması gerektiğini de yazılarına

not düşmüştür("Nasıl Etsek", *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1956; "Yeni Bütçe", *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1956). DP iktidarının muhalefet yıllarında iktisadi bağımsızlık üzerine değil; hürriyet, adalet ve hukuk eşitliği üzerine vurgu yaptığını ve bunların düzelmesi halinde ekonomik şartlarında bunlarla beraber iyiye gideceği yönündeki sözlerini hatırlatan Nadi, iktidara geçtikten sonra ise ağırlığın ekonomiye verildiğini, hukuk, eşitlik, adalet kavramlarının da bir köşeye atılıp, bunları savunanların da "düşman" ilan edildiğini ortaya koyuyordu. Şikayet sebeplerini ortadan kaldırma yerine, şikayeti dile getirenleri susturmayı ilke edinen DP'yi bu sözlerle eleştiriyordu ("Dönen Kim", *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1957).

Adnan Menderes'in düşüncelerini hatalı bulduğunu sık sık dile getiren Nadir Nadi, 1954 seçimleri öncesi yazdıklarının tam tersi olan şu ifadeleri kullanır hale geliyordu : *"...en kodamanlarınız tek parti rejimi içinde sessiz sedasız yıllarca pek tatlı bir hayat sürdünüz...imkanlar belirir belirmez bunlar birer hürriyet kahramanı kesiliverdiler. Bunlar şimdi eski devri yeniden canlandırmak ister görünüyorlar. Bu sinirliliği, bu tahammülsüzlüğü başka manalara yormak güçtür"* ("Sus Pus Rejimi, *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1956). DP sözcülerinin geçmiş vaatlerini sürekli hatırlatan yazar, bu vaatlerin bir an önce yerine getirilmesi ve tutulan yoldan geri dönülmesi halinde partinin eski sempatisini yeniden kazanacağından bahsediyordu. Örneğin; vaat edilen grev hakkı konusunda, DP'nin iktidara geçtikten sonra bir takım "inandırıcı olmayan" gerekçeler ileri sürdüğünü, zaman zaman uçurulan grev hakkı haberlerinin gönül avlama kaygısına dayandığını ve hayata geçirilmediğini anlatıyordu ("Grev Hakkı", *Cumhuriyet*, 8 Şubat, 1956; "Bunun Sonu", *Cumhuriyet*, 14 Mart 1956?).

Nadir Nadi, Menderes'in Atatürk devrimleri ve özellikle de laiklik üzerine yaptığı değerlendirmeleri yakışıksız buluyordu. Menderes'in bu alanlara girerken çekinmesi gerektiğini ve bazı konuları gündelik politikalara malzeme etmemesi gerektiğini pek çok yazısında vurguluyordu. ("Olagana Doğru", *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1956; "Üç Beş Kişi", *Cumhuriyet*, 2 Şubat 1956). Örneğin; üç kadın milletvekilinin çarşafın yasak edilmesine ilişkin verdikleri teklifi incelediği yazısında; DP'nin sırf oy toplamak uğruna Atatürk devrimlerini ve kendi programındaki ilkeleri feda ettiğini, bu yüzden bu teklifin kanunlaşması halinde dahi iktidarın bunu uygulamayacağını ifade ederek, iktidardan olumlu bir beklentisi olmadığını gösteriyordu ("Gene de Hoşa Gidiyor", *Cumhuriyet*, 15 Mart 1956). Atatürk'ün yerleştirmeye çalışmış olduğu hürriyet yönetiminin ilerletilmesi bir yana, daha da yıpratıldığını yazılarında vurgulayan yazar, iktidara tahammülsüzlük havasının hakim olması nedeniyle rejimde tamir edilmesi güç hatalar oluşmaya başlandığından şikayet ediyordu. Nadi yazılarında, Türkiye'nin fikir ve kanaatlerin korkusuzca ifade edilebildiği hür bir ülke haline gelmesi için iş başındakilerin üzerilerine düşen vazifeyi bir an evvel yerine getirmeleri gerektiğinin sürekli altını çiziyordu ("Kaçınılmaz Ödev", *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1956).

Ülkede görüşleri nedeniyle yanlış anlaşılanların başında üniversite profesörleri gelmekte idi. İktidarın gündelik politikaya karışmakla suçladıkları profesörlere Nadi sahip çıkıyor, bu kişilerin her devirde yalnızca hürriyet sevgisi olduğunu ve fikir hürriyeti uğruna çalışan bu kişilerin küstürülmemesi gerektiğini aksi halde memleketin ilerlemesine sekte vurulacağını yazıyordu ("Yanlış Bir Sanı", *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1956).

Genel seçimlerin erkene alınması söylentileri üzerine gündem tamamen değişiyor, seçimlerin ne zaman yapılacağı konusu kamuoyunu uzunca bir süre meşgul ediyordu. Bu süreci yakından takip eden Nadi, seçimlerle ilgili üzerinde esas durulması gereken noktanın seçimlerin nasıl yapılacağı olması gerektiği üzerine bir yazı yazıyordu. İsmet İnönü ve Samet Ağaoğlu'nun konuya ilişkin demeçlerine yazısında yer veren Nadi, İsmet İnönü'nün seçim kanununda düzenlemeler yapılması gerektiğini, bunların ise üç ay içinde yerine getirebileceğini yönündeki sözlerini "iyimser", Samet Ağaoğlu'nun seçimlerin "sükunet" içinde geçmesini bekledikleri yönündeki açıklamalarını ise, kinayeli buluyordu. Ağaoğlu'nun sessizlikten kastının basın, muhalefet ve vatandaşı kıskıvrak bağlayan hükümlerle çevrilmesi anlamına gelmiyor olmasını dileyen yazar, mevcut durumun bu açıdan pek de ümit verici olmadığını belirtiyor, ardından da seçimlerin dürüst olarak yapılmasının her şeyden önemli olduğunu bir kez daha altını çiziyordu ("Hangisi", *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1957).

Seçim kampanyalarında; iktidarın çıkardığı kanunlar nedeniyle muhalefetin sesi kısılmış, bu nedenle de sadece iktidarın görüşlerinin işitildiği toplantılardan ibaret olmuştur. Sessizliğin anlamının ortaya çıktığı o günlerde, seçim kanunlarında başka değişikliklere de gidileceği söylentileri çıkmış, bunun üzerine bir yazı yazan Nadi, "hür, eşit ve normal" seçimlerle işbaşına gelen DP iktidarının, bu haberlerin gerçek olması halinde "şerefli bir değişiklik" gerçekleştirmeyecek olduğunun altını çizmiştir. Menderes'in açıklamalarını, mevcut diktatörlerin cümlelerini andırır hale geldiğini söyleyerek, başbakanın yürüdüğü yolun "vahametini" ortaya koyan Nadi,

artık iktidara eskiden bulunduğu tavsiyeleri yinelemeye gerek dahi duymuyordu ("Geldi Çattı", *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1957).

İktidarın değişen yüzü karşısında muhalefete büyük görevler düştüğünü yazılarında vurgulayan Nadir Nadi, muhalefet partilerinin seçimde güç birliğine gitme yolunda hareket etmeleri üzerine bir yazı kaleme alıyordu. Bir süredir yazılarında Hürriyetçilere ilişkin hissedilen eğilim, Nadi'nin partilerin birleşmesi konusunda en iyi yolun Halk Partisi çatısı altında toplanmak olduğunu söylemesi ile ortadan kalkıyordu. İktidarın bu birleşmeyi engelleme adına girişeceği tedbirlere karşı muhalefet partilerinin de akılcı bir çözüm üretmeleri gerektiğine işaret eden yazar, Halk Partisi'nin memleketi hürriyete kavuşturma yolunda ilk harekete geçen ve 1950'de sözünü tuttuğunu ispat eden bir parti olmasının, onun bayrağı altında toplanılmasına gerekçe olarak gösteriyor ve diğer muhalif partilere bu fedakarlığa katlanmaları gerektiğini aksi takdirde başarıya ulaşma imkanının kalmayacağı konusunda uyarıyordu ("Ne Yapsalar?", *Cumhuriyet*, 15 Eylül 1957). Nadi'nin korktuğu çıkıyor, partilerin işbirliği çabaları sonuçsuz kalıyordu. Yazar, bu konuyu ele aldığı yazısında, bu girişimin başarısızlığa uğramasının en büyük etkeni olarak, iktidarın seçim kanununda yaptığı değişiklikleri gösteriyordu. İktidarın bu antidemokratik girişimine karşın muhalif vatandaşların da "akılcı" düşünerek, oylarının boşa gitmemesi için muhalefet partiler arasında dağıtmak yerine içlerinde en kuvvetli olana oylarını vermeleri gerektiğini söyleyen Nadi, 1957 seçimlerinde doğru adres olarak, "CHP"'yi işaretliyordu ("Ne Denir?" *Cumhuriyet*, 21 Eylül 1957).

Seçimlerin öncesinde yazdığı son yazıda da yazar, alışkanlığı olduğu üzere genel bir değerlendirme yapıyordu. İktidarın kendini hukuk düzeninin üstünde sayan, şeflik sistemine doğru son engelleri de aşarak, bu sisteme bir an evvel kavuşmak isteyen bir kuruluş olduğunun artık iyice açıklık kazandığını söyleyen Nadi, DP'nin bu isteğini körükleyip kızıştırmakta 1954 seçimlerinde aldığı oyun payı olduğunu düşündüğünü ekliyordu. 1954 seçimlerinde DP'nin erçek niyetlerinin anlaşılamadığını ve DP yöneticilerinin zihniyetinden şüphe duymadıkları için oylarını yeniden verdiklerini ifade ediyor, bir bakıma 1954 seçimleri öncesi ve sonrasındaki savunduğu fikirler adına gerekçe sunuyordu.. Nadi, 1954'ten sonra tablonun netleştiğini, iktidarın "ölçüsüz ve plansız bir yatırım politikasının" ekonomiyi sarsması ve vatandaşın sıkıntıların artması ile birlikte, sert kanunlara yönelerek, eleştirilerin önünü kesmeyi hedeflediğini, gerek parti içindeki, gerekse de parti dışındaki muhalefeti susturma yollarına gidip, ortalığı sessizliğe çevirince de vatandaşın oyunu yoklamaya yöneldiğini anlatıyordu. Bu şartlar altında girişilen seçimlerde demokrasiyi yıkılmaktan kurtarmak ve insan haklarını güvenceye almak için son sözün vatandaşta olduğunu ve sözünü tutmayan hatta bunların tam tersine doğru yürüyen DP'ye oy verilmemesi gerektiğini açıkça ilan ediyordu. Ardından da CHP'nin gerçek ve içten bir hamleye girişerek, büyük aşama kaydettiğini belirterek, oyların CHP'ye verilmesi gerektiğini ima ediyordu. Yazarın "şeflik sistemi özlemi" içinde olduğunu sezinlediği DP için, okurlarına verdiği son mesajı şöyle idi: *" yeni bir muhalefet stajından geçmesi DP hesabına da mutlak yararlı olacaktır"* ("Son Üç Gün", *Cumhuriyet*, 23 Ekim 1957).

Nadir Nadi, basın hürriyeti üzerine yoğun bir şekilde yazmaya, bu dönemde de devam etmiştir. Yazarın diğer konularda olduğu gibi, bu konuda fikir değiştirmeye başlamış, iktidarın sorumluluğunu kabul eder hale gelmiştir. Fakat dönemin başında Nadi'nin halen Başbakan ve yakın çevresinin "iyi niyetlerinden" şüphe etmediğini ve yaşanan bazı olumsuzlukları kişisel hatalara bağlamaya çalıştığı görülmüştür. Örneğin, Ceza Muhakemeleri Usulüne ait kanun tasarısına tutuklama sebebi eklenmesi gündeme geliyordu. Basın ve seçim hürriyetine yönelik kısıtlamalara yol açacağı ifade edilen bu maddeler, büyük tepki ile karşılanıyordu. Bu tepkileri haklı bulmasına karşın, o günlerde Başbakanın ve parti ileri gelenlerinin demokratik bir iklim yaratılması yolunda çabaları olduğunu gördüğü için bu maddeleri teknik yardımcıların hatası olduğuna yormak isteyen Nadi, Adalet Bakanının metne yeniden bakması gerekliliğine işaret ederek yazısını tamamlıyordu ("İşin Püf Noktası", *Cumhuriyet*, 24 Mart 1955). Öte yandan, basına ispat hakkı tanınmaması üzerine kaleme aldığı yazıda, bazı DP'lilerin bu konudaki girişimlerinden bahsediyor, ardından da teklif sahiplerinin DP'li olmasına rağmen bir sonuç alabileceklerini inanmadığını belirtiyordu..Kendisinin de bir önceki sene bu konuda yapmış olduğu girişiminin cevapsız kaldığını yazısında hatırlatan Nadi, basının tek sıkıntısı bu olmamakla birlikte, bunun hallolması halinde basının iktidara en azından güven duygusunun yeniden tazeleneceğine işaret ediyordu ("Geç Olsun Da", *Cumhuriyet*, 24 Şubat 1955).

Yazar, "basın hürriyeti var mı, yok mu" tartışmalarının yoğun bir biçimde tartışıldığı o günlerde, kendisi de bu sorunun cevabını arıyor ve bu soruya yanıtı, "kanuna göre yok, fiiliyata göre var" olarak özetliyordu. Fakat, yine de "yok"

cevabının ağır bastığına işaret eden Nadi, her ne kadar fiiliyatta herkes istediğini yazıp çiziyor gibi görünse de, bu durumun bir garanti olmadığı sürece her an bambaşka bir hale bürünebileceğini, bu nedenle de basın hürriyetinin olmadığını söylemenin daha doğru olacağını yazılarında belirtiyordu ("Var Ve Yok", C*umhuriyet*, 5 Ocak 1956; "Açıl Kilit", *Cumhuriyet*, 8 Mart 1956).

Mali sıkıntılar, basını sıkıntıya sokan bir diğer sorun idi. Nadir Nadi'nin basının mali sıkıntılarına yönelik yazdığı makale sayısının yok denecek kadar az olduğunu ifade etmek gerekir. Bunlardan bir tanesi, kağıda yapılan %50 oranında zam üzerinedir. Başbakanın basına hücumlarının hemen ertesinde böylesi bir kararın alınmasını meslektaşlarının baskı tedbiri olarak yorumladığını aktaran Nadi, olayı bu şekilde ele almıyor, diğer başka maddelere sürekli zam geldiği bir dönem geçirildiğini, bunu böyle bir başka nedene bağlamanın dar bir düşünce olduğunu ifade ediyordu. Hükümetin iktisadi devlet teşekküllerinin kendi gelirleri ile yetinmeleri konusunda dikkat edileceği ve bütçeden ek ödenek verilmeyeceği açıklaması sonucunda kağıt fabrikasının zam yapmak durumunda kalmış olabileceğinin göz önünde tutulması gereken yazar, kağıda zam yapılmasının sebebinden çok kağıt dağıtımındaki adaletin önemli olduğuna dikkat çekmiş, fakat bu konuyu fazla detaylandırıp, üzerine yorum yapmadan orada noktalamıştır ("Kağıda Zam", *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1956).

Nadi, iktidarın basına ve muhalefete yönelik tedbirler alma girişimleri üzerine yazdığı yazıda, Başbakan Menderes'in basına yönelik bu tutumunun ardında ne olduğunu irdelemeye çalışıyordu. Başbakanın basın ve muhalefetin tuttuğu yolu

beğenmediğini, söz ve yazı ile ortaya konan düşüncelerin halk arasında huzursuzluk yarattığını ve memlekette ekonomik sıkıntıyı arttırdığını düşündüğünü aktarıyordu. Nadi, Menderes gibi düşünmediğini belirtiyor, muhalefetin ya da basının "feryat etmesi" ile ekonomik darlığın artması konusunda sebep- sonuç ilişkisi kurmanın mümkün olmadığını, ancak gerçekten ekonomik güçlüklerin artıp, geçim imkanları daraldığında, halkın muhalefeti dinleyip, ona bel bağlar hale geleceğine ve seçimlerde oyunu ona vereceğine işaret ediyordu. İktidarın da bunu engellemek için bu tedbirlere yöneldiğini belirtiyor ve hatalı bir yol izlediğini söylüyordu. Gazetelerde ya da meydanlarda dertleri aksettirilen halkın biraz olsun ferahlayacağını, fakat bu yolun tıkanması halinde hoşnutsuzluğunun daha da artacağını ve kulaktan kulağa yayılacak olan haberlerin daha güçlü bir etki yaratacağı, bunun da kendilerini daha fazla rahatsız edeceği konusunda iktidarı uyarıyordu ("Yanlış Yol", *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1956). Kanunun basına getireceği kısıtlamaları ele almaya devam eden Nadi, kanunda geçen devlet adamının itibarının kırılması yönündeki ifadenin net ve kesin sınırlarla belirtilmemiş olmasının sıkıntı doğuracağını, cümlelerin her anlama çekilebileceğini, bu durumun da eleştiri hürriyetinden ülkede söz etmenin imkansız hale geleceğini dile getiriyordu. Kendi fikrince devletin itibarının kırılmasının eleştiri yoluyla olmayacağını, gerçeklerin konuşulmasına engel olmanın, demokratik hak ve hürriyetlere baskı altında tutma ile olacağını belirtiyor ve bunların totaliter zihniyetin belirtileri olduğunu vurguluyordu ("İtibar", *Cumhuriyet*, 6 Haziran 1956).

Kanunun uygulanmaya konmasının ardından yazdığı yazıda Nadir Nadi, çekincelerinin gerçeğe dönüştüğünü yazıyordu. Son değişiklikler ile birlikte basının,

hükümet ve bakanlar hakkında can sıkıcı hiçbir şey yazamaz hale geldiğini, hükümet üyelerinin de bütün mesailerini cevap ve düzeltmeye ayırır hale geldiklerini belirten yazar, bütün bunları "tuhaf" olarak niteliyordu. *Cumhuriyet'te* yayınlamak zorunda kaldıkları bir cevap düzeltmeye de yazısında yer veren yazar, Devlet Vekili Emin Kalafat'ın *Cumhuriyet'i*, "*renksiz bir siyasi görünüşü yıllarca tarafsızlık etiketi*" altında saklamakla, Nadir Nadi'yi de, *"geçen seçimlerde DP'nin itibarına sığınıp, şimdi husumet cephesi açmakla"* itham ettiğini aktarıyordu. Kalafat'ın öne sürdüğü iddialara herhangi bir cevap vermeyen yazarın, yalnızca bu yazıyı niçin zorla yayınlatma yoluna gittiğini soruyor ve 1946-1950 yılları arasında *Cumhuriyet'i* kötülemeyi akıllarından geçirmedikleri gibi gazeteyi göklere çıkardıklarını ifade ediyor ve değişenin kendileri değil "onlar" olduğunun bir kez daha altını çiziyordu ("Bugün Böyle mi Olduk" , *Cumhuriyet*, 6 Ekim 1957).

Nadir Nadi'nin 1954 seçimleri öncesi, *Ulus'a* yönelttiği eleştirileri ikinci dönemde *Zafer* üzerine yoğunlaştırıyordu. *Zafer'in* yayınını "hırçın ve suçlayıcı" bulan yazar, bunların yersiz olduğuna dikkat çekiyordu ("Olagana Doğru, *Cumhuriyet*, 26 Ocak 1956). Örneğin; çarşafın yasaklanması hususunda milletvekilleri ile *Cumhuriyet'in* düşünce birliği etmesi üzerine *Zafer'de* çıkan "iktidar aleyhinde çalışıyor" şeklindeki yazıların, esasında DP'ye zarar verdiğini ve partiyi bu tarz yayınlarla çürüttüklerini belirtiyordu ("Onlar Da Sizden", *Cumhuriyet*, 18 Mart 1956).

1954 seçimleri sonrası dönemde Nadir Nadi'nin dış politika yazıları farklılaşmamış, yalnızca gündeme yerleşen Kıbrıs konusu üzerine bir ağırlık söz

konusu olmuştur. Kıbrıs sorununa ilişkin yazılarından birinde, Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki hırçın tutumunu dostlukla bağdaştıramayan yazar, Yunanistan'ın Türklere karşı şoven bir tutum sergilediğini, Atinalı aydınların da bu durumu tersine çevirecek bir girişim içerisinde olmayıp, aksine Türk- Yunan dostluğu hakkında suskunluklarını muhafaza ettiklerini ifade etmiş ve Yunanistan'ı *"öfke ile kalkan zarar ile oturur"* sözleriyle uyararak, yazısını tamamlamıştır ("Tek Taraflı Dostluk Olmaz", *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1954). Olayların üzerinden zaman geçtiğinde ise, yazar, *"hata şu tarafındı, bu tarafındı*" demenin yersizliğine işaret ediyor, esas hatanın aradaki meselelerin karşı karşıya konuşulmak yerine, ipleri kimin elinde olduğu pek de bilinmeyen demagogların oyununa kapılınması olduğuna işaret ediyordu. Bu sözlerle Yunan milletine dostluk elini yeniden uzatan Nadi, iki milletin böylesi bir hataya yeniden düşmemesi gerektiğini, bundan korunmak için de bir araya gelip, çözüm üretilmesi gerektiğini ifade ediyordu ("Yazık Olur", *Cumhuriyet*, 3 Ocak 1956).

Nadi'nin dış politika alanında üzerinde ağırlıklı olarak durduğu ikinci konu ise, Avrupa'nın savunma konusunda daha güçlü hale gelmesi, böylelikle de Rus yayılmacılığının bu teşkilatlanma sayesinde önüne geçilmesi yönündeki isteğidir. Yazılarında bu konuda oldukça geç kalındığı ve ihmal edildiği üzerinde duran yazar, Rusya'nın bu sayede Batılılarla arasında var olan teknolojik geri kalmışlığı kapatmak adına zaman kazandığını ve bunun da ötesinde "ele geçirdiği" bölgeler üzerinde fikirsel olarak da kendisini kabul ettirmek üzere olduğu konusunda "müttefik"leri uyarıyordu ("Bir Tokat Daha", *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1954; "Tarihe

Karışan Proje", *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1954; "Ruslarla Nasıl Konuşulur", *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1954, "Kör Sokak", *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1954; "İngiliz Gayreti", *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1954; "Hür Dünyanın Ümidi", *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1954; "Doğuya Karşı Batı", *Cumhuriyet*, 17 Aralık 1954). Aralık ayının ilk günlerinde ise, Rusya'nın Türkiye ile dost olmak istediği haberi gündeme yerleşiyordu. Nadi, Rusya'nın isteğini ciddiye almıyor, buna da konuşmanın resmi bir kanal aracılığıyla olmayıp, bir radyo konuşmasında geçen bir ifade olmasını gerekçe olarak gösteriyordu. Rusya ile ilişkilerin farklı bir çizgiye kayması için, Rusya'nın bazı iyi niyet işaretleri vermesi gerektiğini ileri süren yazar, böyle olması halinde uzatılan elin geri çevrilmeyeceğini ifade ediyordu ("Rusya İle Dostluk", *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1954). İki yıl sonra bu defa Rusya'dan "hür milletlere" uzatılacak olan dostluk elini de aynı çerçevede ele alan Nadi, Rusya'nın olumlu bir delil ortaya koymadığı müddetçe "tatlı" sözlerine kanmamak lazım geldiğini yineliyordu ("Söz Değil İş Gerek", *Cumhuriyet*, 22 Mart 1956).

c. 1957-1960 yılları arasında Nadir Nadi tarafından kaleme alınan başyazılar

27 Ekim 1957 seçimleri de DP'nin kazanmasıyla sonuçlanır, fakat bu defa iktidarın temsil gücünde bir zayıflama yaşanmış; DP, muhalefetin bölünmüşlüğünün getirdiği avantajdan yararlanarak, ancak iktidarda tutunabilmiştir. Buna karşılık; CHP, Meclis sandalye sayısını arttırmış, diğer muhalefet partilerinden HP ve CMP

ancak dörder milletvekilini Meclise sokabilmişlerdir. Hürriyetçilerin Mecliste temsil oranlarının beklenenden az olması, gerçekçi çözümlerin daha önem kazandığı bu son dönemde, Nadir Nadi'nin partiye olan inancını rafa kaldırmasına yol açmıştır.

Nadir Nadi'nin seçim sonuçlarını değerlendirdiği yazısında, ilk olarak katılımın oldukça geniş olması nedeniyle halkın olgunluğuna dikkat çekiyordu. Seçim kanunlarının engelleyici sınırlamalarına karşın, muhalefetin Mecliste güçlendirilmesini halkın DP iktidarının *"kontrolsüz, tek taraflı ve totaliter gidişinden memnun olmaması ve hukuk devleti özlemi çektiğini belli etmesi"* olarak yorumlayan Nadi, halkın isteğine yakışır bir yönetim düzeni kurmanın da iktidarın borcu olduğunu vurguluyor ve yeni dönemde iktidarı muhalefetin eleştirilerine hoşgörülü olmaya ve partizan idareden kaçınmaya davet ediyordu ("Olgunluk Sınavı", *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1957). Nadi seçim ertesi bir başka yazısında da, iktidarın muhalefet yıllarında verdiği vaatleri tutmamasının halkı üzdüğünü belirtiyor ve partinin boş vaatler verip, herkesi kandıracağı yerde, gerçekçi tablolar çizmesinin daha anlamlı olacağına dikkat çekiyordu ("İşin Yoksa Bekle", *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1957). Nadi, CHP hakkında açılması istenen soruşturma üzerine yazdığı makalesinde, seçimlerin huzurun sağlanması adına erken yapıldığını, bunun iktidarı sakinleştiremediğini, şimdi ise ortalıkta DP yöneticilerinin CHP'yi kapatacağı yönünde dolaşan söylentilerin olduğunu, bunun da iktidarı ancak bu şekilde huzura kavuşacağını gösterdiğini belirtiyordu. Yurtta esen huzursuzluk ortamının sebebinin, DP'nin yanlış politikaları olduğunu belirten yazar, rahata kavuşmanın yolunun muhalefeti suçlamak olmadığını,gerekli kanun değişikliklerini yapmak olduğunu da bir kez daha tekrarlıyordu ("Sanık Ayağa Kalk", *Cumhuriyet*,

8 Mart 1958). DP'nin olumlu adımlar atmaması ve tavsiyelere hiç yanaşmaması ise, zaman zaman Nadi'yi ümitsizleştiriyor ve sorunun halkın tepkisizliğinde olduğunu ve vatandaşın kesin, kararlı bir tepki göstermesi halinde iktidarın silkineceğine işaret ediyor ve çözümü vatandaşın gayretine bağlıyordu ("Daha Çok Tepki Lazım", *Cumhuriyet*, 15 Mart 1958).

DP iktidarının CHP'ye yönelik partizanca yaklaşımları, Nadir Nadi tarafından eleştiriliyor, muhalefetin haklarının garanti altında olmamasının, ülke demokrasisinin durumunu ortaya koyması açısından anlamlı buluyordu ("Yazık Olur Bize", *Cumhuriyet*, 30 Temmuz 1958). Örneğin, CHP'nin yayınladığı bir bildiri, iktidar tarafından sert bulunduğunda; yazar CHP'ye destek çıkıyor, partiye ve liderine övgülerde bulunuyordu ("Kim Dinler Bizi?", *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1958).

Nadir Nadi'nin Hürriyetçilere ilişkin fikirlerindeki değişimin izlerini seçim sistemine yönelik yazdığı bir makalede daha da belirginleşiyordu. Hürriyetçilerin konuya ilişkin bir teklif verdiklerini belirten Nadi, teklife ilişkin eleştirileri olduğunu söylüyordu. Partinin verdiği teklifi zamansız bulan ve seçim sistemi, milletvekili sayısı ve seçimlerle ilgili eşitlik ve güvenlik şartlarının birlikte alınmasını doğru bulmadığını belirten Nadi, pek sevdiği kişileri içinde barındıran bir parti olmasına karşın, partinin "temsil" sorunları olduğunu ve tekliflerini 600 kişiye kabul ettirmelerini düşünmenin güç olduğunu ifade ediyordu ("Bir Teklif Üzerine", *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1958). Kısa bir müddet sonra da Nadi, partilerin işbirliği gitmeleri gerektiği üzerine bir yazı kaleme alıyor ve desteğini CHP üzerinde topladığını; HP ve CMP'ye, CHP çatısı altında birleşmenin faydalarını anlatmasıyla

ortaya koyuyordu. CHP listelerinin HP'den ve CMP'den gelen kişilerle güçleneceğini, böylelikle iktidarın da bir sonraki seçimi göze alarak, vaatlerini tutma ihtiyacı hissedeceğini belirten Nadi, bu yönde birleşmenin "ülke çıkarı" için olduğu imasında bulunuyordu ("Partilerarası", *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1958). Kısa bir müddet sonra da, partilerin işbirliği görüşmeleri yeniden başlıyor ve uzunca bir süre de devam ediyordu. Bu görüşmeler sırasında bazı partilerden çıkan olmazlar, Nadi'yi sinirlendirecektir. Bunlarda biri de, CMP'nin CHP'yi dışlayıcı tavrıdır. Diğer muhalefet partilerinin CHP dışında birleşmek istemesini "sakat bir düşünce" olarak niteleyen Nadi, CHP'nin değişim geçirdiğini, hayli ilerleyip, epeyce yol aldığını söyleyerek, CMP'nin, DP ile CHP'yi *"aynı zihniyet"* diyerek bir tutmasını kabul edememiştir ("CMP Bildirisini İncelemek", *Cumhuriyet*, 12 Ekim 1958).

Partilerarası işbirliği çabaları, Menderes'i harekete geçirecek, güç birliği girişimlerine karşın, "Vatan Cephesi"ni kuracaktır. Başbakanın bu girişimi ile, *"dünü yüzde yüz yeren, bugünü ise yüzde yüz öven bir kitle oluşturma gayreti içinde olduğunu"* belirten Nadi, "*millet meseleleri üzerinde vatandaşların fikir ve oy sahibi olmaları hususu bir defa kabul edildikten sonra Menderes'in anladığı bir manada bir cephenin kurulmasına imkan yoktur. Böyle bir cephe ancak hukuk eşitliği yönünden kurulabilir"* şeklindeki sözleriyle Vatan Cephesi oluşumuna karşı çıkıyordu ("Bu Bir Tılsım Değildir", *Cumhuriyet*, 24 Ekim 1958).

Nadir Nadi'nin iktidara yönelik bu çıkışları, yöneticilerin öfkesini üzerine çekmesine neden oluyor ve yazar tarafgirlikle suçlandırılıyordu. Bunun üzerine Nadi, bir yazı kaleme alıyor ve *"biz değişmedik, aynıyız, karşımızdakinin değişmesi*

bizim kımıldadığımız anlamına gelmez" diyor ve Menderes'in muhalefet yıllarındaki düşünceleri ile şimdiki arasında hiçbir ortak yan kalmadığına işaret ediyordu ("Güç Randevu", *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1958). Bu yöndeki fikirlerini bir başka yazısında biraz daha geliştiriyor; Menderes'in ve arkadaşlarının fikirlerini değiştirmiş olabileceğini, onların değiştirmesinin bu fikirlerin savunulmaması gerektiği gibi bir anlayış doğuramayacağının altını çiziyor, *"iktidara bu fikirlerle geldiler, vaktinde savundukları bu fikirlere kıymamalıdırlar"* sözleriyle iktidarı uyarıyordu ("Fikirler Kimin", *Cumhuriyet*, 21 Aralık 1958).

Nadir Nadi, bundan sonraki yazılarında Cumhurbaşkanı, Meclis Grubunu yazılarında değerlendiriyor ve ülkenin gidişatında bu makamlara düşen rollere işaret edip, bütün bu makamların sorumluluklarına dikkat çekiyordu. Cumhurbaşkanını değerlendirdiği yazısında, manen büyük sorumluluğu olan cumhurbaşkanın tarafsız, dengeli, yapıcı bir karaktere sahip olması gerektiğini yazıyor, fakat şahıs olarak Celal Bayar'ı değerlendirmekten kaçınıyordu ("Acaba Ne Diyecek", *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1958). Meclis Grubunu ele alırken ise, daha cesur davranıyor, anayasayı ve insan haklarını zedeleyebilecek tedbirleri,Meclis'ten geçirmenin ancak grup onayıyla olabileceğini ve bugüne kadar da Menderes'in bu desteği grubundan aldığını, bu yüzden de yaşananlarda onların sorumluluğunun çok büyük olduğunu belirtiyor ve grubu düşünmeye çağırıyordu ("Son Denge Gücü", *Cumhuriyet*, 8 Kasım 1958; "Başkanlık Adayları", *Cumhuriyet*, 28 Ekim 1959).

Nadir Nadi, bir yandan iktidarın hatalı politikalarına ilişkin vurgusunu arttırırken, öte yandan da CHP muhalefetinin olayları ele alma biçimi ve ortaya

koyduğu hedefleri ile gösterdiği olgun tavra dikkatleri çekiyordu. İktidarın muhalefete ilişkin yönelttiği eleştirileri de çoğu zaman *"yersiz ve hırçın"* bulan yazar ("İlkin Hangi Hürriyet, *Cumhuriyet*, 26 Şubat 1958), buna karşın CHP sözcülerinin yorum ve hedeflerini *"realist"* olarak niteliyordu. Örneğin, İsmet İnönü'nün kurultay konuşmasındaki sözlerini, memleketin sıkıntı ve özlemlerini dile getirmesini ve çözüm üretirken seçtiği kelimeleri, *"bir bilim adamı zihniyetinin ürünü"* olarak değerlendiriyor ve İnönü'nün objektif kalmaya özen göstermesini de ayrıca takdir ederek, CHP liderinin yapıcı olarak yorumladığı bu tutumlarını şu sözlerle ortaya koyuyordu: *"İktidar kusurlarını bilen, zayıf noktalarını gören, kendi gücünün de haftadan haftaya arttığını ellerinde tutarcasına sezen bir parti lideri kolayca şımarabilir sinirleri germeğe, parlak vaatlerle kalabalığı can evinden yakalamaya önem verebilirdi. Bu ucuz metotlara hiç başvurmadı*". İnönü'nün "kin beslemeyen" bu nutkunun iktidara geçmeleri halinde bir garanti olduğunu düşünen Nadi, geçmiş hataların izlerini silmeye gayret harcayan muhalefete güveniyor ve bu yazısı ile CHP'nin iktidara yeniden gelmesi yönündeki tavrını netleştiriyordu ("Realist Bir Nutuk", *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1959). Yazar, bir başka yazısında da, 1950 seçimlerinde iktidarı kaybetmesi üzerine CHP'nin içindeki "mideci" kesimin DP saflarına katıştığını, böylelikle de partinin temellerini kuvvetlendirdiği ve aydınların yöneldiği bir partiye dönüştüğünü ifade ediyor, DP iktidarının gitgide gerilerken, CHP'nin de gelişim içine girdiğini vurgulayarak, CHP'ye yönelik fikir değişimini gerekçelendiriyordu ("Yazık Oldu", *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1959). Yazar, muhalefeti "eleştiri üslubu" nedeniyle takdir etmeye devam edecek, İsmet İnönü'ye yönelik yazılarında Menderes'in "zehir zemberek" hücumlarına karşın, İnönü'nün takındığı tavrı "kibar ve ağırbaşlı" olarak niteliyordu ("Tek Renkli Tablo",

Cumhuriyet, 11 Mart 1958). Dönemin sonuna doğru, DP baskı politikalarını ağırlaştırdığında ise, *"bugün yurdumuzda az çok bir demokratik bir sistemden hala söz edilebiliyorsa bunun sırf muhalefet o yola sapmadığı için mümkün olabildiğini unutmamalıyız"* sözleriyle CHP muhalefetinin demokrasi yolunda harcadığı emeğe dikkat çekiyordu ("Kapanış", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1960).

1959 yılının ortalarına doğru CHP eleştirilerini irtica üzerinde yoğunlaştırıyor buna karşılık iktidar ise irticaın varlığını kabul etmeyip, bunu Halk Partisi'nin basını ve gençliği kışkırtması olarak yorumluyordu.. Nadi bu görüşleri köşesinde değerlendiriyor ve iktidarı bu olayların üzerine gitmesi gerektiğini, böylelikle hem CHP'nin iddialarını ortadan kalkacağını, hem de devrimleri koruma adına adım atılmış olacağını belirtiyor ve programına laiklik ilkesini eklemiş olan bir partinin bu tarz davranışlar içine girmesine inanamadığını belirtiyordu ("İki Demeç Üzerine", *Cumhuriyet*, 22 Mart 1959).

Nadir Nadi, seçime gidilmesi yerine antidemokratik gidişten vazgeçilip, kanunlarda gerekli değişikliklerin yapılmasının beklenmesini önerdiği yazılarda kaleme alıyor ve böylesi bir durumda, DP'nin yeniden seçimleri kazanması halinde, kendi partilileri kadar tarafsız vatandaşların da sevineceği yönünde telkinlerde bulunuyordu. Bu tarz yazıları nedeniyle de eleştiriliyor ve "politika yapmakla" suçlandırılıyordu. Yazar, bu eleştirileri zaman zaman köşesine taşıyor ve bazen amacının ne olduğunu okurunun anlamasına bırakan bir üslupla kendisine hücum edenlerin politikasının yanlışlığına işaret ediyor, ("Politikasız Politika Olur Mu?", *Cumhuriyet*, 4 Temmuz 1959) bazen de "*iktidar seçime girerse kazanacağını*

bildiğinden girer; ben de, bundan size de yurda da fayda gelmez olumsuzlukları düzeltip kazanırsanız hem partililerden hem de vatandaştan alkış alırsınız" diyorum" sözleriyle kendisini savunuyordu ("Hangi Usul", *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1959). Bu bakış açısından yola çıkarak, CHP'nin seçimlerin geri bırakılması konularında yaptığı eleştirileri yersiz bulan Nadi, muhalefetin bir an önce seçim olmasını istemek yerine "dürüst" bir seçimin yapılması için gerekli şartların geri getirilmesine çaba harcaması gerektiği yönünde hareket etmeye çağırıyordu ("Geç Olsun Da", *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1959). Nadi'nin bu çağrısı, CHP tarafından da bir süre sonra benimsenecek, Nadi de *"CHP seçimi kazanacağından emin olmasına karşın, önce bu prensiplerin yürürlüğe konulmasını istiyor"* sözleriyle CHP'nin memleket çıkarlarını, parti çıkarlarının önüne almış bir parti olduğunu belirtip, bu konudaki memnuniyetini dile getiriyordu ("Hangisi Daha Önemli", *Cumhuriyet*, 13 Mart 1960).

Seçime gidilmesi yerine, önce mevcut huzursuzluğun giderilmesi konusunda iktidarın harekete geçmesi gerektiği, böylelikle başarılı olma şansını arttırabileceği yolundaki görüşünü yazılarında ortaya koymaya devam eden Nadi ("Seçim Bir Maçtır", *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1960; "Aman Dikkat, *Cumhuriyet*, 12 Şubat, 1960; "Hangisi Daha Önemli", *Cumhuriyet*, 13 Mart 1960; "Faizle İktidar", *Cumhuriyet*, 20 Mart 1960), muhalifler tarafından iktidara "horoz şekeri" uzatmakla eleştirilirken, iktidar cephesinden de "tarafgirlikle" suçlanıp, saldırıya uğramaya devam ediyordu. Özellikle radyoda, Nadi Nadi'nin yazdıklarına yönelik yoğun bir eleştiri yapılıyor, yazar taraf tutmakla suçlandırılıyordu. Nadir Nadi'nin hürriyetçiliğinin sahte olduğu, zamanında nasyonal sosyalizme övgüler yağdırdığı, şimdi ise, tarafsızlık maskesi

altında muhalefete "yardakçılık" yaptığı ileri sürülüyordu. Yazar, birkaç yazısında bu ve buna benzer iddiaları ele alıyor ve o günlerde tarafsız kalmaya çalışmanın güçlüğüne dikkat çekerek, şahsının olaylar karşısındaki duruşuna ilişkin şu ipuçlarını veriyordu:*"...Hitler'in yurdumuza saldırmasını önlemek imkanı varken, bu imkanlardan birini arayanlardan oldumsa kötü bir şey mi yapmış sayılırım. Hürriyetçiliğime gelince, bugün yurdumuzda bazı çevrelerde moda olan hürriyet kavramından bir hayli farklıdır, ben hürriyeti fertleri ezen, milleti geriye götüren ve idare edenlerin rahatını sağlayan bir sistem olarak kabul edemem"* ("Bir Cevap" *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1959). Bu yöndeki isteğine karşın radyoda cevabı okunmayacak olan Nadi Nadi, bunun üzerine bir yazı daha kaleme alarak, eleştirdiği için şahsına hakaret edilip, yakınlarına gözdağı verildiğini, bunların hukuk devleti prensipleri ile bağdaşmasının mümkün olmadığını belirtiyordu ("Bir Cevap Daha", *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1959).

Yazar bir başka yazısında da, tarafsızlığın iki tarafı da idare gibi algılandığına işaret ediyor, aslında basının tarafsız olmasının esas fonksiyonu olduğunu anlamadıklarının ve bu kişilerin kamuoyuna önem vermeyen, eleştiriye tahammül edemeyen kişiler olduklarının altını çiziyordu. Bu sözlerinin ardında da, tarafsızlığı kendisinin nasıl ve neye göre tanımladığını belirten ve kendi tarafını da açıkça ortaya koyan şu sözleri sarf ediyordu: *"biz partilere karşı tarafsızız, yoksa öz olarak Atatürk'ten yanayız ...bizi şuraya buraya itenler yorulmasınlar. Mesleğimize devam edebildiğimiz kadar yerimizden kımıldamayacağız"* ("Tarafsız Olmak Suç Mu?", *Cumhuriyet,* 9 Eylül 1959).

Nadir Nadi, radyoyu ele aldığı bir başka yazıda, radyonun gazetecilerin mahkumiyetlerini doğal gördüğünü ve suçlarının cezalarını çekmeleri gerektiği yönündeki yayını değerlendiriyor, basın suçlarının pek belirsiz ve türlü yorumlara uyabilecek bir şekilde sınırlandırılmış, cezaları da ağırlaştırılmış ve ispat hakkının tanınmamış olduğu bir ortamda bu sözlerin geçerli olamayacağını belirtmiş, radyoyu dinleyenlerin de bunu gayet iyi bildiklerini, bu nedenle de radyonun kendi kendine konuşan bir makam haline geldiğini ifade etmiştir ("Okuyan ve Dinliyen", *Cumhuriyet*, 12 Mart 1960). Bir müddet sonra, aynı konu radyo gazetesinde bir başka sebeple tekrar ele alındığında söz Nadir Nadi'ye getirilmiştir. Yazarın yandaş basına üye isimlerin mahkumiyetlerine ilişkin hiçbir söz söylemediğini, hatta "oh olsun" gibilerinden bir dil kullandığı ileri sürülüyordu. Nadi yazdığı cevap yazısında; kimseye "kahraman" da, "oh olsun" da demediğini, basın hürriyetinin eksik ve kısıntılı olduğunu belirttiği cevabını vermiştir. Radyonun; *"bu gazetelerin iktidar aleyhine birleştiklerini ve neşriyatlarını belli maksat ve gayelere sistemli şekilde yönelttiklerini tebarüz ettirdik ... bunlar bir prensibe bağlı değiller, sürümlerini düşünmelerinden,kolaylıkla sağa sola vurabilecek durumda kalmak istemelerinden tarafsızlık adı altında tesir yapabilme kabiliyetini elde etmek maksadından ileri gelmektedir"* yönündeki iddialarını ise, *" kendini bilen gazetelerin ve gazetecilerin bir fikri, bir kanaati, bir prensibi vardır.* Cumhuriyet'in *ki de Atatürkçülüktür… Tarafsızlığımız partilere karşıdır; dün ne dedikse bugün de onu diyor, savunuyoruz, dönenler onlardır, biz yerimizde duruyoruz"* sözleriyle gazetesini ve kendisini savunmuştur ("Bir Cevap", *Cumhuriyet*, 17 Mart 1960).

Nadir Nadi, DP'nin yönetimi kaybetme pahasına da olsa demokratik sistemin temel prensiplerini yeniden yürürlüğe koyması gerektiğini ifade eden yazılar kaleme alıyordu ("Başka Çare Yok", *Cumhuriyet*, 5 Mart 1960). İktidara geldiğinin "*üçüncü*" [275] yılında prensiplerini bir yana iterek, vatandaşı muhalefete kendisinin ittiğini söyleyen Nadi, farklı düşünenlerin dahi aynı cephede toplanır hale gelmelerinin böylesi bir devirde görev olduğunu belirtiyordu ("Uygun İklim Gerek", *Cumhuriyet*,10 Mart 1960). Bir başka makalesinde de yazar, Kayseri'de İnönü'nün konuşmasının engellenmesi konusunu örnek vererek, iktidarın sinirli davranışlarının ve engellemelerinin,İsmet İnönü'nün yapamadığı konuşmadan daha etkili olduğunu ve halkın Halk Partisine sempati ve ilgisinin inanılmaz boyutlara vardığını belirterek, sağduyudan uzaklaşanların zararının kendisine döndüğünü belirtiyordu ("Ey Sağduyu Neredesin", *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1960).

DP'nin CHP'yi kapatacağı söylentilerinin artık dilden dile dolaşır hale geldiği günlerde Nadi, bir yazı kaleme alıyor ve iktidara bu yönde bir düşüncesi varsa vazgeçmesini, kendilerine bunun bir fayda sağlamayacağını belirtiyordu. Yazar makalesinde, iktidarın 1954 seçimlerinden beri bir türlü huzuru sağlayamadığını, bu nedenle de tedbirlere giriştiği, fakat bunların sonucunda da tekrar başa döndüğünü, oysa burada düzeltilmesi gerekenin muhalefet ya da basın olmayıp, kendi "yanlış" zihniyeti olduğunu defalarca yazmıştır. Muhalefetin konuşmasının ya da basının eleştirmesinin de halkın memnun olması halinde iktidarı zayıflatamayacağını (1954 seçimlerinde olduğu gibi) iktidara sürekli hatırlatan yazar, DP'nin ise, bunu

[275] Metindeki vurgu bana aittir. Yazarın iktidara yönelik o yıllarda oldukça olumlu yazılar yazmıştır.

duymazlığa geldiğini ve çok partili sistemi bir oyuncak farz edip, iktidara geçene kadar kullandığını,düşme ihtimali doğurduğunda da kaldırıp rafa koymak istediğini yazıyordu. Yazar, iktidarın bu yoldan geri döndürmeye çalışıyor, hoşlanmadığı sesleri susturmanın demokrasiyi bitireceğini, fakat muhalefeti yok etmeyeceğini vurguluyordu ("Yeni Tedbirleri Beklerken", *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1960).

Birkaç gün sonra ise, DP Grup Başkanları Mazlum Kayalar ile Baha Akşit'in CHP ve bir kısım basın hakkında soruşturma açılmasını isteyen önergesini ele alıyordu. *"İleri sürdükleri düşüncelerin büyük bir kısmını doğru bulmuyorum"* diyerek söze başlayan Nadi, bildiri de; basına ve CHP'ye yönelik yazılan suçlamaların özel duygulara dayandığını belirtiyordu. Metinde gerçeklerin çarpıtıldığına, 14 Mayıs başarısının bir partiye ya da birkaç kişiye mal edilemeyeceğini, başarının Türk milletinin başarısı olduğunu vurguluyordu. Bu gerçeğin önergede unutulmasına üzüldüğünü belirten Nadi, yıllardan beri huzursuzluk havasının başlıca nedeninin de bu gerçeğe yeterince önem verilmemesi olduğunu belirtiyordu. Bu gerçeği o günlerde kabul eden Halk Partisi için önergede "tarihen tasfiye olunmuş" ifadesinin de kullanılamayacağını, aksine CHP'nin o günden sonra meşruluk sınırları içerisinde, milletin istediği zaman yeniden iktidara geçmek hakkını kazandığının altını çiziyordu. Buna karşın, DP'nin ise, bu süreci kanunları ağırlaştırıp, eşitlik şartlarını bozup, iktidarı denetleme imkanlarını daraltmak ile geçirdiğini, şimdi de bu önerge ile normal yolların dışında ayrıca susturucu çarelere başvurulmaya çalışıldığını belirtiyor ve yazısının sonunda DP Grup Başkanlarına hitaben şunları söylüyordu: *" ...hukuk devleti şartlarına tıpatıp uymayacak ve halkın sağduyusuna aykırı kaçacak bir soruşturma sistemi, bu*

memleketi aradığımız huzura kavuşturamayacaktır" ("Çifte Mektup", *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1960).

Nadir Nadi, Tahkikat Komisyonunun kurulması kararını da aynı çerçevede inceliyor, iktidarın bu adımı ile birlikte, Türkiye'de bir hürriyet rejiminin artık göstermelik kabilinden olsun yürürlükte bulunduğunu, içeride ve dışarıda kimseye kabul ettirilemeyeceğini, komisyona tanınan yetkilerin anayasanın vatandaşa tanıdığı bütün hak ve hürriyetleri ortadan kaldırdığını belirtiyordu. Hukuk rejimini sonlandıran bu girişimin bunu yapanları hüsrana sürükleyeceğine dikkatleri çeken yazar, hukukun bitip, orman rejiminin başladığı yerin uzun soluklu olmayacağını söyleyerek, DP yönetimi uyarıyordu ("Nasıl Bir Rejime Giriyoruz", *Cumhuriyet*, 27 Nisan 1960).

Nadir Nadi'nin devrimlerin zedelenmesine ilişkin girişimler karşısında bunların önlenmesi için Türk gençliğine ve aydınına çağrılarda bulunduğu oldukça fazla sayıda yazı yazmıştır. Örneğin; 19 Mayıs'ı anma üzerine yazdığı makalede, Türkiye'yi Ortaçağ karanlığına geri çevirmek isteyen zihniyetten kurtarmak için devrim gençliğine büyük ödev düştüğünü belirtiyordu ("Umut Günü", *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1958; "O'nun Yolunda", *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1959; *Cumhuriyet*, 19 Mayıs 1960). Nadi, devrimler konusunda bir an için dahi gevşek davranılmaması gerektiğini ve bu konuda gençliğin ve aydınların fikir birliği içinde hareket etmeleri gerektiği yönündeki uyarısını başka yazılarında da tekrarlıyordu ("Ata'ya Saygı", *Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1958; "Onlar Örnek Alırken", *Cumhuriyet*, 25 Mayıs 1958). Ne var ki, ülke içerisinde gerici söylemlerin (oruç tutmayanlara saldırı, sinemaya

karısı ile gidenlerin "gavur" ilan edilmesi, resim giren eve melek giremeyeceği v.s) arkası kesilmiyordu. Nadi yazılarında vicdan hürriyeti yerleşmeden siyasal hürriyetlerin ve insan haklarının var olamayacağını vurgulayan yazılar yazarak, ülke içindeki bu gelişmeleri hazin olarak niteliyordu ("İyi İnsan Ol", *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1959).

10 Kasım'da yazdığı yazı ile de Fas'tan Endonezya'ya pek çok ülkenin Atatürk devriminden esinlenerek, "istiklal ve hürriyet" ateşi ile yandıklarını, buna karşın, Türkiye'de Atatürk devrimlerinin kesin bir zafere halen kavuşmamış olmasının üzüntüsünü okurlarıyla paylaşıyor ve Atatürk'e karşı olan bu borcun bir an evvel ödenmesi konusunda harekete geçilmesini istiyordu ("20 Yıl", *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1958). Nadi, kısa süre sonra ise, devrimlerin zedelenmeye başladığına dikkat çeken başka bir başyazı kaleme alıyordu. Atatürk devrimlerine sadık kimselerin Atatürk düşmanları karşısında mağdur edilir hale gelindiği bir döneme girildiğini belirttiği yazısında, Atatürk devrinin tarihin gerileme safhası içinde gösterilmeye çalışıldığını ifade ediyordu. Bunlara karşı yapılan ilerici yayınlara karşı savcılığın özellikle de İstanbul savcısının tekzip yayınlatmaya zorlayarak, Atatürk düşmanlarını koruduğunu ve çıkarıldığı dönemde kendisinin de karşısında bulunduğu, fakat şimdi gereğine inandığı, Atatürk Kanunu'nun bu hareketle işlemez duruma sokulduğuna işaret ediyordu ("Atatürk Kanunu İşlemez Hale Geldi", *Cumhuriyet*, 20 Mart 1959). 10 Kasım'da yazdığı anma yazısında ise, bütün bu olaylar ve olumsuzluklar sonunda kazananın Atatürkçüler olacağına emin olduğunu belirterek, okurlarına umutlarını kaybetmemelerini salık veriyordu ("Son Zafer Mutlaka Atatürkçülerindir", *Cumhuriyet*, 10 Kasım 1959).

Nadir Nadi'nin bu dönemde ekonomi üzerine yazdığı yazılarda; ekonomiyi bir bocalama içinde görüyor ve iktidarın hatalı politikalarına bağladığı bu durumun, bir an evvel uzman görüşlerle işbirliğine gitme yolu ile çözüme ulaştırılmasını tavsiye ediyordu. 1958 yılı Ağustos ayı başlarında ise, iktidarın bazı dış yardım anlaşmalarını yapmasının ardından, ekonomi ve finans alanında planladığı tedbirleri kamuoyuna açıklaması, Nadir Nadi'nin uzun zamandır beklediği politika değişikliğini içermesi nedeniyle yazarı heyecanlandırmış ve bu politikaların başarı ile yürütüldüğünü görmeyi dilediğini ifade eden yazılar kaleme almıştır. Bununla birlikte, ekonomi alanda girişilen bu hamlelerin tek başına yeterli olmayacağını, sert yöntemlerden vazgeçilmesi de gerektiğini hatırlatmaktan geri durmamıştır ("Bu Fırsatı Da Mı ?", *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1958).

Nadi bir yazısında, ekonomi sahasındaki sorunlardan biri olan işgücü açıkları konusunu ele alıyor ve iktidarın uyguladığı yanlış politikanın bu duruma sebebiyet verdiğini anlatıyordu: *"Ekonomik kalkınma, hem bir bütün olarak hem de parça parça çalışmalar olarak her şeyden önce bir bilgi işidir. Hesaba, kitaba ve akla dayanması gerekir. Bir tek enerji, santralını kurup işletmek için kaç mühendise, kaç teknisyene, kaç kalifiye işçiye ihtiyaç vardır? Çağdaş uygarlığa ayak uydurabilmek için vatandaşın tam randımanla çalışabilmesini sağlamak hele bizim gibi geri kalmış cahil memleketlerde kaçınılmaz bir zarurettir. Oysa, kadını yeniden kafes arkasına kapamak ve yobazlara, üfürükçülere göz yummakla, bugünkü iktidar nüfusumuzun büyük bir kısmını ekonomik bir atalete sürüklemiş olmuyor mu?"*. Milli kalkınmanın bilim adamlarınca hesaplandığını ve bu hesaba göre milli gelirin belirli bir oranda olması halinde bir müddet sonra Batı seviyesinin yakalanabileceğine işaret ettiklerine

de değinen yazar, iktidarın hedefinin öngörülenden daha kısa sürede Batılıların seviyesine ulaşmak olması gerektiğini, fakat ne var ki DP iktidarını plan, program sözlerinden, denetlenmekten ve akıl almaktan nefret ettiğini, bu nedenle de Batı'ya yaklaşmak şöyle dursun Asya'ya gömülür hale gelindiğini söyleyerek iktidarı eleştiriyordu ("Nereden Nereye", *Cumhuriyet*, 24 Ağustos 1958).

Nadir Nadi yardım anlaşmaları ile birlikte iktidarın içinde bulunulan ekonomik güçlüklere çözüm bulduğunu ve bu nedenle de baskı metotlarından vazgeçeceğini düşündüğünü, fakat tam aksine iktidarın daha da sert tedbirler tasarlamaya koyulduğunu aktarıyor, ardından da iktidar yardım anlaşmaları karşılığında bazı fedakarlıklarda bulunmasa idi, biraz daha gevşek politika yürütebilirdi diyerek son ümitlerinin de suya düştüğünü okurlarıyla paylaşıyordu "Bir Nazariye Üzerine", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1958). İktidarın ekonomi politikasına ilişkin getirilen usul ve metot konularına ilişkin eleştirilere tahammülü olmadığını ve bir uzmana danışılmasına asla imkan tanınmadığını belirten Nadi, ne zaman bir uzmanın bilgisine danışılmasına inanılırsa, o gün uygarlık seviyesine ulaşmak yolunda önemli bir adım atılmış olunacağına işaret ediyordu ("Söyle, Gene Söyle", *Cumhuriyet*, 21 Eylül 1958)

Nadi 1954- 1958 yılları arasındaki ekonomi politikaları hakkında yaptığı genel bir değerlendirme yazısında da, büyük ölçüde ve acele olan kalkınma hamlesinin yurdun gücünü düşürdüğünü, yerli yabancı uzmanların lafına aldırmayan hükümetin, ısrarla yoluna devam ettiğini belirtmiştir. Bununla beraber, sıkıntı ve hoşnutsuzluk halka yayılıp, eleştiriler çoğaldığında da iktidarın sinirlenip, öfkesini

basından ve muhalefetten çıkarma yoluna gittiğini belirtmiştir. Nadi, ekonomi alanında hükümetin almış olduğu yeni kararları yerinde buluyor ve yürütülmeye çalışılan toparlanma politikasının içinde bulunulan durumdan kurtulma ümidini beraberinde getirdiğini düşünüyordu. Nadi'nin baştan beri gerçekçi bulmadığı için karşısında bulunduğu "görünmemiş kalkınma politikası"nın bu dönemde terk edilmesini ve para istikrarının ön plana çıkaran bir "stabilizasyon" politikasının izlenmesini tamamen destekliyordu. Buna karşın, çok ani bir kararla alınan bu değişim kararının, iş ve piyasa çevrelerinde hoşnutsuzluk yarattığını da ekleyen yazar, enflasyon hastalığından kurtulma şansının doğmuş olma ihtimalini dahi olumlu bir işaret sayıyordu ("Son Yaprak", *Cumhuriyet*, 31 Aralık 1958; "Başlarken", *Cumhuriyet*, 1 Ocak 1959). Fakat 1960 Mart ayına gelindiğinde, iktidarın ekonomide alınan tedbir kararlarını gevşetileceği söylentilerinin yeniden gündeme gelmesi üzerine Nadi, yaklaştığı söylenen seçimler için bunu bir taktik olarak değerlendiriyor, olası olan bu davranışın doğru olmayacağını ve zarar getireceğini belirtiyor, kendine güveni olan iktidarın böyle bir manevraya ihtiyaç duymayacağını, yerine getirdiği vaatler ile yetinmesini bileceğine işaret ederek, desteklediğini defalarca yazdığı stabilizasyon politikalarının siyasal amaçlar nedeniyle boşa gitmesine engel olmaya çalışıyordu ("Son Belirtiler", *Cumhuriyet*,19 Mart 1960).

İktidarın basın ile kurduğu ceza-ödül sistemi, son dönemde cezalandırmaların daha fazla artması ile kendisini gösteriyordu. 1957 seçimlerinden kısa bir süre sonra iktidar basına ilişkin yeni bir uygulamayı daha yürürlüğe koyuyor,özel ilanların da devlet eliyle dağıtmaya başlıyordu. Bu durumu bir yazısında konu edinen Nadir

Nadi, ilkin iktidarın işlettiği sistemin işleyişini, muhalif ve partisiz gazetelerin gelirlerini kısmak, böylelikle yola gelmelerini sağlamak, iktidar yanlısı gazetelere de bol bol ilan dağıtmak şeklinde açıklıyor, ardından da bu adaletsiz ve haksız dağıtımı, iktidara "halen" yakıştıramadığını belirterek, bu durumun hem vatandaşın gazetelere olan güvenini sarsacağını, hem de gazetelerin bağımsızlığına gölge düşüreceğine işaret ediyordu. Söz, fikir ve vicdan hürriyetini yerle bir eden bu uygulamanın kanuni bir yanının olmadığını ve her şeyin başbakanın "keyfine" göre belirlendiğini özellikle vurguluyor, hürriyetlerin tamamen ortadan kalkma riski olduğuna dikkat çekiyordu ("Yeni İlan Rejimi", *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1958).

Yazar, gazetecilik mesleğinin artık uygulanamaz hale getirildiğini ve içinde bulunulan durumun artık tehlikeli bir boyuta vardığını yazılarında vurgulamaya devam ediyordu. İktidara sürekli çağrılar yaparak, hatalı yoldan geri dönülmesini, basın suçlarının affedilerek, cezaevlerindeki meslektaşlarının serbest bırakılması ve bilim adamlarına danışılarak "*demokratik ve normal*" bir basın kanunu projesi hazırlanması gerektiğini belirtiyordu ("Deliğin İçi ve Dışı", *Cumhuriyet*, 9 Kasım 1958). Nadi, basının içinde bulunduğu durumu yalnızca basın hürriyeti çerçevesinde değil, haber alma hürriyeti bağlamında da değerlendiriyordu. İnsan Halkları Evrensel Beyannamesine ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine imza atılıp, kabul edilmiş olunmasına karşın, fiilen bu hakkın işlemediğini, özellikle de son dört yıldır bu hakkın büyük bir kısıntıya sokulduğunu, bunun da büyük üzüntü yaratığını belirten Nadi, iktidarın bu durumdan fayda sağlayamadığını, hatta halkın bu tutumu nedeniyle gitgide resmi ağızlara daha az inanır hale geldiğine işaret ediyordu ("Güdümlü Haber Olur Mu?", *Cumhuriyet*, 4 Ocak 1959).

Halka bilgilerin verilmemesi veya da başka türlü verilmesi meselesinin basın ile iktidar arasındaki temel sıkıntı olduğuna yazılarında dikkat çekmeye devam eden Nadi, basının bir şeyleri olduğundan farklı göstermesinin söz konusu dahi olmayacağını ve halkın da sadece basın kanalından beslendiğini düşünmenin anlamsızlığını belirterek, halkın gerçeklere kendi deneyimleri ile vardığını anlatmaya çalışıyor, böylelikle de basına yönelik tedbirlerle herhangi bir başarı elde etmenin hem mümkün olmadığını, hem de anlamsız kaçtığını ifadeye çalışıyordu ("Düşman Olan Dost", *Cumhuriyet*, 28 Kasım 1958).

1957 seçimleri sonrası, basının en büyük sıkıntısı yayın yasakları olmuştur. Özellikle de iktidarın son iki yılında gazete sayfalarından inmez hale gelen yayın yasakları, Nadir Nadi'nin de dert yandığı konuların başındadır. Yazılarında yasağa gerek olmadığını ve çalışma rutinleri birlikte olan savcı ve gazetecilerin bunları kendi aralarında çözebileceklerini düşünen Nadir Nadi, bu nedenle de yayın yasaklarının siyasi niteliği olduğu hissinin ağır bastığını dile getiriyordu. Bu durumu "sansür rejimi" olarak niteleyen yazar, bu yasaklama sistemiyle iktidarın hiçbir şey kazanamayacağını, aksine yasakların vatandaşı gitgide haklarında daha olumsuz düşünmeye iteceğine dikkat çekiyordu ("Yasaklar Rejimi", *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1959).

Basına yönelik tablo olumsuzlaştıkça, içeriden olduğu kadar, dışarıdan da tepkiler geliyordu. Uluslararası Basın Enstitüsü kaynaklı bu eleştirileri reddeden iktidar; bunları, *"Meclis kanunlarına ve bunları uygulayan mahkemelere dil uzatmak olarak yorumluyor, bu gibi müdahale hareketlerini kanun yolu ile*

kırmakta ve önlemekte hükümetin azim ve karar sahibi olduklarını" ilan ediyordu. Enstitünün bu yöndeki raporlarından birine yayın yasağı da getirildiğinde Nadi, bir yazı kaleme alıyor, bu yasağı haberleşme ve fikir hürriyeti ile bağdaştırmanın mümkün olmadığını ifade ediyordu. Vatandaştan gerçekleri saklama politikasının ürünü olan bu hareketlerin, bir şey kazandırmayacağını tekrarlayan Nadi, burada yapılacak şeyin eleştirilere kızmak ve onları gizlemek yerine bu eleştirilere hak verip, sorunu ortadan kaldırmak olduğunu vurguluyordu ("Bir Demeç Üzerine", *Cumhuriyet*, 24 Aralık 1959). Konuya ilişkin bir başka yazısında da Nadi, DP iktidarının enstitüyü müdahale etmekle suçlaması üzerinde duruyor ve hukuk terminolojisinde "müdahale" kelimesinin karşılığında, bir devletin diğerine olan fiilinin kastedildiğini ve ortada böylesi bir durum da olmadığına göre, Türk hükümetinin bu tarz bir iddia ile gülünç duruma düştüğünü belirtiyordu. Türk basının enstitüyü kışkırttığı iddiasını da, "iftira" olarak nitelendiriyordu ("Enstitü Devlet Mi Sayılıyor", *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1960).

İlerleyen günlerde, iktidarın enstitüye yönelik tepkilerini giderek arttırdığını ve hatta enstitü için *"ne idüğü belirsiz bir teşekkül, hep sol akımları destekler"* yönünde ifadeler kullanılmaya başlandığını aktaran Nadi, bu olayın kendisini üzdüğünü, iktidar sözcülerinin bu tarz ifadeleri nedeniyle ülke itibarının zedelendiğini, hatta hürriyet cephesinin bu nedenle Türkiye'den uzaklaşmasının dahi söz konusu olabileceğinden bahsediyor ve iktidara "normal yola dönün" çağrısında bulunuyordu ("Yorumsuz Hüküm", *Cumhuriyet*, 24 Mart 1960).

Nadir Nadi son olarak Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürü Altemur Kılıç'ın Türk gazeteciliği üzerine yaptığı değerlendirmeyi bir yazısında ele almıştır. Kılıç'ın Türk basınını objektif bulmadığı, görünürde bitaraf iken, taraf tutan gazetecilik yapıldığı ve sorumluluk duygularının az olduğu yönündeki sözlerini aktaran yazar, bunları "tuhaf" olarak niteliyor ve Kılıç'ın suçlamalarına tek tek açıklama getiriyordu. Taraf tutmak konusuna ilişkin olarak Nadi, modern gazetecilikte bir fikri savunmak veya iktidarın tutumunu eleştirmek yasak mı, örneğin gazetecinin savunduğu fikir muhalefetinkine uygun düşüyorsa mutlaka "gizli ortak mı" sayılmalılar diyordu, haberin objektifliği konusunda da, objektif olmanın imkansız olduğunu ve buna da gerek olmadığını, bütün gazetelerin aynı seçimleri yapmaları halinde aynı tip yayın organlarının ortalığı kaplayacağını bunun da arzu edilir bir şey olmayacağına dikkat çekiyordu. Kılıç'ın basından böylesi bir "objektiflik" beklentisi var iken, devlet radyosunun artık bir parti malı olarak işleyip, demokratik hürriyetlere açık saldırılar yapar hale geldiğini gözden kaçırdığını hatırlatıyor ve Kılıç'ın Türk basının radyo gazetesi gibi olma arzusu varsa, bunu asla göremeyeceğini üstüne basa basa vurguluyordu ("Eski Bir Gazetecinin Yeni Fikirleri", *Cumhuriyet*, 3 Nisan 1960).

1957-1960 yılları arasında yaşanan en önemli dış politika olayı, Kıbrıs konusunun yapılan bir anlaşma ile bir süreliğine de olsa bir sonuca bağlanması olmuştur. Nadi bu konuyu irdelediği ilk yazısında, iki tarafın da varılan anlaşmadan memnun olduğunu belirtiyor ve anlaşmanın ulusal çıkarlara zarar vermemesi halinde huzursuz olmanın bir anlamının olmadığının altını çiziyordu. İç politika konularında güven sıkıntısı olmasına karşın, dış politika kararlarında hükümete

destek vermeye devam eden Nadi, bu konuda da hükümetin Türkiye için en iyisini yaptıklarından şüphe duymadıklarını belirtiyor, *"Nato'nun sağ kanadı özlenen sağlamlığa kavuştu"* sözleriyle bu anlaşmayı dar bir anlamda ele almayıp, uluslararası politikalarla bağdaştırarak olumladığını ortaya koyuyordu ("Peşin Hüküm Yok, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1959). Kıbrıs üzerine varılan anlaşmanın iki ülke tarafından da ilerisi için bir aşama olarak yorumlanmaması gerektiğini ele aldığı diğer yazılarında ise, halk arasında böyle bir kuşku oluşması halinde işlerin ileride kötü sonuçlar doğuracağına dikkat çekiyordu. Bu anlaşmayı Türk-Yunan dostluğu ve dünya barışı çerçevesinde değerlendirmenin doğru olacağını belirten yazar, iyi niyetle bu zor projenin başarılması halinde, pek çok millet için örnek teşkil edeceğini düşünüyordu ("İyi Bir Örnek Olabilir", *Cumhuriyet*, 22 Şubat 1959; "Hayırlı Olsun", *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1959).

CHP'nin, Zürih anlaşmasının Meclis oylamasına ilişkin nasıl bir tavır sergileyeceği, Nadir Nadi'nin bu konuda üzerinde durduğu ikinci konu olmuştur. Nadi, CHP'yi konuya ilişkin açık bir tavır geliştirmemiş olmakla eleştirmiş, ardından da dış politikaya ilişkin DP'nin ürettiklerinin ardında yürüyüp, özgün başka bir fikir geliştirmediğini ifade etmiştir. Bu nedenle de CHP'nin oylamada kırmızı oy vermesinin mümkün olmadığını yeşil ya da en kötü ihtimalle çekimser kalabileceğini belirtmiştir ("Ne Renk Oy?", Cumhuriyet, 4 Mart 1959). CHP'nin ret oyu vermesi sonrası yazdığı yazısında ise, CHP'nin ret oyu verme gerekçelerini "kuvvetli" bulmadığını söyleyerek partiyi eleştirmiştir("İyi Olsun Diyeceğiz", *Cumhuriyet*, 6 Mart 1959). .

Nadir Nadi'nin Rusya'ya ilişkin yazdıklarının içeriğinin bu dönemde de değişmemiştir. Bu ülkenin barışçıl bir adım atmasına asla olanak vermeyen Nadi, Rusların her hareketini planlı bir propagandanın parçası olarak algılamaya devam etmiştir. Örneğin, Rusya'nın aya füze fırlatmasının, Hrutçef'in ABD gezisine denk düşmesini, bu çerçevede yorumlamış ve Rusya'nın esas amacından (komünizmi dünyaya yaymak) sıyrılmasının imkansızlığının altını bir kez daha çizmiştir ("Füzeli Propaganda", *Cumhuriyet*, 18 Eylül 1959).

SONUÇ

Cumhuriyet, siyasi kimlik olarak Atatürk ilke ve devrimlerinin taraftarlığını benimsemiş ve tanık olduğu farklı siyasi devreleri bu çerçeveden değerlendirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen dünya düzeninin, Türkiye'ye yansımalarını da bu bakış açısıyla yaklaşmış ve devrim ilkelerinin ışığında ilerlemesi şartıyla uluslararası politikaların zorladığı bu değişime destek vermiştir.

Cumhuriyet'in 1950-1960 yıllarındaki siyasi çizgisini ise, günün siyaset koşulları belirlemiştir. *Cumhuriyet'in* o yıllarda siyasi ve ekonomik alanda liberal politikaları desteklediğini görmekteyiz. Soğuk Savaşın en yoğun bir biçimde yaşandığı o günlerde tercihini, Batı özellikle de Amerikan politikalarını desteklemekten yana koyan ve bununla birlikte Sovyet Rusya'ya geleneksel mesafesini daha da artıran *Cumhuriyet,* bunun yansıması olarak siyasi alanda katılımcı ve çoğulcu bir demokrasi anlayışı benimsemiş, fakat aşırı sağ ve sol oluşumları dışlamış, bu tavrı nedeniyle de dönem içerisinde kendi içinde çelişen davranışlar sergilemiştir. Ekonomi alanında da özel sektörün geliştirilmesine sıcak bakan *Cumhuriyet*; ülke içerisindeki olanakların yetersiz kaldığı durumlarda yabancı sermayenin desteğini, dış kredi ve dış yardım alımlarını normal karşılamış, bunların sonuçlarını sorgulamamıştır. Uluslararası alanda Batılı devletler önderliğinde kurulan oluşumlara da destek veren *Cumhuriyet*, ülke güvenliğini ön plana çıkararak, aktif siyaset izlenmesi gerekliliğini vurgulamış, dönem içerisinde uluslararası politikada yaşanan gelişmelerdeki bu tutumu nedeniyle yer yer protestolara dahi maruz kalmıştır.

Cumhuriyet'in 1950'li yıllardaki bu siyasi duruşu, aslında dönemin iktidarı olan DP'nin programındaki hedeflerle birebir örtüşmektedir. Özellikle de, DP muhalefetinin temel hak ve hürriyetlere öncelik verip, ekonomik politikaların bunlara bağlı olarak düzeleceği vurgusu, Nadir Nadi'nin partiye sıcak bakmasına yol açmıştır. Dönem içerisinde de yazar bunu yadsımamış, bazı yazılarında DP programını desteklediklerini ifade etmiş ve bu yöndeki düşüncelerini somutlaştırarak, DP listesinden bağımsız milletvekili olarak Meclise girmiş ve iki dönem milletvekillik yapmıştır. Nadir Nadi'nin DP ile kurduğu bu bağ, gazetecinin iktidar ile yakın ilişkiler içinde olmasına yol açmış ve kendisi kabul etmemekle birlikte iktidarın bazı yönlendirme ve müdahalelerine maruz kalmıştır. Fakat Nadir Nadi *Cumhuriyet'i* aksini söyleyenlerinde olmasına karşın, iktidarın sözcüsü konumuna sokmamış, DP iktidarı programından ve hedeflerinden uzaklaştığında ve özellikle de ekonomik öncelikleri hedeflerinin başına yerleştirip, siyasal hürriyetleri dışladığında gerek Meclis'te gerek gazetesinde tavrını koymuştur. Yazılarında, hırçın bir üslup kullanmak ve kişisel saldırılara girmek yerine, olaylar üzerinde durup, ılımlı tavsiyelerde bulunmayı kendisine düstur edinen Nadi'nin bu tavırları nedeniyle *Cumhuriyet'i* DP açısından mutlak destekleyici ya da muhalif olarak tanımlamak güçleşmiştir. Öyle ki, dönemin iktidarı DP de, iktidarla bağını açık bir biçimde kopartmamış olan gazeteyi ne yandaş, ne de muhalif görmeyecek, bu nedenle de hem *Cumhuriyet'i* maddi açıdan zaman zaman desteklemeye ve sorunlarını gidermeye devam edecek, hem de diğer meslektaşlarına göre gazeteyi daha az baskı altında tutacaktır. Belki de bu yüzden, gazete dönem basınının sorunlarını

anlamada ve bunlara çözüm bulmada yetersiz kalacak, hatta yer yer duyarsızlığı nedeniyle meslektaşları ile ters düşecektir.

Cumhuriyet'i dönem boyunca siyasi görüşünü iki kez açık olarak ortaya koymuştur. 1954 seçimleri öncesinde, Nadir Nadi dengeli bir tutum sergilediği yazılarından uzaklaşıyor, iktidarın ürettiği politikaları, "yeterli" ve "iyi niyetli" bulması nedeniyle kamuoyunu yeniden bu partiye destek vermeye çağırıyordu. Öte yandan, muhalefeti ise yalnızca iktidarı tekrar elde etmek çabasında olan ve bunun için de ilkelerinden dahi taviz verebilecek bir durumda görüyor ve iktidardan uzak tutulmasını öneriyordu. 1957 seçimleri sonrasında ise, Nadir Nadi'nin tutumu tamamen değişecek ve 1954'ten itibaren hatalı politikalar ürettiğine tanık olduğu DP'yi, iktidardan uzaklaştırabilmenin yolunu güçlü muhalefette görerek, CHP çatısı altında muhalifleri birleşmeye davet edecektir. CHP'yi bir kurtuluş kapısı olarak gördüğü için değil, partinin ilerleyen zamanı iyi değerlendirip, kendini geliştirdiğine, böylelikle de siyasi olgunluğa eriştiğine inandığı için destek veren Nadi; muhalefetin iktidara yeniden kavuşmak hırsıyla değil, temel hak ve hürriyetlerin ülke içerisinde yerleşmesi yönünde hareket ettiğini düşünüyordu. Seçim zamanı dışında ise gazete, iktidara da muhalefete de eşit mesafede olduğunu, taraf tuttuğu tek görüşün Atatürk ilke ve devrimlerinin yanı olduğunu belirtiyordu. Nadir Nadi'nin ilke ve devrimlere ilişkin bağlılığı, biçimsel ve tutucu bir yapıya sahip değildi. Devrim ilkelerinin zedelenmemesi koşuluyla tartışılabilirliğini savunan Nadir Nadi, karşıt fikirlerin var olmasına değil, bu görüşü savunanların devrim ve prensiplerin kaldırılması isteklerine karşı çıkmış ve gazetesinde de bunların üzerine giderek mücadele etmiştir. Dönem içerisinde siyasileri bu açıdan değerlendirmiş ve devrimleri zihniyet

olarak benimsemek ve yaygınlaştırmak yerine biçimsel olarak algılayıp, çıkarları doğrultusunda kullanılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. DP ile de yollarının ayrılmasında bu durum önemli bir neden olmuştur.

Cumhuriyet'i dönem açısındaki siyasi duruşu nedeniyle övenler de yerenlerde bulunmuştur. Buna karşın gazete; önemli, etkin ve sözü merak edilen bir yayın organı olma özelliğini bu dönemde de sürdürmüş ; siyasilerin de, meslektaşlarının da ilgisi daima üzerinde toplamıştır. Dönemin önde gelen isimleri gazetede yazmaya devam etmiş, 1950'li yılların değişim rüzgarından etkilenen içerik değişiklikleri ile de diğer gazetelere örnek teşkil etmiştir. Habercilik anlayışı ile de diğerlerinden ayrılan *Cumhuriyet,* olayları sansasyonel bir anlayışla vermeyi reddetmiş, onun yerine bir olaya ilişkin bilgiyi aktardıktan sonra konuyu analiz edip, çözüm sunan makaleler yayınlamayı tercih etmiştir. Bilinçli bir şekilde, üçüncü sayfa haberlerini dışlayan *Cumhuriyet*, Anadolu haberlerini sütunlarına taşıyarak, farklılık yaratmıştır. Bunlar gazetenin tirajına yansımış, gazete dönemin yüksek tirajlı gazeteleri arasında yer almış ve kamuoyunu bilgilendirmeye ve bilinçlendirmeyi hedef tutan yayınlarına devam etmiştir.

Türkiye'nin toplumsal ve siyasi tarihine tanıklık eden ve dönemin koşullarına göre biçimlenen gazete, 1950'li yılların bitiminde bir dönüşüm yaşamış ve 1961 Anayasasının yön verdiği siyasi ortamda günümüzde de bilindiği kimliğine kavuşmuştur.

KAYNAKÇA

Ağaoğlu, Samet, **Arkadaşım Menderes**, İstanbul, Rek - Tur Yayınları, 1967.

Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**,1. Basım. İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1976.

Ahmad, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu,** 2.baskı, Çev., Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1995.

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Türkçesi Ahmet Fethi, İkinci Baskı, İstanbul, Hil Yayınları, 1996.

Akalın, Muzaffer, "On Senedir Beklediğimiz", **Kim**, Yıl: 2, S. 88, 24 Şubat 1960.

Akbayar Nuri ve Orhan Koloğlu, **Gazeteci Bir Aile, Mehmet Asım, Hakkı Tarık, Hasan Rasim Us'lar**, 1. Baskı. Ankara, ÇGD Yayınları, No: 21, 1996.

Akçam, Taner, "Cumhuriyet Gazetesine Açık Mektup", **Birikim**, 50, İstanbul, Haziran 1993. s. 17 – 21.

Akpınar, Hakan, **Onların Hikayesi. Nasıl Gazeteci Oldular**, İkinci Baskı, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2002.

Akşin ve diğerleri, **Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908 – 1980 (1)**, İstanbul, Milliyet Kitaplığı, tarihsiz.

Akşin, Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi,** 3.baskı, Ankara, İmaj Yayınevi, 1998.

Akşit, Baha, **Kısaca Celal Bayar**, İstanbul, 1987.

Albayrak, Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1992.

Albayrak, Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2004.

Alper, Emin, "Milliyetçilik- Modernleşme Geriliminde "Ortanın Solu" ve Ecevit", **Tarih ve Toplum**, İstanbul, Birikim Yayınları, Yaz 93, 2003

Aral, Fahri , "Hayrettin Erkmen'le DP Üzerine", İstanbul, **Tarih ve Toplum**, C. 9, S. 53, Mayıs 1988, s. 30- 35.

Armaoğlu, Fahir H., "1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamuoyu", Ankara , **A.Ü. SBF Yayınları**, S. 10, C. XIV, No: 2-3. tarihsiz, s. 17-86.

Arzık, Nimet, **Menderes'i İpe Götürenler**, Ankara, Kurtuluş Matbaası, 1960.

Atalay, Mustafa, **Adnan Menderes ve Hayatı**, Ankara, Balkanoğlu Matbaası, 1959.

Atay, Tayfun, "10. Yıl'dan 75. Yıl'a Cumhuriyet, Kültür ve Değerler", **Yeni Türkiye,** Cumhuriyet Özel Sayısı IV, Ankara, S. 23-24, Y. 4, Eylül - Aralık 1998, s. 2441- 2451.

Ateş, Toktamış, "Türkiye'de Siyaset Nereye Gidiyor?", **Yeni Türkiye**, Türk Siyaseti Özel Sayısı, Ankara, Y. 2, S. 9, Mayıs – Haziran 1996, s. 14- 17.

Aydemir, Şevket Süreyya , **İkinci Adam (1950-1964),** C. 3, 6. baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000.

Avşar, B. Zakir, **Türk Basınında Kavgalar Babıali'de Kırk Katır**, Ankara, Rehber Yayıncılık, 1990.

Avşargil, Tufan Doğan , **CHP'li Yıllar**, tarihsiz.

Baban, Cihad, **Politika Galerisi (Büstler ve Portreler)**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1970.

Bağcı, Hüseyin, **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 1990.

Bağlum, Kemal, **Anıpolitik (1945- 1960)**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1991.

Bakşık, Şeref, "Demokrasi, DP ve İnönü" , İstanbul, **Tarih ve Toplum**, C. 9, S.53, Mayıs 1988, s. 16-18.

Balcıoğlu, Mustafa, "Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası " (9. Bölüm), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi , 2004.

Bali, Rıfat N., "Azınlıkların Demokrat Partisi, Celal Bayar'ın Amerika Ziyareti. **Toplumsal Tarih**, Şubat 2004, s. 14- 21.

Balkanlı, Remzi, **Kanunlarımız Bakımından Matbuat Hürriyeti ve Yeni Basın ve Matbaalar Kanunu ve Bu Kanunlar Üzerinde Fikirler - Tenkidler - Tefsirler**, Ankara ,Yeni Matbaa, 1951.

Balkanlı, Remzi, **Basın Hürriyeti**, Ankara, Resimli Posta Matbaası, 1961.

Bardakçı, İlhan, **Mukayeseli, Devlet, Fikir ve Basın Rejimleri**, 2. baskı, İstanbul, Selçuk Matbaası, 1977.

Barutçu, İrem, **Babıali Tanrıları. Simavi Ailesi**, 3. Basım, İstanbul,Agora Kitaplığı , 2004.

"Basın Hürriyeti ve Ötesi", **Forum**, C. XII, S. 139, 1 Ocak 1960.

"Basın Raporu" , **Kim**, 2 Aralık 1959.

Başar, Ahmet Hamdi, **Yaşadığımız Devrin İçyüzü**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1960.

Baykal, Hülya, **Türk Basın Tarihi 1831- 1923**, İstanbul, Afa Matbaacılık, 1990.

Baykam, Bedri, **27 Mayıs İlk Aşkımızdı**, Birinci Baskı, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1994.

Bayrak, M. Orhan, **Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831- 1993)**, 1. Basım, İstanbul, Küll Yayınları, 1994.

Berker, Şinasi Nahit, **Demedim mi Nazlı Yarim Ben Sana**, Ankara, Ajans Türk Matbaası, tarihsiz.

Berker, Şinasi Nahit, **Matbuat Hazretleri**, Ankara, Ajans Türk Matbaası, 1966.

Bigat Cerrahoğlu, Piraye, **Demokrat Parti Masalı**, İstanbul, Ad Yayıncılık,1996.

Bir Kavuk Devrildi. Büyük İnkılap ve Türk Basını, İzmir, Kovan Kitabevi Yayınları, 1960.

Birand, Mehmet ve diğerleri, **Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu,** 8. baskı, İstanbul, Doğan Yayıncılık, 1999.

Birgit, Orhan, "En Büyük Ders", **Kim**, Cilt :7, S. 98, 30 Mayıs 1960.

Birgit, Orhan, **Evvel Zaman İçinde**, 2. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2006.

Bozdağ, İsmet, **Demokrat Parti ve Ötekiler**, İstanbul, Kervan Kitapçılık, 1975.

Bozdağ, İsmet, **Celal Bayar Bir Darbenin Anatomisi**, İstanbul, Emre Yayınları, 1991.

Bozdağ, İsmet, **Menderes… Menderes…,** İstanbul, Emre Yayınları, 1997.

Bozdağ, İsmet, **Dünyada ve Türkiye'de Basın İstibdadı**, İstanbul, Emre Yayınları, 1992.

Böke, Pelin, "Yunus Nadi'nin Hapishane Anıları", İstanbul, **Toplumsal Tarih**, S. 45, C. 8, Eylül 1997, s. 7- 12.

Bölükbaşı, Deniz, **Türk Siyasetinde Anadolu Fırtınası Osman Bölükbaşı**, 2. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık,2005.

Cem, İsmail, **Türkiye'de Geri Kalmışlığı Tarihi**, 7. Basım, İstanbul, Cem Yayınevi, 1979.

Ceyhun, Demirtaş, **Babıali'nin Şu Son Kırk Yılı**, Birinci Baskı, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1984.

"CHP'de Telaş", **Yedi Ocak**, Ankara, Güneş Matbaacılık T.A.Ş., 7 Ocak 1960.

Cin, Halil, "Türk Demokrasi ve Kalkınma Tarihinde 14 Mayıs 1950 ve 27 Mayıs 1960 Dönemeçleri Sempozyumunu Açış Konuşması", Konya, Selçuk Üniversitesi Basımevi, **Türk Demokrasi ve Kalkınma Tarihinde 14 Mayıs 1950 ve 27 Mayıs 1960 Dönemeçleri Sempozyumu Özel Sayısı**, 27-28 Mayıs 1992, S. 3, 1992, s. 1-22.

Coşkun, Nusret Safa, **Son Meclis ve 1950- 1960 Arası Siyasi Olayların İçyüzleri**, Birinci Fasikül, İstanbul, Yeni Savaş Matbaası, 1960, s. 1-16.

Coşkun,Süleyman, **Türkiye'de Politika (1920–1995)**, İstanbul, Cem Yayınevi,1995.

Cumhuriyet Halk Partisi Yayınları, **İnönü'ye Atılan Taş ve Akisleri. Önergeler – Basın**, Ankara, Rüzgarlı Matbaa, 1959.

"Cumhuriyet Özür Diliyor", **Yedi Ocak**, Ankara, Güneş Matbaacılık T.A.Ş, 7 Ocak 1960.

Cumhuriyet 1981, İstanbul, Arpaz Matbaacılık Tesisleri, 1981.

Çavdar, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi. 1950-1995**. 2.Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2000.

Çavdaroğlu, Ahmet, "İnkılaplar ve Türk Kadını", **Serdengeçti,** Eylül 1952, s. 7,13.

Çetinsaya, Gökhan, "Türkiye'nin Orta Doğu'ya Yönelik Politikası Işığında "Bir model Olarak Türkiye Cumhuriyeti (1923-2003) ", Ed. Yonca Anzerlioğlu, Yasemin Doğaner, Saime Selenga Gökgöz, **80. Yılında Türkiye Cumhuriyeti ve Demokrasi 10-11 Kasım 2003**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2004, s.195-214.

Demirel, Ahmet, "50. Yıldönümünde 1950 Seçimleri", İstanbul, **Tarih ve Toplum**, C.33, S.197, Mayıs 2000, s. 13- 23.

Demirer, Mehmet Arif, **Demokrat Parti İktidarının 1950- 1960 Günlüğü, 27 Mayıs ve Sonrası**, Ankara, Demokrat Parti Yayınları , No : 4, 1995.

Demirer, Mehmet Arif, **Dezinformatsiya Kasıtlı Olarak Yanlış Bilgilendirme (Örnek Olay). 6 Eylül 1955 ve Yassıada'da 6 Eylül Davası**, Demokrat Parti Yayınları No: 8, tarihsiz.

Demirkent, Nezih, **Medya Medya**, İstanbul, Dünya Yayınları,1995.

Demirkent Nezih, **Sayfa Sayfa Gazetecilik**, İkinci Basım, İstanbul, Dünya Kitapları 217, 2003.

Demokrat Parti Neşriyatı, **Kalkınan Türkiye**, Ankara, Desen Matbaası, 1954.

Demokrat Parti Neşriyatı, **Düşmanı Kore'de Karşıladık, Kore'ye Niçin Asker Gönderdik**, Ankara , Güneş Matbaası, S.8, 1954b.

Demokrat Parti Neşriyatı, **Seçim Hürriyeti. Dün ve Bugün**, Ankara, Güneş Matbaası, S.9 , 1954c.

Demokrat Parti Neşriyatı, **Yabancı Sermaye**, Ankara, Güneş Matbaası, S.1, 1954d.

Demokrat Parti Neşriyatı, **Türkiye ve Atlantik Paktı**, Türkiye'nin Nato Topluluğundaki Mevkii, Ankara , Güneş Matbaası , S. 7, 1954e.

" DP iktidarının Son Dönemine Ait Belgeler", İstanbul, **Tarih ve Toplum**, C. 33, S. 197, Mayıs 2000, s. 7- 9.

"Dinleyin de Gülelim" , On Beş Günün Notları, **Forum,** C. XII, S. 143, 1 Mart 1960.

Doğru, Osman,"1960 Baharı'ndaki Kriz Belgelerle "Meclis Tahkikat Encümeni'nin Siyasal Çevresi", İstanbul, **Tarih ve Toplum**, C. 13, S. 77, Mayıs 1990, s. 9-17.

"Doğruyu Söylemek Hakkı", **Forum**, C. 3, S. 27, 1 Mayıs 1955.

Dövez, Mustafa, "Çarşaf Meselesi. Cumhuriyet Gazetesinin Tuttuğu Hatalı Yol", İstanbul, **Sebillürreşad**, C. IX, S. 218, 9 Nisan 1956, s. 287.

Dursun Çiller ve Korkmaz Alemdar, "İlan ve Reklam Gelirleri", **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, Haz: Korkmaz Alemdar, İstanbul, Afa Yayıncılık, 1999, s. 195-205.

Dursun, Çiller, "Türk Basınında Dağıtımın Tarihçesi ve Yapısı", **Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar**, haz: Korkmaz Alemdar, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1999, s. 209-218.

Ecevit, Bülent, " I.P.I'nin Protestosu", **Kim**, 28 Kasım 1958.

Ecevit, Bülent, "Dış Siyasetteki Ayrılığın Kaynakları", **Kim**, 1959.

Ekşi, Rasim, **Yassıada Çığlığı. 27 Mayıs Darbesi ve İdam Edilen Hasan Polatkan'ın Savunması**, 1. Basım, İstanbul, Kızılelma Yayıncılık, 2005.

Emirdağ, Kemal,"Seçimler ve Siyasi Partiler : Demokrat Parti", **Bayrak**, Y. 19, S. 18, Aralık 1972. s.34-35.

Emre, Ayşe Elif, **DP (1950- 1954),** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2001.

Emre Kaya, Ayşe Elif, "6-7 Eylül Olaylarının Ulus ve Zafer'de Yansıtılışı"**,** **KİLAD**, Bahar 2006, S.7. s. 165-184.

Er, Turgut, **Türkiye'de Basın Yayın ve Tanıtma,** Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2003.

Eraslan,Cezmi, "Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası" (10. Bölüm), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Atatürk Kültür , Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi , 2004.

Erdemir , Sabahat (Der), **Muhalefette İsmet İnönü (1959- 1960) Konuşmaları** , **Demeçleri , Mesajları , Sohbetleri ve Yazılarıyla** , C. 3, İstanbul, 1962.

Erer, Tekin, **Basında Kavgalar**, İstanbul, Rek – Tur Kitap Servisi,1965.

Ergil, Doğu, **Türkiye'de Toplumsal Gelişme ve Siyasal Bunalım**, Birinci Baskı, Ankara, Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları, S. 21 , 1978.

Erinç, Orhan, **Medya ile Politika**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1996.

Erinç Orhan, "Sorular –Yanıtlar", **Basın Kendini Sorguluyor**, İstanbul, TGC Yayınları, S. 43, 1996b.

Ersin, Fahir, "Cumhuriyet'ten Ulus'a Mektup", **Yedi Ocak**, Ankara, Güneş Matbaacılık T.A.Ş., 7 Ocak 1960.

Eroğul, Cem, **Demokrat Parti. Tarihi ve İdeolojisi**, 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1998.

Ertan, Temuçin, "Atatürk Sonrası Türkiye", Ed: Ayten Sezer, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti,** Ankara, Siyasal Kitabevi, 2003.

Ertan, Temuçin F., "İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Dünya ve Türkiye", Ed : Yonca Anzerlioğlu, Yasemin Doğaner, Saime Selenga Gökgöz**, 80. Yılında**

Türkiye Cumhuriyeti ve Demokrasi 10-11 Kasım 2003, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2004, s.73-88.

Ertop, Konur, **Cumhuriyet 1924- 1974**, İstanbul, Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş., 1974.

Esin, Numan, **Devrim ve Demokrasi. Bir 27 Mayısçının Anıları**, 2. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2005 .

Faik, Bedii, **Matbuat Basın derken…. Medya,** C. 2 , İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2003.

Faik, Bedii, **Matbuat Basın derken…. Medya**, C.3 , 2. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2003b.

Faik, Bedii, **Matbuat Basın derken…. Medya,** C.4 ,1. Baskı, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2003c.

Feyzioğlu, Turhan, "Menderes'e Açık Mektup : Hırsızlık ve Basın Suçu", **Forum**, C. VII, S. 76, 15 Mayıs 1957.

Frey. W. Frederick, **The Turkish Political Elite**, Cambridge, The M.I.T Press, 1965.

Gazeteciler Cemiyeti, **Gazeteciler Cemiyeti ve Kırk Yıl 1946-1986,** İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1987.

Gevgilili, Ali, **Yükseliş ve Düşüş,** İkinci Basım, İstanbul, Bağlam Yayıncılık,1987.

Gönlübol ve diğerleri, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919 – 1990),** 8. Baskı. Ankara, Siyasal Kitabevi, 1994.

Gül, Adnan, "Demokratikleşme ve Modernleşme Sürecinde Türkiye'de Kültür Politikası", **Yeni Türkiye** Cumhuriyet Özel Sayısı IV, Ankara, S. 23-24, Y. 4, Eylül –- Aralık 1998, s. 2499-2507.

Gürkan, Nilgün, **Türkiye'de Demokrasiye Geçiş'te Basın (1945- 1950),** Birinci Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998.

Gürsoy, Nilüfer, "14 Mayıs 1950 Öncesi ve Sonrası", Konya, Selçuk Üniversitesi Basımevi, **Türk Demokrasi ve Kalkınma Tarihinde 14 Mayıs 1950 ve 27 Mayıs 1960 Dönemeçleri Sempozyumu Özel Sayısı**, **27-28 Mayıs 1992**, S. 3, 1992, s. 23-28.

Güvenir, O. Murat, **Siyasal İktidarın Basını Denetlemesi ve Yönlendirmesi, 2. Dünya Savaşında Türk Basını**, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1987.

Güzel ve diğerleri, **Türkler -16-** , Yeni Türkiye Yayınları, tarihsiz .

"I.P.I. DP'nin Sevgilisi" , **Kim** , Y. 2, S. 93, 30 Mart 1960.

"İktidar Basın Hürriyeti Anlayışı" , **Forum**, C. XII, S. 144, 15 Mart 1960.

İleri, Rasih N., **Örtülü Ödenek. 27 Mayıs'ın Dramı,** İstanbul, Scala Yayıncılık, 1996.

İletişim Olayları ve Türk Basının Sorunları, **Gazeteciler Cemiyeti ve İ.Ü. İşletme Fakültesi Ortak Semineri, 12-13-14 Mayıs 1983**, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 17, 1984.

"İlk Hedefler Beyannamesi" , **Kim**, 23 Ocak 1959, s.8-9.

İlknur, Miyase, "Başyazar Nadir Nadi", **Cumhuriyet**, 20-27 Ağustos 2003.

İnce, Özdemir, **Yedi Canlı Cumhuriyet**, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2004.

İnuğur, Nuri, **Türk Basın Tarihi (1919-1989)**, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 37, 1992.

İnuğur, Nuri, M**. Basın ve Yayın Tarihi**, Beşinci Basım, İstanbul, Der Yayınları, 2002.

İrvan, Süleyman,"Demokrat Parti Döneminde Türkiye'de Basın Özgürlüğü", **İletişim**, S. 7, 2000.

Kabacalı, Alpay, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü**, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları , S. 29, 1990.

Kabacalı, Alpay, "Demokrasinin, İnsan Haklarının, Özgür Basının Ödünsüz Savunucusu", İstanbul, **Milliyet Sanat Dergisi**, S. 271, Sıra 261, 1 Eylül 1991, s.2- 5.

Kabacalı, Alpay, **Türk Basınında Demokrasi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 1994.

Kaçmazoğlu, H. Bayram, **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları**, İstanbul, Birey Yayınları, 1988.

Kara, Mustafa, "Cumhuriyet Döneminde Dini Hayatın Bazı Göstergeleri ", **Yeni Türkiye,** Cumhuriyet Özel Sayısı IV, Ankara, S. 23-24, Y. 4, Eylül - Aralık 1998, s. 2630-2643.

Karaca, Emin, **Cumhuriyet Olayı**, 1. Basım, İstanbul, Altın Kitaplar Basımevi, 1994.

Karakoyunlu, Yılmaz, **Yorgun Mayıs Kısrakları**, 10. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap, 2004.

Karanis, Fikri, **Koltuk Değnekli Demokrasi ve 27 Mayıs Darbesi**, İstanbul, Ajans Medya/ Media Print, 1994.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, **Politikada 45 Yıl**, Bütün Eserleri, 16. 2. Basılış, İstanbul, İletişim Yayınları, 1984.

Karpat, Kemal H, **Türk Demokrasi Tarihi**, **Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, Birinci Baskı, İstanbul, Afa Yayıncılık, 1996.

Kavaklı, Nurhan, **Bir Gazetenin Tarihi**, Akşam, İstanbul, YKY, 2005.

Keyder, Çağlar, **Toplumsal Tarih Çalışmaları,** Birinci Baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1983.

Kocabaşoğlu, Uygur, "Milli Mücadele Sözcülerinden: Anadolu'da Yenigün", Ankara, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Atatürk Özel Sayısı, 1981, s. 179-203.

Koçak, Cemil, "İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını", İstanbul, **Tarih ve Toplum**, C.6, S. 35, Kasım 1986, s. 29-33.

Koçak, Cemil, "Türk Basını Üzerindeki Yabancı Etkiler" İstanbul, **Tarih ve Toplum**, C.7, S. 37, Ocak 1987, s. 50-52.

Koçak, Cemil, " Milli Şef Döneminde Yönetim ve Basın Hayatı, **Kebikeç**, Y. 1, S.2, 1995, s. 149-161.

Koloğlu, Orhan, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, İstanbul, İletişim Yayınları. 1992.

Köktener, Aysun, **Bir Gazetenin Tarihi Cumhuriyet**, 1. Baskı. İstanbul, YKY, 2004.

10 Ocak ve Ötesi , İstanbul, İstanbul Gazeteciler Sendikası Yayınları , 1968.

Milar, Selçuk, " 'Yeter Söz Milletindir' Afişi Nasıl Doğdu?", İstanbul, **Tarih ve Toplum**, C. 9, S. 54 , Haziran 1988, s.15- 16.

Morris, James A, " Recent Problems of Economic Development In Turkey" , **The Middle East Journal**, V. 14, N. 1, Winter 1960, p. 1-14

Nadi, Doğan , **Bir Dakika – Fıkralar**, İstanbul , Çağdaş Yayınları, tarihsiz.

Nadi, Nadir, **İki Sovyet Rusya, 1935- 1965**, İstanbul, Ararat Yayınevi, 1967.

Nadi, Nadir, **27 Mayıs'tan 12 Mart'a**, Birinci Basılış. İstanbul, Sinan Yayınları, 1971.

Nadi, Nadir, **Türk Dili**, Anı Özel Sayısı, Y. 21, C. XXV, S. 246, Mart 1972, s. 651- 655.

Nadi, Nadir, **Sil Baştan**, Birinci Basım, Ankara , Bilgi Basımevi, 1975.

Nadi, Nadir, **Olur Şey Değil**, İstanbul, Çağdaş Yayınları , 1981.

Nadi, Nadir, **Atatürk İlkeleri Işığında Uyarılar. Bir İflasın Kronolojisi (1950-1960)**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1981b.

Nadi, Nadir, **Perde Aralığından**, Dördüncü Basım, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1991.

Nadi, Nadir, **Ben Atatürkçü Değilim**, 13. Basım. İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1996.

Nadi, Yunus, **Ankara'nın İlk Günleri**, İstanbul, Sel Yayınları, Atatürk Kütüphanesi Serisi, 4, 1955.

Nadi, Yunus, **Türkiye'yi Sokakta Bulmadık**, İstanbul, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., 1997.

Nadi, Yunus, **Cumhuriyet Yolunda**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, tarihsiz.

Nazım ile Piraye. Nazım Hikmet Mektuplar I, Der: Mehmed Fuat, 2. Basım, İstanbul, Adam Yayınları, 1976.

Nebiler, Halil, **Medyanın Ekonomi Politiği** , İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1995.

Nesin, Aziz, " İki Geri Bir İleri", **Forum**, C. XII, S. 139, 1 Ocak 1960.

Nesin , Aziz, " Seçimin Kazanılması" , **Forum** , C. XIII, S. 145, 1 Nisan 1960b

Nutku, Emrullah, **DP Neden Çöktü ve Politikada Yitirdiğim Yıllar. 1946-1958**, İstanbul, Fakülteler Yayınları,1979.

Oral, Fuat Süreyya, **Türk Basın Tarihi, 1919- 1965 Cumhuriyet Dönemi**, Ankara, Doğuş Matbaacılık, 1968.

Öke, Mim Kemal ve Erol Mütercimler, **Yalnızlıktan Saygınlığa. Demokrat Parti Dış Politikası,** Birinci Baskı, Ankara, Demokratlar Kulübü Yayınları , 17, 2000.

Ökte, Faik, **Varlık Vergisi Faciası,** İstanbul, Nebioğlu Yayınevi, 1951.

Önder, Ayhan, **Türk Ceza Kanunu**, İstanbul, 1965.

Öymen, Altan, **Değişim Yılları**, 8. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap, 2004.

Özek, Çetin, **"Medyada Tekelleşme", Basın Kendini Sorguluyor**, İstanbul, TGC Yayınları, 43, 1996.

Özgen, Murat, **Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları**, İstanbul, İ.Ü. İletişim Fakültesi Yayını, 2000.

Özkaya, Yücel, **Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)**, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi , 1989.

Öztürk, Ahmet, "Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Yaşadığı Basın Özgürlüğü", **Marmara İletişim Dergisi**, S. 4, Ekim 1993, s. 115-129.

Parlar, Suat, **Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet**, II. Baskı. İstanbul, Bibliotek Yayınları, 1997.

Pekdemir, Melih, **Kemalistler Ülkesinde Cumhuriyet ve Diktatörlük 1**, Ankara, Doruk Yayıncılık, 1997.

Pektaş, Şerafettin. **Milli Şef Döneminde (1938-1950) Cumhuriyet Gazetesi**, İstanbul, Fırat Yayınevi, 2003.

Pollak, Oscar ve Olivier Reverdin, **Türk Basını Hakkında Rapor**, İstanbul, İstanbul Gazeteciler Sendikası Yayınları, 16, 1963.

Pulliam, Eugene, "12'ye Çeyrek Kala" , akt: **Kim**, 24 Ekim 1958.

Reed, Howard A., "Revival of Islam In Secular Turkey", **The Middle East Journal**, Vol.8., No. 3, Summer 1954, p. 267- 282.

"Resmi İlan Tehdidi", On Beş Günün Notları, C. XII, S.141, **Forum**, 1 Şubat 1960.

Safa, Peyami, "Amerika'da Din Öğretimi", İstanbul, **Sebillürreşad,** C. IX, S. 213, Ocak 1956, s. 200.

Saral, Zeki, **Biz Bir Aileyiz**, İkinci Baskı, Ankara, Yurt Kitap Yayın, 1989.

Sarc, Ömer Celal, " Economic Review, Internatıonal Bank Report On Turkey", **The Middle East Journal**, Vol. 6. No. 3 , Summer 1952. p. 336- 340.

Savcı, Bahri, "Demokrasi Üzerinde Tartışmaların Ortaya Çıkardığı Meseleler", Ankara, **A.Ü. SBF Dergisi,** SBF Yayınları, S. 5, C. XIV, No: 1, Mart 1959, s. 249-281.

Savcı, Bahri, " Muhalefetin Görevleri", Ankara, **A.Ü. SBF Dergisi**, SBF Yayınları, S. 20, C. XIV, No: 4, Aralık 1959b s. 144- 149.

Selçuk, İlhan, "Medyada Saygınlık ve Güvenirlik", **Basın Kendini Sorguluyor**, İstanbul, TGC Yayınları, 43, 1996.

Selçuk, İlhan, "Emir Demiri Keser, Fikri Değil", **Demokrasi Özgürlük ve Basın (Ödül Alan Yazılar),** İstanbul, TGC Yayınları, 48, 1997a.

Selçuk, İlhan, **Ziverbey Köşkü**, 14. basım, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1997b

Sertel, Zekeriya, **Hatırladıklarım**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000.

Sitembölükbaşı, Şaban, **Türkiye'de İslamın Yeniden İnkışafı (1950-1960)**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 121, 1995.

Sofuoğlu, Adnan, "Siyasal Partiler ve Demokrasi", Ed : Yonca Anzerlioğlu, Yasemin Doğaner, Saime Selenga Gökgöz, **80. Yılında Türkiye Cumhuriyeti ve Demokrasi 10-11 Kasım 2003**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2004, s.89-103.

Sükan, Faruk, **Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları, TBMM 1950-1960,** Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları,1991.

Şen, Bilal, "Bir Komintern Belgesinde Aralov - Yunus Nadi Görüşmesi", İstanbul, **Toplumsal Tarih**, S. 50, C. 9 , Şubat 1998, s. 52- 53.

Şenşekerci, Erkan, **Türk Devriminde Celal Bayar (1918- 1960),** 1. Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000.

Şapolyo, Enver Behnan, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın**, Ankara, Güven Matbaası, 1969.

Şenyapılı, Önder, "Atatürk ve Gazetecilik, Gazeteler ve Gazeteciler", **İletişim**, A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu, Yayın No: 7, Aralık 1981/ 3, s. 179- 209.

Talay, Birsen, "Ömer Erkmen Arşivinden DP Tarihine İlişkin Belgeler", İstanbul, **Tarih ve Toplum**, Cilt 33, sayı 197, Mayıs 2000, s. 40- 50.

Taşdelen, Mehmet N, Yassıada**, Menderes ve Muhafızları Gizli Objektifin Kaleminden Yassıada**, İstanbul, Birharf Yayınları, 2005

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem : IX, C. 1 , Kısım 2, 14 Temmuz 1950.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem : IX, C.1 , Kısım 2, 15 Temmuz 1950

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IX, C.1, İçtima : 3, 14. 7. 1950.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IX, C. 29, İçtima : 4 , 8. 3. 1954.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, C. 12, İçtima : 2, 6. 6. 1956.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, C. 2 , İçtima : 1, 21. 11.1958

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, C. 8, İçtima: 2, 2 Mart 1959 – 29 Nisan 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi , Devre XI, C. 1, İçtima : 1, 27 Nisan 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, C. 13 , İçtima : 3, 4 Nisan 1960 – 25 Mayıs 1960.

Tevfikoğlu, Muhtar, "Yahya Kemal Üzerine. Nadir Nadi'ye Cevap", Konya, **Çağrı**, S. 121, Y. 12, 1968, s. 5- 13.

Thomas, Lewis V. “Recent Developments In Turkish Islam” , **The Middle East Journal**, Vol.6, No: 1, Winter 1952, p. 22- 40.

Tılıç, L. Doğan, **Utanıyorum Ama Gazeteciyim. Türkiye ve Yunanistan’da Gazetecilik** , I. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998.

Toker, Metin, **Tek Partiden Çok Partiye (1944 -1950),** 4. baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1988.

Toker, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşa’lı Yılları 1944-1973. DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, Genişletilmiş Üçüncü Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1991.

Tokgöz, Erdinç, “Cumhuriyet Döneminde Ekonomik Gelişmeler” (7. Bölüm), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Atatürk Kültür , Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi , 2004.

Tokgöz, Oya, **Temel Gazetecilik**, 5. Baskı. Ankara, İmge Kitabevi, 2003.

Toprak, Binnaz, “Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi”, **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme,** Der: Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s.309- 315

Toprak, Zafer, " Bir Muhalefetin Mikro Tarihi, Antalya , 14 Nisan 1952", İstanbul: **Toplumsal Tarih**, S. 53, C. 9 , Mayıs 1998, s. 10- 14.

Tunçay, Mete, " Tek Parti Döneminde Basın, 1925 Takrir-i Sükun'undan 1945 Tan Olayına" , İstanbul, **Tarih ve Toplum**, S. 37, C. 7 , Ocak 1987, s. 48-50.

Turan, İlter, "Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu", **Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme,** Der: Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s.359-386.

Turgut, Serdar, **Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi**, Ankara, Adalet Yayınları, 1991.

Uçar, Aliye, **İkinci Dünya Savaşı'nda Cumhuriyet Gazetesinin Dış Politika Değerlendirmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Bölümü, 1992.

Ulagay, Osman, **Krize Adım Adım, Günah Sayılan Kehanet**, 1. Baskı, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1994.

Vuran, Ateş, **"Medyada Promosyon", Basın Kendini Sorguluyor**, İstanbul, TGC Yayınları, 43, 1996.

Yalçın, Soner, **Efendi, Beyaz Türklerin Büyük Sırrı**, 5. Baskı, İstanbul, Doğan Kitap, 2004.

Yalman, Ahmet Emin, **Turkey, In My Time**, Oklohoma, University of Oklohoma Press, 1957.

Yavuzalp, Ercüment, **Menderes'le Anılar**, Birinci Basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1991.

Yetkiner, Ayhan, **Reşid Halid Gönç'ün Koleksiyonundan Bab-ı Ali'nin Hatıra Defteri**, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1984.

Yiğenoğlu, Çetin, **Metelikten Medyaya**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1996.

Yücel, Seniye, **İktidar ve Basın Kartı,** Ankara, ÇGD Yayınları, 1995.

Zürcher , Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, 7. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları , 2000.

Weiker, Walter F, **The Turkish Revolution (1960-1961),** Aspects of Military Aspects, Washington D.C. , The Brookings Institution, 1963.

Weiker, Walter F, **Political Tutelage ve Democracy In Turkey**, The Free Party and Its Aftermath, Belgium, 1973.

Weiker, Walter F, **The Modernization of Turkey, From Atatürk To The Present Day**, New York , Holmes & Meier Publishers, Inc., 1981.

Gazeteler

Cumhuriyet, 7 Mayıs 1924, Milli Kütüphane arşivinden temin edilmiştir.

Cumhuriyet'in 1950 - 1960 yılları arasındaki kopyaları Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi arşivinden temin edilmiştir.

Ulus ve *Zafer'in* 1950-1954 yılları arasındaki kopyaları Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Milli Kütüphane arşivlerinden temin edilmiştir.

Belgeler

Cumhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik Türk Anonim Şirketi Esas Mukavelenamesi, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi'nden temin edilmiştir.

T.C. Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararları, T.C. Başbakanlık Arşivinden temin edilmiştir.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

9

C u m h u r i y e t

MATBAACILIK ve GAZETECİLİK TÜRK ANONİM
Şirketi

Esas Mukavelenamesi

3

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

9

C u m h u r i y e t

MATBAACILIK ve GAZETECİLİK TÜRK ANONİM ŞİRKETİ

Esas Mukavelenamesi

Fasıl : 1

Teşekkül, Kurucular, Unvan, Merkez, Müddet :

Madde 1 - İkinci maddede yazılı ve bu mukavele altında imzaları bulunan kurucular arasında, mer'i kanunlar ve işbu esas mukavelename hükümlerine göre idare olunmak üzere bir Türk Anonim Şirketi kurulmuştur.

Madde 2 - Şirketin kurucuları bu esas mukaveleyi imzalayan ve aşağıda isimleri ve kanunî ikametgahları yazılı:

1- Nazime Nadi (Nişantaşında, Vali konağı caddesi Yayla apartımanında No: 17)

2- Nadir Nadi (Taksimde, Doğu palas apartımanında, No: 10)

3- Doğan Nadi (Cağaloğlu, Halkevi sokak No: 30/41)

4- Leyla Uçaklıgil (Nişantaşında, Vali konağı caddesi Yayla apartımanında No: 17)

5- Nilüfer Nun (Nişantaşında, Vali Konağı caddesi Yayla apartımanında No: 17)

6- Niyazi Nun (Nişantaşında, Vali konağı caddesi Yayla apartımanında No: 15)

dan ibarettir.

Madde 3 - Şirketin unvanı (Cümhuriyet Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.Ş.) dir.

Madde 4 - Şirket, aşağıda yazılı muameleler yapmak maksadile kurulmuştur:

1- Gazete, mecmua, kitap ve sair matbualar neşretmek;

2- Gerek kendi, gerekse başkaları hesabına her türlü tertip, tabı ve çinkoğraf işleri yapmak, taahhüt ve iltizamlarda bulunmak;

3- Kağıt, mürekkep ve her türlü matbaa levazımı ithal etmek ve satmak

4- Şirket yukarda yazılı maksatla doğrudan doğruya münasebetli bulunan bilumum malî, ticarî ve sınaî muameleleri yapabilir.

Yalnız, nevi ve mahiyeti itibariyle yukarda gösterilen muamelelerden gayri her hangi bir muamelenin yapılması, şirket için faydalı ve lüzumlu görüldüğü takdirde işbu muamelelerin yapılması, idare meclisinin teklifi üzerine, umumî heyet tarafından karar verilmesine ve esas mukavelenin tadili mahiyetinde olan işbu kararın Ticaret bakanlığınca müsaade ve tasdikine bağlı olacaktır. Bu suretle tasdik edilen karar işbu mukavelenameye zeyl olarak ilave edilir.

Şirket hükmi şahsiyeti, kanuna uygun olarak teşekkül mevzuu olan muamelelerin yapılması için gayri menkul mallara tasarruf edebileceği gibi bunları alır ve satar.

Madde 5 - Şirketinin merkezi İstanbuldadır. Şirket idare meclisinin teklifi ve umumî heyetin kabulü ve Ticaret bakanlığının müsaadesiyle Türkiye dahilinde ve haricinde şubeler açabilir, ve keyfiyeti usulüne tevfikan ilân eder.

Doğan Nadi Nazime NADİ Nilüfer Nun Niyazi Nun Leyla Uçaklıgil

9

Madde 6 - Şirketin müddeti, Tescil ve ilân tarihinden itibar ile (30) otuz senedir. Bu müddet umumî heyetin kararile azaltılıp çoğaltılabilir. Müddetin çoğaltılması halinde Ticaret bakanlığının muvafakati alınmak lâzımdır.

Fasıl : 2

Sermaye, Sermayenin ödeme suret ve şartları, sermayenin azaltılıp çoğaltılması, Hisse senetleri:

Madde 7 - Şirketin sermayesi, beheri (T.L. 1000) bin Türk lirası kıymetinde nama yazılı 460 hisseye taksim edilmiş(T.L.460.000) Dört yüz seksen bin Türk lirasından ibaret olup bundan:

120 (Yüz yirmi) hissesi Nazime Nadi
90 (Doksan) hissesi Nadir Nadi
90 (Doksan) Hissesi Doğan Nadi
65 (Seksenbeş) hissesi Leylâ uçaklıgil
57 (Seksenyedi) hissesi Nilüfer Kun
~~XXXX

verilir. Bu satıştan mütevellit bedel; satılan senedin yazılı ve muayyen kıymetinden aşağı ise aradaki fark senedin eski sahibinden alınır, fazla olduğu takdirde fazlası kendisine iade edilir.

Madde 13 - Bedeli tamamen ödenmemiş olan hisse senetlerinin başkasına devir ve satışı halinde, senedin birinci ve sonuncu sahibi ile arada senedi tasarruf etmiş olan kimseler, mezkûr senedin geri kalan bedelinden dolayı şirkete karşı müteselsilen mesuldürler.Bu mesuliyet, hissesini satan veya devreden şahıs hakkında feragın satış defterine kaydı tarihinden itibaren 3 sene sonra sakıt olur.

Madde 14 - Şirket kat'î surette kurulmadan evel bidayette hissedarlar tarafından ödenen dörtte bir nisbetindeki bedel için kendilerine muvakkat bir makbuz verilir, bu makbuzlar hisse senedi mahallına kaim olamazlar.Şirket kat'î surette kurulduktan asami 3 ay zarfında bunlar nama muharrer, hissedarın haklarını mübeyyin ilanlıhaberlerle değiştirilir.Şirketin kat'î surette teşekkülünden en çok bir sene sonra bu ilanlıhaberler ticaret kanununun 405 inci maddesi hükmüne göre ihraç olunacak hisse senetlerile tebdil olunurlar.Bütün hisse senetlerinin nümuneleri ihraç edilmezden evel tandik edilmek üzere Ticaret bakanlığına gönderilir.

Madde 15 - Nama muharrer hisse senetleri Ticaret kanununun 409 uncu maddesi hükümleri dahilinde ahara devir ve feragı olunabilir.

Madde 16 - Her hisse senedi şirkete karşı bölünmez bir parçadır. Bir hisse senedinin müteaddit sahibi bulunduğu takdirde Ticaret kanununun 404 üncü maddesi hükümleri tatbik olunur.

Madde 17 - Hissedarlar, ancak malik oldukları hisse senetlerinin bedeli miktarınca mes'uldürler. Binaenaleyh kendilerinin taahhüt ve imza sırasında kabul etmiş oldukları nakdî taahhütler miktarından fazla bir mes'uliyet tahmil edilemez.

Madde 18 - Bir hisse senedine malikiyet, işbu esas mukavelename mündericatında ve umumî heyet kararlarına muvafakatı tazammun eden hisse senetlerinde veraset ve sair sebeplerle sonradan malik olanlar hakkında dahi bu hüküm caridir.

Madde 19 - Umumî heyet kararile safi kârdan veya fevkalâde ihtiyat hesaplarından ayrılacak mebaliğ ile bir kısım hisse senetlerinin tedricen itfası caizdir. Bu takdirde hisse senedi itfa edilen hissedarlara intifa (jouissance) senedi verilir.Bu senetlerin birinci temettü hissesinden istifade hakları yoktur.Yalnız ikinci temettüde iştirak ederler.

Madde 20 - Lüzumu halinde şirket sermayesi umumî heyet kararile ve kanunî eşkâl dahilinde arttırılabilir. Esas mukavelename tadilatı mahiyetinde olan işbu kararın tatbiki her türlü ahvalde Ticaret bakanlığının müsaade ve muvafakatına vabestedir. Ancak sermaye tamamile tahsil edilmedikçe bu yolda karar ittihaz edilemez.

Sermayenin arttırılması, hissedarların taahhütlerinin çoğaltılması şirkete hariçten yeni hissedarlar alınması veya fevkalâde ihtiyat hesaplarından birikmiş meblağların sermayeye ilâvesi şeklinde yapılabilir. Umumî heyet tarafından yeniden hisse senetleri çıkartılması suretile sermaye arttırılmasına karar verildiği takdirde şirketin mevcut hissedarlarına yeniden ihraç olunacak hisse

senetlerini satın almak hususunda rüchan hakları vardır.

İşbu rüchan hakkının hangi şartlar dahilinde, ne kadar müddet zarfında, ve ne şekilde kullanılacağını umumî heyet tayin eder.

Fevkalade ihtiyat hesablarında birikmiş meblağların sermayeye ilâvesi suretiyle arttırılmasına karar verilmesi halinde her hissedar şirketteki hissesi nisbetinde ve bilâbedel yeni hisseye sahip olur.

Sermaye, imtiyazlı hisse senetleri ihracı suretiyle dahi arttırılabilir Bu kabil hisselerin temettü veya şirketin mevcudatı veyahut her ikisi üzerinde temin edeceği takaddüm hakkı ve imtiyaz,hissedarlar umumî heyeti tarafından tayin ve tesbit olunur.

Madde 21 - Sermayenin umumî heyet karariyle ve ticaret kanununun hükümleri dairesinde azaltılması kabildir. Azaltılmanın ne şekilde yapılacağı umumî heyet tarafından kararlaştırılır. Her türlü ahvalde esas mukavelenamenin değiştirilmesi mahiyetinde olan işbu kararın tekemmülü ve tatbiki Ticaret bakanlığının müsaade ve muvafakatine bağlıdır. Bu hususa müteallik muamele ikmal edilince keyfiyet, usulü dairesinde tescil ve ilân ettirilir.

Madde 22 - Şirket, hissedarlar umumî heyeti karariyle ticaret kanununu hükümleri dahilinde ve Ticaret Bakanlığının müsaade ve muvafakatiyle tahvilat ihraç edebilir. İhraç olunan tahvilat bedelleri tamamen istifa edilmedikçe ne a-lelade ve ne de fevkalade bir ikinci istikraz tahvilatı ihraç olunamaz.

Madde 23 - Şirket hisse senetlerinin ve ihraç edilen tahvillerinin kaybolması halinde kanunî mevzuat dahilinde hareket olunacaktır.

Fasıl : 3

İdare meclisinin kuruluşu, vazifeleri ve şirketin idâresi:

Madde 24 - Şirketin umur ve idaresi umumî heyet tarafından Ticaret kanunu hükümleri dairesinde hissedarler arasından intihap olunacak en az 3 ve en çok 5 azadan mürekkep bir idare meclisi tarafından idare olunur.

İlk idare meclisi azası olarak:

Nazime Nadi
Nadir Nadi
Doğan Nadi
Leyla Uşaklıgil
Nilüfer Nun — İntihap olunmuşlardır.

Madde 25 - İdare meclisi azaları (Bir) sene müddetle intihap olunurlar. Mezkûr azaların tekrar intihapları caizdir.

Madde 26 - İdare meclisi azası Ticaret kanununun 313 üncü maddesi hükümlerine göre şirkete teminat makamında hisse senetleri tevdiine mecburdurlar.

Madde 27 - İdare meclisi şirket umur ve muamelatı lüzum gösterdikte içtima eder. Ancak en az onbeş günde bir defa içtima mecburidir.

Reisin veya azadan yarısının davetiyle idare meclisinin içtimaı iktiza eder. İdare meclisi içtimaları esas itibariyle şirketin merkezinde aktolunur. Fakat Azadan yarısından fazlasının muvafakatiyle istisnaî olarak bir sene zarfında esas mukavele mucibince yapılması lâzım gelen içtimaların 1/4'nü geçmemek üzere

Leyla Uşaklıgil
Doğan Nadi Nazime NADI Nilüfer Nun Nadir Nadi
362

münasip görülecek diğer bir mahalde de içtimaın yapılması caizdir.Bu takdirde keyfiyet tahriren ticaret bakanlığına bildirilir.

Madde 28 - Şirketin idaresi ve hariçten temsili idare meclisine aittir.Şirket tarafından verilecek bilcümle evrak ve vesaikin ve aktolunacak mukavelelerin muteber olabilmesi için bunların şirketi n resmi mühründü ve idare meclisi azasından en az 2 kişinin imzasını havi bulunması lâzımdır. Murahhas aza veya azalar mevcut ise ve mevzubahs muamele ve temsil murahhas aza veya azaların vazife ve salahiyetleri dahilinde ise, şirketin resmi mühürünün ve murahhas aza veya azalarının bu nam altında imzalarını havi bulunması lâzımdır.

Madde 29 - İdare meclisinin vazife hak ve salahiyetleri idare meclisi azasının istifa, vefat veya vazife yapmağa mani teşkil eden hususata mütealllik halleri, vecibeleri ve mesul yetleri Ticaret kanunu hükümlerine göre tayyün ve cereyan eder.

Madde 30 - İdare meclisi azasının bu esas mukavelename hükümleri dahilinde umumî heyetce te bit olunacak ücret veya huzur hakkı verilir.

Madde 31 - İdare meclisi, haiz olduğu iktidar ve salahiyetlerin bir kısmını umur ve ticarî muamelelerin tedvirini, ve ittihaz edilen kararların tatbikini azasından bir veya birkaçına tevfiz edebilir ki bu zevata murahhas aza denir.Murahhaslar müteaddit ise ekseriyeti ara ile karar verilir.Meclisi idare murahhas azadan her birine mahiye (T.L.1000) bin liraya kadar maaş vermeğe salahiyettar olup, bu ücretler umumî masraflara ge irilir. Bundan başka meclisi idare murahhas azalara safi kârdan umumî heyetin tasvibine iktiran etmiş olmak şartiyle muayyen bir hisse tefrik edebilir.Murahhas azaya verilecek vazife ve salahiyetler idare meclisi tarafından tayin olunur.

Madde 32 - İdare meclisi şirket işlerini tedvir için münasip gördüğü salahiyetlerle hissedarlardan veya hariçten bir veya birkaç müdür tayin edebilir.Bu müdürlerin vazife ve salahiyetleri ve memuriyetleri müddetleri, ücretleri miktarı ile tekalit veya azilleri şartları hakkında mukaveleler aktedebilir, idare meclisince müdürlerin tayin veya azil keyfiyeti tescil ve ilân ettirilir. Ancak müdürler idare meclisi azasının memuriyet müddetlerinden fazla bir zaman için tayin olunamazlar, bundan başka, idare meclisi bir veya birkaç mesele için hususi vekaletname ile münasip gördüğü bir veya birkaç kimseyi tevkil edebilir.

Madde 33 - İdare meclisi hukuki rey ve mütalaalar vermek mahkeme hakem, daire, meclis ve sair bilcümle makamlar huzurunda şirketi temsil eylemek üzere hukuk müşaviri bir veya müteaddit avukat, tayin edebilir. Bunlara verilecek ücreti tes bit eder.Lüzum gördüğü takdirde mukavele akteyler.

Madde 34 - İdare meclisişirkette istihdam olunacak memur, müst hdem ve işçilerin miktar, maaş ve ücretlerini gösterir kadroları tanzim eder.

Madde 35 - İdare meclisi aza sı umumi heyetten izin olmadan kendi veya üçüncü şahıslar namına bizzat veya bilvasıta şirketle ticari bir muamele yapamazlar. Ancak şirketin ilk kuruluş seneni içinde umumi heyetten izin almağa hacet kalmaksa zin bu muameleleri yapabilirler.

Madde 36- Şirketin iştigal mevzuu içindeki işlerden, gazete neşrine başlamak için idare meclisince bu hususa dair bir karar ittihaz olunmak lâzımdır.

Fasıl : 4

Murakipler

Madde 37 - Umumî heyet, gerek hissedarlar arasından ve gerekse hariçten azamî üç sene için bir veya müteaddit murakipler intihap eder. Bunların adedi beşi tecavüz edemez.

İlk murakip olarak:

Kemal Salih Sel

Bir sene müddetle intihap edilmiştir.

Yalnız, bir murakip intihap edildiği takdirde bu murakibin ve müteaddit murakibler intihap edildiği takdirde yarısından bir fazlasının Türk olması lâzımdır. Müddetleri hitam bulan murakiplerin tekrar intihap edilmeleri caizdir. Vazifeleri sona eren idare meclisi azası hissedarlar heyetinden beraat istihsal etmedikçe murakip olarak intihap olunamazlar. Murakiplerin intihabı, azil, tebdil, vefat ve istifaları halinde Ticaret kanunu ahkâmı tatbik olunur.

Madde 38 - Murakibler ticaret kanununun 354 ve müteakip maddelerinde sayılan vazifeleri yapmakla mükellef olduktan başka, şirketin hüsnü suretle idaresinin temini ve şirket menfaatinin vikayesi hususunda lüzumlu görecekleri bilcümle tedbirlerin ittihazı için idare meclisine teklifte bulunmaya ve icabı halinde umumî heyeti toplamaya davet etmeye ve toplantı ruznamesini tayine selâhiyettardırlar. Mücbir ve müstacel sebebler çıktığı takdirde murakip bu selâhiyetleri derhal kullanmak mecburiyetindedir.

Madde 39 - Murakip, umumî heyetin fevkalâde olarak içtimaa çağrılması yolunda Ticaret Bakanlığına vaki olacak tebligatı en kısa bir zamanda yerine getirmekle mükelleftirler.

Madde 40 - Şirket hissedarlarının murakibe suretî muracaatı ve bu murakibin bu yoldaki hattı hareketleri ticaret kanununun 359 uncu maddesi hükümlerine tabidirler.

Madde 41 - Umumî heyet lüzum gördüğü takdirde Ticaret Bakanlığı muayyen bazı hususların teftiş ve tetkiki için icabında hususî murakibler intihap edebilir. Bu murakipler Ticaret kanunu hükümlerine ve şirket esas mukavelenamesine göre Anonim şirketler murakiplerine verilmiş olan bütün hak ve selâhiyetlere sahiptir.

Madde 42 - Umumî Heyet, her hangi bir sebeble idare meclisi aleyhine dava açılmasına karar verdiği takdirde, bu kararın icrası murakibe aittir.

Madde 43 - Murakipler, idare meclisi müzakerelerinde rey vermemek ve müzakereye karışmamak şartiyle hazır bulunabilirler ve münasip gördükleri hususatın idare meclisi ve umumî heyetin adi ve fevkalâde içtimaları ruznamelerine ithal ettirebilirler.

Madde 44 - Murakiplere umumî heyetçe tayin olunacak aylık veya senelik bir ücret verilir.

Fasıl : 5

Umumî Heyet

Madde : 45 Şirketin hissedarları, senede en az bir defa umumî heyet halinde toplanırlar. Kanuna ve işbu esas mukavelename hükümlerine muvafık suret ve şekilde toplanan bütün hissedarların heyeti heyet mecmuasını temsil eder.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Bu suretle toplanan umumî heyetlerde ittihaz edilen kararlar, gerek muhalif kalanlar ve gerek içtimada hazır bulunmayanlar hakkında dahi mutebertir.Umumî heyetler ya adiyen veya fevkalade olarak toplanırlar. Adi umumî heyet şirketin hesap devresinin bitmesinden itibaren ilk üç ay zarfında, senede en az bir defa toplanır. Bu içtimada şirketin senelik umumî muamele ve hesapları ve ruznameye dahil diğer hususlar tetkik edilerek lüzumlu kararlar verilir. Fevkalade umumî heyet şirket muamelatının istilzam ettirdiği ahval ve zamanlarda ve Ticaret Kanununyle bu esas mukavelenamede musarrah hükümlere göre içtima ve karar ittihaz eder.

Madde 46 - Ticaret Bakanlığı, şirket umumî heyetini, lüzum gördüğü ahvalde gerek adiyen ve gerekse fevkalade olarak içtimaa davet ve bu hususa müteallik müzakere ruznamesini tanzim ve ilân eder. İlânlar ve sair hususlar için yapılacak masraflar şirket tarafından ödenecektir.

Madde 47 - Umumî heyetler şirketin idare merkezinde veya idare merkezinin bulunduğu şehrin diger müsait bir mahallinde toplanır.

Madde 48 - Gerek adî ve gerek fevkalade umumî heyet ictimalarının toplantı g gününden en az yirmi gün evvel Ticaret Bakanlığına bildirilmesi, müzakere ruznamesiyle buna müteallik evrakın birer suretlerinin Bakanlığa gönderilmesi lazımdır.

Bütün toplantılarda Ticaret Bakanlığı komiserinin huzuru şarttır. Komiserin giyabında akdolunacak umumî heyet toplantılarında ittihaz edilecek kararlar mer'i değildir.

Madde 49 - Umumî heyet toplantıları ve bu toplantılardaki nisap, Ticaret kanununu hükümlerine tabidir.

Madde 50 - Hilâfına gerek Ticaret kanununda,gerek işbu mukavelenamede sarahat bulunmayanahvalde , gerek fevkalade ve gerek alelade umumî heyet içtimalarında hazır bulunan hissedarların her hisse için bir reyi olacak fakat hem bir hissedarın 10 dan fazla reyi olmayacaktır.

Madde 51 - Umumî heyet toplantılarında hissedarlar kendilerini diger hissedarlar veya hariçten tayin edecekleri bir vekil vasıtasiyle temsil ettirebilirler. Şirkette hissedar olan vekiller kendi reylerinden maada temsil ettikleri hisselilerden her birinin mal ik olduğu reyleri kullanmağa selâhiyetdardırlar. Selâhiyetnumelerin şeklini idare meclisi tayin ve ilân eder.

Bir hisse senedinin intifa hakkı ile tasarruf hakkı başka başka kimselere ait bulunduğu takdirde, bunlar arasında anlaşarak kendilerini münasip gördükleri şekil ve surette temsil ettirirler. Anlaşmazlarsa umumî heyet toplantılarına iştirâk ve rey vermek hakkını intifa hakkı sahibi kullanır.

Umumî heyete dahil olmak için lâzım gelen miktardan aşağı hisseye malik olan hissedarlar, müştereken aralarından birini kendilerini temsil etmek üzere intihap edebilirler.

Madde 52 - Ekseriyet nisabının anlaşılabilmesi için umumî heyette hazır bulunacak hissedarlar asaleten ve gerek vekâleten hamil oldukları hisse senetleri veya bunu isbat edecek vesikalar içtima gününden bir hafta evvel şirket merkezine veya idare meslisi tarafından gösterilecek bir mahalle tevdi ederek mukabilinde hisse senetleri adet ve numaralarına mübeyyin bir duhuliyekartı ala-

caklardır. Bu bir haftalık müddet normal vaziyetlerde cari olup esbabı mücbire tahtında içtima günü sabahına kadar usulü dairesinde müracaat edecek hissedarların içtimaa iştirakları mümkündür. Bu kartlar birinci içtimada ekseriyet nisabı hasıl olmazsa ikinci içtima için dahi mutebardır. Ancak vekâleten iştirak edecekler hakkında verilmiş olan vekâlet vesaikiyetlerin baki kalmış olması şarttır.

Madde 53 - Umumî heyet içtimalarında hazır bulunacak hissedar veya vekil ve mümessillerinin isimlerini soy adlarını ve hisseleri miktarını gösteren bir cetvel tanzim edilerek, bu nun idare meclisi tarafından tasdiki ile müzakerelere başlamadan evel hissedarların görebilecekleri bir yere asılması suretinin umumî heyet kâtipliğine verilmesi lâzımdır.

Madde 54 - Şirketin hisse senetleri, umumî heyet içtimalarına takaddüm eden yedi gün zarfında ahara devrolunamaz.

Madde 55 - Umumi heyet içtimalarına idare meclisi reisi riyaset eder, reisin gaybubetinde bu vazifeyi reis vekili yapar, reis vekili de yokna riyaset edecek zat idare meclisi tarafından intihap olunur.

Reisin vazifesi, müzakerelerin usulüne uygun olarak muntazam şekilde cereyanını ve bu zabıtnamenin kanun ve işbu esas mukavelename hükümlerine muvafık surette tutulmasını temin etmektir.

Umumî heyette hazır bulunan ve en çok hissesi bulunan bir hissedar rey toplamak vazifesini görür. Bunların ademi kabulü halinde ve kabul edilinceye kadar bu suretle diğer fazla hisseliler tarafından rey işine devam olunur.

Umumî heyet kâtibi, reis ile rey toplamaya memur olanlar tarafından, gerek hissedarlar arasından gerekse hariçten tayin ve intihap olunur. Umumî heyet toplantılarında hazır bulunan hissedarların veya vekil ve mümessillerinin isimleriyle mahalli ikametlerini hisseleri ve reyleri miktarını gösteren bir cetvel tanzim olunarak, bu cetvel mevcut olanlar tarafından tasdik edildikten sonra zabıtnameye raptedilerek muhafaza ve talep vukuunda alâkadarlara gösterilir.

Madde 56 - Umumî heyet içtimalarında verilen kararların mutebar olabilmesi için bunların mahiyet ve neticeleri ile muhalif kalanların muhalefet sebeplerini gösteren bir zabıtname tutulması lâzımdır. Bu zabıtname içtimada hazır bulunan hissedarlar ve komiser tarafından imzalanır. Reis ve rey toplamağa memur olanlar, hisseliler tarafından zabıtnameyi imzalamaya bir salahiyetname ile mezun kılınırlarsa zabıtnamenin yalnız bunlar tarafından imzalanması caizdir. İçtimaa davetin, usulü dairesinde cereyan ettiğini gösteren vesikaların bu zabıtnamelere rapti veya müzakaatın derci lâzımdır. İdare meclisi işbu zabıtnamenin tasdikli bir suretini derhal sicilli ticarete tescil ve hulasasını ilân ettirmekle mükelleftir.

Madde 57- Umumî heyetin salahiyetleri:

a) İdare meclisinin salahiyeti dışında bulunan meseleleri müzakere ederek karara bağlamak;
b) İdare meclisine husumî müsaadeler vermek ve bunların şartlarını tayin ve şirket umurunun suretini idaresini tesbit etmek;
c) İdare meclisi ve murakiplerin şirket umuru hakkında tanzim edecekleri raporlarla bilanço, kâr ve zarar hesabı ve mevcudat defteri hakkında kabul veya red kararı vermek, veya müzakere yaparak yeniden tanzimlerini kararlaştırmak, idare meclisinin zimmetini ibra veya mes'uliyetine karar vermek, amortismanları karara bağlamak, tayin edilecek temettüat hisselerini tesbit etmek, idare meclisi azalariyle murakipleri intihap ve lüzum

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

gördüğü takdirde bunları azil ve yerlerine başkalarını tayin etmek, idare meclisi azalarına verilecek huzur hakkı veya ücretleri ve müraki̇plere verilecek tahsisat miktarını tesbit etmek;

d) İdare meclisi azasının evvelemirde şahsan müsaade istihsal etmesi lazım gelen hususlarda müsaade verilmesi veya verilmemesi hakkında karar ittihaz eylemek;

e) Şirketin gayri menkullerini terhin veya tahvilat ihracı suretiyle istikraz akdine müsaade etmek, idareye veya esas mukavelenamenin tatbikine mütedair müzakere ruznamesinde mevcut meseleler hakkında karar vermek gibi hususlardır.

Madde 58 - Yukardaki maddede zikredilen salahiyetler tahdidî değildir. Şirketin umuru idaresi esas mukavelename münderecatının tamili velhasıl genel bilvasıta, gerekse doğrudan doğruya şirketi alakadar eden bilcümle hususat hakkında ittihazı ticaret kanunu hükümleri dairesinde umumî heyetin selâhiyetleri dahilindedir.

Madde 59 - Bilânçonun tasdikine dair olan umumî heyet kararı, idare meclisi azasiyle müdür ve müraki̇plerin ibrasını da mutazammındır. Ancak, bilançoda bazı cihetler meskut kalmış veya bilanço yanlış olarak tanzim edilmiş ise bilançonun tasdikiyle idare meclisi azaları, müdürler ve müraki̇pler beraet etmiş olmazlar. Müraki̇plerin vermiş oldukları raporun okunmasından evvel bilanço ile hesapların kabulü hakkında verilen kararlar muteber değildir.

Madde 60 - Hissedarlar şahsen alakadar oldukları meseleleri umumî heyette müzakeresi sırasında müzakereye iştirak edemiyecekleri gibi reylerini de kullanamazlar.

Madde 61 - Umumî heyette bilançonun tasdiki hakkındaki müzakere, ekseriyetin veya en az şirket sermayesinin onda birini temsil eden hissedarların talebi üzerine 15 gün sonraya talik ve ikinci içtima için icabeden davet usulüne göre icra olunur.

İşbu ikinci içtimada ekalliyet tarafındanmüzakerenin diğer bir içtimaa talik hususunda vaki olacak talebin muteber olabilmesi için bilânçonun evvelce itiraz edilen noktaları hakkında lazım delen izahatın verilmemiş olması lâzımdır.

Madde- 62- Umumî heyet kararlarına vuku bulacak itirazlar ve buna müteallik şekil ve şartlar ticaret kanununu hükümlerine göre tanyyün eder.

Madde 63 - Adi hisse senetlerinden gayri muayyen nevi hisse senetleri sahiplerinin hukukunu muhil olmak üzere umumî heyet tarafından verilen kararların muteber olabilmesi, mezkur hisse senetleri sahiplerinin ayrıca içtima akdederek ittihaz olunan karara tasvip eylemelerine bağlıdır.

Madde 64 - İşbu esas mukavelenamede vukubulacak bilcümle tadilatın tekemmül ve tatbiki Ticaret bakanlığının müsaade ve muvafakatına vabestedir. Bu yoldaki değişiklikler usulüne tevfikan tasdik ve sicilli ticarete tescil ettirildikden sonra ilânları tarihinden itibaren muteber olur.

Madde 65 -Umumî heyet içtimalarında reyler elkaldırmak suretiyle verilir. Ancak hazır bulunan hissedarların temsil ettikleri sermayenin onda birine malik bulunanların talebi üzerine gizli reye müracaat mecburidir.

Leyla Usaklıgil

Doğan Nadi Nazım NADI Nilüfer Nazım Usaklıgil

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Madde 66 - İdare meclisi ve murakip raporlarile senelik bilançodan umumî heyet zabıtnamesinden ve umumi heyette hazır bulunan hissedarların isim ve hisseleri miktarını gösteren cetvelden dörder nüsha umumi heyetin son içtima gününden itibaren nihayet bir ay zarfında ticaret bakanlığına gönderilecek veya içtimada hazır bulunan komisere verilecektir.

Fasıl : 6

Senelik hesaplar :

Madde 67 - Şirketin hesap senesi, ocak ayının birinci gününden başlayarak, aralık ayının sonuncu günü biter, fakat birinci hesap senesi müstesna olarak, şirketin kat'î surette kurulduğu tarih ile o senenin aralık ayının sonuncu günü arasındaki müddeti ihtiva eder.

Madde 68 - İdare meclisi tarafından her altı ayda bir şirketin mevcudat ve borçlarını gösteren hesap bilançosu tanzim edilerek murakiplere verilir. Mevcudat ve muvazene defteri, bilanço, kâr ve zarar hesapları, umumî heyet içtimaı için tayin olunan günden en az bir ay evvel murakiplerin tetkikine arzolunur. Bu hesaplar idare meclisi tarafından umumî heyete takdim olunur. Hissedarlar içtima gününe takaddüm eden on beş gün zarfında şirket merkezine müracaatla mevcudat ve muvazene defterini kâr ve zarar hesabını bilançoyu ve murakipler ve idare meclisi raporlarını tetkik ve bunların bir suretini alabilirler.

Fasıl : 7

Temettülerin suretі taksimi (ihtiyat akçesi):

Madde 69 - Şirketin umumî masraflariyle mukavelename ile müdürlüğe veyahut her hangi bir vazifeye memur edilen kimselere umumî veya hususî kârlardan tahsis edilen yüzdeler ve muhtelif amortisman bedelleri ve umumi heyet tarafından ayrılmasına karar verilen alelâde ve fevkalâde ihtiyat akçaları gibi şirketçe tediye veya tefriki mecburi ve hesap ilmine uygun meblağlar şirketin hesap senesi nihayetinde tanzim olunan senelik mevcudat ve muvazene defterinde tesbit olunan hasılatından badettenzil geri kalacak miktar safi kârı teşkil eder. Bu suretle hasıl olacak kârın yüzde beşi ihtiyat akçesine tahsis ve sahiyen itfa edilmemiş olan hisse senetlerinin bedelleri tenviye olunan kısmına yüzde on nisbetinde birinci temettü ittasına kifayet edecek meblağ ifraz edildikten sonra baki kalan kısmın:

Yüzde beşi idare meclisi azasına;
Yüzde beşi, idare meclisinin tesbit edeceği şekilde ikramiye olarak memur ve müstahdemlere ve geriye kalan kısmı umumî heyetin tesbit edeceği şekil ve surette tevzi olunacaktır.

İhtiyat akçesi 4060 sayılı kanunun emreylediği menkul kıymetlere yatırılacaktır.

Madde 70 - Senelik kârın hissedarlara hangi tarihlerde ve ne şekilde tenviye olunacağı idare meclisinin teklifi üzerine umumî heyet tarafından kararlaştırılır İşbu esas mukavelename hükümlerine uygun olarak tevzi edilen kârlar istirdat olunamaz.

Madde 71 - Şirket tarafından ayrılan adî ihtiyat akçesi şirket sermayesinin yüzde ellisine baliğ olunca artık ihtiyat akçesi ayrılmaz fakat bu miktar her hangi bir sebeple azalacak olursa bu hadde vasıl olunmayan kadar yeniden ihtiyat tefrikine devam olunur.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

9

Madde 72 - Şirket müddetinin nihayetine ermesinde veyahut vaktinden evel feshi ve tasfiyesinde bilcümle taahhüdatı ifa olunduktan sonra ihtiyat akçesi hissedarların ödenmiş sermaye hisseleri nisbetinde taksim olunacaktır.

Fasıl : 8

Şirketin fesh ve tasfiyesi:

Madde 73 - İdare meclisi her hangi bir sebeple şirketin feshi ve tasfiyesi muamelelerini veyahut devamının müzakere etmek üzere umumi heyeti davet edebilir.

Madde 74 - Şirket, ticaret kanununda zikredilen sebeplerle veya mahkeme kararıyle infisah eder. Bundan başka bütün şeriklerin ittifakiyle de fesholunabilir.

Madde 75 - Şirketin iflastan gayri bir sebeple infisah eder veya fesholuncursa tasfiye memurları umumi heyet tarafından tayin edilir.

Madde 76 - Tasfiyenin şekilleri, tasfiye muamelatının sureti cereyan ve ikmali ve tasfiye memurlarının salahiyet ve mesuliyetleri ticaret kanunu hükümlerine göre tayyün eder.

Fasıl : 9

Müteferrik hükümler :

Madde 77 - Şirketin gerek faaliyeti gerkse tasfiyesi esnasında şirket unuruna müteallik olarak şirket ile hisseliler arasında çıkacak anlaşmazlıklar şirket merkezinin bulunduğu mahal mahkemelerinde kanuni hükümlere göre halledilir.

Şirket unuruna ait olarak hissedarlar arasında tahaddüs edip şirketin hukukuna müessir olacak ihtilafların halli dahi şriket merkezinin bulunduğu mahal mahkemelerine aittir. Bu kabil anlaşmazlıkların zuhuru halinde mahkemeye müracaat etmiş olan hisseliler şirket merkezinin bulunduğu mahalde her türlü kanuni tebligatın ifası için kanuni ikametgah göstermeğe mecburdurlar.

Madde 78 - Şirket işbu esas mukavelenameyi tabettirerek hissedarlara vereceği gibi elli nüshasına bir defaya mahsus olmak üzere ticaret bakanlığına gönderecektir.

Madde 79 - Şirketin bütün memur ve müstahdemleri Türklerden ve tercihan Ticaret Mektepleri mezunlarından mürekkep olacak, ancak şirket muamelâtı mütehassıs kullanmayı icabettirdiği ve Türk tabiiyetinde mütehassıs bulunmadığı takdirde şirket Ticaret vekâletinin müsaadesiyle muvakkaten ecnebi mütehassıs istihsam edebilecektir.

Madde 80 - Şirket Ticaret bakanlığı tarafından vukubulacak her talebde muamelâtı hakkında malûmat vermeğe mecburdurlar.

Madde 81 - Şirket kurulduktan sonra sermayesine iştirak edecek olan ecnebilerin bu iştirâkini kabul etmezden evel Ticaret bakanlığından müsaade almaya mecburdur.

Madde 82 - Kanuna ve işbu esas mukavelenameye mugayir ve şirketin feshini mucip ahvalin tahakkukunda Ticaret bakanlığı tarafından şirket aleyhinde fesh davası açabilir.

Madde 83 - Şirket istatistik idaresince ita kılınacak nümunesine tevfikan her sene muamelatına dair bir istatistik cetveli tanzim eder.

Leyla Uşaklıgil Mahir Nadi Nadi Nazime Doğan Nadi Nazime-NADİ Nilüfer Nur

945

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

9

Cumhuriyet

MATBAACILIK ve GAZETECİLİK T. A. Ş.

İSTANBUL: HALKEVİ SOKAK No. 30/41

TELEFON : 24290
TELGRAF : CUMHURİYET-İSTANBUL
P. KUTUSU: 246 İSTANBUL

Sayı :

İstanbul,..... 195....

CUMHURİYET MATBAACILIK VE GAZETECİLİK T.A.Ş.NİN
20.ŞUBAT.1954 CUMARTESİ GNÜ FEVKALADE SURETTE
TOPLANTISINDAKİ DEĞİŞTİRİLEN MADDELER :

Eski Şekil ,Madde 16

Her hisse senedi şirkete karşı bölünmez bir parçadır. Bir hisse senedinin müteaddit sahibi bulundugu takdirde Ticaret kanununun 404. uncu maddesi hükümleri tatbik olunur .

Yeni Şekil ,Madde 16

Her hisse senedi şirkete karşı bölünmez bir bütündür .Bir hisse senedinin müteaddit sahibi bulundugu takdirde Ticaret kanununun 404 üncü maddesi hükümleri tatbik olunur .

Eski Şekil ,Madde 69

Şirketin umumî masraflarile mukavelename ile müdürlüge veyahut her hangi bir vazifeye memur edilen kimselere umumî veya hususi kârlardan tahsis edilen yüzdeler ve muhtelif amortisman bedelleri ve umumî heyet tarafından ayrılmasına karar verilen alelâde ve fevkalâde ihtiyat akçeleri gibi şirketçe tediye ve tefriki mecburi ve hesab ilmine uygun meblağlar şirketin hesab senesi nihayetinde tanzim olunan senelik mevcudat ve muvazene defterlerinde tesbit olunan hasılatından badettenzil geri kalan miktar safî kârı teşkil eder . Bu suretle hasıl olacak karın yüzde beşi ihtiyat akçesine tahsis ve saniyen itfa edilmemiş olan hisse senedlerinin bedelleri tesviye olunan kısmına yüzde on nisbetinde birinci temettü itasına kifayet edecek meblağ ifraz edildikden sonra baki kalan kısmın :

Yüzde beşi İdare meclisi azasına ;
Yüzde beşi , İdare meclisinin tesbit edecegi şekilde ikramiye olarak memur ve müstahdemlere ve geriye kalan kısmı umumî heyetin tesbit edecegi şekil ve surette tevzi olunacaktır.

İhtiyat akçesi 4060 sayılı kanunun emrettigi menkul kıymetlere yatırılacaktır.

Yeni Şekil ,Madde 69

Şirketin bir hesab senesi içinde yapdıgı işler sonunda elde ettigi gelirler tutarından ; bilcümle umumi masraflar ve kanunî giderlerle , diledigi takdirde umumî heyet ve idare meclisi tarafından verilecek kararlar gereğince ödenebilecek prim , tazminat , ikramiye ve benzerleri amortisman bedelleri ve gerekli karşılıkların indirilmesinden sonra geri kalan safî kârdır.

Safâ kârdan gerekli vergiler ve Ticaret kanununun 462 inci maddesinde yazılı şekil ve nisbette ihtiyat akçesi çıkarılarak artanı umumî heyet kararile hissedarlara dağıtılır.

İhtiyat akçesi 4060 sayılı kanunun emrettigi menkul kıymetlere yatırılır.

ÖZET

Bu tezin konusu, *Cumhuriyet'in*, DP iktidarının siyasal, sosyal ve ekonomik politikalarına bakışının, gazetedeki başyazıların incelenmesi yoluyla farklı açılardan değerlendirilmesidir.

Cumhuriyet'in 1950 yılından, 1960 yılına kadar geçen döneminin incelendiği bu çalışmada, dönemin iktidarı DP'nin siyasal, sosyal ve ekonomik politikalarının gazetede nasıl değerlendirildiğinin ortaya konması amaçlanmaktadır. *Cumhuriyet'in* sahibi ve başyazarı olan Nadir Nadi'nin köşe yazılarından yola çıkılarak, gazetenin DP'ye bakışı belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın savı, gazete sahibi ve başyazarı Nadir Nadi iki dönem DP listesinden bağımsız milletvekilliği yapmasına karşın tarafsızlığını koruduğu ve DP politikalarındaki olumsuzlukları ortaya koyduğu yönündedir.

Bu sav için çalışmada, *Cumhuriyetin* 1950-1960 yılları arasındaki tüm kopyaları taranmış ve bunların içinden tespit edilen Nadir Nadi'ye ait yazıları kategorilere ayırıp incelenmiştir.

ABSTRACT

The subject of this study is how Cumhuriyet newspaper was described the DP's political, economic and social politics by analysing the articles which were written by newspaper's boss and editor, Nadir Nadi.

We aimed that how *Cumhuriyet* looked and analysed DP politics by using the articles.

The thesis of this study is Nadir Nadi was objective in his articles though he was deputy of Democrat Party. Also he always criticisized DP's unsuccessful politics.

For reach to this aim, we analyse the articles of Nadir Nadi.